Andy Stem

CINE A CÂȘTIGAT RĂZBOAIELE PETROLULUI?

ANDY STERN

TOP SECRET

CINE

a câștigat

războaiele petrolului?

de ce guvernele declanșează războaie
pentru drepturi asupra petrolului?

rao international publishing company

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
STERN, ANDY
Cine a câştigat războaiele petrolului? / Andy Stern;
Trad.: Ramona Zamfirescu.
— Bucureşti: RAO International
Publishing Company, 2009
ISBN 978 – 973 – 54 – 0070 – 5
I. Zamfirescu, Ramona (trad.)
821.111 – 31 = 135.1
RAO International Publishing Company Grupul Editorial RAO Str.
Turda nr. 117 – 119, Bucureşti, ROMÂNIA www.raobooks.com
www.rao.ro

ANDY STERN
Who Won the Oil Wars?
Copyright © Conspiracy Books, 2005
Toate drepturile rezervate

Traducere din limba engleză
Ramona Zamfirescu

© RAO International Publishing Company, 2006

pentru versiunea în limba română
mai 2009

Introducere

Încă de la naşterea industriei petroliere moderne, de la jumătatea secolului al XIX-lea, goana după petrol a scos în evidență trei însuşiri ale omului: lăcomia, corupția şi spiritul beligerant.

Perioada de libertate în care a avut loc goana după aur în SUA a fost favorabilă mai târziu imperiului – care devora totul în calea sa – creat de John D. Rockefeller, care a făcut avere pe baza unor practici de afaceri iscusite, a corupției guvernului la cele mai înalte niveluri şi a creării unuia dintre cele mai de succes şi trainice carteluri pe care le-a cunoscut vreodată omenirea. Atunci, ca şi acum, guvernul şi Big Oil mențineau legături strânse. Rockefeller avea agenți în toată lumea, formându-şi o structură semioficială care negocia afaceri comerciale cu guvernele naționale. Astăzi, legăturile sunt încă şi mai strânse, foştii membri din corpul executiv al companiilor petroliere ocupând multe dintre posturile importante din actuala administrație a SUA şi adoptând poziții politice extrem de favorabile industriei cu ajutorul căreia au făcut avere.

Pe măsură ce setea de petrol şi profiturile colosale pe care acesta le oferea ademeneau companiile în afara granițelor, companiile multinaționale petroliere din Anglia, Franța sau SUA au căutat să exploateze resursele petrolifere de peste hotare şi nu au ezitat să corupă sau să răstoarne guverne, fie ele din Africa, Asia sau America Latină, pentru a prelua controlul asupra acestor active prețioase.

Astăzi, companiile multinaționale petroliere sunt acuzate de infracțiuni comise pe majoritatea continentelor. Unocal a fost somata să plătească despăgubiri țăranilor birmani, obligați să lucreze ca sclavi la o conductă de gaz spre Thailanda. Procesul companiei Totalfinaelf, care a cofinanțat conducta, se judecă

în Franța. Exxonmobil a fost acuzată de complicitate la crimele săvârşite de armata indoneziană în Banda Aceh.

„Războaiele petrolului", purtate pentru deținerea dreptului de proprietate asupra rezervelor de petrol, au fost motivate de lăcomie. Primul a început chiar în anul 1932, când Bolivia a invadat Paraguayul pentru a câştiga dreptul de proprietate asupra câmpurilor din Gran Chaco, care se presupunea că sunt bogate în petrol. Războaiele petrolului au continuat de atunci, cu invadarea Iranului de către trupele irakiene, în 1980, declanşând războaiele dintre Iran şi Irak (1980 – 1988) şi pe cel din Kuweit, în 1990, şi, deşi nu se poate afirma categoric, atacul SUA asupra Iranului din anul 2003. Toate acestea au fost în parte, sau în întregime, tentative de a pune mâna pe şi mai multe rezerve de petrol şi, prin urmare, de a schimba balanța puterilor globale.

Interesul guvernelor față de resursele de petrol şi de dobândirea acestora cu aproape orice preț a fost confirmat după Primul Război Mondial, când importanța lor strategică şi militară a devenit evidentă pentru principalele puteri industriale şi militare ale lumii. Acestea şi-au dat seama că, fără petrol, avioanele unei armate erau forțate să rămână la sol, iar camioanele, tancurile şi vasele de linie – să staționeze. Germania a descoperit prea târziu că petrolul poate juca un rol decisiv în câştigarea sau pierderea unui război, atunci când proviziile sale au fost supuse unei blocade, în 1918, şi, mai apoi, în înaintarea cu urmări dezastruoase către câmpurile petrolifere din Caucaz, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

Astăzi, dacă ar fi private de petrol, economiile țărilor industrializate şi cele aflate într-un proces rapid de industrializare, ca de exemplu China sau India, s-ar prăbuşi. Consumul creşte rapid, însă în ultimii ani s-au descoperit foarte puține surse de petrol. Sporesc temerile că în curând vom ajunge la „peakoil" („vârful petrolului" sau „apogeul petrolului"), momentul în care producția mondială de petrol ajunsă la nivelul maxim va începe să scadă, deşi estimările

referitoare la momentul în care acest lucru se va întâmpla variază: de la 3 sau 5 ani, până la 15, sau chiar la zeci de ani. Prin urmare, competiția pentru resursele existente se intensifică şi, pe măsură ce prețul petrolului creşte şi rezervele scad, tensiunile regionale amenință mai mult ca oricând să degenereze într-un război.

Orientul Mijlociu, care deține două treimi din resursele globale, rămâne principala sursă de petrol a lumii. Totuşi, din cauza tensiunilor încă puternice, create în 2003, de la războiul din Irak, marile companii petroliere, inclusiv din SUA, Europa, Japonia şi, din ce în ce mai mult, din China şi India, caută noi resurse. Reluându-şi cursa începută în secolul al XIX-lea pentru colonizarea țărilor aflate în curs de dezvoltare, aceste mari puteri concurează acum pentru accesul la resursele de petrol din Africa de Vest şi Asia Centrală. O altă regiune importantă este reprezentată de Marea Chinei de Sud, unde şase state îşi dispută drepturile asupra Insulelor Spratly, bogate în petrol. Pe măsură ce oferta în scădere se ciocneşte de o cerere ridicată, „războaiele petrolului" vor deveni tot mai frecvente şi mai violente.

Capitolul I
Naşterea industriei petroliere moderne

Încă din timpuri imemoriale, flăcările misterioase provenite de la gazele naturale şi de la scurgerile de petrol au fost privite cu o uimire religioasă. Indienii americani colectau uleiul de huilă ca medicament şi îl beau pentru a trata problemele digestive, în timp ce conchistadorii spanioli îşi călăfătuiau carenele vaselor cu smoala aruncată de valuri pe țărmurile Texasului.

Uleiul de huilă era folosit şi în vreme de război: vechii greci semănau panică în rândul duşmanilor cu ajutorul torțelor aprinse, care erau fixate de prora vaselor de război, şi atât grecii, cât şi romanii aruncau porci în uleiul de huilă şi le dădeau foc, trimițând animalele îngrozite să alerge înnebunite printre rândurile oştirilor duşmane. Secole mai târziu, „focul grecesc", un cocteil exploziv pe bază de petrol, era folosit pentru a apăra de invazii oraşele de garnizoană ale Europei medievale.

Abia în secolul XX a început lupta pentru petrol. Aceasta a fost epoca în care petrolul a devenit un element vital pentru apărare, iar, mai apoi, combustibilul de care depindeau societățile industriale moderne. În secolul XX, guvernele şi-au dat seama că fără petrol vor trebui să-şi schimbe modul de viață, economiile lor se vor prăbuşi, iar ele vor fi incapabile să se apere.

De ce a devenit brusc petrolul atât de important? De la revoluția industrială şi până la sfârşitul secolului al XIX-lea, cărbunele fusese combustibilul cel mai folosit în Europa, America şi în regiunile industriale din Extremul Orient. Cărbunele, care era ieftin şi se găsea din belşug, era ars în fabrici, în locuințe şi în cuptoarele trenurilor şi vapoarelor. Piața petrolului era destul de mică. Acesta se vindea în

principal sub formă de petrol lampant, folosit drept combustibil pentru lămpile cu gaz, sau ca medicament, de exemplu Seneca Oil, un tratament pentru reumatism, răceală sau alte dureri uşoare.

Creşterea importanței petrolului în cadrul economiilor mondiale s-a datorat, în parte, evoluțiilor tehnologice (noile tehnici de forare şi inventarea motorului cu ardere internă), dar a constituit, în acelaşi timp, şi o politică deliberată din partea companiilor petroliere de a crea o piață închisă. Lumea avea să devină atât de dependentă de petrol, încât cererea nu avea să înceteze niciodată, iar statele urmau să pornească războaie pentru a-şi asigura aprovizionarea.

Rockefeller îşi construieşte propriul imperiu petrolier

Până în anii 1850, nicio companie nu reuşise să extragă petrol în cantități considerabile. Primele încercări de forare sau de săpare a puțurilor petroliere din China, Baku (Azerbaidjan), precum şi din munții Carpați din Polonia dăduseră naştere unor industrii petroliere locale înfloritoare. În anii 1500, lămpile cu petrol luminau străzile din Krosno, din sudul Poloniei. Totuşi, aceste tentative de utilizare a petrolului la scară redusă demonstrau că era mult prea scump pentru a fi folosit pe scară largă.

Toate acestea s-au schimbat pe 27 august 1859, odată cu forarea primei sonde moderne de petrol în SUA. În 1857, compania Seneca Oil îl angajase pe inginerul Edwin Drake să facă cercetări asupra posibilelor rezerve de petrol de lângă Titusville, un oraş industrial aflat în vestul Pennsylvaniei. Fost angajat al companiilor de căi ferate, pensionat între timp şi intitulându-se colonel, Drake fusese ales inițial pentru că avea dreptul la călătorii gratuite cu trenul. Ajuns la Oil Creek, a început să foreze cu ajutorul unei metode similare celei folosite de mineri în ocnele de sare.

Lucrările mergeau îngrozitor de încet. După ce sondorii au ajuns la stratul de rocă, la o adâncime de 10 metri, nu au mai

putut să înainteze mai mult de un metru pe zi. Compania Seneca Oil îşi retrăsese de mult ajutorul, iar prietenii pe care Drake îi convinsese să-l finanţeze dădeau şi ei înapoi rapid. Mulţi localnici făceau glume pe seama lui, botezând puţul Nebunia lui Drake". Apoi, dintr-odată, la puţin peste 20 de metri, sondorii au dat peste ţâţei. Cu ajutorul noii tehnologii a lui Drake, acesta putea fi extras în cantităţi mai mari ca niciodată. La o zi de la descoperirea ţiţeiului, şi alţi ingineri au început să copieze tehnologia puţului forat de Drake şi, astfel, a început avântul industriei petrolului în Pennsylvania.

Echipe de forare, ingineri şi oameni de afaceri au invadat noile oraşe petroliere, printre care Oil City, Pithole City şi Petroleum Center. Mulţi dintre muncitori erau soldaţi întorşi acasă din Războiul Civil. Simţind mirosul banilor, hoţii de buzunare, prostituatele şi criminalii de toate soiurile i-au urmat în zona petroliferă ca să golească portofelele doldora de bani. Printre oraşele înţesate de cocioabe şi pungaşi, şerpuiau străzi nepavate, cu bordeluri şi cazinouri, unde muncitorii îşi puteau pierde în câteva ore câştigurile obţinute din petrolul descoperit. Unii gangsteri sau infractori au devenit notorii chiar în noile oraşe, ridicate pe câmpurile petrolifere din Pennsylvania: Stonehouse Jack, care a încercat să dea foc întregului oraş Titusville, Ben Hogan, cartofor şi boxer profesionist care se poreclise singur „cel mai rău om din lume" şi care spunea că „ar fi încercat orice, atâta vreme cât era plătit bine, indiferent dacă era vorba de vreo afacere dubioasă sau în afara legii… şi nu intra niciodată în afacerile cu petrol decât dacă putea să fure câştigurile altora" (Pees, www.oilhistory.com).

Averile se făceau şi se pierdeau la fel de repede pe câmpurile petrolifere din Pennsylvania. În septembrie 1865, la patru luni de la întemeierea sa, Pithole City avea o populaţie de 15.000 de locuitori, însă, un an mai târziu, numărul lor scăzuse drastic la 2000; oraşul devenise rapid un oraş-fantomă, pe măsură ce petrolul se termina, iar muncitorii erau mutaţi în alte aşezări. Drake însuşi a murit sărac lipit, în 1880. După ce

invenția sa, pe care a omis s-o patenteze, a devenit cunoscută, oferta de petrol a început să întreacă în mare măsură cererea. Prețul petrolului a scăzut de la 10 dolari barilul, în ianuarie 1861, la 50 de cenți în luna iunie, ajungând până la 10 cenți la sfârşitul anului. Incapabili să scoată profit, prospectorii au plecat la fel de repede cum veniseră, lăsând în urma lor cocioabe părăsite şi o grămadă de vagoane goale, abandonate pe liniile secundare ale căilor ferate.

Pentru mulți, realizarea unui profit stabil în industria petrolieră părea un lucru imposibil.

Cu toate acestea, un singur om a întrezărit soluția. La vârsta de 26 de ani, John D. Rockefeller, un simplu funcționar, fusese promovat în poziția de coproprietar al unei rafinării petroliere din Cleveland. El a înțeles că oricine putea obține profituri uriaşe din industria petrolieră, dacă era în măsură să controleze oferta. Apoi, când cererea creştea, putea cere lumii orice sumă dorea.

Născut pe 8 iulie 1839, Rockefeller crescuse într-o familie cu probleme financiare, fapt ce constituie cauza cea mai probabilă atât a obsesiei sale pentru bani, cât şi a precauțiilor excesive pe care şi le asuma. Copil fiind, i s-a întâmplat odată să fie exclus din poza de grup a şcolii, deoarece costumul său era prea sărăcăcios. Rockefeller era fiul unei mame habotnice de credință baptistă şi al lui William „Big Bill" Avery Rockefeller, un comerciant abil din industria petrolului, dar şi bigam. Se întâmpla să vină acasă „călare pe un cal nou, să poarte haine fine şi să fluture un teanc gros de bancnote noi", apoi se apuca să-şi înşele fiii la cărți, „ca să le ascută simțurile" (Chemow, p. 28).

Rockefeller a pornit ca funcționar, apoi a intrat în parteneriat cu doi oameni de afaceri englezi, ale căror acțiuni le-a cumpărat mai târziu. A devenit din ce în ce mai bogat căutând mereu piețe unde putea obține profit suplimentar. A găsit, de exemplu, noi piețe pentru produsele derivate din producția de gaz lampant, reducând astfel pierderile şi fabricând propriile produse petroliere, în loc să le cumpere.

Rockefeller era încă în floarea vârstei în 1870, când a pus bazele companiei Standard Oil, cu un capital de un milion de dolari, din care deținea 27 de procente. Aceasta avea să devină cea mai mare companie petrolieră din lume.

Rockefeller a convins şi alți proprietari de rafinării să i se alăture, astfel încât împreună să-şi poată transporta petrolul la prețul redus oferit de căile ferate companiilor care aveau nevoie să transporte cantități mari. Nimeni nu ştie dacă pasul următor a fost făcut de Rockefeller sau de către companiile de căi ferate, însă se ştie sigur că acesta s-a întâlnit cu reprezentanții celor trei mari companii de căi ferate din Pennsylvania, care au fost de acord să primească un preț mai mic de la Standard Oil şi de la partenerii ei, stabilind totodată prețuri mai mari pentru competitorii acestora. De asemenea, Rockefeller şi-a subminat competitorii prin faptul că i-a forțat temporar să vândă mai ieftin pentru a-i scoate din competiție şi, în secret, a investit în alte companii care aveau legătură cu industria petrolieră, cum ar fi firmele de utilaje sau cele producătoare de echipamente petroliere şi conducte.

Rockefeller a continuat să-şi extindă imperiul, invitând şi alți proprietari de rafinării să i se alăture în asociația South Improvement, o organizație din umbră, asemănătoare cartelurilor. Orice proprietar care refuza să intre în această asociație se confrunta subit cu nişte prețuri atât de mari practicate de către companiile de căi ferate, încât nu mai putea scoate profit; în acel moment, Rockefeller intervenea şi cumpăra compania respectivă. Toată această operațiune s-a desfăşurat în cel mai deplin secret. Proprietarilor de rafinării care i se alăturau lui Rockefeller li se spunea să nu divulge secretul nici măcar soțiilor lor, însă, în cele din urmă, acesta s-a aflat, spre furia producătorilor de petrol independenți.

Un martor al acestei perioade a fost Ida Tarbell, fiica de 14 ani a unui producător independent, care avea să dezvăluie practicile de afaceri ale lui Rockefeller câțiva ani mai târziu, în cartea sa, *The History of the* Standard Oil *Company* (*Istoria companiei Standard Oil*).

„Nimeni nu a aşteptat să afle părerea vecinului său”, scria Tarbell... Pe buzele tuturor nu se afla decât un singur cuvânt şi acela era *conspirație*. Timp de mai multe săptămâni, toți producătorii independenți de petrol şi-au abandonat treburile obişnuite şi au mers din oraş în oraş, în încercarea de a distruge misterioasa companie South Improvement, poreclită şi Monstrul, Cei 40 de hoți sau Marea Anacondă” (Tarbell, p. 71). Companiile de căi ferate s-au grăbit să anunțe că au încetat orice legătură de afaceri cu Rockefeller.

Dar, în loc să renunțe, Rockefeller a cumpărat repede 20 dintre cele 26 de rafinării din Cleveland, în aşa-numitul „Masacru din Cleveland”. A fost o lovitură de maestru pe care, potrivit biografului său, Ron Chemow, Rockefeller a savurat-o din plin.

„În timpul Masacrului din Cleveland, Rockefeller a savurat un sentiment de dulce răzbunare împotriva unora dintre oamenii de afaceri mai vârstnici, care îl trataseră de sus când îşi începuse activitatea”, scria Chemow.

Acest lucru era adevărat mai ales în cazul negocierilor pe care Rockefeller le-a purtat cu Alexander, Scofield and Company, ai cărei parteneri îl includeau pe primul său şef, Isaac L. Hewitt, care s-a dus acasă la Rockefeller să ceară înțelegere. Plimbându-se împreună pe Euclid Avenue, Rockefeller i-a spus că firma sa nu va supraviețui niciodată dacă nu avea să vândă către compania Standard Oil. I-a făcut o declarație criptică lui Hewitt, declarație care a intrat în folclorul familiei Rockefeller: «Cunosc căi de a face bani la care tu nici nu visezi». Năuciți de astfel de afirmații, Hewitt şi partenerii săi au vândut afacerea la prețul de 65.000 de dolari, deşi erau de părere că aceasta valora 150.000” (Chemow, pp. 146 – 147).

Rockefeller controla acum cea mai mare parte a resurselor de petrol ale SUA şi puterea sa de cumpărare a convins din nou companiile de căi ferate să introducă, în secret, sistemul de reduceri. Compania sa a continuat să înghită micile rafinării sau companii petroliere independente, precum şi

companiile producătoare de autocisterne sau pe cele care controlau terminale feroviare. În 1875, 95% dintre rafinăriile din SUA ajunseseră în mâinile lui. Noile zăcăminte de petrol descoperite în Texas, Oklahoma, California şi alte state, alături de cele din Pennsylvania, au făcut posibilă creşterea producţiei de petrol a SUA şi, odată cu aceasta, a averii lui Rockefeller. Producția anuală de petrol în SUA a explodat de la 2000 de barili în 1859, anul în care Drake săpase primul puț modern, la 64 de milioane de barili în 1900. Cererea de gaz lampant şi de alte produse petroliere era în creştere, acestea fiind folosite pentru încălzire şi iluminat, la fabricarea lubrifianților în societățile aflate în plină dezvoltare industrială din SUA şi Europa, drept combustibili pentru locomotive sau pentru noile motoare cu ardere internă a căror fabricare începuse la sfârşitul secolului al XIX-lea.

Monopolul incontestabil exercitat de compania Standard Oil în Pennsylvania a luat sfârşit abia în momentul în care s-au descoperit noi resurse de petrol şi în alte state americane. La 5 ani de la săparea primului puț petrolier din California, în 1892, de către antreprenorul Edward L. Doheny, în preajma oraşului Los Angeles operau 200 de companii. Ca şi în Pennsylvania, acestea au fost repede catalogate drept companii nerentabile, au fost scoase din afaceri sau înghițite de companiile concurente, în momentul în care Standard Oil a intrat pe piața californiană, în 1900, cumpărând compania petrolieră Pacific Coast, existau şapte companii petroliere importante, cea mai mare dintre ele fiind Union Oil.

În anul următor, companiile de foraj petrolier din Texas au dat cea mai mare lovitură din istoria petrolieră a SUA, la Spindletop. Primele companii de foraj din Texas căutau apă şi considerau zonele bogate în petrol drept o bătaie de cap în căutările lor de zăcăminte subterane de apă proaspătă. După un număr de descoperiri neînsemnate de petrol, a venit şi cea mai importantă, în 1894, în Texas. Totuşi, Patillo Higgins era de părere că industria va trece de la cărbune la petrol. De asemenea, era convins că, sub zăcământul de sare, cunoscut

şi sub numele de Spindletop, din sud-estul Texasului, se găseau depozite însemnate de petrol. Higgins, mecanic ciung şi geolog autodidact, a început forările, iar, după două luni, „în puț s-a auzit dintr-odată o bubuitură ca de tun, iar noroiul a țâşnit din pământ cu viteza unei rachete”. După câteva secunde, au urmat gazele naturale şi țițeiul. „Şuvoiul de petrol negru-verzui ajungea la o înălțime de peste de 50 de metri, depăşind de două ori înălțimea sondei” (*Spindletop*, Texas, The Paleonthological Research Institution).

Aşa cum se întâmplase şi în Pennsylvania, cu 30 de ani înainte, muncitori şi ingineri au luat cu asalt Texasul. Sondorii au devenit cunoscuți sub denumirea de „wildeatters” pentru că împuşcau pisicile sălbatice care îi hărțuiau pe prospectori şi le țintuiau leşurile de turlele sondelor. A urmat din nou aceeaşi poveste: avântul ofertei şi scăderea prețurilor. Spre sfârşitul anului 1902, petrolul se vindea cu 3 cenți barilul, în timp ce vânzătorii din oraşele Texasului aflate în plină dezvoltare economică vindeau paharul de apă cu 3 cenți.

Pe măsură ce goana după petrol a luat amploare în toată țara, făcându-se descoperiri în Oklahoma, Louisiana, Arkansas, Colorado şi Kansas, care au urmat celor de la Spindletop, unii au avut de câştigat, iar alții de pierdut. Probabil cei care au avut cel mai mult de pierdut au fost indienii americani pe ale căror pământuri a fost descoperit petrolul.

După războiul de secesiune din SUA şi odată cu inaugurarea primei rețele de cale ferată transcontinentală, în 1869, Vestul era pregătit să-i primească pe colonişti. Indienii americani s-au văzut forțați să se mute din ce în ce mai mult înspre vest şi, în cele din urmă, în „rezervațiile indiene”; nici măcar în limitele acestora indienii nu se aflau în siguranță; erau în continuare înşelați şi lăsați fără pământ, petrol, apă sau drepturi de proprietate. Până mai recent, în anul 1962, la un secol de la începerea dezvoltării industriei petroliere în SUA, ministerul responsabil cu afacerile interne decretase că

era „ilegal şi reprezenta un abuz de încredere ca triburile să deţină drepturi de exploatare a subsolului”.

În anii 1920, a fost descoperit petrol în rezervaţia Osage, în Oklahoma. Suprafaţa sa era redusă ca dimensiune, deoarece, la începutul secolului al XIX-lea, indienii Osage fuseseră obligaţi să cedeze peste 80 de milioane de acri de pământ şi să se mute în Kansas sau în Oklahoma, între anii 1871 şi 1872.

După descoperirea petrolului, indienii din tribul Osage au devenit una dintre cele mai bogate populaţii din lume. În cartea sa, *The Deaths ofsybil Bolton*: *An American History* (*Morţile lui Sybil Bolton*: *O istorie americană*), ziaristul de la *Washington Post*, Dennis Mcauliffe, descrie masacrul săvârşit de bărbaţii albi, care se căsătoreau adeseori cu femeile bogate din tribul Osage, ca mai apoi să le omoare atât pe ele, cât şi pe familiile lor. Începând cu anii 1920, acesta a devenit cunoscut sub denumirea de „Regimul terorii din tribul Osage” (Mcauliffe, p. 83).

„Situaţia indienilor din tribul Osage a fost foarte asemănătoare celei din Kuweit, din anii 1920. Petrolul îi făcuse pe indienii Osage cei mai bogaţi oameni din lume”, scria Mcauliffe. Dar mulţi nu s-au putut bucura prea mult de această bogăţie. „60 de indieni înstăriţi din tribul Osage, aproape 3% din membrii tribului, au fost ucişi la începutul anilor 1920, până ca poliţia să intervină... Preţul obişnuit pentru angajarea unui alb sărac ca să omoare un indian bogat din tribul Osage era de 500 de dolari şi un Roadster la mâna a doua” (Mcauliffe, pp. 123 – 124). Printre cei ucişi s-a numărat şi bunica lui Mcauliffe, Sybil Bolton, care se pare că a fost omorâtă de tutorele ei.

În timp ce industria petrolieră se dezvolta tot mai mult, iar alte companii din statele din vest îşi dobândiseră independenţa faţă de Standard Oil, aceasta a primit o lovitură din partea altui cartel.

Mărimea impresionantă şi lipsa de scrupule a imperiului Standard Oil i-au creat acestuia o imagine sinistră. În cartea sa, *Frenzied Finance* (*Febra banilor*), Thomas Lawson descrie

noul sediu central al companiei în termeni care provoacă fiori: „La capătul străzii principale, în marele oraş al Lumii Noi, se află o clădire uriaşă, simplă, din piatră cenuşie. La fel de solidă ca o închisoare, înaltă cât o clopotniță, fațada sa rece şi neprietenoasă pare să dojenească mulțimea de oameni care trece nepăsătoare şi să se încrunte spre frivolitatea razelor răzlețe de soare care se joacă în după-amiezile târzii pe cornişele sale impresionante. Bărbații arată spre uşile sumbre, privesc repede în sus spre şirul de ferestre vigilente, îşi dau coate şi se grăbesc mai departe, aşa cum făceau spaniolii când treceau pe lângă clădirile Inchiziției. Clădirea se află la numărul 26, pe Broadway" (Lawson, p. 5).

Până unde au ajuns Rockefeller şi setea sa neostoită de putere? La apogeul puterii sale economice existau speculații conform cărora acesta nu dorea să domine doar industria petrolieră din SUA, ci însăşi întreaga țară. Se credea că Rockefeller pusese bazele unei dinastii pe care o transformase „într-un guvern invizibil al SUA, o organizație care jeluia şi controla, din spatele unei cortine, tot ce mişcă în guvern", aşa cum o descrie Morris Bealle în cartea sa, *The House of Rockefeller* (*Casa Rockefeller*) (p. 69). Mita şi favorurile dezvăluite de Ida Tarbell nu sunt atribuite unor foloase comerciale, ci unei sete neostoite de putere.

Este extrem de interesant de aflat ce anume îl făcea pe Rockefeller să acționeze astfel. Devenise primul miliardar al lumii şi, totuşi, era în continuare la fel de zgârcit ca în tinerețe. Biograful său, Ron Chemow, descrie în cartea sa cum acesta păstra hârtia şi bucățile de sfoară provenite de la pachetele care îi erau trimise (Chemow, p. 504). Căsătorit cu o femeie habotnică, Laura Celestia Spelman, viața sa conjugală era austeră, iar cei trei copii ai săi aveau o singură tricicletă.

Convingerile sale filantropice şi religioase contrastau puternic cu aversiunea sa față de drepturile omului. Rockefeller era de părere că oamenii au obligația morală de a-şi folosi averea pentru a promova bunăstarea publică, însă, în acelaşi timp, nu vedea nimic rău în a se folosi de orice mijloace

pentru a-şi spori la maximum profitul. Pe 20 aprilie 1914, detectivi angajați de Rockefeller prin intermediul companiei sale, Colorado Fuel and Iron, au împuşcat şi au ars de vii 20 de bărbați, femei şi copii, pentru a înăbuşi o grevă a minerilor. Acest masacru a devenit cunoscut sub denumirea de „Masacrul de la Ludlow".

Probabil că, la sfârşitul secolului al XIX-lea, imperiul pe care Rockefeller îl construise părea invincibil. Însă o nouă generație de jurnalişti, cunoscuți şi sub numele de „muckrakers" („scormonitori în mocirlă"), a început lupta împotriva giganților din industria petrolieră a SUA. Printre aceştia se număra şi Ida Tarbell care, influențată şi de experiențele sale din copilăria trăită în Pithole City, s-a hotărât să se folosească de cazul companiei Standard Oil pentru a ilustra temerile crescânde referitoare la trusturile monopoliste din economia americană. „Din teama, amărăciunea şi confuzia tatălui meu am tras o concluzie pe care încă mi-o menţin, şi anume că ceea ce se făcuse nu fusese un lucru bun" (Tarbell, p. 179).

Tarbell a scris o povestire convingătoare şi atent documentată care reprezenta, în acelaşi timp, şi o critică aspră la adresa modului în care Rockefeller înțelegea să facă afaceri. „Ducem o viață, la nivel național, care este din toate punctele de vedere vizibil mai săracă, mai urâtă şi mai rea din cauza modului în care el îşi exercită influența", scria ea. „[Standard Oil] nu a jucat niciodată corect şi lucrul acesta a distrus orice fel de admirație pe care aş fi putut-o avea față de acest colos" (Tarbell, p. 41).

Studiul făcut de Tarbell referitor la caracterul lui Rockefeller este relevant:

> Dacă domnul Rockefeller ar fi fost un om obişnuit, supunerea la oprobriul public şi suspiciunile care au început să planeze dintr-odată asupra sa l-ar fi învins şi l-ar fi distrus. Însă el nu era un om obişnuit. Era un om cu o viziune impresionantă. Ştia ce să facă în industria

> petrolieră dacă aceasta ar fi încăput pe mâinile sale. Era iscusit în a analiza o problemă în cele mai mici detalii şi în a găsi calea spre deținerea controlului. Dispunea de o trăsătură esențială, necesară pentru a realiza lucruri măreţe: o consecvență de neclintit în atingerea scopului fixat. Oil Regions pot foarte bine să fie furioşi, să-l numească conspirator, iar toți cei care i-au vândut petrol – trădător; companiile de căi ferate pot să-şi retragă contractele, iar Senatul – să-i anuleze carta; netulburat şi neobosit, el îşi va urma planul său măreț (Tarbell, p. 42).

Dezvăluirile ziariştilor „scormonitori în mocirlă", cum ar fi cele ale lui Charles Francis Adams şi ale lui Henry Demarest Lloyd, au ajutat la crearea unei reacții publice negative împotriva lui Rockefeller, precum şi a altor mari capitalişti. Rockefeller nu a făcut niciodată vreun comentariu public negativ la adresa lui Tarbell, însă, în particular, o numea" Domnişoara Tarbarrel" sau „femeia otrăvitoare". În orice caz, răul fusese făcut; au urmat douăzeci de ani de procese şi anchete, la sfârşitul cărora compania Standard Oil s-a văzut obligată să renunțe la filialele sale. După ani întregi de dispute juridice, Curtea Supremă a SUA a hotărât că Standard Oil se făcea vinovată de încălcarea regulilor antitrust. În 1911, aceasta a fost împărțită în 35 de companii independente.

John D. Rockefeller nu părea tulburat de faptul că, prin decizia Curții, s-a văzut nevoit să dizolve compania pe care o fondase. „Cumpără Standard Oil!" l-a sfătuit el pe un prieten atunci când s-a aflat vestea, apoi şi-a reluat calm jocul de golf. Şi se pare că Rockefeller avea dreptate. Cea mai mare dintre aceste noi companii, Standard Oil of New Jersey (denumită mai târziu Exxon), şi-a asumat un rol aproape identic cu cel mult criticat al companiei-mamă. Condusă din vechea clădire de pe Broadway, de la numărul 26 din New York, de către cei mai mulți dintre foştii directori ai companiei Standard Oil,

Standard Oil of New Jersey cumpăra în continuare petrol de la companiile producătoare din fosta Standard Oil şi îndeplinea rolul de bancher al lor. Toate companiile nou formate continuau să vândă petrolul la acelaşi preţ, deşi, la momentul respectiv, nimeni nu putea spune cu certitudine dacă aceasta era o complicitate secretă sau doar competiţie sănătoasă. Printre companiile mai mari, desprinse din fosta Standard Oil, se numărau Standard Oil of New York (Socony, devenită mai târziu Mobil) şi Standard Oil of California (Socal, devenită mai târziu Chevron).

Petrolul şi imperiul

Odată cu creşterea consumului de petrol în Europa şi în Extremul Orient, a luat amploare şi revolta marilor puteri din Europa, care se vedeau dependente de o singură companie petrolieră americană, Standard Oil. La începutul secolului XX, aceasta deţinea în continuare cea mai mare parte din producţia de petrol a SUA şi obţinuse profituri uriaşe de pe urma vânzărilor crescânde din SUA, Europa şi Extremul Orient. Inventarea motorului cu ardere internă, în anii 1870, însemna că primele maşini propulsate cu ajutorul său erau acum pe străzi, iar petrolul era folosit pe scară largă pentru încălzire şi iluminat, pentru locomotivele cu abur şi pentru ungerea mecanismelor, în timp ce produsele derivate din rafinarea petrolului începeau să fie utilizate în industria de materiale plastice şi chimice.

Preţurile ridicate practicate de Standard Oil i-au îndemnat pe întreprinzătorii din Europa să caute resurse alternative de petrol şi au încurajat familia Rothschild, precum şi alte familii de bancheri din Europa, să-i finanţeze. Adeseori, aceste companii lucrau în strâns parteneriat cu guvernele lor europene.

Europa însăşi avea puţine resurse de petrol: acestea se găseau doar în Polonia, România şi în regiunile muntoase, îndepărtate, din Caucaz, care fuseseră recent asimilate

Imperiului Rus, aflat în continuă extindere. Marea Britanie, Franța şi celelalte puteri coloniale erau obişnuite să se folosească de propriile resurse de bumbac, cărbune şi petrol. Controlând producția la nivelul imperiului, puterile europene aveau garanția unei surse de materie primă ieftină şi a unei piețe închise pentru vânzarea produselor fabricate în propriile imperii.

Autoritățile coloniale europene interziseseră accesul companiei Standard Oil la rezervele de petrol din Asia de Sud-Est, deoarece compania întreprinsese acțiuni agresive asupra pieței europene, realizând vânzări către țări industrializate ca Franța, Anglia şi Germania şi exploatând rezervele de petrol ale României.

Compania creditată cu dizolvarea monopolului internațional exercitat de compania Standard Oil a fost Shell Oil. Fondatorul său, Marcus Samuel, crescuse în East End, în Londra, unde tatăl său avea un mic anticariat. În timpul vacanțelor pe malul mării, Marcus şi frații săi erau fascinați de scoicile pe care le găseau pe plajă şi pe care le adunau în cutiile de mâncare. Tatăl său a întrezărit potențialul vânzării cutiilor ornate cu scoici şi a început să importe scoici exotice din est. A murit în 1870, lăsând moştenire alor săi o afacere înfloritoare de import-export şi contacte de afaceri pe tot teritoriul Asiei.

Marcus Samuel a preluat afacerea după moartea tatălui său şi a continuat să o extindă, începând comerțul cu gaz lampant şi alte produse petroliere, în principal cu exploatările petroliere ale familiei Rothschild de la Baku. În 1890, a asistat la încărcarea petrolierelor din Constantinopol cu petrol rusesc şi la trimiterea lor în Extremul Orient, într-o lungă călătorie prin sudul Africii.

Pentru a reduce din costuri suficient de mult încât să poată concura cu Standard Oil, Samuel voia să transporte petrolul prin Canalul de Suez, care fusese închis până atunci din motive de siguranță. El l-a însărcinat pe inginerul naval Fortescue Flannery să găsească o soluție. Flannery a construit

Murex, un vas cu noi-măsuri de siguranță, care cuprindea rezervoare de echilibrare pentru reducerea riscului de împotmolire. Autoritățile canalului au permis vasului *Murex* să treacă şi acesta şi-a început călătoria pe 24 august 1892, transportând 4.000 de tone de gaz lampant rusesc.

Samuel a început dezvoltarea unei piețe a petrolului avantajoase în India, a făcut incursiuni în China şi a căutat noi rezerve de petrol în România, în colonia britanică Borneo şi în Texas.

La începutul secolului XX, după o perioadă în care s-a bucurat de un succes extraordinar, Samuel s-a confruntat cu mai multe răsturnări de situație pe plan financiar. După răscoala boxerilor din 1900, din China, o revoltă populară împotriva influenței străine, nu a mai putut vinde petrol Chinei. De asemenea, a pierdut bani speculând la Spindletop, prima sondă petrolieră „care țâşnise" în Texas, iar mirosul neplăcut emanat de petrolul noii sale sonde, din partea de nord a coloniei britanice Borneo, i-a îndepărtat clienții, care nu voiau să-l folosească pentru încălzirea locuințelor.

În loc să-şi rezolve problemele de afaceri, Samuel, care era pe atunci lord şi primar al Londrei, s-a dedicat activităților protocolare şi sociale. Problemele companiei Shell i-au trezit însă interesul unui jucător nou intrat pe piața petrolului: Henri Deterding, de la compania Royal Dutch.

Fiul unui căpitan de vas olandez, Henri Wilhelm August Deterding s-a născut la Amsterdam, în 1866. Era pasionat de cifre şi, în tinerețe, îi plăcuse să studieze, în timpul liber, bilanțurile financiare ale companiei. Cunoştințele îl descriau ca fiind un om „dinamic" şi „energic", care avea „un efect magnetic asupra colaboratorilor săi" (Sampson, p. 64).

Deterding a început să lucreze pe un post de contabil pentru compania Royal Dutch (Compania Regală Olandeză de Exploatare a Resurselor Petroliere din Indiile Olandeze).

Un alt petrolist olandez, Jean Kessler, transformase compania, care exploata mai ales Indiile Olandeze de Est, într-un mare concern. Petrolul fusese extras pentru prima dată în

cantități mari în Indiile Olandeze de Est, în timpul uneia dintre cele mai turbulente perioade din istoria coloniilor. Olandezii recuperaseră mare parte din Indonezia de la britanici, şi, după 40 de ani de exploatare intensivă, abia începuseră să-şi relaxeze regimul, când un fost comerciant, Jon Reesink, a început să foreze la Cibodas în 1871, cu ajutor financiar din partea Royal Dutch. Reesink însuşi se bucurase de foarte puțin succes, însă companiile Royal Dutch din Sumatra şi Java l-au susținut. În 1911, Indonezia deținea aproape 4% din producția mondială de petrol. Deterding a avansat rapid în cadrul companiei, fiind pus să conducă departamentul de vânzări de petrol către Extremul Orient, la numai 29 de ani. În 1900, la moartea lui Kessler, Deterding a preluat funcția de director interimar şi a rămas la conducerea companiei în următorii 35 de ani. Printr-o strategie agresivă de expansiune şi alianțe, el a deschis filiale Royal Dutch în 12 țări.

Primul Lord al Amiralității Britanice, James Arbuthnot Fisher, îl descria, mai târziu, pe Deterding ca având „îndrăzneala lui Napoleon şi conştiinciozitatea lui Cromwell" ([ed.] Marder, p. 430). Familia Nobel, principalii săi rivali de la Marea Caspică, erau mai puțin laudativi. Ei îl descriau ca pe „o ființă îngrozitoare, a cărei misiune era aceea de a măcelări pe toată lumea şi de a aduna cadavrele" (Yergin, p. 121).

Deterding era mult mai devotat companiei decât Marcus Samuel. În timp ce Samuel era influențat de statutul său şi de linguşeli, Deterding avea drept scop clar banii şi puterea.

Competiția cu Shell era strânsă, însă, în 1903, cele două companii au lăsat deoparte neînțelegerile pentru a se alia împotriva Standard Oil. Această alianță s-a dovedit a fi una de succes în 1907, când au semnat un acord de creare a grupului de companii Royal Dutch/Shell, în urma căruia 60 de procente erau deținute de Royal Dutch şi 40 de Shell.

„Nu-mi pot imagina o afacere mai sigură decât asta", spunea sir Marcus Samuel referitor la fuziunea celor două companii.

Totuşi, Royal Dutch Shell nu putea să exploreze sau să producă petrol în India controlată de britanici şi nici în

Birmania (aflată sub administrația Marii Britanii, ca parte a subcontinentului indian).

În 1886, la 60 de ani de la prima invazie a Companiei Indiilor Orientale şi după un şir lung de războaie, întreg teritoriul Birmaniei (Myanmar de azi) fusese încorporat Imperiului Britanic. „Un cadou de Anul Nou pentru regină", spusese lordul Randolph Churchill, la Londra. Se pare că principalul motiv al cuceririi fusese acela de a proteja India, „cea mai prețioasă bijuterie din coroana imperiului", de o posibilă invazie franceză din Indochina sau chiar de una birmaneză. O bogată sursă de metale prețioase, lemn şi petrol, Birmania constituia o adevărată comoară.

În plus, invazia britanică a avut drept cauză politica de comerț dusă de regele de 19 ani al Birmaniei, Thibaw, care, influențat de soacra sa însetată de putere, începuse să ofere concesii de monopol companiilor din afara Imperiului Britanic.

Compania Rangoon Oil, devenită mai târziu Burmah Oil, fusese prima companie străină care exploatase petrol în Birmania, în 1871, şi care deținea monopolul asupra producției de țiței. Rangoon Oil, un sindicat scoțian, era condus cu „un soi de amestec între spirit de aventură şi răutate".

După cucerirea Birmaniei de către britanici, armata birmană a refuzat să se predea şi s-a refugiat în junglă pentru a purta un război de gherilă împotriva coloniştilor. În 1900, la mai bine de 15 ani de la cucerirea Birmaniei, a fost nevoie de 20.000 de soldați şi polițişti pentru a stopa activitățile subversive împotriva comerțului şi administrației desfăşurate de soldații de gherilă şi de banditii din Birmania.

În ciuda acestei instabilități sociale, Burmah Oil a continuat să domine producția de petrol din Birmania din 1886 până în 1963, când țara a devenit independentă. Odată cu descoperirea câmpurilor petrolifere Ychaugyaung (din anul 1887) şi Chauk (din anul 1902), compania a continuat să obțină profituri uriaşe.

Puterile coloniale britanice şi olandeze au oferit concesiunile petroliere avantajoase propriilor companii, împiedicând atât populațiile locale, cât şi companiile „străine” să beneficieze de pe urma lor. Standard Oil s-a simțit nedreptățită de această situație deoarece avea accesul blocat către piața din India. Conform Anglo-American Oil, o sucursală a companiei Standard Oil, motivația invocată a fost aceea că „guvernul Indiei nu doreşte să introducă în țară niciuna dintre companiile americane producătoare de petrol sau vreo filială a acestora” [Raportul Comisiei Federale pentru Comerț a SUA cu privire la Proprietatea străină în industria petrolieră (1923), p. 105]. Această problemă avea să capete o nouă semnificație după cel de-al Doilea Război Mondial.

Petrolul, violenta şi revoluția: Baku şi México

Şi Rusia exploata rezervele de petrol din imperiul său. În 1815, pe măsură ce armata rusă înainta prin Caucaz, Baku (acum capitala Azerbaidjanului) cădea în mâinile ruşilor. Oraşul, care se afla la 1.931 de kilometri de Moscova şi la 462 de kilometri nord-est de Teheran, era amplasamentul uneia dintre cele mai vechi industrii petroliere din lume. La începutul anilor 1870, țarul a permis investitorilor privați să investească în câmpurile petrolifere şi, timp de două decenii, sondele de petrol au răsărit de-a lungul țărmului Mării Caspice, ajungând până în nord, în munții Georgiei şi ai Ceceniei.

Unul dintre cei care s-au încumetat să parcurgă drumul dificil până la Baku a fost Robert Nobel, fiul mai mare al lui Immanuel Nobel, un om de afaceri suedez care pusese bazele industriei de armament din Rusia. După ce deținuse mai multe companii acum falimentare, Robert lucra acum pentru fratele sau, Ludwig Nobel, proprietarul unei fabrici, care îl urmase pe Robert în Baku, după ce acesta cumpărase mai multe suprafețe de pământ, bogate în petrol. Împreună, cei doi frați Nobel au exploatat fără milă câmpurile petrolifere.

La sfârşitul anilor 1880, fraţii Nobel deveniseră „regii din Baku”, iar angajaţii lor, „nobeliţi”. Aşa cum procedaseră şi baronii din industria petrolului din Rusia, familia franceză de bancheri Rothschild şi petrolistul britanic Marcus Samuel s-au grăbit să investească în petrolul din Baku. Aceasta s-a dovedit a fi o investiţie deosebit de importantă, odată cu creşterea în popularitate a motorului cu ardere internă folosit la autovehicule, deoarece petrolul rusesc era mai puţin utilizat pentru iluminat decât petrolul din Pennsylvania, însă era mult mai potrivit pentru industria automobilelor.

Au înălţat un oraş modern de-a lungul ţărmurilor Mării Caspice, în care se găseau case elegante şi clasicele conace ale baronilor din industria petrolului. Piesa de rezistenţă era reprezentată de Villa Petrolea, un complex alcătuit din mai multe clădiri răspândite printr-o mulţime de grădini şi de parcuri spaţioase şi frumos îngrijite. Aici se aflau şi birourile fraţilor Nobel.

Cealaltă faţă a industriei petroliere din Caucaz era mai puţin atrăgătoare. Muncitorii îndurau unele dintre cele mai grele condiţii de lucru şi erau prost plătiţi. La începutul secolului XX, în timp ce baronii din industria petrolieră duceau o viaţă liniştită, în Baku şi Batumi (aparţinând acum Georgiei) se desfăşurau activităţi revoluţionare. Industria petrolieră era copleşită brusc de un val de greve şi sabotaje. Printre liderii muncitorilor se număra şi un tânăr revoluţionar georgian, Iosif Stalin.

În 1903, în Baku a izbucnit o revoltă a lucrătorilor împotriva condiţiilor inumane de lucru, care s-a răspândit nu numai în regiunile bogate în petrol, ci şi pe întreg teritoriul Imperiului Rus.

Doi ani mai târziu, în 1905, la începuturile primei revoluţii ruseşti, a izbucnit un alt val de greve şi activităţi subversive, în timpul căruia muncitorii au dat foc la multe sonde de petrol din regiune. La sfârşitul acelui an, aveau să urmeze conflictele etnice sângeroase dintre azeri şi armeni.

Un vizitator la Batumi descria oraşul ca pe „un focar perfect pentru revoluție”, adăugând că „atunci când am ajuns, lucrurile păreau destul de paşnice; deşi se declarase stare de asediu, nu existau patrule şi abia dacă vedeai vreun polițist cu toate acestea, nu trecea o zi fără să nu fie omorât cineva pe stradă şi niciun criminal nu era prins vreodată… în tot oraşul domnea o teroare aşa de mare, încât cel mai mic sunet sau apariție provocau panică imediată” (Villari, p. 53).

Greviştii au reuşit să-i alunge pe fraţii Nobel, pe familia Rothschild şi pe mulți dintre ceilalți investitori străini. La începutul anului 1906, două treimi din sondele de petrol din Caucaz fuseseră distruse, iar majoritatea celor rămase, abandonate.

Acelaşi vizitator la Batumi a descris scena de la fabricile familiei Rothschild: „Localnicii bine-făcuți, majoritatea mahomedani adjari, înarmați cu revolvere şi kinjale (cuțite caucaziene) păzeau aproape toate intrările, iar un grup de cazaci îmbrăcați în haine extrem de murdare stăteau ghemuiți pe jos şi jucau cărți lângă grajdul unde erau adăpostiți caii. Pe ici, pe colo, se vedeau câțiva muncitori lucrând pe utilaje şi în depozite. Însă, în ciuda tuturor acestor precauții, nu mai puțin de 18 angajați ai fabricii fuseseră asasinați în ultimele luni, iar ceilalți amenințați, şi, de multe ori, fuseseră la un pas de a fi asasinați. Foştii muncitori ori nu voiau să se întoarcă la lucru, ori nu erau interesați să o facă…” (Villari, p. 54).

Deşi unii investitori străini s-au întors în Rusia, aceştia nu şi-au măi recuperat niciodată puterea din trecut.

Petrolul devine o necesitate militară

Pierderile de la Baku alimentaseră pentru prima dată temerile că petrolul ar putea să nu fie mereu disponibil. La începutul secolului XX, cererea de petrol şi de produse derivate din partea populației a crescut rapid, acestea fiind promovate de principalele companii petroliere care s-au folosit

de o publicitate agresivă, căutând să mărească dependența consumatorilor de produsele lor.

Cererea de gaz-lampant a atins punctul culminant în anii 1880, iar apoi a început să scadă, pe măsură ce iluminatul electric a devenit mai răspândit, însă au apărut noi metode de întrebuințare a acestuia: furnale, boilere pe bază de petrol pentru fabrici, trenuri şi vapoare. Cea mai importantă schimbare a venit odată cu inventarea motorului cu ardere internă. Anterior, se renunțase la folosirea petrolului în cadrul producției de gaz lampant pe motiv că era un deşeu periculos. Acum avea o piață potențială uriaşă, fiind folosit drept combustibil. La începutul secolului XX, cererea de automobile a crescut, acestea nemaifiind privite ca nişte ciudățenii costisitoare sau ca un moft. În 1894, existau două companii producătoare de automobile în Anglia. La sfârşitul anului 1895, după mai multe importuri din Germania, de la Karl Benz şi Gottleib Daimler, pe străzile Angliei circulau aproximativ 14 – 15 maşini, numărul lor crescând până la 700 în anul 1900, şi menținându-se în creştere.

Deşi cererea de petrol era tot mai mare, acesta nu era încă privit ca un element indispensabil. Dacă petrolul ar fi rămas, pur şi simplu, un combustibil folosit pentru încălzire, iluminat şi pentru motorul cu ardere internă, țările nu ar mai fi avut nevoie să ducă războaie pentru el.

„Avem nevoie de multe resurse pentru a susține o societate industrială modernă, însă numai acele resurse considerate vitale pentru securitatea națională pot provoca desfăşurări de forțe militare", scria Michael Klare în cartea sa, *Resource Wars* (*Războaiele resurselor*) (Klare, p. 29).

Potrivit lui Klare, momentul crucial a fost acela în care marina Marii Britanii a hotărât să treacă de la flota care folosea cărbunele drept combustibil la petrol, mişcare nu numai susținută, ci şi inițiată de Royal Dutch Shell, una dintre principalele companii petroliere.

La începutul secolului XX, pe măsură ce tensiunile creşteau în Europa, când marile puteri s-au aliniat în două blocuri

principale, Anglia, Germania şi alte puteri au început să-şi crească treptat capacitățile militare.

Englezii au început să construiască nave mai mari pentru a păstra poziția de frunte, întâmpinând problema creşterii puterii de foc fără a reduce spațiul alocat depozitării cărbunelui. Se părea că marina va trebui să facă un compromis în ceea ce priveşte fie mărimea, viteza şi rezistența, fie armamentul.

Marcus Samuel de la Royal Dutch Shell i-a abordat atunci pe cei de la marina Marii Britanii, propunându-le să treacă de la cărbune la petrol. Dacă devenea furnizorul lor, Shell avea să beneficieze de o piață mare, garantată, pentru petrolul ei.

James Arbuthnot Fisher, pe vremea aceea Prim Lord al Amiralității Britanice, se gândea de multă vreme la înlocuirea cărbunelui cu petrolul, drept combustibil pentru marină, şi a primit cu mult entuziasm propunerea lui Samuel, cu atâta înflăcărare de altfel, încât a devenit cunoscut ca „maniacul petrolului". Nefiind cunoscut ca un adept al compromisului, Fisher se pare că ar fi spus: „Esența războiului este violența. Moderația în război este o imbecilitate" (Michael Gove, *The Times*, 23 martie 2003).

Fisher a subliniat că navele mari erau încetinite de cantitatea mare de cărbune pe care trebuiau să o transporte. O navă care funcționa cu petrol necesita o capacitate mai mică de stocare, mai puțini fochişti şi, spre deosebire de ambarcațiunile care funcționau pe bază de cărbune, putea fi alimentată pe mare. De asemenea, putea prinde viteză mult mai repede şi, din moment ce nu necesita un coş de fum, era mai greu pentru inamici să o depisteze şi permitea tunurilor un unghi de tragere mai mare.

Deşi existaseră tentative de folosire a submarinelor şi navelor care funcționau cu petrol încă din anul 1903, principala problemă în calea utilizării acestora era aceea că Anglia nu avea nicio rezervă de petrol (în schimb, deținea cărbune din belşug). Nu-şi putea permite nave militare alimentate cu petrol, fără a-şi asigura furnizarea acestuia.

Winston Churchill, pe vremea aceea Prim Lord al Amiralității Britanice, a fost cel care a venit cu soluția, una care nu-l avantaja deloc pe Marcus Samuel. Însă avea să expună cea mai mare regiune producătoare de petrol din lume, Orientul Mijlociu, exploatării pe scară largă şi să facă din Marea Britanie principala putere în dezvoltarea respectivei regiuni pentru următorii cincizeci de ani.

Capitolul II
Împărţirea Orientului Mijlociu

La începutul secolului XX, Orientul Mijlociu era o zonă nedezvoltata şi neglijată, care atrăgea foarte puțin atenția lumii. Mare parte din regiune se afla sub stăpânirea Imperiului Otoman, stăpânire care durase peste 600 de ani, însă, timp de un secol, traversase o stare de acalmie. La sfârşitul secolului al XIX-lea, avea mari datorii către bănci europene şi pierduse din teritorii în favoarea Franței şi a Angliei, însă Istanbulul încă mai stăpânea teritorii în Irakul zilelor noastre, Israel, Liban, Palestina, Siria şi părți din Arabia Saudită.

Persia, în prezent Iran, era un stat independent, deşi în partea de nord era supus unor presiuni din partea Imperiului Rus. Fără burghezie sau o pătură de mijloc, Persia era condusă aproape în mod feudal de către şah, în timp ce despoții locali îşi exercitau influența asupra țăranilor analfabeți. Triburile nomade, precum cele din Arabia, cutreierau deşerturile estice. Această regiune, care nu promitea mare lucru, avea să devină în secolul XX cel mai mare producător de țâței din lume.

Marea Britanie, în anii dinaintea războiului, lua în considerație trecerea de la cărbune la petrol drept combustibil pentru flotă, însă îi era teamă să nu devină dependentă de resursele străine pentru alimentarea navelor sale. Pe lângă stocul de petrol obținut din Birmania, din partea cealaltă a globului, tot petrolul folosit în Marea Britanie era importat fie de la Marea Caspică (acum parte a Imperiului Rus), fie din România, SUA sau Extremul Orient. Astfel că era în căutarea unui furnizor care să se afle mai aproape de teritoriile sale şi la adăpost de puterile europene rivale, în eventualitatea unui război european.

În 1902, William Knox D'Arcy, un antreprenor englez care făcuse deja avere din explorarea zăcămintelor de aur din

Australia, a cumpărat o concesiune de la şahul Persiei pentru a explora zăcămintele de petrol. D'Arcy se inspirase din descrierile biblice ale flăcărilor care ardeau veşnic şi credea că ele indicau prezența petrolului.

Pentru D'Arcy şi inginerul său şef, George Reynolds, progresul era lent, însă au continuat explorările cu ajutor financiar din partea companiei Burmah Oil. În mai 1908, la 7 ani de la începerea căutărilor, D'Arcy şi inginerii săi au descoperit un zăcământ de petrol considerabil la Masjid-I-Suleiman, în sud-vestul Persiei. Compania Anglo Persian Oil (mai târziu BD), a luat ființă în 1909 şi avea drept scop valorificarea terenului petrolier. Burmah Oil deținea 97 de procente din companie.

După ce compania Anglo Persian a încheiat un acord pe termen scurt cu Royal Dutch Shell, Deterding, preşedintele companiei Shell, se hotărâse, după câte se pare, să-şi însuşească Anglo Persian. Charles Greenway, noul director al companiei, s-a opus vehement acestei idei. Pe lângă faptul că dorea să dețină în continuare controlul asupra companiei sale, Greenway nu-l plăcea deloc pe Deterding şi argumenta spunând că rivalul său nu era englez (ci de origine olandeză), aluzia fiind că Royal Dutch Shell nu putea fi considerată o companie de încredere.

Greenway nu numai că a iscat temeri referitoare la nesiguranța companiei Royal Dutch Shell, dar i-a oferit şi o nouă idee lui Churchill, unul dintre primii care au înțeles importanța militară a petrolului. Churchill a comandat un studiu de fezabilitate, deoarece guvernul dorea să preia drepturile companiei Anglo Persian, iar cei însărcinați cu acest studiu s-au întors din Persia cu un raport extrem de favorabil. Deşi nu făcea parte din imperiul Britanic, Persia se afla mult mai aproape decât Indiile de Est şi suficient de aproape de India, pentru ca trupele să fie repede deplasate acolo. Churchill şi-a dat aprobarea ca Amiralitatea să cumpere un pachet de acțiuni suficient de mare încât să poată controla compania Anglo Persian Oil.

„Plutind" spre victorie pe un, „val de petrol".

Primul Război Mondial a fost şi prima conflagrație în care petrolul a avut o importanță militară majoră, iar acest lucru a devenit din ce în ce mai evident pe măsură ce conflictul lua amploare. În 1918, într-o singură lună, armata Franței folosise 39.000 de tone de petrol, cea britanică – 32.000 de tone, iar fortele militare ale SUA – 20.000 de tone. Înainte de război, Franța importa anual 400.000 de tone, însă, în 1918, ajunsese să importe un milion de tone.

Marina nu era singura care avea nevoie de petrol. Cererea era mare şi pe câmpurile de luptă din Europa şi Orientul Mijlociu. Camioanele alimentate cu petrol au înlocuit caii, transportând personal, arme şi provizii. Erau mai rapide şi mai eficiente; caii erau o povară pentru armată, pentru că mâncau de zece ori mai mult decât un soldat. Noile vehicule, care funcționau pe bază de petrol, necesitau stocarea unei cantități destul de mici de combustibil, iar motorul cu ardere internă a făcut posibilă ulterior fabricarea unor noi „arme": tancurile şi avioanele.

Pe măsură ce războiul lua amploare şi petrolul devenea din ce în ce mai greu de obținut, conştientizarea importanței sale vitale a crescut. Într-un articol publicat în *Daily Telegraph*, pe 15 martie 1915, scria:

> Ministrul de Finanțe a avut dreptate atunci când a zis: „Acesta este un război al inginerilor". Vedem amprenta inginerului în fiecare etapă a luptei copleşitoare aflată acum în curs de desfăşurare peste tot în lume. Tehnologia nu mai constituie un element auxiliar. Ea a devenit principala unealtă a războiului într-o asemenea măsură, încât „martorul ocular" a considerat de cuviință să numească acest război „războiul țițeiului", pe baza rolului jucat de tracțiunea mecanică pe continent. Probabil ar fi mult mai potrivită denumirea de „război al petrolului", din

moment ce acest termen include şi flota, care cuprinde nave mai mari sau mai mici, cum ar fi cuirasatele sau submarinele.

Aliații se bazaseră pe importuri venite, în principal, de la Standard Oil, dar şi pe unele din Extremul Orient, de la Royal Dutch Shell, însă în momentul în care submarinele au început să țintească vasele comerciale, în februarie 1915, importurile au încetat, deoarece companiile petroliere nu erau dispuse să-şi pună în pericol navele. Iar Standard Oil şi Royal Dutch Shell au renunțat la piața din Europa şi au început să vândă petrol în Extremul Orient. Petrolul din țările aflate de ambele părți în război era pe sfârşite.

De-a lungul războiului, Germania, care nu deținea resurse proprii de petrol, a avut acces la câmpurile petrolifere din România. Aceasta, pe lângă faptul că era înzestrată din plin cu terenuri agricole fertile, era şi cel mai mare producător de petrol din Europa, după Rusia. În 1906, un pasager care călătorea cu Orient Express, descria parcurgerea „ultimilor kilometri până la Bucureşti, prin lanurile de porumb şi floarea-soarelui şi trecând de pâlcurile de turle înalte din lemn ale sondelor de petrol" (sir Roy Redgrave, *Orient Express Magazine*, 1986).

România, sperând să recupereze Transilvania, precum şi alte teritorii, a declarat război Germaniei şi Austriei pe 19 august 1916, mobilizând imediat trupe peste graniță, în Transilvania. Trupele germane, sub conducerea lui Mackensen şi a lui Falkenhayn (doi dintre cei mai de succes generali), au invadat repede țara şi i-au învins armata slab pregătită. Bucureştiul a fost ocupat pe 6 decembrie 1916, lăsând Germania să preia controlul asupra resurselor valoroase ale României.

Când Anglia a văzut că România era pe cale să cedeze şi şi-a dat seama de importanța vitală a câmpurilor petrolifere de la Ploieşti, a sabotat în mod deliberat terenurile, arzând şi vărsând aproape 800.000 de tone de petrol. În octombrie 1917,

Constantin Angelescu, ambasadorul României în SUA, a vorbit despre pierderile suferite de România, printre care „distrugerea forțată a sondelor de petrol, în valoare de sute de milioane de franci, precum şi a fabricilor şi a depozitelor de cereale, pentru a nu cădea în mâinile invadatorilor” (Home, p. 89).

Cât timp a durat războiul, România s-a aflat în mare parte sub controlul Germaniei, iar resursele sale (în special cele petroliere) au fost exploatate la maximum. Petrolul astfel obținut a contribuit considerabil la efortul de război german, deşi germanii na-au reuşit să exploateze puțurile la capacitate maximă decât spre sfârşitul războiului.

De ceva vreme, Anglia şi Franța aveau, în egală măsură, probleme cu rezervele de petrol. Deterding, de la Royal Dutch Shell, a fost primul care a oferit un ajutor considerabil Aliaților. În 1915, sperând probabil să obțină o parte din concesiunile companiei Anglo Persian în Persia, el a propus guvernului britanic să treacă Royal Dutch sub control britanic.

Deterding a început să vândă guvernului Indiei petrolul la prețul de producție, iar acesta îl folosea în industria căilor ferate, permițând companiei Burmah Oil să transporte petrol pe frontul de vest. De asemenea, a mutat sediul companiei Royal Dutch Shell de la Haga la Londra şi a devenit cetățean britanic. Începând cu anul 1916, guvernul britanic a luat în considerare mai multe planuri de a transforma compania Shell într-o companie britanică, dorind chiar o fuzionare a acesteia cu Anglo Persian, însă niciunul dintre aceste planuri nu s-a concretizat.

Totuşi, resursele companiei Standard Oil au fost cele care au făcut diferența, până la urmă. Pe toată durata războiului, companiile americane (în special Standard Oil) au furnizat 80% din cantitatea de combustibil necesară Aliaților.

În 1917, conducătorii trupelor aliate se aflau într-o situație atât de disperată, încât au cerut ajutorul preşedintelui american, Woodrow Wilson, anunțându-l că, fără petrol, vor

pierde războiul. Într-o telegramă către Wilson, premierul Franței îi scria că: „Dacă aprovizionarea cu benzină va înceta, armatele noastre vor fi paralizate” (Yergin, p. 177). Sub presiunea exercitată de Wilson, Standard Oil a fost de acord să înceapă furnizarea către aliații din Europa, însă în anumite condiții: a cerut compensații pentru tancurile petroliere scufundate de submarine şi a pretins să-i fie returnate petrolierele confiscate la începutul războiului.

Înțelegerea cu Standard Oil a fost de o importanță crucială pentru Aliați, mai ales că a venit într-un moment în care Germania era pe cale să rămână fără petrol. Fără importurile care veneau pe cale maritimă, Germania depindea de rezervele din Rusia şi din România; campania armatei franceze din Balcani blocase aceste drumuri petroliere. În 1917, când Turcia a pus stăpânire pe terenurile petrolifere din Baku, accesul Germaniei a fost aproape în întregime blocat.

La sfârşitul războiului, lordul Cuizon, secretar al Ministerului de Externe britanic, a afirmat că Aliații „au plutit spre victorie pe un val de petrol”.

De ce s-a amestecat Europa în războiul din Orientul Mijlociu

Una dintre întrebările ridicate de istorici în ceea ce priveşte Primul Război Mondial a fost aceea referitoare la motivul pentru care s-a acordat o atât de mare atenție Orientului Mijlociu, când teatrul de luptă se afla, de fapt, în Europa. Înainte de secolul XX, întreaga regiune fusese privită cu destul de puțin interes de către marile puteri europene. Într-adevăr, denumirea de „Orientul Mijlociu” a fost folosită pentru prima dată în 1902. Astfel că a fost surprinzător că s-a acordat o atât de mare atenție regiunii, care a avut ca rezultat atât de multe pierderi de vieți omeneşti. S-ar părea că abia după criza de petrol de la începutul anilor 1916, Anglia şi-a îndreptat atenția către Persia şi Irak. Neutralitatea diplomatică dintre Anglia şi Franța, de la sfârşitul războiului, indică faptul că ambele țări

se luptau pentru a câştiga controlul asupra terenurilor petrolifere.

În momentul în care a fost descoperit petrol în Persia, regiunea a căpătat dintr-odată mai multă importanță pentru marile puteri europene. Tentativele Angliei şi, într-o mai mică măsură, cele ale Franței, de a prelua controlul asupra regiunilor bogate în petrol din Persia şi Mosul (actualul Irak), au devenit evidente în urma numeroaselor tratate menite să dea o formă oficială sferelor lor de interes.

În 1913, Marea Britanie şi Imperiul Otoman au semnat o înțelegere asupra sferelor de interes din Arabia, corespunzătoare fiecăruia. A fost trasată o linie imaginară care marca punctul cel mai estic, până la care îşi exercita influența Imperiul Otoman pe teritoriul Arabiei, linie denumită mai târziu Linia Albastră, după culoarea pe care o avea pe hartă. În martie 1914, a fost adăugată Linia Violet, care făcea legătura dintre capătul de sud al Liniei Albastre şi granița Imperiului Otoman din sud-vestul Arabiei.

Liniile separau sferele de influență britanice de cele nonbritanice şi fuseseră efectiv impuse de Marea Britanie guvernului şovăitor al Imperiului Otoman.

În momentul în care a izbucnit războiul, Imperiile Britanic şi Otoman au devenit inamice, iar tratatul a devenit caduc. Imperiul Otoman, care la începutul conflictului deținea controlul asupra terenurilor bogate în petrol din Mosul, a intrat în război de partea Germaniei, iar Londra a trimis imediat trupe, alcătuite în principal din soldați indieni din Basra. Nu se cunoaşte numărul exact al soldaților din armata otomană, însă alături de trupele germane, reprezenta o amenințare serioasă la adresa coloniilor britanice din Egipt şi chiar din India.

În plus, această măsură avea drept scop protejarea conductei de petrol Anglo Persian, lungă de 222 de kilometri, care fusese construită în 1911 şi se întindea de la câmpurile petrolifere din Masjid-I-Suleiman până la rafinăria de la Abadan (ambele în Iran). Se pare că, în ciuda pericolului pe

care îl reprezentau pentru Imperiul Britanic, forțele militare ale Angliei (şi Franței) aflate în Orientul Mijlociu erau disproporționate față de amenințarea din zonă. Principalul motiv pentru această măsură pare să fi fost mai degrabă petrolul de la Mosul, pe care Anglia dorea să şi-l însuşească.

În cartea sa, *Iraq and the International Oil Sistem* (*Irakul şi rețeaua internațională a petrolului*), Stephen Pelletiere scria: „Aceasta ar fi trebuit să fie o problemă secundară, însă Marea Britanie a ales să fie prezentă constant pe această scenă. Mai mult, operațiunile desfăşurate de englezi în Orientul Mijlociu nu erau de neglijat. Churchill plănuia să ia cu asalt strâmtoarea Dardanele cu o flotilă numeroasă. Acest plan a eşuat, ca de altfel şi următoarea sa idee măreață, aceea de a obține, prin atac terestru, controlul asupra căii maritime. Aproape 40.000 de soldați ai trupelor aliate, majoritatea englezi, au plătit cu viața acest fiasco. Mulți se întreabă ce au dorit Churchill şi Lloyd George să realizeze. Au fost formulate multe ipoteze, însă una singură este suficient de convingătoare: englezii erau hotărâți să obțină controlul asupra zonei pentru a exploata resursele ei de petrol" (Pelletiere, p. 37).

Strâmtoarea Dardanele este îngustă, dominată de țărmurile stâncoase ale peninsulei Gallipoli, care leagă Marea Neagră de Marea Mediterană şi separă Europa de Asia. Aceasta reprezenta ruta comercială folosită pentru a transporta petrolul din Baku, Caucaz, până în Europa. Campania din Gallipoli, din 1915, s-a terminat cu 200.000 de morți, majoritatea soldați din corpurile de armată ale Australiei şi Noii Zeelande. Guvernul britanic şi-a pierdut încrederea că invazia va avea succes şi a trimis prea puține trupe, fapt ce a dus la înfrângerea lor de către turci şi la retragerea armatei engleze.

De asemenea, englezii au depus eforturi considerabile pentru a încuraja populațiile arabe locale să se răzvrătească împotriva cuceritorilor. Au purtat două serii contradictorii de negocieri secrete. Pe de o parte, au negociat cu Sharif Hussein,

emirul Meccăi, promițându-i acestuia că vor susține independența Arabiei Saudite la sfârşitul războiului şi cerând în schimb ca aceasta să se ridice împotriva Turciei. Această înțelegere apare în filmul lui David Lean din 1962, *Lawrence al Arabiei*, cu Peter O'Toole în rolul principal. La negocierile cu Sharif Hussein, englezii au cerut insistent ca Bagdadul şi Basra să devină zone de interes ale Angliei, cu „reguli de administrare speciale", pentru „a proteja interesele economice comune" (Henry Mcmahon, scrisoare către Sharif Hussein, în Antonius, p. 173). Cu toate acestea, în urma tratatului Sykes-Picot, din 1916, Marea Britanie şi Franța şi-au împărțit între ele zonele de interes din regiune.

Zonele controlate de britanici erau Iordania, Irak şi regiunea din jurul oraşului Haifa, actualul Israel. Franței îi reveneau zonele din sud-estul Turciei, din nordul Irakului, din Siria şi Liban. De asemenea, Marea Britanie şi Franța erau libere să traseze granițele statelor în cadrul zonelor controlate de fiecare dintre ele.

Regiunea, care mai târziu a fost denumită Palestina, avea să se afle sub administrare internațională, statutul său depinzând de rezultatul negocierilor cu Rusia şi celelalte mari puteri. Granițele acestei regiuni aveau să devină subiectul unor discuții controversate în anii care au urmat.

Tratatul a fost revizuit mai târziu pentru a include şi țările aliate, Italia şi Rusia, cărora le-au fost oferite regiuni din Imperiul Otoman, unde, întâmplător, nu se descoperise petrol. În schimbul acceptării condițiilor tratatului Sykes-Picot, Rusia primea Armenia şi regiuni din Kurdistan. Cu toate acestea, după revoluția rusă, Lenin a publicat detalii ale tratatului Sykes-Picot, precum şi alte tratate secrete.

Între timp, Marea Britanie regreta deja faptul că, în urma tratatului, nordul Irakului revenise Franței, probabil datorită aptitudinilor de negociator ale lui Picot.

Într-o discuție purtată cu prim-miniştrii din Imperiul Britanic, Arthur Balfour, secretar al Ministerului de Externe britanic, a subliniat că era important ca el să devină „spiritul

călăuzitor” în Mesopotamia (în esență, Irak şi o parte din Siria), adăugând că: „Nu mă interesează de ce sistem ne folosim pentru a avea petrol, însă de un lucru sunt sigur: este indispensabil pentru noi toți să avem petrol la dispoziție”.

Forțele militare ale Marii Britanii puseseră deja stăpânire pe Bagdad şi preluaseră oraşul Mosul, în noiembrie 1918, încălcând armistițiul încheiat cu Turcia cu o săptămână în urmă. „Deținerea controlului asupra acestor rezerve de petrol a devenit principalul scop al acestui război”, îi scria sir Maurice Hankey, secretarul cabinetului de război britanic, lui Balfour, în timp ce trupele atacau Bagdadul. Franța se văzuse pusă în fața unui fapt împlinit.

În timp ce trupele Germaniei şi Turciei atacau Baku, o alta luptă pentru petrol se dădea la câțiva kilometri distanță spre nord-est, la Marea Caspică. După revoluția din 1917, Rusia s-a văzut forțată să cedeze Germaniei terenurile petrolifere ca urmare a tratatului de pace încheiat în 1918, însă, în timp ce era negociată cedarea terenurilor, armata Turciei începuse deja să pună mâna pe câmpurile petrolifere ale aliaților Germaniei. A urmat un adevărat masacru săvârşit de armata turcă şi de turcii azeri asupra populației armene din Baku, majoritatea muncitori petrolişti. Motivele care au stat la baza acestui masacru sunt neclare.

Potrivit unor istorici, azerii şi armenii au trăit în armonie până când au fost invadați de Rusia la începutul secolului al XIX-lea. În ciuda diferențelor de ordin religios (armenii erau creştini, iar azerii, musulmani), există multe asemănări între cele două grupuri etnice, mai ales în ceea ce priveşte muzica şi bucătăria tradițională.

Şi, atunci, ce anume a determinat masacrul din 1918? Una dintre teorii susține că, potrivit dictonului „dezbină şi stăpâneşte”, atât Rusia țaristă, cât şi cea bolşevică promovau diviziunile etnice în Caucaz pentru a-şi proteja poziția şi pentru a împiedica o rezistență comună. Se spune că, în 1918, bolşevicii i-au încurajat pe naționaliştii armeni, „daşnaci”, să comită masacre împotriva azerilor.

Turcia nu a deținut pentru foarte mult timp controlul asupra oraşului Baku. Forțele armate britanice au invadat oraşul, în august 1918. Atât Marea Britanie, cât şi Franța au trimis trupe care să-i susțină pe „albi", în războiul civil care a urmat revoluției, mai ales pentru a-şi proteja scopurile urmărite în Primul Război Mondial, dar şi dintr-o teamă adâncă față de Gărzile Roşii bolşevice, precum şi pentru a-şi apăra interesele economice în cadrul fostului imperiu sovietic. Baku avea o importanță deosebită pentru englezi şi pentru aliații lor ruşi regalişti, armata britanică fiind însărcinată cu protejarea petrolului din Baku, precum şi a stocurilor de bumbac din Turkestan, de pe malul opus al Mării Caspice. La sfârşitul anului 1918, în Rusia se aflau 300.000 de militari străini, din 11 țări europene, la care se adăugau America şi Japonia.

Marea Britanie declarase deja că susține „Dictatura Centrocaspi" (DC), noul guvern care preluase puterea după căderea regimului sovietic în regiune. Mai târziu, în acelaşi an, când DC s-a destrămat, Marea Britanie a recunoscut independența Azerbaidjanului şi Georgiei, amândouă potrivnice bolşevicilor. Britanicii au trimis trupe la Baku pentru a proteja rezervele de petrol din regiune şi pentru a bloca accesul Armatei Roşii la resursele de petrol de care avea nevoie.

Armata Albă deținea controlul asupra bazinelor carbonifere de la Donețk, din Ucraina, la nord de munții Caucaz. Fără acces la petrolul din Caucaz sau la cărbunele din Donețk, regiunile controlate de Armata Roşie au avut de suferit de-a lungul acelei ierni. În Moscova şi în Sankt Petersburg, mulți oameni au murit înghețați în propriile case, iar alții – de foame şi de frig în trenurile care rămâneau fără combustibil, în provincii îndepărtate.

La un an de la ocuparea oraşului Baku de către britanici, corpuri de armată ale Turciei şi ale Azerbaidjanului au intrat în oraş şi i-au alungat pe aceştia. Apoi, două săptămâni mai târziu, a fost încheiat armistițiul de la Mudros, care a

însemnat sfârşitul Primului Război Mondial pentru Imperiul Otoman. Trupele Turciei au părăsit Caucazul şi Baku, fiind înlocuite de trupele britanice, care au început cea de-a doua intervenție aliată în Caucaz, spre uşurarea companiilor producătoare de petrol.

Cu toate acestea, trupele britanice s-au retras din Baku şi Azerbaidjan în august 1919, iar sovieticii au preluat Republica Azerbaidjană în aprilie 1920. Importatorilor de petrol din Marea Britanie, Franța şi Europa li s-a blocat accesul la rezervele de petrol din Baku. Însă, în acelaşi timp, guvernele lor căutau să pună mâna pe rezervele unei regiuni mult mai bogate în petrol: Orientul Mijlociu.

Împărţeala după război: petrolul înaintea autodeterminării

La sfârşitul războiului, Anglia şi Franța au dezmembrat imperiile duşmanilor învinşi, Germania şi Turcia. În ciuda retoricii autodeterminării de la acea vreme, țările din Orientul Mijlociu, recent eliberate de sub stăpânirea otomană, au devenit „protectorate" ale Marii Britanii şi Franței, iar resursele lor au trecut total sub controlul puterilor străine.

Liderii a 32 de state, reprezentând 75% din populația lumii, au participat la Conferința de Pace de la Paris, din 1919. Cu toate acestea, într-o tendință care avea să continue de-a lungul următorilor douăzeci de ani, negocierile au fost dominate de cele cinci mari puteri care câştigaseră războiul: Marea Britanie, Franța, SUA, Italia şi Japonia. Termenii tratatelor de pace prevedeau ca toate coloniile Germaniei să intre sub ordinul Ligii Națiunilor, iar Imperiul Otoman era redus la Turcia din zilele voastre, în timp ce Marea Britanie şi Franța urmau să administreze teritoriile rămase.

Imperiul Otoman a fost împărțit în „protectorate", State cu un anumit grad de autonomie, aflate însă sub controlul unui stat mult mai puternic. Siria a fost divizată în două protectorate franceze, Liban şi Siria, şi unul britanic,

Palestina. Irakul şi Transiordania au devenit protectorate britanice. Spre deosebire de colonii, protectoratele nu se aflau în posesia Marii Britanii şi a Franței, însă, în termeni concreți, situația lor era destul de asemănătoare cu cea a coloniilor. Persia, în vremea aceea condusă de dinastia Qajarilor, şi-a păstrat independența, însă viața politică şi economică a țării a fost influențată foarte mult de compania Anglo Persian Oil. În multe privințe, în perioada dintre cele două războaie mondiale, Persia a fost tratată de către guvernul britanic ca o națiune cucerită.

În timp ce cuvântul „petrol" abia dacă fusese menționat în timpul negocierilor, atât Franța, cât şi Marea Britanie au acordat o atenție deosebită regiunilor din Irak, unde se credea că se află zăcăminte uriaşe de petrol, deşi acest lucru nu fusese încă demonstrat. Se spune că, înfuriat că planurile pe care şi le făcuse în legătură cu nordul Irakului îi fuseseră dejucate, premierul Franței, Georges Clemenceau, ar fi ajuns aproape să se încaiere cu Lloyd George, dacă nu ar fi fost ținut de preşedintele american Woodrow Wilson.

Următorul pas important spre obținerea terenurilor petrolifere a fost făcut la conferința de la San Remo, din decembrie 1919, în cadrul căreia acțiuni ale companiei Turkish Petroleum, căreia îi fuseseră acordate concesiuni în Irak înainte de război, au fost redistribuite învingătorilor.

Compania Turkish Petroleum reprezenta un sindicat alcătuit de către antreprenorul armean Calouste Gulbenkian, care deținea 5% din acțiuni. Anglo Persian deținea puțin sub 50 de procente, iar Royal Dutch Shell şi Deutsche Bank dețineau fiecare puțin sub 25 de procente. La conferința de la San Remo, partea care-i aparținuse companiei Deutsche Bank a fost dată Franței, însă Gulbenkian, cunoscut ulterior sub numele de Domnul-5%, a refuzat să renunțe la acțiunile sale.

America era furioasă că fusese exclusă de la negocierile de la San Remo şi că nu primise nicio parte din terenurile petrolifere din Irak, cu atât mai mult cu cât şahul acordase deja companiei Anglo Persian monopol asupra producției de

petrol din țara vecina, Persia. După luni întregi de presiuni serioase, SUA li s-au acordat mai întâi 12% din compania Turidsh Petroleum, ca mai apoi procentul să se stabilească la 20%.

Noul guvern al Irakului a semnat şi el o înțelegere, acordând companiei Turidsh Petroleum o concesiune pentru următorii 75 de ani. Guvernul a semnat acest acord fără nicio tragere de inimă, având în vedere că termenii impuşi în 1925 erau mult mai aspri decât cei discutați la San Remo. În loc să primească o parte din companie şi o poziție în cadrul conducerii acesteia, Irakului i-au fost oferite doar compensații de ordin financiar, în valoare de patru şilingi de aur pe tona de petrol.

În plus, toți acționarii companiei Turidsh Petroleum au căzut de acord să caute noi concesiuni în fostul Imperiu Otoman, prin intermediul companiei. În cele din urmă, înțelegerea a fost semnată în iulie 1928. Câteva luni mai târziu, în Irak au fost descoperite cele mai mari rezerve de petrol din lume, însă poporul irakian nu avea să beneficieze de pe urma lor.

Refuzul de a acorda independență, în adevăratul sens al cuvântului, şi exploatarea resurselor țării au dus la crearea unui climat prielnic pentru naționalismul arab nu numai în Irak, ci şi în statele vecine, iar, la sfârşitul secolului XX, au permis venirea la putere a unor lideri care se opuneau Vestului capitalist, precum Saddam Hussein sau ayatollahul Khomeini. Pentru americani era deosebit de important să se implice în acțiunile Irakului, pentru că aceasta se întâmpla după cea mai mare panică legată de petrol din istoria Americii.

Anterior, oferta depăşise cererea, astfel încât doar prin regularizarea ofertei se putea vorbi despre o piață. Însă, după Primul Război Mondial, America a devenit pentru prima dată nerăbdătoare să-şi asigure necesarul de rezerve de petrol pe viitor, un tipar care avea să fie urmat de fiecare dată când un conflict major lua sfârşit.

Potrivit raportului „The International Petroleum Cartel": „Primul Război Mondial reamintise cu succes poporului

american de rolul esențial pe care îl juca petrolul în cadrul unei societăți moderne industrializate. Imediat după aceea, s-a dezvoltat teama profundă că SUA rămâneau fără petrol" (raport al Comisiei Federale pentru Comerț a Statelor Unite, 1952, pp. 37 – 46). Acest raport era urmarea cererii uriaşe pentru petrolul american, venită din partea țărilor aliate din Europa. „Nu este deloc surprinzător că s-a transformat într-un caz ce a creat panică națională, având în vedere că fusese demonstrat rolul important pe care îl jucase petrolul în timpul războiului", mai specifica raportul.

Temerile au fost alimentate şi de estimările sumbre referitoare la posibilele resurse din SUA şi Mexic (unde, în unele puțuri, fusese descoperită recent apă sărată), făcute de Biroul Minelor şi de Departamentul de Prospecțiuni Geologice ale SUA.

„Situația SUA în ceea ce priveşte petrolul poate fi catalogată cel mai bine ca fiind nesigură", spunea George Otis Smith, director al Departamentului de Prospecțiuni Geologice al SUA, în 1920. Colegul său, David White, preconiza că, în următorii cinci ani, SUA vor avea nevoie să importe între 150 şi 200 de milioane de barili pe an, adăugând că „scăderea bruscă şi de mari proporții a producției de petrol din Mexic... pare, mai devreme sau mai târziu, inevitabilă" (*Engineering and Mining Journal*, 18 martie 1922).

Relațiile dintre SUA şi Marea Britanie se răciseră deja, pe fondul excluderii inițiale a SUA din înțelegerea privind câmpurile petrolifere din Irak. După încheierea războiului, Anglo Persian controla aproape jumătate din compania Turkish Petroleum şi deținea o poziție de monopol în Persia. În plus, obținuse recent o concesiune exclusivă asupra drepturilor de explorare a petrolului în estul şi vestul Macedoniei, pentru o perioadă de cinci ani, cu opțiunea extinderii acesteia pe 50 de ani, în cazul anumitor zone. Companiile Royal Dutch Shell şi Burmah Oil dețineau rezervele considerabile de petrol din Birmania, Indonezia şi Borneo.

În anii 1920 şi 1921, Senatul SUA a cerut o investigație cu privire la restricțiile impuse cetățenilor americani de către țările străine referitor la prospectarea petrolului şi la paşii necesari pentru înlăturarea acestor restricții, stabilind că drepturile poporului american erau încălcate în mod sistematic, în privința câmpurilor petrolifere din alte țări.

„Marea Britanie se bucură de o poziție invincibilă", scria E. Mackay Edgar în *Sperling's Journal*, în 1919. „Toate câmpurile de petrol cunoscute sau cele presupuse a fi bogate în petrol şi care există în afara teritoriilor SUA se află în mâinile sau sub controlul şi în administrarea Marii Britanii sau sunt finanțate de capital britanic… Foarte curând, în schimbul mai multor milioane de lire pe an, America va fi nevoită să cumpere de la companii britanice… o cantitate de petrol care va creşte progresiv, deoarece îi va fi necesară şi nu va putea să şi-o procure din propriile stocuri".

În plus, raportul Comisiei Federale pentru Comerț a Statelor Unite, cu privire la Investițiile străine în industria petrolieră, din 1923, sublinia că America nu mai avea acces la câmpurile de petrol din Europa de Est. După revoluția rusă, proprietățile străine, inclusiv terenurile petrolifere de la Baku, au fost expropriate, iar industria – națională. În România, în urma reformelor agrare din 1918, importante proprietăți funciare (în special acelea unde se presupunea că se găseşte petrol) au fost expropriate atât de la proprietarii români, cât şi de la cei străini, iar drepturile de folosință ale suprafețelor au fost revândute țăranilor, guvernul păstrându-şi doar drepturile asupra subsolului, în Polonia, guvernul deținea terenuri virane şi supraveghea atent explorarea şi exploatarea zonelor bogate în petrol. Pe fundalul acestei nesiguranțe crescânde, au ieşit la iveală detalii referitoare la conspirația Oilfields Group. America se temea deja că Marea Britanie pătrunsese prea mult în industria petrolieră a SUA. Royal Dutch Shell s-a extins rapid în SUA, în 1919 şi 1920, în timp ce miniştrii guvernului american afirmau că aceasta îşi depozita rezervele în altă parte. Conform preşedintelui sucursalei de la New Jersey a

companiei Standard Oil, Walter Teagle, în urma unei declarații din august 1919, care circulase printre companiile producătoare de petrol americane, guvernul britanic hotărâse să folosească compania Shell pentru a valorifica resursele de petrol din Imperiul Britanic.

La începutul anilor 1920, companiile americane s-au concentrat pe obținerea concesiunilor petroliere din regiunile mai apropiate, din America Latină, în special din Venezuela (unde Royal Dutch Shell deținea deja proprietăți importante), Columbia şi Perú.

Prin urmare, americanii au avut un şoc în momentul în care a ieşit la iveală faptul că British Controlled Oilfields Group (BCOG) cumpărase multe dintre concesiunile petroliere pe care companiile americane intenționaseră să le exploateze ele însele.

Nu există suficiente informații referitoare la BCOG, dar se credea că este o filială a companiei Anglo Persian, cu sediul în Canada. Printre proprietățile grupului BCOG se numărau şi cele din afara statului Panamá, fapt ce ducea la speculații privind planul Marii Britanii de a se folosi de ele pentru a ataca regiunile producătoare de petrol din SUA. Intriga şi suspiciunea între cele mai mari companii producătoare de petrol din lume aveau să continue de-a lungul anilor 1920, pe măsură ce fiecare companie căuta să-şi îmbunătățească poziția şi să-şi elimine competitorii. Lucrurile, însă, au luat o altă întorsătură în 1928.

Cele «Şapte Surori".

În 1952, în presă au început să se scurgă ştiri referitoare la un raport deosebit de important, întocmit de Comisia Federală pentru Comerț a Statelor Unite, referitor la înțelegerea secretă dintre cele mai mari companii producătoare de petrol din lume, inițial, administrația preşedintelui Truman a încercat să sustragă raportul pentru a evita consecințele grave care ar fi rezultat de pe zona publicării lui, însă, cum zvonurile se

intensificau, guvernul a luat hotărârea de a-l publica. Câteva ore mai târziu, conținutul exploziv al raportului era difuzat în întreaga lume.

Intitulat „The International Petroleum Carter", raportul confirma suspiciunile multora: în ultimul sfert de secol, şapte dintre cele mai mari companii producătoare de petrol din lume acționaseră ca un cartel.

Trei companii care se desprinseseră din Standard Oil, Standard Oil of New Jersey (Exxon), Standard Oil of New York (Socony, mai târziu Mobil) şi Standard Oil of California (Socal, mai târziu Chevron), se uniseră cu două companii-gigant din Marea Britanie, Royal Dutch Shell şi Anglo Persian, precum şi cu alte două mari companii americane, Gulf Oil şi Texaco, împreună, aceste şapte companii aveau lumea la picioarele lor.

Fiecare dintre ele avea mai multă putere financiară şi influența decât statele în cadrul cărora operau. Prin creşterea cererii de petrol şi prin susținerea industriei de automobile, acestea urmăreau să creeze o dependență a țărilor, precum SUA şi Marea Britanie, față de petrol, astfel încât cele două state să fie nevoite să sprijine giganții petrolieri în detrimentul companiilor rivale de pretutindeni. Au făcut uz de influența de care se bucurau în cadrul eşichierului politic pentru a forța luarea de măsuri împotriva oricărui stat care se opunea obiectivelor lor.

Cum reuşiseră aceste şapte mari companii să înlăture orice fel de competiție în industria petrolului, în cadrul căreia existase o competiție acerbă încă de la început? La începutul anilor 1920, concurența între companiile petroliere era încă puternică. Cererea de petrol crescuse rapid în timpul Primului Război Mondial şi continuase să crească şi după aceea, în special în SUA, unde se năştea prima societate de consum din lume. În America şi în capitalele Europei, aceasta a fost o perioadă excepțională pentru cei din clasele de sus şi de mijloc. Tinerii din generația de după război au reacționat împotriva întunericului şi durerii provocate de conflagrație prin moda anilor 1920, muzica jazz, petrecerile exuberante şi

prin toate formele de risipă ostentativă: de la achiziționarea noilor aparate de uz casnic şi până la automobile. Petrolul era cerut acum nu în industria de război, ci în cea turistică, pentru alimentarea transatlanticelor uriaşe şi a vaselor de croazieră, precum şi a avioanelor care începuseră să fie folosite pentru transportul poştei şi al pasagerilor. Toate aceste tehnologii înghițeau foarte mult petrol.

Statele Unite ale Americii, cea mai bogată țară din lume, sunt exemplul cel mai edificator în acest caz. După război, America a recurs la o politică izolaționistă, protejându-şi cetățenii de pericolul pe care îl reprezenta implicarea în conflictele altor țări. Economia înflorea, în special industria petrolieră şi cea a construcțiilor de maşini. Producția de maşini a SUA crescuse de la 485.000, în 1913, la 3,5 milioane, în 1924, ajungând la 4,3 milioane, în 1928. În 1929, când a început Marea Criză în SUA şi după căderea bursei de pe Wall Street, unu din cinci americani deținea un automobil. Prima linie de asamblare automată a lui Henry Ford producea varianta Ford-T, un automobil la un preț atât de accesibil, încât până şi muncitorii de la uzinele Ford îşi puteau permite să cumpere unul, mai ales cu ajutorul noii linii de credit de consum.

Noile aparate de uz casnic, ca de exemplu maşinile de spălat şi aspiratoarele, au schimbat viața femeilor, reducând volumul de muncă al acestora. Însă cel mai mare impact în rândul populației americane l-a avut automobilul. Oraşele apropiate şi satele vecine acestora deveniseră zone suburbane între care tranzitul se făcea cu ajutorul automobilului. Autostrăzile dotate cu benzinării străbăteau întreaga țară, iar libertatea de a deține un automobil devenise parte integrantă din cultura şi visul american. Această stare de fapt a dus şi la desființarea rețelei de transport public, accelerată de alianța neortodoxă dintre Big Oil şi producătorii de automobile şi anvelope.

În secolul XX, deoarece industria producătoare de maşini era piața cu cel mai mare potențial pe timp de pace, companiile petroliere s-au grăbit să susțină producătorii de automobile,

făcând lobby pe lângă guvern pentru ca acesta să cheltuiască sute de miliarde de dolari din banii publici pentru construirea infrastructurii.

În 1932, General Motors a pus bazele companiei, cu nume inofensiv, United Cities Motor Tranzit (UCMT). Aceasta a început să cumpere rețeaua de tramvaie din toate orașele americane, distrugând-o și înlocuind-o cu una de autobuze. Standard Oil of California, împreună cu GM și Firestone, a continuat proiectul inițiat de UCMT, cu National City Lines. În 1856, tramvaiul, sistem popular și convenabil de transport, fusese înlocuit de autobuz în 45 de orașe importante. De cele mai multe ori, serviciile oferite de transportul cu autobuzul erau proaste, în mod deliberat, probabil, pentru a-i forța pe majoritatea americanilor să folosească transportul cu autoturismul propriu.

Odată cu creșterea cererii de petrol, principalele companii petroliere se luau la întrecere pentru creșterea producției și pentru vânzarea produselor pe o piață cu o competiție acerbă.

În prima parte a secolului XX, cele trei mari companii petroliere au căutat, în mod constant, să-și extindă segmentul de piață și să obțină noi rezerve de petrol. Henri Deterding, directorul-șef al companiei Shell, a achiziționat, în 1908, toate terenurile petrolifere din Egipt, în 1910, pe cele din Munții Ural de la Marea Caspică din Rusia, în 1919, pe cele din Mexic, care aparținuseră lordului Cowdray și companiei Mexican Eagle, și a început exploatarea pe scară largă a terenurilor din Venezuela, în 1928, și, spre marea nemulțumire a celor de la Standard Oil, a terenurilor petrolifere din SUA.

Walter Teagle, șeful companiei Exxon, făcuse nefericita alegere de a cumpăra în secret drepturile asupra petrolului rusesc de la frații Nobel, la trei ani de la Revoluția Rusă. (Alfred Nobel, principalul urmaș al familiei suedeze Nobel, avea să inițieze mai târziu premiile Nobel, asigurând astfel longevitatea numelui familiei sale.) În plus, profitând de faptul că Standard Oil nu avea acces la resursele de petrol din estul Texasului,

Teagle cumpărase Humble, una dintre cele mai prospere companii petroliere din Texas, în 1919.

Anglo Persian (devenită mai târziu British Petroleum, sau GP) deținea o concesiune exclusivă în Iran şi un sfert din concesiunile companiei Irak Petroleum (înainte, Turkish Petroleum). Standard of New Jersey şi Socony deținеau şi ele o parte din concesiunile din Irak.

În afara granițelor SUA, aceste companii tratau de obicei țările în care extrăgeau petrol ca pe nişte teritorii cucerite. Muncitorii petrolişti din Marea Britanie şi SUA erau calificați şi aveau salarii mari, pe când localnicii erau folosiți la munca de jos. Din primele zile de prospectare şi explorare, muncitorii petrolişti străini erau instalați în complexuri luxoase, departe de localnici, cu excepția celor care erau la dispoziția acestora. Directorii companiilor petroliere nu au ajuns uşor la o înțelegere cu guvernele locale care, în cel mai bun caz, primeau doar o mică parte din veniturile obținute din exploatarea petrolului.

Nu e de mirare că guvernele şi localnicii nu puteau suferi companiile petrolifere având în vedere atitudinea colonială pe care acestea o adoptau față de ei şi faptul că îi lăsau fără resurse naturale. În perioada interbelică, mai multe țări producătoare de petrol au luat atitudine împotriva Big Oil, fie prin renegocierea contractelor, în vederea obținerii unor termeni mai avantajoşi, fie prin încetarea oricărui tip de colaborare cu cele Şapte Surori.

Prima ocazie când companiile petroliere au resimțit acest lucru a fost după Revoluția Rusă din 1917, atunci când noul guvern comunist de la Moscova a confiscat holdingurile ruseşti. Deşi Uniunea Sovietică naționalizase industria petrolieră confiscând proprietățile din Caucaz ale companiilor din Vest, fără a le oferi niciun fel de compensații, companiile petroliere fuseseră inițial foarte sigure că regimul se va prăbuşi. Cu toate acestea, familiile Nobel şi Rothschild, care exploataseră şi contribuiseră la dezvoltarea regiunii din Caucaz, nu erau la fel de optimiste şi s-au grăbit să-şi vândă

holdingurile, cât încă mai puteau să o facă. Walter Teagle, noul director al Standard Oil of New Jersey, s-a arătat atât de încrezător, încât a plătit familiei Nobel 11, 5 milioane de dolari pentru holdingurile din Caucaz, la scurtă vreme după ce ruşii puseseră din nou stăpânire pe teritoriile Azerbaidjanului, în 1920.

Apoi, spre neliniştea şi mai mare a companiilor petroliere, a început producția de petrol sovietic, care a invadat piețele europene la prețuri mici. Devenise evident pentru toată lumea că ruşii, odată intrați pe piață, aveau de gând să rămână acolo, în 1921, în ciuda antipatiei față de sovietici pe care o simțeau elitele din lumea afacerilor şi din cea politică occidentală (de cele mai multe ori aristocrați), a fost semnat Tratatul comercial sovieto-britanic şi, trei ani mai târziu, Marea Britanie i-a acordat Uniunii Sovietice recunoaştere diplomatică. Lordul Curzon, ministrul de externe britanic, a refuzat să-i strângă mâna ministrului de finanțe rus, Leonid Krasin, fiind admonestat de primul-ministru Lloyd George, care l-a sfătuit să se poarte totuşi ca un „gentleman" (Yergin, p. 239).

Companiile petroliere nutreau acelaşi sentiment de antipatie față de sovietici ca şi lordul Curzon, iar acest lucru a dus la primele tentative de luare a unor măsuri sociale din partea lor. În iulie 1922, Teagle şi Deterding de la Royal Dutch Shell (care pierduse o investiție importantă în Rusia) au fondat, „Front Uni", o grupare alcătuită din 14 companii care ar fi acceptat să facă afaceri cu Uniunea Sovietică, doar dacă aceasta ar fi plătit compensații pentru holdingurile de petrol pierdute.

Această lecție despre gradul de încredere pe care şi-l puteau acorda reciproc a devenit folositoare pentru companiile din industria petrolului. În ciuda presupusului front unit, una după alta, companiile au fost seduse de perspectiva petrolului rusesc ieftin şi au încheiat acorduri secrete de furnizare cu ruşii.

La doi ani de la crearea grupului Front Uni, Teagle şi Deterding s-au întâlnit din nou şi au căzut de acord să pună

bazele unei companii comune, care avea să negocieze contractele cu guvernul sovietic, pe termen lung. Negocierile dintre acesta şi compania cu sediul în Liechtenstein au continuat timp de 2 ani.

A urmat apoi o altă schimbare de poziție din partea companiilor petroliere, iar Teagle şi Deterding au întrerupt orice fel de negocieri. Acesta era un exemplu clar al sentimentului de neîncredere pe care proprietarii companiilor îl nutreau față de guvernul sovietic. Pe de o parte, erau înfuriați şi pentru că se confiscaseră terenurile petrolifere şi nu le plăcea să plătească pentru petrolul pe care îl considerau al lor. Pe de altă parte, petrolul rusesc era foarte ieftin.

Atitudinea adoptată de Deterding era influențată şi de mariajul recent cu o femeie de origine rusă. La puțin timp după publicarea politicii grupului Front Uni, Deterding îşi înşelase bucuros prietenii apropiați şi semnase o înțelegere secretă cu ruşii pentru furnizarea petrolului către Royal Dutch Shell, petrol pe care avea de gând să-l pună în vânzare în Extremul Orient, unde se afla în competiție cu Mobil. După divorț, schimbându-şi radical atitudinea, i-a scris lui Rockefeller, marele om al industriei petroliere, descriindu-i regimul sovietic ca pe un Antihrist şi întrebându-l pe acesta dacă nu cumva voia să obțină „profituri pătate de sânge" pentru Standard Oil.

Între timp, petrolul ieftin rusesc se vindea în continuare pe piața din Europa, confiuntându-se cu problema supraproducției din cauza ofertei contractate la începutul Marii Crize. Eşecul grupului Front Uni demonstrase companiilor petroliere că, pentru găsirea unei soluții la problema scăderii drastice a prețurilor, erau nevoite să recurgă la o metodă mai eficientă de colaborare.

Acordul de la Achnacarry

La jumătatea anilor 1920, devenise evident, cel puțin pentru Teagle, că acerba concurență dintre principalele companii

petroliere ducea la scăderea prețurilor şi a profiturilor, la fel ca la începuturile industriei şi înainte de instaurarea monopolului lui Rockefeller. Până şi Deterding încerca de ani buni să pună în discuție problema cooperării între companiile de top.

În august 1928, Teagle a organizat o conferință secretă pentru a discuta situația din industria petrolului. În ciuda tuturor eforturilor depuse pentru a păstra secretul întâlnirii, în presă s-au scurs informații referitoare la o întâlnire de taină care urma să aibă loc la castelul Achnacarry, în Scoția. Deținut de conducătorul clanului Cameron, descris cândva ca fiind „mai de temut decât teama însăşi", castelul îi fusese închiriat lui Deterding la începutul sezonului de vânătoare de potârnichi. Acolo, lui Deterding i s-au alăturat Teagle şi preşedintele companiei Anglo Persian, sir John Cadman.

A fost o întâlnire prost organizată. Pe lângă reprezentanții companiilor petroliere, Deterding le adusese cu el şi pe soția sa şi pe cele două nepoate ale sale, care l-au tachinat pe Riedermann, consilierul german al lui Teagle, şi au făcut glume proaste la adresa lui. Iritat, Teagle a descris partida de vânătoare de la Achnacany ca fiind „groaznică" şi a criticat aptitudinile de pescar ale lui Cadman (Gibb & Wall, p. 261).

Însă scopul real al întâlnirii nu a fost nici vânătoarea, nici pescuitul. Întâlnirea reprezenta, de fapt, „o conferință de pace" între baronii din industria petrolului. La sfârşitul vizitei, aceştia au redactat un document de 17 pagini intitulat „Pool Association", cunoscut mai târziu şi sub denumirea de „As Is" sau, Achnacany Agreement". De fapt, prin acest document, principalele companii petroliere îşi împărțeau între ele piețele şi resursele de petrol din întreaga lume. Documentul se baza pe principiul „As Is" (situația de fapt): companiile rivale aveau să accepte „actualul lor volum de afaceri şi partea lor din orice creştere ulterioară a producției".

Acordul de la Achnacany a constituit, de fapt, cel mai mare cartel pe care îl cunoscuse vreodată lumea, iar existența sa a

fost confirmată abia în 1952, de raportul Comisiei Federale pentru Comerț a Statelor Unite.

Pierderea profiturilor de pe urma vânzărilor petrolului din Rusia fusese o lovitură puternică pentru principalele companii petroliere, iar proprietarii lor erau hotărâți să înfrunte provocările, de oriunde ar fi venit ele.

Nici după semnarea Acordului de la Achnacany, celor Şapte Surori nu le-a fost uşor să facă ce doreau. De-a lungul anilor 1920 şi 1930, au apărut o serie de probleme care le-au amenințat supremația, sub forma numărului uriaş de mici producători din statele americane care le-au scindat piețele în timpul Marii Crize sau a noilor guverne radicale din state precum Mexic şi Bolivia, care căutau să smulgă din mâinile exploatatorilor străini controlul pe care aceştia îl dețineau asupra industriei petroliere.

Nici relațiile dintre cele Şapte Surori nu erau mereu armonioase. Căutau pe toate căile să capete o poziție mai bună acolo unde acest lucru era posibil, fără să fie penalizate conform acordului secret al cartelului. În 1928, în jurul perioadei în care fusese semnat Acordul de la Achnacarry, Standard of New Jersey şi Royal Dutch Shell se aflau efectiv în război, susținând tabere opuse în războiul dintre Bolivia şi Paraguay pentru regiunea Chaco Boreal, care se presupunea a fi bogată în petrol (vezi Capitolul III).

În timpul negocierilor care au dus la semnarea Red Line Agreement, prin care companiile îşi împărțeau resursele de petrol din Irak, nici Anglia şi nici Franța nu au dorit să lase din mână acțiunile pe care le aveau la compania Turkish Petroleum, iar Guvernul SUA a acționat cu aceeaşi hotărâre pentru a dobândi o parte din companie pentru propriii producători de petrol. Drept rezultat, atât Standard of New Jersey, cât şi Socony au obținut partea lor din companie şi dreptul de valorificare a terenurilor petrolifere din Irak.

Înainte de a trece la valorificarea terenurilor petrolifere din Irak, armata britanică trebuia să intervină pentru a calma

populația irakiană, care sperase să-şi câştige independența deplină, după dezintegrarea Imperiului Otoman.

Cu toate astea, Irakul devenise protectorat britanic. Izbucnirile de violență de pe plan local, împotriva soldaților britanici care ocupaseră teritoriile statului, fuseseră înregistrate încă dinaintea anunțării mandatului. După anunțarea acestuia, la sfârşitul lui mai 1920, liderii irakieni s-au întâlnit cu preşedintele Woodrow Wilson, însă acesta nu i-a primit, catalogându-i drept „politicieni nerecunoscători". Shirazi, marele Multahid (învățat religios) din Karbala, a emis o „fatwa" împotriva britanicilor, chemând poporul la jihad pentru a-i alunga din Irak. Revoltele s-au întins de la Mosul până în sud şi întreaga țară s-a aflat în stare de anarhie timp de trei luni, până când britanicii au reuşit să preia din nou controlul, după o campanie de bombardamente, în care s-au folosit şi gaze de luptă.

Această campanie fusese susținută de Winston Churchill, pe atunci ministru al războiului şi aerului. Churchill era interesat de posibilitatea de a folosi noi tehnologii pentru a stopa creşterea costurilor polițieneşti în Imperiul Britanic. În februarie 1920, chiar înainte de revolta arabă, Churchill i-a scris lui sir Hugh Trenchard, un pionier al războiului aerian, întrebându-l dacă poate să preia controlul asupra Irakului şi să folosească împotriva insurgenților „bombe care provoacă un fel de asfixiere, gândite să cauzeze o formă de invaliditate, însă nu moartea".

„Nu înțeleg sensibilitatea excesivă a celor care nu sunt de acord cu folosirea gazului. Susțin cu hotărâre folosirea gazului otrăvitor împotriva triburilor necivilizate", mai spunea el (Gilbert, pp. 424 – 425).

Majoritatea miniştrilor din cabinetul britanic nu erau de acord cu folosirea iperitei, mai ales după ce avusese un efect atât de devastator în timpul Primului Război Mondial, şi argumentau că gazul afecta ireversibil vederea şi „putea ucide copii şi oameni suferinzi şi, mai mult, oamenii împotriva cărora urma să fie folosit nu dețineau cunoştințele medicale

necesare pentru a-şi procura antidotul". Cu toate acestea, atacurile cu gaze au continuat.

După înăbuşirea revoltei, englezii au instalat un guvern arab provizoriu, sub înaltul Comisar pentru Irak.

Marea Britanie se confrunta cu probleme şi în Persia, Iranul actual.

La începutul secolului al XIX-lea, şahul Persiei ceruse protecția Angliei împotriva Imperiului Rus aflat în continua expansiune, în schimbul sprijinirii intereselor sale comerciale. Privind retrospectiv, Persia nu ar fi putut să facă față singură armatei ruse.

Compania Anglo Persian Oil (devenită mai târziu BP) obținuse drepturi de concesionare a petrolului în 1902. În 1914, în momentul în care guvernul britanic a preluat Anglo Persian, compania a mai semnat un contract cu Amiralitatea Britanică, garantând furnizarea petrolului către aceasta pe o perioadă de 30 de ani, la un preț fix. După semnarea acordului, indiferent de ceea ce ar fi pretins guvernul britanic, Anglo Persian nu mai era o companie petrolieră ca oricare alta; maximizarea profitului nu era singurul său scop. Acordul semnat cu Amiralitatea Britanică avea să aibă un efect semnificativ asupra veniturilor companiei, el reprezentând totodată un punct nevralgic pentru iranieni, care primeau o parte din venituri în schimbul acordării dreptului de extracție a petrolului lor.

Faptul că Anglo Persian era percepută ca fiind un braț al guvernului britanic era, de asemenea, un punct din ce în ce mai dureros pentru Persia. Acordul Anglo Persian propus de Marea Britanie, în 1919, ar fi făcut din Persia un protectorat de facto. Deşi prim-ministrul Vosuq od-Dowleh şi alți doi membri ai cabinetului primiseră stimulente financiare de la englezi pentru a susține acordul, Majis (parlamentul) a refuzat să-l ratifice.

În 1920, guvernul iranian de la Teheran a protestat pentru prima dată față de dominația engleză în industria petrolieră, deschizând negocierile pentru a mări redevențele care îi erau

plătite de Anglo Persian. În decembrie 1920, Anglo Persian a fost de acord să plătească Iranului 1 milion de lire, conform cererilor fixate în înțelegere. Apoi, două luni mai târziu, în februarie 1921, Reza Khan, un ofițer din Brigada cazacilor Persani, împreună cu Sayyid Zia ad-Din Tabatabai, un jurnalist iranian remarcabil, au intrat în Teheran şi au pus mâna pe putere cu sprijinul guvernului britanic.

După lovitura militară din 1925, a fost instaurat un nou regim sub Reza Shah Pahlavi, care a luat măsuri pentru modernizarea țarii şi a redeschis discuțiile referitoare la revizuirea concesiunii companiei Anglo Persian din 1928. Şahul a luat măsuri mult mai energice împotriva englezilor decât predecesorii săi. A început prin punerea în discuție a legalității acordului din 1920, subliniind faptul că nu trecuse de parlamentul iranian. Abdul Hussein Timurtash, ministrul Curții şi negociator-şef al Iranului la Londra, a oferit preşedintelui companiei Anglo Persian, sir John Cadman, o concesiune nouă pe 60 de ani, în schimbul micşorării zonei de concesiune, al anulării drepturilor exclusive de transport şi al altor condiții.

Cadman şi guvernul britanic au presupus că Reza Shah Pahlavi şi Timurtash erau interesați de latura financiară şi priveau cu optimism compromisul pe care îl făcuseră. Cu toate acestea, Reza Shah Pahlavi era motivat şi de dorința de a-şi consolida propria poziție, atacând centrele de putere rivale din țară. Încerca, în acelaşi timp, să submineze puterea clerului şi să diminueze influența companiei Anglo Persian în Iran.

În timp ce Cadman şi guvernul britanic se gândeau la propunerile lui Timurtash, acesta din urmă s-a întors la Teheran şi a organizat o vizită a şahului şi a înalților săi oficiali la terenurile petrolifere. De acolo, Reza Shah Pahlavi i-a transmis lui Cadman un mesaj de avertizare: „Conducerea companiei trebuie să ştie că nici guvernul şi nici poporul iranian nu acceptă concesiunea D'Arcy... Acum, am adus la cunoştință în mod clar autorităților companiei că trebuie să rectifice această problemă şi că, dacă nu-i acordă atenția

cuvenită, vor fi responsabili pentru orice acțiune rezultată de aici. Iranul nu mai poate tolera ca profiturile enorme obținute de pe urma petrolului său să ajungă în buzunarele companiilor străine şi să fie deposedat astfel de bogățiile petroliere".

Negocierile au durat timp de mai mulți ani, Cadman făcând mici compromisuri, în timp ce Timurtash a continuat să-l preseze pentru a obține o afacere mai bună pentru Persia şi pentru ca Anglo Persian să informeze guvernul iranian despre profituri, condiție împotriva căreia compania petrolieră s-a manifestat vehement. Deşi guvernul iranian era extrem de strâmtorat, Timurtash a refuzat ideea de a prelungi durata concesiunii companiei Anglo Persian, comparând concesiunea (care urma să expire abia în 1960) cu „un părinte bătrân şi bolnav, de care nu poți scăpa. Trebuie să aştepți până moare" (Raport asupra întâlnirii care a avut loc la Sa d-Abad în 30 august 1931, data 5 septembrie 1931, BP H10/174B).

În 1932, când, în sfârşit, a fost redactat un acord, cele două părți s-au mai lovit de o problemă. Acordul se bazase pe estimarea lui Cadman asupra redevențelor companiei Anglo Persian pentru anul 1931, care indica o cifră foarte mică (în principal din cauza efectelor Marii Crize), reprezentând aproximativ o treime din redevențele primite în 1929 şi 1930. După ce Cadman a refuzat să bată în retragere în 1932, Persia a anulat în întregime concesiunea companiei.

Pe fondul unei atmosfere extrem de tensionate, Cadman a zburat cu avionul la Teheran pentru a negocia direct cu şahul.

La palatul regal, şahul i-a spus lui Cadman că nu-i va lăsa pe funcționarii companiei să părăsească Persia, până când nu vor ajunge la o înțelegere privind concesiunea. Cadman se bucura de susținerea guvernului britanic, acționarul majoritar al companiei, şi, pentru a arăta că relațiile dintre cele două țări erau pe punctul de a fi rupte, şi-a pus pilotul să ruleze avionul la sol, în jurul aeroportului, sub ochii celor de la palatul imperial. După două zile de întâlniri, s-a ajuns la un

nou acord de concesiune pe o perioadă de 60 de ani, însă în condiții mult mai avantajoase pentru iranieni.

Pe lângă faptul că primea petrol mai ieftin pentru populație, Persia putea acum să acorde concesiuni companiilor nonbritanice, în zonele din afara celor controlate de Anglo Persian. Deşi prin negocieri dure făcuse o afacere extrem de avantajoasă, Anglo Persian trezise şi un puternic sentiment de revoltă împotriva companiei şi a guvernului britanic. Teheranul a permis companiilor americane să înceapă forările în estul țării, departe de cele britanice, însă afacerea a căzut în momentul în care americanii au găsit zăcăminte mai consistente în alte părți.

Germania nazistă era şi ea interesată de terenurile petrolifere iraniene şi s-a folosit de sentimentul de revoltă pe care Persia (redenumită Iran, pe 21 martie 1935) îl avea față de Anglo Persian, pentru a o convinge să treacă de partea Axei la începutul celui de-al Doilea Război Mondial. Tratamentul dur la care fusese supusă rezistența irakiană şi exploatarea fără scrupule a resurselor naturale ale țării au semănat, fără îndoială, semințele simpatiei pe care o parte semnificativă a populației irakiene o nutrea față de naziști.

Capătolul III
Bogăţiile şi revoluţia în America Latină

În America Latină, la fel ca şi în Orientul Mijlociu şi în Caucaz, companiile petroliere au trebuit să se lupte cu politica deseori agitată a țărilor-gazdă. Încă de la începutul secolului XX, revoluțiile, loviturile de stat, războaiele civile şi interstatale au făcut ravagii pe teritoriul Americii Latine. La fel ca şi în Rusia, după anul 1917, amenințarea cu exproprierea a fost mereu prezentă în Mexic, Bolivia, precum şi în alte țări din America Latină. Companiile petroliere au făcut eforturi să-şi păstreze afacerile în timpul frământărilor sociale şi al dezordinii politice şi să mențină relații bune cu regimurile care se aflau la conducere. Dar, la fel ca şi în Orientul Mijlociu şi în alte regiuni producătoare de petrol, prezența acestuia a fost deseori principala cauză a violențelor din zonă.

America Latină a fost una dintre primele regiuni unde s-a practicat exploatarea pe scară largă a petrolului. În momentul izbucnirii Primului Război Mondial, Mexicul era un important furnizor de petrol, în special pentru SUA. În 1928, anul în care Shell descoperise un important zăcământ de petrol pe teritoriul său, Venezuela devenise una dintre cele mai mari țări producătoare de petrol din lume, alături de Argentina, Brazilia, Ecuador, Perú şi insulele Trinidad şi Tobago.

În multe dintre aceste țări, principalele companii petroliere operau într-un cadru extrem de nesigur. În Bolivia, de exemplu, industria petrolieră fusese de mai multe ori naționalizată şi apoi privatizată, motiv de mare nesiguranță pentru companiile petroliere. Căutând un mediu economic sigur care să nu fie amenințat de incidente violente, acestea au fost înclinate spre cooperarea cu regimuri represive, precum cel al generalului Gómez din Venezuela, fapt care le-a atras ura multor populații locale.

De asemenea, companiile petroliere au încercat să influențeze destine politice în țările în care operau. În Mexic, Standard Oil este bănuită că ar fi susținut revoluția împotriva lui Portofino Díaz, după ce dictatorul mexican s-a declarat în favoarea companiilor petroliere britanice. Se spune că războiul de rebeliune al lui Villa împotriva forțelor lui Huerta, din 1923, ar fi fost susținut financiar de către Royal Dutch Shell şi Person Group, ambele companii britanice.

În războiul din Gran Chaco (1932 – 1935), Bolivia şi Paraguay şi-au disputat regiunea Chaco Boreal, care se presupunea că este bogată în petrol. Bolivia s-a folosit de o linie de credit de la Standard Oil of Bolivia pentru a-şi susține financiar armata, în timp ce Paraguayul este bănuit că ar fi primit ajutor financiar din partea companiei Royal Dutch Shell.

Alături de companiile petroliere, şi guvernele din SUA şi Marea Britanie erau interesate de rezultatul conflictelor din America Latină, bogată în petrol. După un lung şir de presiuni exercitate asupra membrilor Congresului de către Standard Oil, SUA au fost pe punctul de a declara război Mexicului la începutul anilor 1930, în momentul în care guvernul de stânga a naționalizat industria petrolului din această țară.

A urmat o situație similară în Bolivia. În 1936, după războiul nimicitor de la Gran Chaco, un grup de ofițeri au pus la cale o lovitură de stat, înființând un regim militar socialist, sub comanda lui German Busch Becerra. În 1937, Bolivia a acuzat Standard Oil of New Jersey de fraudă împotriva guvernului bolivian. Standard Oil intrase pentru prima dată în Bolivia în 1920, cumpărând o concesiune de explorare şi exploatare a zonelor subalpine ale munților Anzi, din sud-estul țării, unde descoperise mai multe terenuri petrolifere. După lovitura de stat, Bolivia a anulat drepturile de forare ale companiei şi i-a confiscat utilajele, pentru a pune bazele companiei publice Yacimientos Petrolíferos Fiscales. Cu toate acestea, în ciuda presiunilor exercitate de industria petrolieră, SUA au evitat să intervină militar şi au ales să exercite

presiuni moderate asupra Boliviei, refuzându-i acesteia împrumuturi şi asistenţă tehnică. Spre deosebire de Mexic, în afara rezervelor sale de petrol, Bolivia nu prezenta prea mare interes pentru SUA, mai ales că nici măcar nu se învecina cu acestea.

Companiile petroliere în Mexicul răvăşit de revoluţii

Lăcomia de profituri a companiilor petroliere a contribuit şi la revoluția din Mexic, una dintre primele țări din afara SUA în care Standard Oil îşi începuse activitatea. Compania extrăgea petrol de pe moşiile proprietarilor bogați, apoi îl transporta în SUA, în vederea rafinării şi vânzării sale înapoi către Mexic, cu un profit de 600%. Primul concurent real al companiei în Mexic a fost inginerul britanic Weetman Pearson (mai târziu lordul Cowdray), care, în 1908, începuse să vândă petrol marca Mexican Eagle în colaborare cu Royal Dutch Shell şi cu acordul dictatorului mexican Portofino Díaz.

La acea vreme, numărul persoanelor care protestau față de regimul lui Díaz era în creştere. Conducătorul uneia dintre cele mai îndelungate dictaturi din lume, Díaz a stopat dezvoltarea economică şi a protejat drepturile micii elite urbane şi pe cele ale clasei proprietarilor funciari, în defavoarea clasei de jos, care era alcătuită din majoritatea populației. În 1920, cetățeanul mexican obişnuit ducea un trai mult mai rău decât în 1810. Chipurile înfuriate că Díaz părea să favorizeze interesele companiilor petroliere britanice, Standard Oil a acordat sprijin financiar contracandidatului lui Díaz la preşedinție, Francesco Madero, care, în ciuda faptului că provenea dintr-o familie extrem de bogată, susținea cu înflăcărare, în campania sa, drepturile şi libertățile țăranilor.

Nu se ştie sigur până unde a ajuns Standard Oil cu sprijinul acordat lui Madero, însă se spune că aceasta i-ar fi oferit liderului revoluționar un ajutor financiar considerabil. Această acuzație se găseşte în cartea lui Ferdinand Lundberg, *America's 60 Families* (*Cele 60 de familii ale Americii*). Cu toate

acestea, probabil că revoluția ar fi reuşit şi fără sprijinul companiei Standard Oil, din moment ce Díaz devenise un lider extrem de antipatizat în rândul populației mexicane. Deşi mediul economic devenise mai competitiv, speranța de viață era sub 30 de ani şi 16% din populație nu avea adăpost.

Într-un plan conceput la St Luis, SUA, şi distribuit pe tot teritoriul Mexicului, Madero chema poporul mexican la revoltă împotriva guvernului, pe 20 noiembrie 1910. Madero şi un mic grup de rebeli au intrat în Mexic, însă s-au întors când au descoperit doar un număr mic de revoluționari adunați pentru a răsturna guvernul.

Cu toate acestea, revoluția a continuat să capete avânt. Emiliano Zapata, liderul țăranilor, recrutase o mică armată în provincia Morelos. În ianuarie 1911, a izbucnit o răscoală în nordul regiunii Chihuahua, condusă de Pascual Orozco, un comerciant local, şi de către Francisco „Pancho" Villa. Madero s-a întors în Mexic pentru a conduce răscoala. După luni întregi de lupte, Díaz s-a predat, pe 25 mai 1911.

Revoluția din anii 1910 – 1911 a fost prima dintr-un lung şir de mişcări sociale, care s-au întins pe o perioadă de două decenii, până la preluarea puterii de către Partidul Revoluționar Instituțional (PRI), în 1929. Madero nu a rezistat la conducere prea mult timp. În 1913, acesta a fost răsturnat şi mai apoi asasinat de generalul Victoriano Huerta. „Generalul Obregon [care fusese ales în 1920] a susținut că războiul de rebeliune din 1923 [condus de Adolfo de la Huerta] împotriva sa a fost sprijinit financiar de companii petroliere britanice, în special de Mexican Eagle şi Royal Dutch Shell, şi se spune că E.L. Doheny, baron din industria petrolieră americană, i-a împrumutat lui Obregon cinci milioane de dolari pentru a înăbuşi revolta", scria Eugene Statey (Statey, p. 205). Nu există dovezi clare care să confirme sau să infirme această teorie, însă guvernul britanic l-a recunoscut aproape imediat pe noul preşedinte.

Când Victoriano Huerta a fost înlăturat din funcție, trei ani mai târziu, Lundberg susține că noul preşedinte, Venustiano

Carranza, a preluat conducerea „în numele National City Bank of New York” (National City Bank era o instituție care îi aparținea lui Rockefeller) (Lundberg, p. 125).

Relațiile dintre SUA şi Mexic au fost încordate de-a lungul perioadei revoluționare, mai ales din cauza temerilor că rebeliunea şi instabilitatea de pe plan local s-ar putea răspândi şi în nord, peste granițele țării. Politica SUA nu pare să fi fost influențată de interesele din industria petrolieră; mai mult, Guvernul SUA s-a aliat adeseori cu cel britanic împotriva companiei Standard Oil. Ambasadorul SUA era împotriva lui Madero, deoarece era prieten cu familia Guggenheim, care obținea profituri uriaşe de pe urma exploatării minelor de argint din Mexic. Marea Britanie era şi ea interesată de situația din Mexic, nu numai pentru că dorea să-şi protejeze profiturile obținute de pe urma petrolului, ci şi pentru că, vreme de mai bine de jumătate de secol, se temuse că SUA plănuiau să-şi instaureze protectoratul asupra Mexicului.

Pagubele suferite de majoritatea companiilor străine (în ceea ce priveşte afacerile şi proprietățile pe care acestea le dețineau în Mexic) au fost produse în anii 1910 – 1917, perioadă în care la conducerea țării nu s-a aflat un guvern sigur, iar interesele investitorilor străini nu au putut fi protejate cum se cuvine.

Companiile străine care operau în Mexic se temeau că afacerile lor din nord-estul țării vor avea de suferit, însă au fost mai puțin afectate decât crezuseră inițial datorită faptului că se aflau în zona Tampico-Túxpan, care era departe de majoritatea regiunilor cu activitate militară. Într-adevăr, acest lucru pare să fi fost în avantajul lor, deoarece era greu pentru un guvern slab, aflat la 322 de kilometri depărtare, în Ciudad de México, să pună în aplicare taxele sau legea privind corporațiile. Într-o perioadă în care țara era măcinată de conflicte, verificarea companiilor străine nu reprezenta o prioritate pentru guvernul mexican. În schimb, regiunea producătoare de petrol era controlată de liderul regional Manuel Pelaez, pentru care banii reprezentau o motivație suficientă de a proteja interesele companiilor petroliere.

Înainte de revoluție, Mexicul fusese cea mai populară destinație de peste hotare pentru companiile petroliere. Mexicul se aflase pe locul întâi după SUA în topul țărilor producătoare de petrol, iar companiile care operau pe teritoriul său, Standard Oil, Pan American Petroleum şi Mexican Eagle, concurau între ele pentru supremație.

În 1917, după mai mulți ani de conflicte şi schimbări rapide de regim politic, preşedintele Venustiano Carranza a promulgat noua Constituție a Mexicului. Companiile petroliere străine au fost şocate de articolul 27, care reinstituia principiul tradițional conform căruia resursele subsolului (care includeau, desigur, şi petrolul) aparțineau țării. Bazată pe vechea legislație spaniolă, care stabilea că resursele subsolului aparțineau coroanei, această lege fusese abrogată de preşedintele Díaz, pentru a încuraja investițiile străine. Noua Constituție stipula că:

> Toate resursele de pe platforma continentală, precum şi cele de pe platforma marină a insulelor fac obiectul exclusiv al proprietății publice şi aparțin statului mexican; toate depozitele de minerale sau substanțele care se găsesc în straturi, blocuri sau minereuri, care formează depozite distincte față de componentele pământului, cum ar fi mineralele din care se extrag metalele industriale şi metaloizii; depozitele de pietre prețioase, de halit sau de sare, formate de apa mării; sedimentele reziduale rezultate din descompunerea rocilor, când acestea necesită muncă subterană pentru extragerea lor; depozitele minerale sau organice care permit utilizarea lor ca îngrăşământ; combustibilii minerali solizi; petrolul şi toate hidrocarburile solide, lichide sau gazoase, combustibilii minerali solizi; precum şi spațiul de deasupra teritoriului statului, în cadrul limitelor şi termenilor prevăzuți de legislația internațională.

Legea nu interzicea direct dreptul companiilor petroliere străine de a se implica în exploatarea resurselor naturale ale Mexicului. Deşi doar poporul mexican şi companiile mexicane aveau dreptul să obțină concesiuni de exploatare a resurselor subsolului, articolul 27 din Constituție mai stipula că „statul poate acorda acelaşi drept cetățenilor străini, numai dacă aceştia sunt de acord să se declare cetățeni mexicani în fața Ministerului Afacerilor Externe în raport cu o astfel de proprietate şi se obligă să nu invoce protecția guvernelor lor în problemele legate de aceasta; în cazul nerespectării acestui acord, statul dispune pedeapsa confiscării proprietății dobândite".

Într-adevăr, în 1920, guvernul mexican era pe punctul de a face un compromis cu proprietarii companiilor de petrol străine, deoarece avea nevoie de expertiza şi sprijinul lor financiar pentru a face din industria petrolieră una profitabilă, cel puțin până când ar fi fost suficient instruiti ingineri mexicani.

Cu toate acestea, companiile petroliere americane care operau în Mexic, în frunte cu Edward Doheny de la Pan American Petroleum, făceau lobby pe lângă Guvernul SUA să intervină în Mexic. În ciuda atitudinii mai împăciuitoare a guvernului mexican, Doheny şi grupul său se temeau că-şi vor pierde profiturile în cazul unei schimbări în politica guvernului şi nu erau de acord să investească mai departe fără să li se garanteze mai ferm siguranța investițiilor lor.

Edward Doheny era fiul ambițios al unui muncitor irlandez. După o tentativă eşuată de a face afaceri în industria mineritului, ajunsese în pragul sărăciei, cu o soție şi un copil mic de întreținut, într-o zi, el a observat un camion care transporta o substanță maronie, uleioasă, trecând prin fața hotelului său, din oraşul goanei după aur, Los Angeles. Discutând cu şoferul, Doheny a descoperit o groapă săpată în parcul din apropiere, din care țâşnea o substanță ca smoala. A făcut rost de nişte bani pentru a închiria o parcelă de

pământ adiacentă şi a ridicat o sondă, descoperind petrol în 1893. Doheny, pionierul boomului petrolier din Los Angeles, a mers mai departe şi a investit în zona Golden Lane, de lângă Golful Mexicului.

Cel mai mare investitor din Mexic, Doheny, se afla în fruntea petroliştilor care făceau lobby pe lângă guvernul lui Woodrow Wilson, pentru ca acesta să intervină în Mexic. După perioada de tulburări sociale din 1910 – 1919, mai multe sute de cetăţeni americani fuseseră ucişi în Mexic şi mai multe mii îşi pierduseră banii. Cu toate acestea, Carranza (sub presiunea Departamentului de Stat al SUA) promisese să ia măsuri pentru protejarea vieţilor şi a proprietăţilor cetăţenilor americani care locuiau în Mexic. El mai adăugase că statul nu intenţiona să confişte holdingurile care funcţionau la acel moment, ci doar să se asigure că, începând cu anul 1917, rezervele naturale vor contribui la bugetul statului.

Această măsură nu era tocmai satisfăcătoare pentru companiile petroliere dornice să înceapă explorarea a noi terenuri cu petrol în Mexic, unde fusese descoperit doar un număr mic de zăcăminte de ţiţei. Au argumentat că singurul lor motiv era acela de a-şi proteja holdingurile şi au insistat asupra faptului că nu-şi doreau noi concesiuni. De asemenea, au susţinut că vechile legi spaniole nu puteau fi aplicate în ceea ce priveşte petrolul, deoarece acesta nu fusese niciodată menţionat ca fiind proprietate a guvernului. Majoritatea petroliştilor din SUA şi Marea Britanie, care operau în Mexic, se temeau că guvernul plănuia să aplice retroactiv articolul 27.

Atât petroliştii, cât şi alţi oameni de afaceri care îşi desfăşurau activitatea în Mexic au continuat să facă lobby pe lângă guvernul american, pentru ca acesta să adopte o poziţie mai fermă în relaţia cu guvernul mexican. Cereau intervenţie militară şi apărare armată a investiţiilor străine din ţară. De asemenea, susţineau clasa superioară tradiţională din Mexic, care era profund detestată de majoritatea populaţiei.

Pe lângă intervenţia militară, grupul oamenilor de afaceri sugera guvernului să creeze un stat-tampon între SUA şi

Mexic, care să fie alcătuit din teritoriile cuprinse între Río Grande şi Paralela 22.

Grupul a câştigat sprijinul senatorului de New Mexico, Albert B. Fall, precum şi al altor senatori americani. Fall avea în vedere anexarea Mexicului, însă hotărâse că era de preferat ca acesta să rămână un stat-tampon sub control american, protejând astfel SUA de restul țărilor din America Latină. În 1917, Fall a cerut concentrarea unui efectiv militar de 500.000 de soldați „pentru disciplinarea Mexicului sau pentru invadarea acelei țări".

Pe la mijlocul lui 1919, părerile referitoare la intrarea în războiul cu Mexicul erau împărțite. Petroliştii făceau mult mai multă vâlvă decât Fall, lansând o campanie propagandistică pentru a atrage poporul american de partea lor. Ziarele prezentau rapoarte ale haosului provocat de preşedintele Carranza. La polul opus, se aflau antiintervenționiştii, oameni ca Samuel Guz Inman, misionar şi scriitor, care, în 1919, a publicat cartea *Intervention in México* (*Intervenți în Mexic*), primită foarte bine de critici.

Pe 24 iunie, senatorul Fall a propus o rezoluție de rupere a relațiilor diplomatice cu Mexicul. Cu toate acestea, preşedintele de la acea dată, Woodrow Wilson, un mare exponent al principiului autodeterminării, s-a opus intervenției. A vorbit împotriva rezoluției lui Fall şi s-a renunțat la aceasta. În schimb, s-a înființat o subcomisie a Comitetului pentru Relații Externe al Senatului pentru a ancheta afacerile din Mexic, condusă de senatorul Fall. Din comisie mai făceau parte şi Frank Brandegee, cunoscut ultranaționalist, care se pronunța ferm în favoarea intervenției.

Când Inman a luat cuvântul şi a prezentat probe împotriva intervenției, acesta a fost mereu întrerupt şi ridiculizat de Fall. În schimb, în momentul în care Doheny şi-a susținut punctul de vedere, a fost tratat de către membrii comisiei ca unul de-al lor. La puțin timp după anchetă, cartea lui Inman a început să dispară în mod misterios din librării. Neputând afla motivul

de la editura care i-o publicase, Associated Press, care ezita, de asemenea, să scoată o a doua ediție, Inman a auzit mai târziu zvonuri conform cărora petroliştii cumpăraseră toate cărțile, probabil la îndemnul lui Doheny.

Totuşi, câteva luni mai târziu, a fost dezvăluită înțelegerea secretă dintre Fall şi Doheny în ceea ce priveşte terenurile petrolifere din SUA, iar Comitetul Senatului a fost discreditat.

Intervenția părea să fi fost, cel puțin temporar, abandonată. Relațiile dintre companiile petroliere şi guvernele Mexicului şi SUA se mai îmbunătățiseră, odată cu stabilizarea politică din Mexic. În 1927, când au apărut din nou tensiuni, acestea au fost înlăturate înainte ca SUA să se decidă să intervină militar. Totuşi, în Mexic existau temeri referitoare la o eventuală invazie, iar preşedintele de la acea dată, Plutarco Elias Alies, îi ordonase generalului Lázaro Cárdenas (conducătorul forțelor armate în regiunile producătoare de petrol) să fie pregătit să incendieze terenurile, în cazul unei invazii americane.

La jumătatea anilor 1930, lucrurile au început să se schimbe. Lázaro Cárdenas, acum preşedintele țării, era un naționalist puritan de stânga. Fost comandant militar în regiunea petroliferă, cunoştea practicile companiilor petroliere şi nu-i plăcea deloc felul în care acestea tratau Mexicul şi poporul mexican, considerând că se raportau la țară ca la un teritoriu colonizat de ei. Muncitorii petrolişti americani şi britanici locuiau în Mexic în case spațioase, unde soțiile şi copiii lor erau deserviți de personal mexican. Jucau golf şi crichet pe terenurile lor private şi foloseau apa din fântânile marcate cu însemnul „No Mexicans" (Interzis mexicanilor").

Lordul Cowdray şi Grupul Pearson constituiau excepția de la regulă. Crescut în comitatul Yorkshire, unde transformase o mică firmă de construcții într-una dintre cele mai mari companii de gen din lume, Cowdray avea o puternică conştiință socială, acesta construind şcoli, spitale şi baze misionare în zonele în care opera. De asemenea, câştigase respectul muncitorilor săi prin faptul că era dispus să lucreze cot la cot cu ei, odată aflându-se chiar la un pas de moarte, în

timpul unui accident petrecut într-o mină din apropierea râului Hudson.

În timp ce muncitorii petrolişti înțelegeau foarte bine diferența dintre regimul Cárdenas şi cele ale predecesorilor săi, în timpul cărora companiile petroliere se putuseră folosi de mită pentru a-şi atinge scopurile, nu acelaşi lucru se putea spune şi despre şefii lor de la New York sau de la Londra. Deterding a ales să-l ignore pe reprezentantul local al companiei Royal Dutch Shell, când acesta a încercat să-i explice situația, categorisindu-l pe Cardenas ca fiind „pe jumătate bolşevic".

Companiile petroliere au luptat din răsputeri împotriva naționalizării. În 1935, Herbert Sein, fost membru al Consulatului Mexicului la New York, a depus mărturie în fața unei subcomisii a Senatului, care făcea cercetări asupra industriei petroliere din Mexic. Sein a declarat că răufăcătorii care mişunau pe câmpurile petrolifere din Mexic fuseseră mituiri de către companiile americane. Potrivit spuselor lui Sein, făcuseră acest lucru „în mod conştient şi beneficiind de aprobarea Departamentului de Stat" (*New York Times*, 28 februarie 1926).

Sein a mai susținut că Edward Doheny recunoscuse că ştia acest lucru şi confirmase că Departamentul de Stat al SUA era la curent cu darea de mită şi chiar o sugerase.

Preşedintele Cardenas şi-a început propria anchetă referitoare la industria petrolieră din Mexic, sub conducerea economistului Jesus Silva Herzog, care i-a raportat preşedintelui situația asupra companiilor petroliere care goleau Mexicul de resurse şi nu contribuiau cu nimic la dezvoltarea economică. În 1938, pe fondul valului de resentimente împotriva companiilor petroliere (în special a celor americane) şi al presiunii exercitate de uniunile de stânga, Cardenas, care oricum intenționa să-şi extindă controlul asupra acestui sector, a declarat că va naționaliza industria petrolieră. Înainte de a face public anunțul, le-a spus membrilor cabinetului său că ar fi mai bine să distrugă toate

terenurile petrolifere decât să permită ca acestea să țină pe loc dezvoltarea țării. Pe străzile din Ciudad de México, veştile bune au fost întâmpinate cu o manifestație de bucurie care a durat şase ore.

Companiile petroliere au făcut din nou lobby pe lângă guvernele lor pentru a interveni, dar timpurile se schimbaseră. Deşi guvernul britanic a cerut Mexicului să returneze proprietățile foştilor deținători de drept – lucru care a dus la o întreruperea relațiilor diplomatice dintre cele două țări – în SUA intervenția în numele industriei petroliere se bătea cap în cap cu noul climat de la Washington, cu planul New Deal al preşedintelui Franklin D. Roosevelt şi politica Bunului Samaritean, prin care SUA adoptau o atitudine mai prietenoasă şi mai puțin intervenționistă în relațiile cu America Latină. Deşi au fost date unele sancțiuni economice, fără prea mare tragere de inimă, guvernul de la Washington nu voia să rupă relațiile cu unul dintre cei mai mari şi mai bine situați producători de petrol, tocmai în momentul în care se părea că norii războiului se adunau din nou.

Venezuela, preferata companiilor petroliere

După greutățile întâmpinate în Mexic, companiile petroliere şi-au îndreptat atenția către noi surse de petrol şi le-au descoperit în Venezuela. La începutul anilor 1920, nu se ştia sigur dacă explorarea din Venezuela nu se va dovedi a fi mai mult decât o greşeală costisitoare. Cu toate acestea, țara deținea un lac negru, asemănător celui în apropierea căruia Drake începuse săparea primului puț petrolier modern, cu mai multe decenii în urmă, iar, în 1878, fuseseră puse bazele unei industrii de forj locale, la sud de lacul Maracaibo. Câteva dintre cele Şapte Surori, în frunte cu Royal Dutch Shell, care fusese recomandată de Calouste Gulbenkian, Domnul 5%, puțin înainte de Primul Război Mondial, organizau expediții de explorare în căutarea petrolului din Venezuela.

Aproape la fel de important ca şi zăcământul de petrol care se spera a fi descoperit era şi regimul generalului Juan Vicente Gomez, care s-a arătat deosebit de prietenos cu proprietarii companiilor petroliere. Gomez, care a condus Venezuela între anii 1908 şi 1935, provenea din clasa *caudillo*, care domnise aproape în mod feudal peste diferitele regiuni ale Venezuelei şi se spunea că era tatăl ilegitim a 97 de copii. Gomez conducea ţara cu ajutorul unei reţele alcătuite din membri ai familiei sale şi prieteni, denumiţi „gomecistas”. Până la începutul Primului Război Mondial, obişnuia să îmbrace o uniformă de vânătoare, care se asemăna cu cea purtată de preşedintele american Theodore Roosevelt, ca mai apoi să recurgă brusc la o copie după uniforma kaiserului german.

Când Gomez a preluat puterea, a început modernizarea ţării nu din dorinţa de a îmbunătăţi traiul populaţiei sărace, ci pentru că şi-a dat seama că singura cale de a dobândi averea la care visa era aceea ca ţara sa să devină bogată. Gomez era un om crud, viclean şi aproape analfabet, însă dispunea de o priceperea instinctivă de a realiza acest lucru. Înţelesese că Venezuela avea nevoie de bani pentru a-şi dezvolta economia şi că putea scoate aceşti bani din petrol. În ciuda dorinţei sale de a dobândi puterea absolută, ştia că, dacă le oferă un mediu economic stabil, companiile petroliere ar putea investi în Venezuela.

Încurajate atât de regimul lui Gomez, cât şi de încrederea pe care compania Royal Dutch Shell o avea în acest regim, alte companii, inclusiv Standard Oil of New Jersey, au început să cumpere concesiuni în Venezuela.

Progresul era lent. În junglele din Venezuela nu existau drumuri şi aproape că nu se găseau hărţi. Geologii care călătoreau prin junglă cu măgarul sau cu canoea cădeau victime bolilor tropicale sau săgeţilor trase de indieni ostili. La începutul dezvoltării industriei petroliere în Venezuela, petroliştii trebuiau să se pregătească de lucru ca pentru război. Cei de la Shell înfăşurau cabinele tractoarelor în mai multe straturi de pânză groasă pentru a-şi proteja şoferii de

săgeți, iar Standard Oil of New Jersey ordonase ca toți copacii aflați la distanță de o săgeată de zona de lucru să fie doborâți.

În 1922, eforturile lor au dat roade când, din sonda Barroso a companiei Royal Dutch Shell, de pe terenul La Roşa, pe malul lacului Maracaibo, au început să țâşnească 100.000 de barili de petrol pe zi, care au dat startul nebuniei investițiilor. Curând, peste 100 de companii, majoritatea americane, au intrat pe piață, în 1929, Venezuela devenise cea mai mare țară producătoare de petrol din lume, după SUA. Pe lângă Royal Dutch Shell, printre investitorii importanți se mai numărau şi Standard Oil of Indiana e Amoco) şi Gulf Oil of Pittsburgh.

Gómez avea să obțină avantaje financiare de pe urma boomuhii petrolier, mai ales prin Compania Venezolana de Petróleo, o companie-fantomă, prin care el şi prietenii săi canalizau banii proveniți din petrol către propriile buzunare.

Indiferent cât de aspru a fost cu poporul venezuelean, regimul lui Gómez a fost bine-venit şi sprijinit de către companiile petroliere străine. Acestea nu se temeau că holdingurile le vor fi confiscate sau că vor fi introduse condiții care să favorizeze populația. Aceste temeri au apărut doar când Gómez a ajuns la o vârstă înaintată. Lago, sucursala companiei Amoco, îngrijorată că moartea lui Gómez ar putea-o afecta, a construit o rafinărie pentru exporturile în Aruba, o insulă olandeză de pe coasta Venezuelei, departe de continent. Royal Dutch Shell i-a urmat exemplul şi a construit o rafinărie pe o insulă olandeză din apropiere, denumită Curasao.

După moartea lui Gómez, cei doi preşedinți care i-au urmat la conducere, şi ei foşti generali din regim, au fost mult mai liberali decât Gómez. Abia odată cu revoluția din octombrie din 1945, când un grup de ofițeri militari mai tineri s-au alăturat populistului Partid al Acțiunii Democratice pentru a organiza o lovitură de stat, a avut loc un transfer semnificativ de putere.

Surorile la război: Gran Chaco

Descoperirea unor rezerve potențiale imense de petrol în Venezuela le-a încurajat atât pe cele Şapte Surori, cât şi pe liderii altor state să se aştepte şi la alte descoperiri în America Latină. Până în 1928, nimeni nu crezuse că va fi război în Chaco Boreal. O regiune cu o suprafață de 160 934 de kilometri pătrați, Chaco Boreal aparține de Paraguay, Bolivia şi Argentina. Vitele sunt duse la păşunat doar în savana de la est de râul Paraguay, majoritatea regiunii Chaco Boreal fiind formată din suprafețe aride şi constituind una dintre cele mai călduroase zone de pe continentul sud-american. Străjuită de munții Anzi, regiunea din vest este alcătuită dintr-o câmpie întinsă, cu puțină vegetație şi aproape fară niciun pic de apă potabilă; această regiune semideşertică este străbătută de o junglă aproape de netrecut, formată din arbuşti țepoşi şi păduri de arbori de quebracho. Puținii locuitori ai acestui ținut neospitalier erau în majoritate indieni Guarani, care sfidaseră bolile tropicale şi înțepăturile mortale ale insectelor şi îşi încropiseră un trai din creşterea vitelor şi extragerea taninului din arborii de quebracho.

În zonele joase ale regiunii, Paraguayul începuse să producă *mate*, un soi de ceai care era foarte popular şi în țara vecină, Argentina. Bolivia, pe de altă parte, nu manifestase vreun interes vădit în regiune până în 1928, când a fost descoperit petrol în vestul zonei, la poalele munților Anzi, pe un teritoriu care aparținea Paraguayului. Dintr-odată, se părea că un boom petrolier avea să se petreacă în regiunea lipsită de importanță din Gran Chaco, iar Paraguayul şi Bolivia făceau speculații optimiste referitoare la petrolul care se găsea şi în alte zone de câmpie din regiune.

Petrolul care se afla chiar sub Gran Chaco nu constituia principalul motiv al tensiunii crescânde între țările vecine. Bolivia deținea deja propriile rezerve de petrol pe care le exploata, însă, în urma Războiului din Pacific din 1883, fusese nevoită să restituie statului Chile toată coasta Pacificului. Ca

să nu se mai vadă obligată să transporte petrol prin Argentina şi să piardă mare parte din profituri în favoarea companiilor petroliere, Bolivia avea nevoie disperată de acces la mare şi de propriile conducte de petrol.

Paraguayul pierduse din teritorii şi nu era deloc dispus să renunțe la Chaco Boreal. În 1811, când şi-a câştigat pentru prima dată independența față de Spania, Paraguayul era unul dintre cele mai mari state din America de Sud, însă a trebuit să renunțe la mai mult de jumătate din teritoriile sale în favoarea Argentinei, Braziliei şi Uruguayului, în timpul Războiului Triplei Alianțe 1864 – 1870). Deşi avea acces mai uşor la mare decât Bolivia (prin Argentina, la Oceanul Atlantic), Paraguayul era o țară sărăcită, care văzuse în petrol speranța unui viitor mai bun.

Ostilitățile de la granița dintre cele două țări au început la sfârşitul anului 1928, când forțele armate boliviene au încercat să străpungă râul Paraguay, care le-ar fi dat acces la mare. Paraguayul a replicat, distrugând un fort de la granița boliviană.

După ce negocierile din iunie 1932, din cadrul Ligii Națiunilor, au eşuat, un mare contingent bolivian a atacat prin surprindere fortul Vanguardia şi a declanşat războiul. Bolivia nu acționa numai din proprie inițiativă, ci şi la îndemnul companiilor petroliere americane care operau în țară, în frunte cu Standard Oil of New Jersey.

Deşi operațiunile ambelor armate erau încetinite de ținuturile aride şi de pădurile de nestrăbătut, de lipsa apei şi de pericolul bolilor, Bolivia a început războiul cu un avantaj militar considerabil. În 1930, cheltuise veniturile obținute din minerit şi banii dintr-o linie de credit de la Standard Oil of Bolivia pentru a cumpăra o cantitate mare de armament de la Vickers. De la ei, Bolivia cumpărase mai multe tancuri, artilerie de munte, mitraliere şi şase aeroplane de cercetare tip 134 Bolivian Scout, care îi ofereau un avantaj incontestabil în aer.

De cealaltă parte, armata Paraguayului era prost echipată şi nu prea avea resurse financiare, deşi se spune că ar fi primit un oarecare sprijin din partea companiei Royal Dutch Shell, care opera în țară şi nu voia să-şi piardă concesiunile în favoarea companiei Standard Oil.

A fost, cum au susținut unii observatori mai târziu, războiul inginerilor, şi cu siguranță că acesta este adevărul, deoarece inginerii au jucat un rol fundamental de ambele părți, nu în cadrul războiului propriu-zis, ci în croirea de drumuri prin pădurile dese şi în localizarea surselor de apă şi săparea puțurilor, nu de petrol, ci de apă, de data aceasta.

Pe de altă parte, în ceea ce priveşte echipamentul militar, tancurile, avioanele şi artileria sofisticată, acestea nu au ajutat foarte mult Bolivia, deoarece nu erau deloc potrivite pentru regiunea Chaco. Tancurile, în special, nu erau de niciun folos, decât dacă erau tăiate drumuri pentru ele şi adeseori rămâneau în întregime blocate, fără combustibilul care era pe sfârşite.

Principiile morale ale celor două țări au contribuit şi ele foarte mult la victoria finală a Paraguayului. În afară de guvern şi de industria petrolieră, foarte puțini bolivieni erau interesați de regiunea Gran Chaco. Indienii şi alte populații indigene erau recrutați să lupte pentru o cauză şi pentru nişte conducători în care nu credeau. La acea vreme, populația din Paraguay era mult mai închegată şi mai diversă din punct de vedere etnic. În plus, ea lupta pentru un teritoriu care aparținea Paraguayului. În timp ce Bolivia se baza pe sistemul de recrutare, Paraguayul înrola voluntari pentru a-şi apăra teritoriile.

În 1935, la sfârşitul războiului, Paraguayul ajunsese pe terenurile petrolifere ale Boliviei, până la fortăreața Villa Montes, şi cucerise toate teritoriile disputate din Gran Chaco; între 80.000 – 100.000 de oameni au murit în America Latină, în cel mai sângeros conflict al secolului XX. Din cauza climei din Chaco, mai mulți soldați au murit de malarie sau de alte boli tropicale, decât în luptă.

În urma tratatului de pace semnat în 1938, Paraguayul a primit trei sferturi din regiunea Chaco Boreal. În mod ironic, în momentul în care companiile petroliere, care sprijiniseră financiar războiul, au obținut concesiunile de petrol mult dorite din Paraguay şi au început explorarea în regiunea Chaco, nu au găsit depozite importante de petrol. Se pare că războiul fusese inutil.

Violențele din țările producătoare de petrol din America Latină aveau să continue de-a lungul secolului XX, până în ziua de azi. Guvernul SUA şi Big Oil au vrut să se asigure că îşi vor păstra accesul la câmpurile petrolifere din America Latină, în ciuda politicii populare de stânga care se manifesta împotriva regimurilor susținute de SUA şi a „exploatării" acestora de către companiile multinaționale străine. Acest resentiment este păstrat viu de scandaluri precum uciderea a 18 civili columbieni dintr-un elicopter, atac care se presupune că ar fi fost plătit de compania americană Occidental Petroleum, sau poluarea pădurii tropicale din Amazon de către compania Chevron Texaco. Această situație este redată mai detaliat în capitolul IX. Multe companii petroliere importante plătesc firme de pază private şi finanțează armatele statelor sau milițiile locale pentru a-şi proteja operațiunile. De asemenea, există indicii solide că implicarea actuală, financiară şi militară, a SUA în Columbia (vezi Capitolul VI) are la bază, pe lângă prevenirea traficului de droguri, obținerea petrolului din zonă.

Capitolul IV
Setea de petrol în războiul modern

În 1939, circa 80% din resursele de petrol cunoscute din lume se aflau în țari controlate sau prietene SUA, Marii Britanii sau URSS-ului, care ieşiseră victorioase după cei şase ani ai Primului Război Mondial. Petrolul, sau lipsa acestuia, s-a dovedit a fi un factor decisiv în luptele din timpul celui de-al Doilea Război Mondial, începând cu asediul Stalingradului şi terminând cu Bătălia de la Bulge. Cu toate acestea, mai multe companii petroliere importante, în special Standard Oil of New Jersey (Exxon) şi Texaco, nu cunoşteau decât propriile legi. În timpul războiului, acestea au continuat să furnizeze petrol Germaniei şi Japoniei şi au onorat acordurile pe care le aveau cu țările inamice, în detrimentul propriilor țări şi prelungind, probabil, vărsarea de sânge. Între timp, în spatele scenelor de conflict, când războiul era în toi, Marea Britanie şi SUA făceau tot felul de manevre pentru a câştiga o poziție favorabilă asupra câmpurilor petrolifere din Arabia Saudită.

De asemenea, se pare că Aliații nu au fructificat la maximum avantajul uriaş de a avea acces la surse mult mai bogate de petrol. Având în vedere că puterile Axei, Germania, Japonia şi Italia, nu prea aveau resurse de petrol, oare un embargo nu ar fi întârziat izbucnirea războiului? De ce nu a refuzat America rezervele de petrol, iar Marea Britanie şi Franța nu şi-au folosit puterea navală şi militară pentru a împiedica accesul Germaniei, Japoniei şi Italiei la aceste resurse vitale?

Abisinia trădată

Primul test de voință a avut loc în 1935, când Benito Mussolini, primul dictator fascist al Italiei, a ordonat armatei sale să invadeze Abisinia (Etiopia actuală). Invazia a fost

urmarea unei dispute de graniță între Eritreea, care era deja colonie italiană, şi Etiopia, însă obiectivul real al lui Mussolini era acela de a crea un nou imperiu roman în Africa de Nord. Abisinia era ținta perfectă pentru invazie. Aceasta ar fi constituit un cap de pod între celelalte colonii africane ale Italiei (Libia, Eritreea şi teritoriile somaleze italiene din Cornul Africii) şi ar fi asigurat Italiei cărbune, aur, platină şi o cantitate mică de petrol. Cucerirea Abisiniei ar fi însemnat şi o reglare de conturi mai veche: tentativa eşuată de colonizare din 1896 şi înfrângerea Italiei în Bătălia de la Adowa încă îi mai zgândăreau pe italieni.

În 1922, după ce a preluat puterea, Mussolini a înăbuşit toate tentativele de rezistență din coloniile africane ale Italiei. Mai întâi, au fost trimise trupe pentru a reprima o răscoală în Somalia, iar mai apoi, în 1929, fasciştii au desfăşurat o campanie brutală în Libia, omorând numeroşi civili şi aruncându-i pe alții în lagăre de concentrare, în timp ce satele le erau incendiate.

Disputa de la granița dintre oaza Wal Wal şi Eritreea, în care au fost uciși peste 100 de abisinieni şi aproape 30 de soldați africani din armata italiană, i-a oferit lui Mussolini scuza perfectă pentru a ataca Abisinia. În 1896, Abisinia ieşise învingătoare, însă în 1935, italienii au luptat cu tancuri, avioane, camioane blindate şi iperită împotriva soldaților abisinieni pedeştri, care erau înarmați doar cu puşti şi mitraliere. Chiar dacă Italia ar fi avut suficient petrol ca să-şi păstreze armata pe câmpul de luptă, poporul abisinian nu avea prea multe şanse de a rezista.

Haile Selassie, împăratul Abisiniei, a cerut ajutorul Ligii Națiunilor, organizație internațională fondată în 1919, în speranța că nu se va mai repeta o tragedie globală ca aceea din Primul Război Mondial. Potrivit conceptului de securitate colectivă, Liga Națiunilor proteja dreptul statelor mai mici la autodeterminare şi încerca să rezolve disputele internaționale pe cale diplomatică.

Cu toate acestea, în 1935, reputația Ligii era oarecum pătată. Prin politica izolaționistă pe care o adoptaseră la acea vreme, SUA evitau Liga, iar Japonia renunțase şi ea brusc la statutul de membru, după ce fusese criticată pentru că invadase nordul Chinei. Liga Națiunilor nu reuşise să ia nicio măsură pentru a opri Japonia şi celelalte două (cele mai puternice) state membre, Marea Britanie şi Franța, care păreau interesate mai mult de promovarea propriilor ambiții coloniale decât de autodeterminare.

Totuşi, Haile Selassie a făcut un apel disperat la Liga Națiunilor. El a descris efectele teribile pe care le-au avut iperita asupra soldaților şi civililor din țara sa şi „exterminarea sistematică a unei națiuni prin mijloace barbare".

Au fost instalate pulverizatoare speciale la bordul aparatelor de zbor, care aruncau o ploaie fină, aducătoare de moarte, asupra unor zone vaste din teritoriu", a spus el auditoriului, descriind cum grupuri de nouă până la unsprezece avioane militare italiene acopereau pământul cu un strat neîntrerupt de gaz otrăvitor. „Soldați, femei, copii, vite, râuri, lacuri şi păşuni erau acoperite încontinuu de această ploaie mortală. Pentru a ucide în mod sistematic toate creaturile vii, pentru a se asigura că a otrăvit apele şi păşunile, armata italiană a ordonat avioanelor militare să treacă peste acestea de mai multe ori. Gazul a constituit principala armă din război".

La câteva luni de la apelul lui Haile Selassie, trupele armatei italiene cuceriseră o mare parte din teritoriile Abisiniei, intrând în capitală, Addis Abeba, pe 5 mai. Toate măsurile luate de Ligă nu au fost decât câteva sancțiuni dictate fără prea mare tragere de inimă, printre care nu s-a numărat niciuna referitoare la principalul import al Italiei: petrolul.

De ce se făcuse atât de puțin? Pentru Abisinia, Marea Britanie, Franța şi alte state membre ale Ligii, faptul că nu se luase nicio măsură era aproape de neînțeles. Ce motiv au avut Marea Britanie şi Franța să ignore crimele de război săvârşite de Italia şi atacul neprovocat asupra Abisiniei? Dacă nu era posibil un răspuns militar, de ce nu au refuzat să furnizeze

Italiei petrolul de care aceasta avea nevoie pentru a purta războiul?

Mussolini înțelesese cu siguranță acest motiv: „Dacă Liga şi-ar fi extins sancțiunile economice asupra petrolului, ar fi trebuit să mă retrag din Abisinia în mai puțin de o săptămână", afirma el după cucerirea capitalei Addis Abeba (Ristuccia, p. 7, citat inițial în Doxey, p. 57).

Însă, în culise, conducătorii Marii Britanii şi Franței jucau un joc mult mai complex. Aceştia observaseră, iritați, puterea crescândă a Germaniei şi, având încă proaspete în minte întâmplările din Primul Război Mondial, căutau aliați pretutindeni. Deşi Mussolini părea partenerul ideal al noului conducător fascist al Germaniei, Adolf Hitler, acesta se opusese tentativei naziste de a da o lovitură de stat la Viena, în 1934, şi invitase Marea Britanie şi Franța să i se alăture pe Frontului de la Stresa împotriva Germaniei.

Haile Selassie îşi alesese cel mai nepotrivit moment pentru a-şi susține discursul: cu două zile înainte ca Hitler să anunțe mobilizarea obligatorie în Germania şi să-şi extindă armata de la zece la treizeci şi şase de divizii. Având în vedere că Germania nazistă devenea din ce în ce mai puternică şi mai agresivă, nu aveau de gând să se opună conducătorului Italiei. În orice caz, ambele țări dețineau chiar ele zeci de colonii în Africa. Cucerirea Abisiniei de către Italia aproape că nu părea să aibă importanță.

Abia în momentul în care opinia publică a reacționat vehement în urma rapoartelor din Abisinia, liderii Franței şi ai Marii Britanii s-au văzut nevoiți să răspundă şi au permis Ligii să condamne invazia şi să impună sancțiuni împotriva Italiei. Un sondaj în rândul votanților englezi a arătat că doar una din 15 persoane se opunea sancțiunilor, în timp ce trei sferturi dintre cei chestionați credeau că ar trebui luate şi măsuri militare împotriva Italiei. În ciuda reacției puternice a opiniei publice, sancțiunile au fost nefericit alese. Liga a interzis ambelor țări vânzarea de armament, lucru care a dăunat mai mult Abisiniei decât Italiei. Italia putea să obțină în continuare

oțel, cupru şi alte materii prime necesare pentru război. Nu fusese instituit nici măcar embargo pe petrol, care era principalul său import. Mussolini amenințase cu războiul în cazul în care ar fi fost adoptate sancțiuni în ceea ce priveşte petrolul.

Între timp, Samuel Hoare, ministrul de externe al Marii Britanii, şi Pierre Laval, prim-ministrul Franței, s-au întâlnit în decembrie 1935 şi au pus la cale, în secret, planul Hoare-Laval, prin care se acorda Italiei mare parte din Abisinia şi care, sperau ei, avea să pună capăt războiului.

Scopul lui Hoare era acela de a evita războiul cu Italia, cu orice preț. El şi Laval au căzut de acord să fie impuse doar anumite sancțiuni (care nu includeau petrolul) de natură mai degrabă economică decât militară, care excludeau supunerea Italiei unei blocade sau închiderea Canalului de Suez pentru navele comerciale ale Italiei. De asemenea, în plan personal, atât Hoare, cât şi Laval îl admirau pe Mussolini şi preferau regimul său celui comunist în Italia.

În oricare dintre cazuri, un embargo asupra petrolului nu ar fi fost posibil fără acordul SUA, principalul furnizor de petrol al Italiei. Însă SUA nu erau membre ale Ligii, iar preşedintele Franklin Roosevelt ştia că trebuie să păstreze prietenia milioanelor de italieni-americani care l-ar fi votat la apropiatele alegeri din toamnă.

De altfel, în perioada embargoului, exporturile de materiale de război (în special petrol, cupru, camioane, tractoare, fier vechi şi oțel) din SUA către Italia au crescut. Deşi Cordell Hull, ministrul de externe al SUA, a susținut, într-o declarație dată în noiembrie 1935, că acest comerț cu „materiale vitale pentru război" contravenea „politicii Guvernului SUA", nu exista nicio autoritate legală care să-l împiedice.

Principalele companii petroliere americane, în frunte cu cea mai mare dintre cele Şapte Surori, Standard Oil of New Jersey, îl asiguraseră în secret pe Mussolini că putea conta pe ajutorul lor. Ştiau că Roma va plăti o primă de asigurare pentru petrol, dacă sunt impuse sancțiuni. În acest caz, Mussolini a fost de

acord cu planul Hoare-Laval şi nu s-a mai pus problema embargoului. Mai târziu, s-a renunțat la acest plan când s-a aflat de el în presă. Hoare şi Laval şi-au atras oprobriul opiniei publice pentru trădarea Abisiniei şi nu le-a mai rămas altceva de făcut decât să demisioneze.

Pentru Marea Britanie şi Franța, afacerea Abisinia fusese un dezastru total. Abisinia fusese înghițită de Africa Răsăriteană Italiană. Liderii lor îşi pierduseră credibilitatea în fața publicului, suspiciunile fuseseră trezite în rândul aliaților mai puțin influenți, care au văzut cum Abisinia fusese înşelată, iar Liga nu mai era nici ea credibilă. Până şi tentativa de împăcare cu Mussolini şi de păstrare a neutralității Italiei nu se bucurase de niciun succes. După amenințările cu sancțiunile (uşoare, după cum singuri au recunoscut) din partea lui Hoare şi Laval, Mussolini a părăsit Frontul de la Stresa şi, din acel moment, s-a aliat cu Germania.

Drumul către război în Europa

În timp ce Italia cucerea Abisinia, Germania îşi consolida forța militară. Marea Britanie, Franța şi alte țări europene priveau alarmate conflictele şi, drept urmare, începuseră să-şi consolideze propriile efective militare. De asemenea, se confruntau cu amenințarea japoneză asupra coloniilor lor din Extremul Orient, însă nu se aflau în situația de a lua măsuri fără sprijinul SUA. În 1937, Japonia, urmată mai apoi de Italia, a semnat Pactul Ahticomintem, aliindu-se astfel cu Germania.

Neville Chamberlain, noul prim-ministru al Marii Britanii, era de părere că războiul ar fi putut fi evitat dacă s-ar fi aflat intențiile lui Hitler şi dacă acestea ar fi putut fi onorate în limite rezonabile. Având în memorie amintirile încă dureroase ale războiului dintre anii 1914 – 1918, majoritatea populației britanice susținea politica de „appeasement” (izolaționism şi neimplicare în război).

Nimeni nu îşi dorea un alt război european, astfel că, atunci când Germania a trimis trupe în regiunea demilitarizată renană în martie 1936, iar apoi a anexat Austria pe 12 martie 1938, puterile occidentale nu au reacționat. Chamberlain s-a întâlnit cu Hitler, care l-a asigurat că nu intenționează să cucerească şi alte teritorii, în afară de regiunea locuită de germani din zonele de graniță ale Cehoslovaciei, Regiunea Sudetă… De dragul păcii", în 1938 a fost semnat Acordul de la München.

Cu toate acestea, în vara anului 1939, trupele germane invadaseră toate teritoriile Cehoslovaciei şi amenințau acum granița cu Polonia. Marea Britanie şi Franța, care se angajaseră să protejeze Polonia, au declarat război Germaniei pe 3 septembrie 1939, la două zile după invazie.

Japonia şi începutul conflictului mondial

De partea cealaltă a lumii, transporturile de petrol din SUA şi din coloniile britanice şi germane din sud-estul Asiei către o altă putere a Axei, Japonia, se făceau în continuare prin Pacific, chiar şi după izbucnirea războiului în Europa. La Washington, aceasta era o problemă din ce în ce mai mare pentru guvernul lui Roosevelt. De multe ori s-a pus întrebarea – atât în acel moment, cât şi după aceea – de ce au continuat SUA să furnizeze Japoniei petrolul care, mai târziu, avea să fie folosit în război împotriva propriilor soldați.

La începutul secolului XX, în societatea japoneză se dădea o luptă între tradiție şi modernizare rapidă. Având nevoie de teritoriu şi de materie primă, umilită de incursiunile puterilor occidentale în sfera sa tradițională de influență, Japonia a început să se extindă către Rusia în 1905, anexând Coreea în 1910 şi invadând nordul provinciei chineze Manciuria (redenumită Manchukuo) în 1931.

Japonia era o țară săracă în resurse naturale şi depindea aproape în totalitate de importuri pentru a-şi asigura necesarul de petrol, importând din SUA 80% din cantitatea

necesară. După ce invadase provincia Manciuria din nordul Chinei, care i-a asigurat mai multe teritorii, cărbune, fier şi alte resurse, Japonia se baza încă şi mai mult pe SUA. Japonia nu fusese pregătită pentru războiul împotriva Chinei, condusă de liderul naționalist Chiang Kai-Shek. Chiar şi în nord, unde controlau oraşele importante, inclusiv Beijing, Shanghai şi Nanjing, acțiunile trupelor de gherilă făceau provincia efectiv imposibil de condus.

Japonezii au înțeles repede că, în ciuda dezvoltării tehnologiei fabricării combustibililor artificiali, vor avea nevoie de un stoc sigur de petrol, dacă aveau de gând să poarte un război la o scară mai mare. (În mod ironic, ocupanții provinciei Manchukuo nu ştiau că se aflau chiar deasupra imensului teren petrolier Daqing, din nord-estul Harbin, care avea să fie descoperit abia în 1957.)

Deşi conform standardelor americane consumul de petrol în Japonia nu era mare, el era realizat, aproape în totalitate, de armată. Marina militară, extrem de mecanizată, şi armata aveau nevoie fie să conteze pe petrolul din SUA, fie să se orienteze spre sud, spre terenurile petrolifere din Birmania, Filipine (controlate de SUA) sau din Indiile Olandeze de Est.

Încă de la începutul anului 1934 se vorbea despre un embargo asupra petrolului, lucru care ar fi afectat foarte mult Japonia. Marile companii petroliere reprezentate de Royal Dutch Shell şi Standard Oil of New Jersey (Exxon), care deținеau 60% din piața petrolului din Japonia, au început să ceară embargo după ce a fost introdusă Legea Petrolului, dând guvernului puterea de a controla importurile. Deterding şi Teagle au sperat ca simpla menționare a unui embargo să fie suficientă pentru ca autoritățile de la Tokyo să revină la sentimente mai bune.

Era evident că scopul Japoniei era acela de a se pregăti pentru război: una dintre condițiile impuse companiilor străine pentru a-şi desfăşura activitatea în Japonia era aceea de a păstra, timp de şase luni, o cantitate de petrol peste nivelurile comerciale normale. Totuşi, în acel moment, Cordell

Hull declara că SUA nu vor susține embargoul, deşi opinia publică din America era şocată de documentarele privind atacurile Japoniei asupra oraşelor chineze, în special de cele cu bombardamentele de la Chungking, din mai 1939.

De ce nu au impus SUA un embargo asupra petrolului? Roosevelt şi guvernul său nu aveau posibilitatea de a alege: să permită Japoniei să stocheze cantități uriaşe de petrol, în timp ce făcea prăpăd în China şi se pregătea probabil pentru un război mult mai mare, sau să-i blocheze accesul la resursele de petrol şi s-o determine să invadeze sud-estul Asiei? Necesitatea de a obține teritorii şi materii prime constituia un element important în politica de expansiune a Japoniei, ca şi naționalismul în continuă creştere în interiorul țării, însă, cel mai mult, Japonia avea nevoie de petrol. Joseph Grew, ambasadorul SUA la Tokyo, s-a opus din răsputeri sancțiunilor, fiind de părere că, pentru a nu ceda cererilor venite din partea puterilor occidentale şi pentru a evita să-i fie ştirbită reputația, Japonia ar fi fost în stare de orice.

Din 1939, politica SUA a fost complet opusă celei de expansiune a Japoniei. Se pare că SUA ar fi avut puterea să blocheze accesul Japoniei la petrolul de care avea nevoie. Mai mult, în 1939 era evident că Japonia şi SUA ar putea, într-o zi, să intre în război. De altfel, la începutul anului 1939, Japonia demonstrase că îşi constituia stocuri de petrol atunci când a introdus noua legislație care forța Shell şi alte companii petroliere internaționale să stocheze petrol în interiorul țării, dacă acestea doreau să facă afaceri în Japonia. Aceasta începuse deja să caute petrol spre sud, cerând guvernului de la Vichy să trimită o misiune militară în colonia franceză Indochina. De asemenea, erau amenințate mai multe colonii aliate din apropiere, printre care Birmania, posesiune britanică, Indiile Olandeze de Est şi Filipine, controlată de SUA.

Unii observatori au speculat că, prin răspunsul dat zvonurilor privind legătura dintre el şi secretara sa, Lucy Mercer, Roosevelt încercase să distragă atenția țării de la ce se

întâmpla peste hotare. Alții erau de părere că singurul lucru care îl împiedica să adopte o atitudine mai fermă împotriva Japoniei era momentul alegerilor prezidențiale care se apropiau. Dacă războiul a fost văzut ca o măsură de protejare a intereselor puterilor occidentale în sud-estul Asiei, sunt dificil de evitat acuzațiile conform cărora SUA au intrat în război pentru a proteja interesele companiei Standard Oil, atât de urâtă de mulți.

Guvernul SUA a reacționat cu întârziere. În iulie 1940, Roosevelt promulgase o nouă legislație, permițând derularea planurilor de construire a „flotei celor două oceane". Însă, în 1941, SUA furnizau în continuare petrol Japoniei pentru propria flotă.

Apoi, la jumătatea anului 1941, Sumner Welles, subsecretar de stat, a venit cu propunerea ca SUA să păstreze exporturile de petrol la nivelul din anii 1936 – 1937, însă să stopeze orice export de petrol sau produse petroliere care ar fi putut fi folosite drept combustibil pentru aviație. Toate exporturile de petrol se făceau cu licențe aprobate de guvern. Pe 25 iulie 1941, Guvernul SUA a înghețat toate investițiile Japoniei din țară. În august 1941, SUA au încetat exportul de petrol către Japonia. Cele două țări erau acum pe picior de război.

Japonia ştia că un război prelungit ar fi fost în favoarea SUA, acestea având acces facil la petrol şi la alte resurse. Singura cale a Japoniei de a câştiga războiul era de a lovi prima. Înaltul Comandament al Japoniei era conştient că petrolul era de o importanță vitală şi că bombardarea Pearl Harbor din Hawaii ar însemna o lovitură devastatoare pentru flota militară a SUA, lăsând-o fără combustibil în mijlocul Pacificului.

"Hitler era obsedat de petrol".

Cel de-al Doilea Război Mondial a fost diferit de oricare altul, deoarece s-au folosit maşini de război şi tehnologii moderne.

În cei 20 de ani care se scurseseră de la Primul Război Mondial, care fusese denumit „Războiul Inginerilor”, marile puteri ale lumii strânseseră armate de tancuri, avioane de bombardament, nave şi submarine.

La un an după ce declarase război Poloniei, Germania invadase mare parte din Europa, nicio țară nefiind capabilă să facă față noii doctrine militare, denumită război-fulger, „blitzkrieg”.

Armata Poloniei a fost nimicită în mai puțin de şase zile de tancurile şi avioanele de luptă germane, care s-au dezlănțuit asupra țării. Acestora le-a urmat uriaşa armată motorizată care a consolidat pozițiile şi a spulberat orice fel de rezistență.

Germania a lovit din nou, invadând Danemarca şi Norvegia, pe 9 aprilie 1940, apoi Franța, Olanda, Belgia şi Luxemburgul, pe 10 mai. Corpul Expediționar al Angliei, încercuit la Dunquerque, a fost evacuat, lăsând vestul Europei sub ocupație nazistă. În primăvara următoare, armatele lui Hitler au invadat Grecia şi Iugoslavia.

Pacea cu URSS-ul fusese asigurată de Pactul sovieto-german, semnat la Moscova, pe 23 august 1938. Acesta a lăsat drum liber Germaniei să se lupte cu aviația Marii Britanii în spațiul aerian al Angliei. Însă, după ce îngenunchease restul Europei, Hitler avea suficiente motive pentru a încălca pactul, înfrângerea comunismului şi subjugarea slavilor, pe care îi privea ca pe o rasă inferioară, s-au adăugat neîncrederii pe care o simțea față de Stalin şi suspiciunilor (false) referitoare la o înțelegere secretă între URSS şi Marea Britanie. Mai presus de toate, Rusia putea asigura *lebensraum* (spațiu vital) şi… petrol. Terenurile petrolifere din România şi din Africa de Nord nu erau suficiente; dacă forțele armate ale Germaniei ar fi pus stăpânire şi pe cele de la Marea Caspică, noul Imperiu German ar fi devenit invincibil.

Război în Rusia

Hitler a folosit aceeaşi doctrină militară, „blitzkrieg", pentru Operațiunea Barbarossa, un atac-surpriză asupra fostului său aliat, care a distrus majoritatea armatelor din vest ale lui Stalin. Secretul planurilor de invazie fusese păstrat atât de bine, încât Stalin a refuzat să creadă avertismentele referitoare la un atac lansat de SUA, Marea Britanie sau alte țări. Când trupele Axei au început să treacă granițele, acestea au interceptat trenuri ruseşti pline cu petrol care se îndreptau spre Germania.

Forțele armate ale Rusiei s-au retras către stepa rusească pentru a-i forța pe nemți să înainteze, în timp ce fabricile ruseşti erau demolate şi redeschise în munții Ural, Siberia şi Asia Centrală. Nemții nu se aşteptaseră să înfrângă atât de repede armatele lui Stalin sau să înainteze atât de mult pe teritoriul Rusiei. Estimaseră greşit cantitatea de combustibil necesară pentru atac şi se găseau acum în situația de a rămâne fără provizii.

Hitler a mai comis o greşeală, dând ordin ca majoritatea trupelor sale să se îndrepte spre sud, pentru a pune stăpânire pe terenurile petrolifere din Caucaz, pe cărbunele de la Donețk şi din Crimeea, de unde avioanele de bombardament sovietice amenințau terenurile petrolifere de la Ploieşti, din România. El a respins plângerile venite din partea generalilor săi, susținând că aceştia „nu se pricep deloc la aspectele economice ale războiului" (Shirer, p. 1122).

Mai târziu, Hitler s-a răzgândit şi a trimis trupele către Moscova, însă cele trei grupuri de armate care se îndreptau către Leningrad, Moscova şi Caucaz au fost prinse de iarna rusească şi au fost înfrânte în apropiere de Moscova.

În anul următor, a fost lansată o nouă mare ofensivă către est, denumită Operațiunea Albastru. Armatele germane aveau să captureze Caucazul, care, conform economiştilor lui Hitler, era un punct-cheie pentru continuarea războiului. Din Caucaz aveau să continue lupta pentru preluarea terenurilor

petrolifere din Iran şi Irak şi, mai apoi, din India. De altfel, Germania a înfiinţat Brigada tehnică a petrolului, care era însărcinată cu punerea în funcţiune a puţurilor petroliere din Caucaz, de îndată ce acestea erau capturate.

Până în iulie 1942, trupele germane cuceriseră Rostovul, întrerupseseră conducta petrolieră din Caucaz şi preluaseră micul teren petrolifer de la Maikop. Însă Maikop s-a dovedit a fi de prea puţin ajutor armatelor germane, care rămâneau fără combustibil. Puţurile fuseseră distruse temeinic de trupele ruseşti în retragere, încât nu mai puteau fi folosite pentru a furniza petrol unităţilor de blindate. Nici măcar proviziile de combustibil ruseşti capturate nu erau de prea mare folos; tancurile sovietice funcţionau cu motorină.

La sfârşitul anului 1942, trupele germane au înconjurat oraşul Stalingrad, începând un asediu care avea să se termine în februarie 1943. În iarna dintre anii 1942 – 1943, Armata a VI-a germană şi-a croit drum prin zăpadă, rămânând treptat fără mâncare, îmbrăcăminte, combustibil şi muniţie, însă Hitler a refuzat să retragă trupele din Caucaz pentru a le uşura situaţia.

„Trebuie să intrăm în posesia terenurilor petrolifere de la Baku. Dacă nu le obţinem, am pierdut războiul”, i-a spus Hitler mareşalului Erich von Manstein, când acesta l-a implorat să îl ajute (Yergin, p. 338). În februarie 1943, Armata a VI-a, înfometată şi epuizată de frig, s-a predat trupelor sovietice la Stalingrad, fapt ce a marcat un moment de cotitură în războiul dintre Germania şi Rusia. În lupta de la Stalingrad, care a durat peste 200 de zile, au murit 850.000 de soldaţi din trupele Axei; sovieticii pierduseră şi ei în jur de 750.000 de soldaţi şi peste 45.000 de civili.

Petrolul şi comerţul cu duşmanul

În Ziua Z a debarcării în Franţa, când soldaţii americani au coborât pe plajele Normandiei, au fost luaţi prin surprindere de trupele germane, care îi aşteptau în automobile Ford.

Probabil a fost un şoc la fel de mare pentru londonezii îngrămădiți în adăposturi antiaeriene şi buncăre subterane să afle că avioanele nemțeşti care le bombardau oraşul foloseau combustibil de la Standard Oil, sau pentru piloții americani să afle că piloții germani studiau rapoarte detaliate despre aviația militară americană, furnizate de asociații nazişti ai directorului de la Texaco, Torkild Rieber.

Relațiile bune dintre Big Oil şi Germania lui Hitler datau de multă vreme. Unele teorii (adevărate, însă nedovedite) susțin că mai multe companii care făceau parte dintre cele Şapte Surori au contribuit la campaniile lui Hitler de la sfârşitul anilor 1920, când naziştii au început să devină o forță politică serioasă.

La vremea respectivă, aceasta nu era o practică neobişnuită a companiilor străine şi nici nu era o practică care ținea doar de sectorul petrolier. În afara Germaniei, aristocrații lumii şi elitele comunității de afaceri priveau Rusia ca pe o adevărată amenințare, admirând felul în care Hitler îi trata pe comuniştii din Germania. Eduard al VIII-lea, care a abdicat de la tronul Angliei în 1937 pentru a se căsători cu Wallace Simpson, o femeie divorțată, era fascinat de nazism. După abdicare, împreună cu doamna Simpson, devenită ducesă de Windsor, a vizitat Germania, unde s-a întâlnit cu Hitler şi a luat cina cu adjunctul său, Rudolf Hess.

Până şi oamenii de afaceri din industria petrolului erau atraşi de noul regim german şi atitudinea sa anticomunistă, precum şi de moda automobilelor de la începutul anilor 1930 din Germania. Henri Deterding de la Shell devenise un anticomunist înrăit după cel de-al doilea mariaj al său cu o rusoaică „albă". Tânăra secretară de origine germană, Charlotte Knaack, ea însăşi o adeptă înflăcărată a nazismului, a devenit cea de-a treia soție a lui Deterding în 1936, la puțină vreme după ce acesta împlinise 70 de ani. Acest mariaj l-a făcut să se apropie şi mai mult de doctrina nazistă care, credea el, era singura ce oferea o soluție pentru amenințarea reprezentată de comunism.

Deşi există multe bănuieli şi dovezi circumstanțiale că a făcut acest lucru, probabil prin intermediul agentului său, Georg Bell, nu se ştie sigur dacă Deterding, care îşi dorise atât de mult cândva să devină cetățean britanic, a ajutat într-adevăr financiar partidul nazist. Presa olandeză a susținut că Deterding le-a dat naziştilor, prin intermediul lui Bell, 4 milioane de guldeni atunci când Partidul Național Socialist se pregătea să preia puterea. Glyn Roberts, biograful lui Deterding, relatează că Bell îi reprezenta atât pe Hitler, cât şi pe Deterding, la întâlnirile Patrioților Ucraineni din Paris (Roberts, p. 313).

În cartea sa, *Germany Puts the Clockback* (*Germania dă ceasul înapoi*), Edgar Ansell Mowrer susține că Deterding le-a furnizat naziştilor o sumă considerabilă de bani înainte ca aceştia să ajungă la putere, în schimbul accesului liber pe piața de petrol germană. În 1935, el a fost de acord să furnizeze Germaniei petrol pe credit, timp de un an de zile.

Cu toate acestea, simpatia lui Deterding față de naziști nu a influențat măsurile luate de compania Shell în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. La jumătatea anilor 1930, ceilalți directori ai companiei Shell s-au convins că Deterding nu numai că era progerman, ci că se şi afla în pragul nebuniei şi au luat rapid măsuri pentru înlăturarea sa din cadrul companiei pe care o condusese vreme de 30 de ani, înainte ca acesta să se facă de râs.

Deterding şi-a petrecut ultimii ani din viață pe domeniul său de la Mecklenburg, în Germania. Se împrietenise cu Hitler, Göring, precum şi cu alți lideri naziști, mulți dintre ei trimițând coroane la înmormântarea sa. A murit la începutul anului 1939, cu şase luni înainte de izbucnirea războiului.

După declararea războiului, ambele „surori" britanice au păstrat legături strânse cu guvernul britanic. Pentru companiile americane, în special pentru Standard Oil of New Jersey (Exxon) şi Texaco, povestea era cu totul alta. Walter Teagle, care devenise preşedintele companiei Standard Oil, şi William Stamps Farish, directorul general, semnaseră o

înțelegere cu Internaționale Gesellschaft Farbenindustrie AG (IG Farben), legând Standard Oil de gigantul chimic german care, la sfârşitul anilor 1930, reprezenta însăşi ramura industrială a partidului nazist. Torkild Rieber, un american de origine norvegiană şi noul director general al companiei Texaco, s-a declarat în favoarea guvernării naziste şi chiar a încercat să-i convingă pe americani să răcească relațiile cu Marea Britanie şi să se apropie mai mult de Germania.

Standard Oil şi IG Farben

O lecție importantă pe care Germania o învățase din Primul Război Mondial era aceea că țara avea nevoie de provizii de combustibil garantate, dacă avea să mai participe vreodată la un război.

În 1913, puțin înainte de Primul Război Mondial, savantul german Friedrich Bergius descoperise o metodă de obținere a combustibilului lichid (care putea fi folosit la motoarele cu ardere internă) din cărbune, printr-un proces numit „hidrogenare". Germania deținea numeroase resurse de cărbune, însă foarte puține de petrol. În 1926, gigantul chimic german IG Farben a cumpărat drepturile de folosire exclusivă a metodei Bergius.

Inițial, rapoartele referitoare la noul combustibil de la IG Farben au fost alarmante pentru cei de la Standard Oil. Directorul Departamentului de Cercetare, Frank Howard, era atât de îngrijorat că noul combustibil va face Europa independentă din punct de vedere economic şi că va distruge piețele de petrol europene alé companiei Standard Oil, încât, după ce a vizitat fabricile, în 1926, el i-a trimis imediat o telegramă lui Teagle ca să vină şi să se convingă singur.

Teagle, îngrijorat, s-a întâlnit cu directorii companiei IG Farben şi au ajuns la un acord ce permitea companiei Standard Oil să construiască o uzină în Louisiana, care să se ocupe de hidrogenarea cărbunelui.

Trei ani mai târziu, Standard şi IG Farben au încheiat o înțelegere mai cuprinzătoare, Standard primind dreptul de folosire a metodei de hidrogenare (pe care, inițial, plănuia s-o folosească pentru petrol în vederea obținerii benzinei) în afara Germaniei. IG Farben a primit în schimb 2 procente din capitalul companiei Standard Oil, în valoare de 35 de milioane de dolari. Cele două companii au acceptat să nu se amestece în celelalte domenii de activitate importante., JG nu se va amesteca în afacerile cu petrol, iar noi nu ne vom amesteca în afacerile cu produse chimice", spunea un delegat al companiei Standard după semnarea acordului dintre cele două companii (Yergin, p. 331).

Apoi, în 1930, cele două au pus bazele unei companii comune. Standard devenise principalul acționar al IG Farben, iar IG Farben deținea cel mai mare pachet de acțiuni în compania Standard Oil, după familia Rockefeller.

Mai târziu, IG Farben a semnat un alt acord, de data aceasta cu partidul nazist la momentul în care Hitler nu era decât liderul unui mic partid, care deținea doar câteva locuri în parlamentul german (Reichstag), doi dintre directorii de la IG Farben au solicitat o întrevedere. Deşi naziştii fuseseră în trecut destul de ostili față de companie, potențialul metodei de hidrogenare, cu ajutorul căreia Germania putea obține independență din punctul de vedere al combustibilului, i-a captat imediat atenția lui Hitler.

În urma discuțiilor, IG Farben s-a angajat să continue fabricarea combustibilului prin metoda hidrogenării şi să înceapă finanțarea partidului nazist. În schimb, dacă naziştii ar fi preluat puterea, aceştia ar fi oferit subvenții guvernamentale companiei chimice, care îi erau necesare deoarece metoda nu era încă viabilă din punct de vedere comercial: costul hidrogenării era de zece ori mai mare în comparație cu cel al extracției de petrol. În timp ce guvernul Brüning oferea doar protecție vamală, Hitler era de acord să garanteze prețuri şi piețe pentru IG Farben, cu condiția ca aceasta să mărească producția de combustibili sintetici.

Trădătorii corporatişti

La sfârşitul anilor 1930, IG Farben era aproape complet „nazificată". Fostul director al companiei, care nu era un adept al nazismului şi care semnase acordul iniţial cu Standard Oil, fusese înlocuit, iar succesorii săi se grăbiseră să adere la partid. Angajaţii evrei, care alcătuiseră odinioară o mare parte din forţa de muncă de la IG Farben, erau acum daţi afară. Însă Standard Oil lucra în continuare îndeaproape cu IG Farben şi onora înţelegerea dintre companii în ceea ce priveşte petrolul şi combustibilii sintetici. „Povestea folosirii trustului IG Farben de către nazişti pare desprinsă dintr-un roman poliţist", îi scria Roosevelt secretarului său de stat, Cordell Hull, în septembrie 1944.

După izbucnirea războiului, mai multe companii americane importante au continuat să facă afaceri cu Germania nazistă. Investigaţiile din timpul şi de după război au arătat că băncile, inclusiv Chase Bank (deţinută de Rockefeller), companiile importante ca ITT, Ford şi General Motors, precum şi Texaco şi multe dintre fostele companii Standard, operau în Germania (unele dintre ele folosindu-se de oameni care lucrau în condiţii de sclavie) sau rămâneau fidele contractelor încheiate cu trusturile germane şi continuau să furnizeze Germaniei petrol şi alte materiale necesare pentru război (Associated Press, 13 ianuarie 1999).

De asemenea, a ieşit la iveală faptul că mai mulţi oficiali guvernamentali, mulţi dintre ei având înţelegeri secrete cu companiile petroliere, au căutat să împiedice intrarea Americii în război şi oprirea exporturilor pe care aceasta le făcea către Germania, prezentând Rusia ca pe principala ameninţare şi încercând să-i discrediteze pe Roosevelt şi pe susţinătorii săi.

După ce au ieşit la iveală cele mai cumplite abuzuri ale regimului nazist, companiile au încercat să susţină că ori au fost obligate să coopereze cu naziştii, ori că afacerile lor cu Germania nazistă, inclusiv măsura adoptată de a folosi oameni care lucrau în condiţii de sclavie, s-au desfăşurat fără

a fi cunoscute de oficialii de la sediul central al corporației din America. Totuşi, adeseori cooperarea nu numai că se făcea cu acordul lor, ci şi la îndemnul celor de la sediul central. Multe companii importante au mers extrem de departe pentru a-şi proteja investițiile din Germania şi au continuat să colaboreze cu naziştii, chiar dacă, după ce America a intrat în război, asta a însemnat încălcarea legilor SUA.

IG Farben, care şi-a menținut relațiile cu Standard Oil of New Jersey de-a lungul războiului, a construit o nouă uzină lângă lagărul de concentrare de la Auschwitz, pentru a folosi prizonierii din lagăr, care lucrau în condiții de sclavie. Aproape 27.000 de oameni au murit epuizați, muncind în uzina companiei IG Farben.

Nu se ştie încă sigur până unde a ajuns colaborarea dintre Big Oil şi naziști. Investigațiile senatului, conduse de Harry S. Truman (mai târziu, preşedintele Truman) dintre anii 1941 – 1945, au scos treptat la iveală măsurile luate de compania Standard, verdictul fiind că aceasta se făcea vinovată de trădare.

Cercetările de mai târziu au dezvăluit mai multe detalii referitoare la folosirea de către IG Farben a prizonierilor din lagărul morții de la Auschwitz pe post de sclavi, implicarea companiei Texaco în spionajul nazist şi tentativele companiei Standard Oil de a împiedica fabricarea combustibililor sintetici în SUA, în timp ce subvenționa producția acestora în Germania. Legea din anul 1998, referitoare la crimele de război naziste, a fost urmată de publicarea a aproximativ trei milioane de pagini care aparțineau dosarelor elaborate de serviciile de informații ale SUA şi, odată cu acestea, a unora dintre ultimele secrete ale războiului.

Investigații recente făcute de germani au demonstrat că 26 dintre cele mai importante 100 de firme americane operau în Germania la jumătatea anilor 1930 (Institutul de Studii Sociale din Hamburg). În majoritatea cazurilor, acestea au continuat să fie active nu numai după începerea războiului în Europa, ci şi după intrarea Americii în război.

Furnizorii din umbră

Războiul reprezintă o afacere extraordinară pentru companiile petroliere. În 1939, când a izbucnit războiul în Europa, giganții petrolieri din SUA au trimis tancuri petroliere peste Atlantic pentru a onora cererea de combustibil din partea Marii Britanii, însă mulți au observat că, dacă SUA ar fi aprovizionat în acelaşi timp şi Germania, ar fi putut să scoată un profit şi mai mare.

Având în vedere că Marea Britanie impusese blocada asupra Atlanticului din Regiunea Arctică şi până la capătul Americii de Sud şi autoritățile opreau orice vas care se îndrepta spre Germania, confiscându-i încărcătura, companiile petroliere trebuiau să acționeze discret. După ce plângerile din partea britanicilor au alertat guvernul american în legătură cu sprijinul pe care companiile petroliere îl acordau Germaniei în război, acestea au intrat în clandestinitate, semnând „acorduri în umbră" cu partenerii lor pe teritoriul țărilor neutre, pentru a-şi ascunde afacerile pe care le făceau cu duşmanul.

Texaco s-a numărat printre primele companii care au început să furnizeze petrol Germaniei naziste. Înainte de izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial, noul director general al companiei, Torkild Rieber, ignorase Legea Neutralității impusă de Guvernul SUA, care interzicea companiilor americane să furnizeze petrol oricăreia dintre părțile implicate în Războiul Civil spaniol.

În 1937, guvernul de la Washington a fost informat că tancuri petroliere aparținând companiei Texaco se îndreptau oficial spre Belgia, însă schimbau direcția în mijlocul Atlanticului şi livrau petrolul în Spania, armatelor generalului Franco. Chiar şi după ce procurorul general al SUA a avertizat că Texaco va fi pusă sub acuzație pentru conspirație, Rieber a continuat să furnizeze generalului Franco, prin Italia, petrol pe credit, în valoare de 6 milioane de dolari, credit care avea să fie restituit după Războiul Civil.

Rieber a ajuns să-şi întărească legăturile cu regimul nazist prin intermediul generalului Franco. Pe fondul unui climat european nefavorabil Germaniei, Rieber a fost de acord să furnizeze țării petrol provenit de la compania Texaco din Columbia. Începând din 1939, acesta a evitat blocada britanică trimițând tancurile petroliere în porturi neutre.

Standard Oil of New Jersey îşi reînregistrase întreaga flotă de tancuri petroliere în Panamá, transportând petrolul din statele Americii către Tenerife. Vasele companiei Standard transferau petrolul în tancurile petroliere germane staționate în Insulele Canare, care îl transportau mai departe pe drumul final către Hamburg. De asemenea, Farish a organizat transporturi de petrol în Oceanul Pacific către Extremul Orient rus, apoi prin Rusia, pe calea ferată transsiberiană, către Germania. După ce Hitler a invadat Rusia şi Pactul sovieto-german a fost încălcat, Farish a început să exporte petrol către Africa de Nord.

În iulie 1941, maiorul Charles Burrows, un ofițer din serviciul militar secret al SUA, aducea la cunoştința Departamentului de Război că Standard Oil of New Jersey folosea şase nave pentru a transporta petrol de la rafinăria sa din Aruba, de pe coasta venezueleană, către Insulele Canare, unde era folosit drept combustibil pentru submarinele germane. Potrivit lui Burrows, vasele „aveau la bord mai ales ofițeri nazişti" (Higham, pp. 40 – 41).

De asemenea, Burrows raporta Departamentului de Război că Standard trimitea aproape 20% din păcura sa Germaniei şi că, spre deosebire de navele celorlalte companii americane, niciun vas nu fusese atacat de torpilele germane.

În cadrul guvernului american părerile privind furnizarea de petrol către Germania erau împărțite. Roosevelt însuşi dorea ca SUA să intre în război şi, în acelaşi timp, să pună capăt oricăror relații între companiile americane şi regimul nazist. Însă o parte din guvern se opunea ideii de a pune în primejdie SUA, prin renunțarea la politica izolaționistă interbelică. Mai erau şi aceia care îi admirau în secret pe naziști sau care, ca

mulți alți directori de companii petroliere şi mari oameni de afaceri, îşi doreau să facă bani de pe urma lor. Scopul lor era de a ascunde legăturile de afaceri dintre cele două țări şi de a împiedica adoptarea legilor care interziceau acest comerț.

Pentru a descoperi că trusturile petroliere încercau să-şi ascundă afacerile, a fost nevoie de eforturile hotărâte ale oficialilor antinazişti, printre care Sumner Welles, de la Departamentul de Stat, William La Vame, de la Departamentul de Comerț al SUA, şi William Stephenson, emisarul secret al lui Winston Churchill la Roosevelt.

Welles a fost cel care a dezvăluit înşelăciunea la care se pretase compania Standard, într-un raport publicat în martie 1941. Standard Oil of New Jersey şi Standard Oil of California se aflau în fruntea listei companiilor care furnizau petrol vaselor inamice şi îl vindeau comercianților italieni şi germani de la stațiile lor de realimentare cu combustibil din America Centrală şi de Sud. De asemenea, au fost raportate acorduri similare între Standard Oil şi guvernul japonez, pentru achiziționarea tetraetilului de plumb (Higham, pp. 38 – 39).

La Vame a dezvăluit detalii referitoare la afacerile companiei Standard Oil cu liniile aeriene naziste LAȚI. Avioanele LAȚI nu erau supuse controalelor de către blocada britanică, astfel că puteau transporta peste Atlantic spioni, materiale de propagandă şi droguri. Toate aceste încărcături dubioase erau destinate companiei Sterling Products, al cărei director, William Weiss Forestal, făcea parte şi din comitetul director al companiei IG Chimie, împreună cu Edsel Ford şi James Forestal (mai târziu subsecretar în marina militară). La Vame a mai subliniat că LAȚI primea probabil stocurile de combustibil de la Standard Oil of New Jersey, din moment ce aceasta era singura companie ale cărei vase funcționau cu combustibilul cu cifră octanică mare, necesar pentru a călători de-a lungul Atlanticului din Europa până în America de Sud fără escală pentru realimentare.

Un raport recent declasificat al Serviciului de Informații britanic referitor la milionarul texan Jean Paul Getty dezvăluia

că acesta „s-a întors din Europa, în noiembrie 1939, vorbind cu candoare despre «vechiul său prieten», Hitler”.

Getty controla corporația Mission Oil, compania care deținea patentele companiilor IG Farben şi Standard. Un raport al Serviciului de Informații, alcătuit după ce forțele britanice capturaseră un bancher care lucra pentru Göring în Trinidad făcea legătura între Getty şi o rețea de magnați care aprovizionau Germania nazistă cu combustibil.

Printre asociații lui Getty se număra şi Serge Rubinstein, fiul unui bancher care lucrase pentru țar şi care îşi pierduse afacerea după Revoluția Rusă. Rubinstein era un personaj ciudat, care deținea o diplomă în economie obținută la Cambridge, dar îşi folosea aptitudinile pentru a face bani repede şi în mod ilegal” (Peter Day, *The Daily Telegraph*, 25 august 2003). Rubinstein susținea că lucrează pentru MI6, însă fusese văzut întâlnindu-se cu agenți germani în Cuba, cu reprezentanți ai Ku Klux Klanului, precum şi cu ai altor grupări dubioase.

Colaborând cu Rubinstein şi cu Juan Almazán, candidat la preşedinția Mexicului, se spune că Getty ar fi trimis un milion de barili de petrol în Germania, prin Rusia.

În timp ce unii oficiali americani făceau eforturi pentru a dezvălui legăturile dintre America corporatistă şi Germania nazistă, alții, din interiorul Departamentului de Stat, încercau să blocheze aceste eforturi. William Bullitt, un oficial important al Departamentului de Stat, s-a lansat într-o vendetă personală împotriva lui Sumner Welles, care era bisexual, convingându-l pe directorul FBI-ului, J. Edgar Hoover, să facă cercetări asupra lui. Hoover a angajat doi hamali de la hotelul Pullman să flirteze cu Welles la întoarcerea sa de la Washington, unde se dusese să ia parte la o înmormântare. După acest incident, Bullitt a făcut presiuni asupra lui Roosevelt pentru a-l concedia pe Welles, lucru pe care, cu părere de rău, acesta l-a şi făcut

Intrigă, propagandă şi spionaj

Legăturile dintre compania Texaco şi regimul nazist erau la fel de strânse. La sfârşitul anilor 1930, Torkild Rieber i-a urmat la conducerea companiei fondatorului acesteia, Joe Cullinan, ca director executiv. Rieber era un personaj la fel de colorat ca şi predecesorul său texan, ajungând în SUA ca ofițer secund pe un tanc petrolier norvegian. După ce Texaco a achiziționat tancul petrolier, Rieber a urcat rapid treptele în cadrul companiei. Analiştii moderni îl descriu ca pe „un bărbat scund şi gras, cu un zâmbet larg şi cu o voce cu accent puternic, norvegian, cu şapcă de marinar şi cărare pe mijloc".

În multe privințe, Rieber era un apatrid, simțindu-se în largul său mai degrabă pe mare decât pe uscat, nefiind loial vreunei țări anume. Dar ca şi Deterding, simțea o mare admirație față de Hitler şi de regimul nazist, devenind prieten apropiat al lui Göring. Un agent secret german îl descria ca fiind „întru totul progerman" şi „un admirator sincer al Führerului" (Jacques R. Pauwels, *Labour/Le Travail*, primăvara 2003). Se spune că în 1940 ar fi dat o petrecere la hotelul Waldorf-Astoria pentru a sărbători înfrângerea Franței (Higham, p. 97).

După anul 1939, sub conducerea lui Rieber, Texaco a continuat să transporte petrol către Germania, evitând blocada britanică. Totuşi, s-a confruntat cu imposibilitatea de a scoate bani din Germania. Göring i-a oferit trei tancuri petroliere în schimbul petrolului, însă i-a cerut sprijin diplomatic, ca parte a înțelegerii.

Ca trimis al lui Hitler, Rieber s-a întâlnit cu Roosevelt în ianuarie 1940 şi i-a prezentat planul de pace al lui Göring, care cerea capitularea Marii Britanii. Roosevelt a respins planul şi l-a sfătuit pe Rieber să renunțe la legăturile sale cu nemții.

Aproximativ în aceeaşi perioadă, dr. Gerhard Westrick, un avocat de origine germană, care reprezentase Texaco şi alte companii americane în Germania, a sosit la New York, oficial

drept consultant pe probleme de afaceri. În realitate, misiunea sa era aceea de a convinge companiile americane să nu mai vândă armament britanicilor. El încerca să arate că Marea Britanie era aproape înfrântă, iar după terminarea războiului, în condițiile impuse de Germania, Germania avea să devină partenerul comercial al Americii în Europa. Rieber a finanțat acțiunile lui Westrick în SUA, oferindu-i un birou în cadrul cartierului general al companiei Texaco şi o casă impresionantă în Scarsdale, pe care Westrick o folosea ca să-i distreze pe marii oameni de afaceri şi ca să promoveze cauza nazistă.

Un alt partener al lui Rieber, Niko Bensmann, aranja livrarea tancurilor petroliere de la Hamburg. Bensmann era un petrolist care lucrase ani de zile pentru sucursala germană a companiei Texaco, dar, lucru neştiut de Rieber, era, în acelaşi timp, şi agent al Serviciului Secret german. El a folosit un alt agent infiltrat în cadrul sediului central al companiei Texaco pentru a trimite rapoarte din SUA către Germania. Printre acestea se număra şi un raport detaliat, întocmit de economiştii de la Texaco, referitor la fabricarea avioanelor americane.

Informații despre adevăratele activități ale lui Westrick în SUA au transpirat în cele din urmă în presa vremii, mai exact în *New York Herald Tribune*, prin William Stephenson, care lucra din culise pentru a implica America în război şi pentru a dezvălui numele companiilor care încălcau blocada. Westrick a plecat cu o navă japoneză spre Germania, unde a continuat să lucreze în marile afaceri americane, preluând conducerea operațiunilor ITT din Germania.

După demascarea lui Westrick, a urmat şi discreditarea lui Rieber. Deşi SUA nu intraseră încă în război, părerile negative la adresa naziştilor erau tot mai numeroase. Comitetul de conducere al companiei Texaco s-a grăbit să-şi concedieze preşedintele şi s-a lansat într-o serie de acțiuni de binefacere (cum ar fi sponsorizarea Operei Metropolitane) pentru a

recâştiga respectul opiniei publice şi pentru ca preţul acţiunilor companiei să înceapă să urce din nou.

În timp ce Rieber juca rolul de gazdă pentru Westrick în clădirea Chrysler, Jean Paul Getty adunase în jurul său, la hotelul Pierre, un grup ciudat de personaje. Se zvonea că Getty ar fi cumpărat hotelul dintr-un capriciu, deoarece voia să concedieze un chelner care fusese nepoliticos cu el. Mulţi dintre „oaspeţii" de la Pierre aveau legături cu naziştii sau cu guvernul de la Vichy, printre ei numărându-se contesa Mohle care, potrivit Serviciului Secret britanic, „îşi petrecea timpul flirtând cu ofiţerii din Armata SUA şi era mereu interesată de chestiunile militare". Printre oamenii angajaţi de Getty pentru a se ocupa de hotel se numărau un baron austriac şi un fost căpitan de submarin german.

Spre deosebire de Rieber, Getty a reuşit să-şi refacă imaginea, schimbându-şi punctul de vedere după intrarea SUA în război împotriva Japoniei şi înrolându-se ca voluntar în marina militară americană. Acest lucru i-a fost de mare folos după război, când a reuşit să devină cel mai bogat om din lume.

De asemenea, s-a aflat că Standard Oil of New Jersey distribuia materiale de propagandă pronaziste prin Legaţia SUA din Managua, Nicaragua. Ivy Lee, în special, omul însărcinat de Rockefeller cu relaţiile publice, este cunoscut că ar fi realizat activităţi de propagandă şi spionaj. Investigaţiile conduse de John Muccio, de la consulatul american, au scos la iveală că operaţiunea nu se limita doar la Nicaragua; Standard distribuia materiale de propagandă similare şi în alteţări ale lumii.

Combustibilii sintetici: Preţul răscumpărării Americii

Standard Oil, împreună cu celelalte companii petroliere, nu numai că a furnizat în continuare petrol Germaniei, dar a şi pus beţe în roate Americii care făcea eforturi să fabrice

combustibili sintetici şi produse derivate, în timp ce continua să investească în operaţiuni similare în Germania şi Japonia.

Parteneriatul dintre Standard Oil şi IG Farben luase naştere în anii 1920. Standard împrumutase patentele şi cunoştinţele sale despre fabricarea cauciucului sintetic companiei chimice germane. Deşi, conform dispoziţiilor contractuale, IG Farben ar fi trebuit să împrumute şi ea companiei Standard patentele sale, era mai puţin dispusă să facă acest lucru, acţionând conform instrucţiunilor primite de la guvernul nazist.

În 1939, când a devenit evident că s-ar putea ca, într-o zi, SUA şi Germania să intre în război în tabere opuse, directorii celor două companii s-au întâlnit în Olanda pentru a discuta colaborarea lor viitoare. O scrisoare din partea companiei Standard, în care se vorbea despre reînnoirea contractului cu IG Farben, a fost înmânată comitetului numit de Truman care investiga acuzaţiile de trădare. Din scrisoare „reieşea clar că Standard Oil, compania Rockefellerilor, era pregătită să facă afaceri cu naziştii, indiferent dacă guvernul avea să intre în război cu cel de-al Treilea Reich sau nu" (Mintz & Cohen, pp. 499 – 500).

La audierile din 1942, C.R. Stames, un petrolist texan, a depus mărturie că Standard blocase eforturile sale de a fabrica cauciuc sintetic, după bombardamentul de la Pearl Harbor. De asemenea, John R. Jacobs, de la biroul procurorului general, a depus mărturie că Standard blocase producţia de amoniac sintetic, utilizat la fabricarea explozibilului, şi de paragel, un antigel folosit pentru avioanele aflate la altitudini mari, şi limitase producţia de metanol, în acest timp, în Elveţia, General Motors transforma benzina în metanol fără ajutor din partea companiei Standard.

Thurmon Arnold, asistentul procurorului districtual care condusese iniţial cercetările penale, cerea o amendă de 1,5 milioane de dolari pentru Standard şi mai cerea ca Farish să predea patentele companiei IG Farben, care aveau să-i fie returnate la sfârşitul războiului.

Farish nu a acceptat condițiile lui Arnold. În schimb, a subliniat contribuția indispensabilă pe care compania Standard o aducea la războiul purtat de SUA, prin aprovizionarea cu o cantitate considerabilă de combustibil folosit de forțele armate. În realitate, Farish amenința cu stoparea furnizărilor de petrol către armata SUA. El acționa la îndemnul a doi avocați ai companiei Standard, John şi Allan Dulles. John Foster Dulles avea să devină mai târziu secretar de stat, iar Allan Dulles – director al CIA.

S-a convenit asupra unei amenzi de 10.000 de dolari, care avea să fie plătită în mod egal de către directorii companiei Standard, printre care şi Farish, căruia îi reveneau 1.000 de dolari, un sfert din salariul său pe o săptămână.

Însă problema nu avea să se sfârşească aici. Pentru a descoperi adevărul în cazul companiei Standard, senatul SUA a lansat o investigație condusă de viitorul preşedinte, Harry S. Truman, la acea vreme preşedintele Comitetului Senatului pentru Apărare Națională. Documentele rezultate în urma audierilor cuprindeau şi o circulară internă a companiei Standard asupra acordului din 1939 cu IG Farben, pe care Truman îl califica drept „un act de trădare".

Abia în 1947, după un proces intentat de Standard pentru confiscarea patentelor sale, s-a dat verdictul. Judecătorul Charles Clark declara că: „Standard Oil poate fi considerată inamic al statului, având în vedere că aceasta a păstrat relațiile cu IG Farben după ce SUA şi Germania au devenit practic țări inamice".

Război în Orientul Mijlociu

SUA, Marea Britanie şi URSS, cele trei mari puteri aliate, erau unite de necesitatea de a-l înfrânge pe Hitler. Însă părerile referitoare la măsurile pe care aveau să le ia în această privință erau împărțite. Începând cu anul 1942, atât SUA, cât şi URSS-ul şi-au dat seama că singura posibilitate de a da lovitura finală Germaniei naziste era aceea de a deschide un

al doilea front în vestul Europei, în timp ce sovieticii luptau pe frontul de est.

Cu toate acestea, de ceva vreme, Marea Britanie se opunea ideii unui al doilea front, convingând SUA să i se alăture într-o invazie a Africii de Nord, controlată de germani. Oare de ce?

După ce naziştii au ocupat aproape întreg teritoriul Europei, Winston Churchill s-a hotărât să-i alunge din Africa de Nord. În iunie 1942, Afrika Korps (Vulpile deşertului), sub comanda lui Erwin Rommel, au împins Armata a VIII-a britanică din Libia, până la El Alamein, la aproape 105 kilometri de Alexandria.

Churchill l-a convins pe Roosevelt să sprijine Marea Britanie în Operațiunea Torța, invazia Africii de Nord, în ciuda sfatului primit de la importanți generali americani, care doreau să arate că, în cazul în care operațiunea avea să se bucure de succes, aceasta nu ar fi avut un impact semnificativ asupra Germaniei şi ar fi întârziat deschiderea celui de-al doilea front în Europa. De asemenea, nu ar fi ajutat foarte mult trupele sovietice, care rămăseseră singure pe frontul de est.

Însă, în 1942, Marea Britanie îşi dăduse seama că nu mai era de mult cea mai mare putere navală din lume şi că nu mai putea să lupte în Europa şi în Orientul Mijlociu, să mențină blocada pe Atlantic şi să se pregătească să apere India şi coloniile din Orientul Mijlociu. Trebuia să-şi pună ordine în priorități şi atât laburiştii lui Chamberlain, cât şi conservatorii lui Churchill au fost de acord că menținerea poziției Marii Britanii la Marea Mediterană şi în Orientul Mijlociu era de importanță crucială.

Dacă foițele Aliaților ar fi putut să scoată trupele germane şi italiene din Africa de Nord, ar fi avut asigurată zona de la Marea Mediterană, ar fi protejat Canalul de Suez şi, nu în ultimul rând, ar fi blocat un posibil drum al germanilor spre terenurile petrolifere din Orientul Mijlociu. Ca şi în Primul Război Mondial, India era un obiectiv de importanță majoră pentru Marea Britanie, ca şi continuarea furnizării de petrol din Iran.

Dacă Germania ar fi reuşit să treacă de Armata a VIII-a britanică în Egipt, nimic nu ar mai fi putut să o oprească să ajungă în Orientul Mijlociu, luând în stăpânire terenurile petrolifere din Golf în drumul lor către India. Puțurile petroliere din regiune fuseseră deja acoperite, pregătite pentru invazia germană.

Marea Britanie era atât de hotărâtă să nu lase puterile Axei să ajungă în estul Mării Mediterane, încât a trimis tancuri în Egipt într-un moment în care exista pericolul unei invazii germane în Marea Britanie.

Britanicii aveau deja probleme în regiune, unde naționaliştii din Egipt, Iran şi Irak se gândeau să se alieze cu germanii pentru a se elibera de sub dominația britanică. Alte două țări din Orientul Mijlociu, Siria şi Liban, fuseseră supuse guvernului de la Vichy, după căderea Franței.

Naționaliştii antibritanici din Irak, conduşi de Rashid Ali al-Gailani, îl detronaseră pe regent şi puseseră bazele unui guvern care era în favoarea puterilor Axei. Succesul rebeliunii n-a fost de durată, însă; când al-Gailani a refuzat să permită trupelor britanice să traverseze Irakul, forțele armate ale Indiei au aterizat la Basra şi, împreună cu trupele arabe din Transiordania, l-au repus în drepturi pe regent.

Iranul era un alt punct-cheie în Orientul Mijlociu pe care Aliații se temeau că îl vor pierde, în special că trupele germane care se îndreptau spre Caucaz păreau a se apropia din ce în ce mai mult de acesta. După ani de exploatare din partea Rusiei, şi mai apoi din partea Marii Britanii, naționaliştii din Iran au permis agenților nazişti să opereze pe teritoriul țării. În 1941, guvernul iranian a refuzat să permită Marii Britanii să trimită provizii URSS-ului prin Iran. Trupele sovietice şi britanice au invadat țara, cucerind-o în câteva săptămâni. Iranul a fost împărțit în zone de ocupație sovietice şi britanice, până la sfârşitul războiului, iar fiul de 23 de ani al şahului a fost pus la conducerea țării.

Când a început Operațiunea Torța, în Africa de Nord, generalul Bernard Montgomery, noul comandant al Armatei a

VIII-a britanice, reuşise să strângă o armată impresionantă la El Alamein. Pe 4 noiembrie (cu patru zile înainte de debarcarea trupelor în Maroc şi Algeria), tancurile britanice au străpuns liniile germane şi au împins armatele lui Rommel înapoi prin Libia.

În ianuarie 1943, când Churchill şi Roosevelt s-au întâlnit la Casablanca, nu erau încă pregătiți pentru deschiderea unui al doilea front. În schimb, erau hotărâri să-i alunge pe germani şi pe italieni din nordul Africii. În mai 1943, Aliații controlau zona de la Marea Mediterană şi tot teritoriul Africii de Nord. Principalul motiv care a stat la baza înfrângerii puterilor Axei a fost, ca de obicei, lipsa petrolului.

„Lipsa petrolului! Iată un motiv suficient ca să începi să plângi", scria Rommel într-o scrisoare adresată soției sale (Bullock, p. 751).

În momentul în care Aliații au cucerit Africa de Nord, era prea târziu pentru mobilizarea trupelor către Marea Britanie şi pregătirea lor pentru deschiderea unui al doilea front în vestul Europei. Prin Operațiunea Torța, trupele Axei fuseseră alungate din Africa de Nord, iar zona de la Marea Mediterană, unde se făceau pregătiri pentru invadarea Italiei, asigurată. Cu toate acestea, abia în 1944 a fost deschis un al doilea front pe teritoriul Europei, odată cu Ziua Z a debarcării în Franța, respectiv 6 iunie.

Se termină petrolul

Trupele germane au luptat din greu ca să-şi mențină poziția în nordul Franței şi, timp de luni de zile, trupele aliate nu au reuşit să înainteze decât câteva sute de metri. Cu toate acestea, distrugerea Armatei a VI-a germane la Falaise, împreună cu pătrunderea Aliaților în Saint-Lô au permis forțelor aliate să se unească cu armatele care veneau din Italia şi înaintau spre nord. Parisul a fost eliberat pe 25 august 1944.

Era evident că Germania pierdea războiul. Trupele britanice şi americane cuceriseră deja tot teritoriul Italiei şi înaintau prin Franța şi Țările de Jos, în timp ce URSS-ul înainta spre vest. La începutul anului 1944, trupele sovietice ajunseseră deja la granița cu Polonia, ocupând Finlanda, România şi Bulgaria. În fiecare noapte, cerul vuia de zgomotul produs de avioanele Aliaților, care lansau bombe deasupra oraşelor şi zonelor industriale din Germania.

Pe parcursul războiului, jumătate din combustibilul folosit de armata germană fusese sintetic, produs, de multe ori, de muncitorii din marile uzine ale companiei IG Farben, precum şi în alte companii chimice. Pe 12 mai 1944, forțele aflate sub comanda generalului american Carl Spaatz bombardaseră majoritatea fabricilor producătoare de combustibil sintetic din Germania, inclusiv uzina companiei IG Farben de la Leuna. Situația Germaniei era disperată: rămânea fără combustibil.

În decembrie 1944, armata germană a lansat ultima sa ofensivă majoră în vest, printr-un atac-surpriză asupra forțelor aliate din Ardeni, încercând să cucerească portul extrem de important de la Anvers, în lupta care avea să devină cunoscută ca Bătălia de la Bulge. Ofensiva, plănuită de Hitler însuşi, avea drept țintă depozitele de combustibil ale Aliaților de lângă Stavelot, din sudul Belgiei, unde se găseau aproximativ 2,5 milioane de galoane de combustibil.

Germanii puseseră mâna pe suficient combustibil pentru a organiza o ultimă ofensivă de tip „blitzkrieg”. Pe 6 decembrie 1944, la ora 5.30 dimineața, 21 de divizii germane au atacat 5 divizii ale Armatei I americane. Diviziile americane au fost luate prin surprindere şi încercuite rapid.

Era cea mai grea luptă care se ducea de la Ziua Z a debarcării în Franța. Aliații au reuşit să lanseze o contraofensivă în ultimele zile ale anului 1944. Soldații din Armatele I şi a VI-a a SUA, cu uniformele căptuşite cu ziare care-i apărau de frig, au încercat să prindă în capcană armatele germane în satul belgian Houfialize.

Hitler a răspuns prin „Marea Lovitură”, un atac aerian asupra tuturor aerodromurilor aliate din Belgia, Olanda şi nordul Franței, însă pierderile Luftwaffe au fost mai mari decât cele ale Aliaților, iar, pe 8 ianuarie 1945, trupele germane au fost nevoite să se retragă din Bulge. Soldații se apropiaseră la mai puțin de doi kilometri de depozitele de combustibil, însă cu hărțile vechi pe care le aveau, nu reuşiseră să le identifice.

În total, peste un milion de soldați au luptat în bătălie, dintre care 600.000 de germani, 500.000 de americani şi 55.000 de britanici.

Armatele sovietice ajunseseră la granița de est a Germaniei. Forțele aliate, care au intrat în Germania prin vestul țării, au fost întâmpinate de soldați şi civili care fugeau din calea armatelor sovietice. Fără rezerve de combustibil, maşina de război germană nu folosea la nimic. Soldații din trupele aliate au fost întâmpinați de camioane ale armatei abandonate de-a lungul drumurilor sau trase de măgari.

În 1942, în Extremul Orient, armatele japoneze, în campania lor asiduă înspre sud, aproape că reuşiseră să cucerească Port Moresby, din Papua-Noua Guinee, avioanele militare japoneze aflându-se astfel la o distanță extrem de mică de Australia.

Bătălia de la Port Moresby a fost prima bătălie câştigată împotriva Japoniei, iar luna următoare, marina SUA s-a bucurat de un alt succes, împiedicând invadarea insulei Midway şi distrugând patru portavioane japoneze.

Deşi pentru SUA şi Marea Britanie eliberarea Europei de sub dominația nazistă reprezenta obiectivul principal, forțele americane şi australiene au început atacurile asupra teritoriilor ocupate de Japonia.

De asemenea, submarinele şi avioanele trupelor aliate au atacat vasele comerciale japoneze, lipsind Japonia de materiile prime pentru care intrase în război de la bun început. Dacă Japonia nu importa petrol, oțel şi alte materii prime, nu putea susține un război în mod eficient. Pe măsură ce trupele

americane se apropiau de teritoriul japonez, din ce în ce mai puține convoaie de aprovizionare puteau trece de ele.

Când japonezii au lansat o contraofensivă şi au capturat majoritatea teritoriilor din Birmania, închizând ruta pe care o foloseau Aliații pentru a aproviziona armata naționalistă chineză, ajutorul pentru aceasta a fost limitat doar la ceea ce se putea transporta pe calea aerului, peste aşa-numita The Hump (Cocoaşa), până când trupele chineze, americane şi britanice au putut debloca drumul prin Birmania.

Apoi, Aliații au capturat Iwo Jima, Okinawa şi alte insule care se aflau suficient de aproape de Japonia pentru a declanşa atacurile aeriene asupra țării. Prima bombă atomică, „Little Boy" (Băiețelul), a fost aruncată asupra Hiroshimei, distrugând complet oraşul şi omorând populația sau condamnând-o la o moarte lentă şi dureroasă. Pe 8 august 1945, URSS a declarat război Japoniei şi a invadat Manciuria ocupată de japonezi. Pe 9 august 1945, o altă bombă atomică a fost aruncată asupra oraşului Nagasaki. Trupele japoneze s-au predat pe 14 august 1945.

În căutarea supremaţiei în Orientul Mijlociu

În timp ce armata americană alunga trupele Axei din nordul Africii, începea să se contureze o luptă secretă pentru deținerea controlului asupra terenurilor petrolifere din Orientul Mijlociu.

În perioada interbelică, SUA îşi îmbunătățiseră poziția vizavi de Marea Britanie, începând cu stăruința lor de a primi o parte din sucursala din Irak a companiei Petroleum şi terminând cu intervenția din Arabia Saudită. În 1943, când războiul atinsese punctul culminant, Everette Lee Degolyer, cel mai important geolog american, ajunsese în Orientul Mijlociu pentru a vizita Arabia Saudită, Kuweit, Irak şi Iran, țări-cheie producătoare de petrol. Misiunea sa, care îi fusese încredințată de însuşi preşedintele SUA, era aceea de a estima cât de importante

aveau să devină pentru omenire rezervele de petrol din Golful Persic.

În raportul către Roosevelt, Degolyer concluziona: „Centrul gravitațional al lumii producătoare de petrol se deplasează din regiunea Golfului Mexic şi a Mării Caraibilor către Orientul Mijlociu şi regiunea Golfului Persic, şi există probabilitatea să se deplaseze în continuare, până la stabilizarea completă în zonă" (Nurrudin Mahmud Kamal, *Lebanon Daily Star*, 4 martie 2003).

De asemenea, a avertizat guvernul american asupra relațiilor din ce în ce mai prietenoase dintre Marea Britanie, aliatul SUA, şi guvernul saudit; de la începutul războiului, englezii ajunseseră să subvenționeze regele şi regimul său cu o sumă de 20 de milioane de dolari. Texaco, una dintre principalele companii americane care activau în Arabia Saudită, a făcut să crească suspiciunile arătând că mai mulți geologi fuseseră incluşi în expediția britanică pentru a rezolva problema lăcustelor din regiune.

În februarie 1943, oficiali ai companiei Texaco Socal au apelat la Harold Ickes pentru a contracara influența britanică, oferind Arabiei Saudite împrumuturi din partea SUA. Dovada cea mai clară că această problemă era luată în serios de către guvernul american a fost rapiditatea cu care Ickes (care nu era un simpatizant al companiei Big Oil) a obținut fondurile care au dus la un adevărat potop de extravaganțe şi de acte de corupție în cadrul guvernului saudit.

Conştiente că nu aveau să mai fie principalul furnizor de petrol al lumii, SUA au întrevăzut o relație cu Arabia Saudită, similară celei dintre Marea Britanie şi Iran, Roosevelt aranjând ca, imediat după război, să-l viziteze pe regele saudit. Scopul întâlnirii lor era acela de a stabili cursul politicii externe de la cel de-al Doilea Război Mondial şi până în prezent.

Capitolul V
Ţările producătoare de petrol preiau controlul

După cel de-al Doilea Război Mondial, Europa începea să se refacă încet, în timp ce în SUA, mai îndepărtate de teatrul de conflict, lua naştere o nouă şi îndrăzneață societate de consum. Salturile tehnologice care ajutaseră SUA să câştige războiul vizau acum şi societatea civilă. Sfârşitul raționalizării însemna că americanii puteau, în sfârşit, să cheltuiască banii strânşi din munca lor de-a lungul războiului, iar aventura neaşteptată a consumului rezultat de aici a continuat până la începutul anilor 1960. Restul lumii privea cu invidie cum americanii cumpărau televizoare, aparatură de uz casnic, echipament de agrement şi, desigur, automobile. Zece ani mai târziu, această situație s-a repetat în Europa, SUA şi alte țări dezvoltate, înregistrând o creştere rapidă a cererii de petrol.

Totuşi, la sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial, un nou conflict era pe cale să izbucnească. Puterile occidentale şi URSS formaseră o alianță împotriva Axei. Odată câştigat războiul, relațiile dintre acestea au devenit din ce în ce mai instabile, în special din cauza ocupației sovietice din Europa de Est. În 1946, prim-ministrul britanic, Winston Churchill, avertiza că „de la Srettin, la Marea Baltică, până la Trieste, la Marea Adriatică, o cortină de fier a coborât asupra continentului".

Acesta a marcat începutul unei perioade de 50 de ani în care cele două „superputeri", SUA şi URSS, s-au ținut la distanță una de cealaltă, Zidul Berlinului separând blocul comunist de Europa Occidentală.

Marea Britanie şi Franța au dus o luptă încrâncenată împotriva pierderii statutului lor de mari puteri, însă ambele țări fuseseră traumatizate şi secătuite de război şi depindeau de multă vreme, din punct de vedere financiar, de SUA. Vechea lume colonială, care oferea siguranță şi în care Europa

controla mari părți din Asia şi Africa, se prăbuşea. Discuțiile cu privire la un război pentru libertate şi conceptul de Occident „liber”, care se opune blocului comunist, nu erau compatibile cu colonialismul. Coloniile din Africa şi Asia nu mai erau dispuse să facă parte dintr-un imperiu. Pe 14 august 1947, India îşi câştiga independența, o lovitură de grație dată Imperiului Britanic, iar coloniile europene din Asia şi Africa luptau să îi alunge pe colonizatori. Însă, chiar şi după câştigarea independenței, țările producătoare de petrol s-au văzut puse în situația de a primi instrucțiuni de la marile companii petroliere, cele Şapte Surori, care decideau cât de mult petrol vor exporta şi la ce preț. Petrolul devenise şi mai important în această lume de consum pe cale să se nască, iar producătorii de petrol, simțind vânt de libertate, doreau o parte din ea.

În timpul Războiului Rece, petrolul a constituit o preocupare mai mult pentru SUA şi aliații săi, decât pentru URSS. URSS deținea resurse importante de petrol în Siberia şi în bazinul Mării Caspice, dar puterile occidentale deveneau din ce în ce mai neliniştite cu privire la asigurarea rezervelor viitoare, în caz de război, şi la conservarea modului lor de viață. Acestea şi-au îndreptat atenția mai întâi către Orientul Mijlociu, ale cărui rezerve erau imense în comparație cu restul lumii. Dar, pe măsură ce era colonială se apropia încet, şi uneori sângeros, de final, țările din regiune au început să-şi impună autoritatea în fața foştilor lor colonizatori, beneficiind adesea de sprijinul URSS-ului.

Încercarea prim-ministrului iranian Mossadeq de a naționaliza compania petrolieră Anglo Persian a dus la o răcire a relațiilor dintre guvernul iranian şi cel britanic, ambele părți fiind hotărâte să obțină controlul asupra câmpurilor petrolifere iraniene. În 1953, la scurt timp după eşecul negocierilor, Mossadeq a fost înlăturat de la putere printr-o lovitură de stat, despre care se ştie că a fost susținută de britanici şi pusă la cale de CIA.

Zece ani mai târziu, în 1963, CIA a intervenit din nou, de data aceasta pentru a-l îndepărta de la putere pe generalul Qasim, noul lider irakian, care părea că doreşte să împingă ţara către blocul sovietic. Unul dintre presupuşii asasini ai lui Qasim, acţionând în colaborare strânsă cu ofiţeri ai serviciilor de informaţii ale SUA, era viitorul lider irakian, Saddam Hussein.

După cel de-al Doilea Război Mondial, Marea Britanie, Franţa şi SUA au continuat să se implice activ în Orientul Mijlociu.

În perioada interbelică, britanicii, care conduceau la acea vreme Palestina, avuseseră tentative de creare a unui stat evreiesc. Acestea au fost abandonate după izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial, deoarece britanicii aveau nevoie de sprijinul Palestinei. Pentru că Marea Britanie nu avea libertate de acţiune, fiind îngrădită de angajamentele pe care şi le luase faţă de liderii arabi, în 1946, SUA deveniseră principala putere capabilă să creeze o patrie pentru evreii care supravieţuiseră Holocaustului nazist. Pe măsură ce un număr din ce în ce mai mare de refugiaţi evrei intrau în ţară, conflictele violente dintre aceştia şi arabi luau amploare. În 1947, guvernul britanic s-a retras din Mandatul Palestinei, iar planul Naţiunilor Unite (susţinut de SUA) privind împărţirea Palestinei a fost continuat.

Creat pe 14 mai 1948, noul stat Israel a fost aproape imediat invadat de şase armate arabe. Israelul nu numai că a respins armatele invadatoare, dar a şi capturat şi anexat teritorii suplimentare din Palestina. Încă de la început, relaţiile dintre Israel şi ţările arabe vecine au fost şubrede, şi multe dintre statele din Orientul Mijlociu au înţeles că Israelul era o construcţie impusă de la Washington. Această stare de lucruri a amplificat resentimentele faţă de SUA, care continuau să se implice în regiune şi să sprijine Israelul.

În 1922, Egiptul devenise parţial independent faţă de Marea Britanie, însă acesta nu şi-a câştigat independenţa deplină decât după cel de-al Doilea Război Mondial. În 1952, regele

Farouk a fost detronat în urma unei lovituri militare care s-a bucurat de o largă susținere populară, iar doi ani mai târziu, Gamal Abdel Nasser, forța conducătoare din spatele revoluției, a devenit preşedinte.

În 1956, Nasser a naționalizat Canalul de Suez, care era ruta comercială principală între Europa şi Extremul Orient şi o rută principală pentru petrolul care ajungea în țările vest-europene. Drumul din Golful Persic către Marea Britanie, prin Canalul de Suez, era de 10461 de kilometri, în timp ce ruta care ocolea Capul Bunei Speranțe era de 17703 kilometri.

Relațiile dintre Marea Britanie şi Egipt s-au înrăutățit considerabil după lovitura de stat. Marea Britanie şi-a retras oferta de finanțare pentru proiectul barajului Aswan din Egiptul Superior, în momentul în care Cairo a părut că încearcă să stabilească relații mai apropiate cu blocul comunist. Şi tensiunile dintre Egipt şi Israel erau în creştere, ambele părți efectuând incursiuni frecvente pe teritoriul celeilalte.

Pe 26 iulie 1956, Nasser a anunțat naționalizarea Canalului de Suez şi l-a închis transporturilor israeliene.

Marea Britanie şi Franța au reacționat planificând o invazie în Egipt, în cadrul unei întâlniri secrete care a avut loc la Sèvres, lângă Paris. Multe documente de la întâlnire au fost distruse, însă, câțiva ani mai târziu, a ieşit la iveală faptul că fusese planificată o invazie israeliană în Egipt, pentru a furniza un pretext al intervenției britanice şi franceze.

Pe 29 octombrie, Israelul a invadat Fâşia Gaza (care aparținuse Palestinei şi care se află acum sub control egiptean) şi peninsula Sinai, îndreptându-se spre Zona Canalului. Marea Britanie şi Franța s-au oferit să ocupe zona, o ofertă pe care Nasser, în mod previzibil, a refuzat-o. Forțele aeriene comasate în Cipru şi Malta au fost apoi dezlănțuite asupra Egiptului.

În mod evident, invazia a fost condamnată de SUA, care fuseseră acuzate de ipocrizie pentru a fi criticat rolul pe care îl jucase URSS-ul în criza din Ungaria din 1956, în timp ce aliații

săi atacau Egiptul. Deoarece Moscova amenința să intervină pentru a susține Egiptul, preşedintele SUA, Eisenhower, a făcut presiuni asupra Marii Britanii şi Franței să se pună de acord asupra unei încetări a focului. Această presiune a fost, într-o oarecare măsură, de ordin financiar; Eisenhower intenționa să vândă rezervele de lire sterline ale SUA, pentru a provoca prăbuşirea monedei britanice. Prim-ministrul britanic, Anthony Eden, a demisionat, iar armatele invadatoare s-au retras din Egipt, în 1957.

Deşi a reprezentat un succes militar, invazia şi deznodământul său au fost un dezastru umilitor, care a scos la iveală percepțiile false pe care Marea Britanie şi Franța le aveau despre ele ca actori internaționali principali în lumea postbelică, începând din acel moment, SUA şi URSS-ul au devenit liderii de necontestat ai lumii postbelice.

Agresivitatea şi resentimentele crescânde ale popoarelor arabe față de sprijinul acordat de SUA şi Marea Britanie Israelului au izbucnit mai târziu, în 1967, când Egiptul a blocat strâmtoarea Tiran, împiedicând din nou transporturile israeliene să ajungă pe piețele din Asia. Această blocadă a precipitat Războiul de Şase Zile (5 – 10 iunie 1967), când Israelul a alungat din nou armatele arabe, de data aceasta capturând Ierusalimul de Est, Cisiordania, Platoul Golan, Fâşia Gaza şi peninsula Sinai. Războiul de Şase Zile şi Războiul de Yom Kippur din 1973 au sporit îngrijorarea cu privire la stabilitatea acestei regiuni vitale, producătoare de petrol, în special când OPEC a crescut prețurile petrolului în timpul Războiului de Yom Kippur pentru a face presiuni asupra susținătorilor occidentali ai Israelului. Crearea OPEC, un cartel al țărilor producătoare de petrol, în 1960, a constituit o provocare directă la adresa importatorilor occidentali care se bazaseră până atunci pe țiței ieftin. Ea a coincis cu apariția unor lideri puternic naționaliști, decişi să adopte o altă direcție decât cea urmată de Occident. Printre ei se numărau Saddarn Hussein în Irak, ayatollahul Khomeini în Iran şi colonelul Gaddafi în Libia.

Influența petrolului asupra politicii externe a SUA

Al Doilea Război Mondial a marcat finalul erei în care SUA puteau satisface nevoile de combustibil ale lumii – sau, cel puțin, nevoile lor interne. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, SUA furnizaseră şase din şapte barili de petrol. La începutul războiului, rezervele estimate erau de 20 miliarde de barili de petrol, însă, în 1942, ajunseseră la 4 milioane de barili pe zi, respectiv la 1,45 miliarde de barili pe an. În acest ritm, SUA aveau să îşi epuizeze rezervele în 13 ani.

Soluția era să caute în altă parte, în special în Orientul Mijlociu, unde descoperirile din Iran şi Irak, de la începutul secolului XX, au fost urmate de unele noi în Arabia Saudită, la sfârşitul anilor 1930.

„Centrul gravitațional al lumii producătoare de petrol se deplasează din regiunea Golfului Mexic şi a Mării Caraibelor către Orientul Mijlociu şi regiunea Golfului Persic, şi există probabilitatea să se deplaseze în continuare până la stabilizarea completă în zonă", scria Degolyer în 1944, în profeticul Raport preliminar al misiunii tehnice a petrolului în Orientul Mijlociu, în deceniile următoare, acest raport avea să influențeze în mod hotărâtor politica externă.

Prin urmare, preşedintele Roosevelt se întâlnise cu regele saudit Ibn Saud şi îl asigurase că SUA îi vor apăra guvernul împotriva oricărui atac din interiorul sau din afara țării. Din acel moment, oficialii guvernamentali americani au considerat păstrarea accesului la petrolul saudit ca fiind o problemă de interes național vital.

În anii postbelici, presiunea din jurul resurselor de petrol a continuat să crească într-o asemenea măsură, încât se specula mult asupra faptului că marile companii petroliere restricționau în mod deliberat furnizarea pentru ca achiziția să se producă în condiții de panică şi pentru a mări prețurile.

De fapt, cererea se afla pe un trend ascendent datorită creşterii consumului din America anilor 1950. În cei 25 de ani care se scurseseră de la cel de-al Doilea Război Mondial,

consumul din SUA se triplase, ajungând la 1,8 miliarde de barili pe an, în 1946, şi la 5,4 miliarde, în 1971.

Un posibil motiv pentru care petrolul ieftin era privit ca o parte a „stilului de viață american" era şi faptul că America dispunea de importante rezerve de petrol. Reducerea ar fi fost nu numai incomodă, ci ar fi însemnat şi renunțarea la o parte din cultura țării.

Când petrolul a devenit un factor hotărâtor în politica externă, a ajuns să fie şi o sursă de tensiuni în interiorul Guvernului SUA. În timp ce Departamentul Justiției căuta probe pentru demascarea cartelurilor din industria petrolieră, lansând peste 20 de anchete şi, în cele din urmă, dezvăluind acordul secret de la Achnacany, Departamentul de Stat promova interesele petroliere ale SUA în străinătate.

De asemenea, Departamentul de Stat a trebuit să îmbine politica sa de protejare a noului stat Israel, creat după Holocaust drept patrie pentru evrei, cu necesitatea de a menține relații de prietenie cu țările arabe producătoare de petrol din Golf.

Soluția Departamentului de Stat a fost, cel puțin în mod public, aceea de a renunța la responsabilitatea față de guvernele producătorilor de petrol. În schimb, companiile petroliere îşi asumau un rol cvasidiplomatic. Prin contactele lor cu înalți oficiali ai guvernului şi prin uriaşa putere economică pe care o dețineau, erau capabile să influențeze politica. De asemenea, se făceau vinovate de canalizarea dolarilor americani către țările gazdă, bani folosiți apoi pentru proiecte guvernamentale – de cele mai multe ori, achiziții de arme.

Pe teritoriul Arabiei Saudite, aceasta a însemnat delegarea autorității către Arabian American Oil Company (Aramco), un consorțiu alcătuit din patru mari companii petroliere din SUA: Socal, Texaco, Exxon şi Mobil. Socal şi Texaco, cele două companii care operau deja în Arabia Saudită, le permiseseră celorlalte două „Surori" să li se alăture, atunci când a devenit

evident faptul că rezervele erau mult prea mari şi nu dispuneau de suficient capital pentru a le exploata.

În Irak, Exxon şi Mobil se supuneau încă acordului secret numit Red Line (Linia Roşie), semnat în 1928. În baza acestui acord, membrii consorțiului conveniseră să nu contracteze concesiuni petroliere în cadrul acordului Red Line (care cuprindea mare parte din fostul Imperiu Otoman, cu excepția Kuweitului şi Egiptului) decât dacă participau toți la afacere. Exxon şi Mobil, cele două companii americane membre ale consorțiului, dețineau împreună o participație de 23, 75 de procente, în timp ce Anglo Persian (care avea să devină British Petroleum), Shell şi Compagnie Française de Petrole (CFP) dețineau fiecare o participație de 23, 75 procente, antreprenorului armean Calouste Gulbenkian revenindu-i restul de 5 procente.

Cu toate acestea, Exxon şi Mobil doreau să scape de clauza care le interzicea să extragă petrol din regiunile stipulate în acordul Red Line, fără participarea celorlalți membri ai consorțiului, pentru a se asocia cu Socal şi Texaco în vederea exploatării câmpurilor petrolifere saudite. În 1946, reprezentanții companiilor Exxon şi Mobil au sosit la Londra pentru a negocia cu Shell şi Anglo Persian. Principala temere a companiilor petroliere britanice era aceea de a nu fi subminați de petrolul ieftin din Arabia Saudită. Exxon şi Mobil au reuşit să liniştească aceste temeri cu promisiuni de contracte de furnizare pe termen lung; Exxon a fost de acord să cumpere 800 de milioane de barili de țiței de la Anglo-Iranian, timp de 20 de ani, iar Mobil şi-a luat un angajament similar față de Shell. Cu toate acestea, compania franceză CFP (mai târziu Totalfinaelf) şi Domnul-5%, Calouste Gulbenkian, aveau să se dovedească mai puțin cooperanți, intentând proces împotriva partenerilor lor.

Cele două companii americane au trebuit să promită mai multe investiții în Irak (finanțarea a doua conducte către Marea Mediterană şi extinderea suplimentară a operațiunilor lor de forare), precum şi acordarea unei concesiuni pentru

exploatarea gratuită a petrolului, pentru ca Gulbenkian să se retragă din înțelegere.

Abia fusese anulat acordul Red Line, în noiembrie 1948, că Ibn Saud, regele Arabiei Saudite, a început să ridice pretenții față de companiile petroliere americane. Asemenea altor producători de petrol din Orient, acesta urmărise cu interes cum noul lider al Venezuelei, Pérez Alfonzo, semnase în 1943 primul acord „fifty-fifty" cu Exxon, în baza căruia guvernul venezuelean obținea o cotă-parte de 50 de procente din profituri.

Spre deosebire de Alfonso, Ibn Saud nu era un reformator, dar avea un apetit uriaş pentru lux şi proiecte de stat grandioase, precum calea ferată de la Riyadh la Dhahran (oraş petrolier), finanțată de Aramco. Şi el încerca să obțină pentru țara sa o cotă-parte de 50 de procente din profiturile din petrol.

Îngrijorați, directorii companiei Aramco s-au întâlnit cu asistentul secretarului de stat al SUA, George Mcghee. Mcghee era, de fapt, petrolist texan şi ginerele geologului Everett Degolyer, care fusese desemnat să evalueze rezervele de petrol din regiune, în 1943. Deşi împărtăşea îngrijorarea companiilor petroliere, Mcghee era de părere că ar fi o idee bună să asigure mai mulți bani poporului saudit. El prefera să mențină relația de prietenie dintre SUA şi Arabia Saudită, decât să rişte ca aceasta din urmă să se orienteze către URSS şi să-i permită să-şi consolideze capacitățile militare.

Soluția născocită de Aramco şi de către Departamentul de Stat a devenit cunoscută sub numele „golden gimmick" („minunata păcăleală"). Ibn Saud avea să primească cele 50 de procente pe care le cerea. Însă orice sumă de bani plătită regelui de către companiile petroliere avea să fie considerată impozit pe venitul realizat în străinătate, deductibil în SUA, în baza legilor care interzic dubla impunere, prin urmare companiile petroliere nu aveau să plătească, până la urmă, mai mult decât înainte.

Trezoreria SUA a fost singura care a ieşit păgubită din această afacere, pierzând 50 de milioane de dolari din impozite

în anul care a urmat. „Minunata păcăleală” a convenit şi planurilor Departamentului de Stat, permiţându-i să subvenţioneze Arabia Saudită, fără să-şi strice relaţiile cu Israelul sau fără a fi nevoit să ceară aprobarea Congresului. Pe scurt, păgubitul era contribuabilul din SUA: acordul subvenţiona Arabia Saudită şi companiile petroliere.

Petrolul şi lovitura de stat organizată de CIA împotriva lui Mossadeq

După invazia dezastruoasă a Canalului de Suez din 1956, SUA şi Marea Britanie au continuat să depună eforturi mari pentru a-şi menţine influenţa asupra Orientului Mijlociu. În cei 30 de ani care se scurseseră de la cel de-al Doilea Război Mondial, puterile coloniale europene fuseseră nevoite să renunţe la imperiile lor. După ce India îşi câştigase independenţa în 1947, şi alte ţări erau dornice să îi urmeze exemplul. Această situaţie a pricinuit mari probleme companiilor petroliere, care stabileau adeseori relaţii cvasicoloniale cu ţările producătoare de petrol din Orientul Mijlociu, deşi ar fi putut recurge la presiuni economice pentru a aduce aceste ţări, care opuneau rezistenţă, la sentimente mai bune.

Asemenea lui Ibn Saud, Mohammed Mossadeq, noul prim-ministru al Iranului, era impresionat de succesul de care se bucurase legea „fifty-fifty” a lui Alfonso. Curând, Mossadeq a ajuns într-un punct mort în negocierile cu Anglo Persian (BP), companie care era susţinută de Ministerul de Externe britanic nu doar în vederea obţinerii de profituri băneşti, ci şi pentru a câştiga controlul absolut asupra câmpurilor petrolifere iraniene. În 1951, când a devenit evident că nu se putea ajunge la o soluţie de compromis, Mossadeq a naţionalizat industria petrolieră iraniană. Nu mai constituie un secret pentru nimeni faptul că înlăturarea sa ulterioară de la putere şi reinstalarea şahului au fost (după cum am arătat mai sus) o lovitură de stat organizată de britanici, în colaborare cu CIA.

Mai puțin clară – și încă ținută secretă de arhivele americane și britanice – este motivația din spatele loviturii de stat și măsura în care aceasta a fost influențată de politica petrolului.

Anglo Persian a profitat din plin de pe urma petrolului iranian și a dominat viața economică a țării. Anglo Persian deținea, de fapt, zonele din sud-vestul țării, unde se aflau principalele câmpuri petrolifere. Abadan, orașul în care se află infrastructura de rafinare a petrolului din Iran, devenise un oraș-companie, unde „localnicilor" le era interzis să intre în magazinele și cluburile companiei.

De asemenea, Iranul avea nemulțumiri financiare concrete. Marina britanică primea în continuare petrol la prețuri substanțial reduse, în timp ce iranienii, în loc să plătească prețul de producție al propriul lor petrol, erau nevoiți să-l achiziționeze la prețul de pe piața internațională. Guvernul iranian primea redevențe de 10 – 12 procente din profiturile companiei, după impozitare, în timp ce guvernul britanic primea de două ori mai mult, 30 de procente, de la Anglo-Iranian. Suma pe care Iranul o primea depindea de guvernul britanic: dacă Londra mărea taxele, veniturile Teheranului scădeau. De altfel, în 1950, Anglo Persian realizase profituri de 170 de milioane de lire sterline (Louis, p. 682).

Diplomații de la Londra au perpetuat mitul colonial conform căruia Iranul nu era „pregătit" să-și exploateze propriul petrol și avea nevoie să fie apărat împotriva lui însuși. Sir Francis Shepherd, ambasadorul Marii Britanii la Teheran, comenta că „este extrem de important să îi împiedicăm pe iranieni să își distrugă principala sursă de venit" (Documentele Ministerului de Externe, F. Shepherd către O. Franks, 2 octombrie 1951, PRO, FO 371/91464), adică petrolul, încercând să îl administreze singuri. Shepherd, împreună cu alți oficiali britanici influenți, îi descria frecvent pe iranieni ca fiind „copilăroși", „hiperemotivi" și nepotriviți pentru a administra industria petrolieră.

Însăși Anglo Persian a susținut că Iranul ar trebui să mulțumească companiei pentru „misiunea sa civilizatoare".

Compania investise în infrastructura locală şi crease noi locuri de muncă, locuințe şi „baze de agrement, respectiv piscine”, însă nu se ținuse de promisiunea de a promova angajați iranieni în funcții tehnice sau de conducere. În timp ce muncitorii petrolişti străini se îmbogățeau, angajații iranieni erau încadrați în slujbe prost plătite şi erau cazați în locuințe necorespunzătoare supraaglomerate, ingredientele perfecte pentru revoltă, pe care britanicii le ignorau.

Mai mult, un oficial britanic susținea că „acesta este modul de viață al iranienilor”.

Iranul dorea să renegocieze tratatul, invocând aspecte precum durata contractului (era valabil până în 1992), insistența britanicilor de a plăti redevențele în lire sterline şi refuzul acestora de a prezenta situația financiară auditorilor iranieni. Însă problema principală era că Marea Britanie trata Iranul ca pe o țară supusă, sub aparența susținerii „stabilității” (Documentele Ministerului de Externe, G. Middleton către A. Eden, 25 februarie 1952, PRO, FO 248/1531).

Mohammed Mossadeq, aristocrat iranian şi politician experimentat, a devenit purtătorul de cuvânt al opiniei publice care cerea o schimbare în relațiile dintre Marea Britanie, Anglo Persian şi statul iranian. Mai exact, el îndemna Iranul să preia controlul asupra propriei sale industrii petroliere.

Predecesorii săi se îmbogățiseră din veniturile obținute de pe urma activităților companiei Anglo Persian şi, prin urmare, aveau un motiv întemeiat să păstreze compania în Iran, în timp ce negociau pentru o cotă-parte mai mare din profituri.

Partidul Frontului Național al lui Mossadeq era diferit. Până şi ambasadorul Shepherd recunoştea că sunt „comparativ, neatinşi de boala acumulării de bogăție şi influență prin utilizarea necorespunzătoare a funcțiilor oficiale” (Documentele Ministerului de Externe, F. Shepherd către H. Morrison, 15 martie 1951, PRO, FO 371/91454).

Susținerea de care se bucura Mossadeq în rândul opiniei publice era atât de mare, încât, în mai 1951, Mohammad

Rezashah Pahlavi a fost nevoit să îl numească pe Mossadeq prim-ministru şi să semneze o lege care naționaliza industria petrolieră.

În 1932, tatăl şahului amenințase cu naționalizarea, dar pentru britanici fusese evident că acesta putea fi mituit cu promisiuni de mărire a sumelor acordate şi de semnare a unui acord mai avantajos pentru el.

În acel moment, şi-au dat seama că Mossadeq vorbea serios în privința naționalizării şi că miza nu erau banii, ci controlul, singurul lucru pe care nu doreau să îl cedeze sub nicio formă. În secret, Shepherd însuşi era dispus să accepte o înțelegere de 60/40 sau chiar să împartă concesiunea cu celelalte Şapte Surori, cu condiția ca Marea Britanie să păstreze controlul asupra extracției, distribuției şi stabilirii prețului petrolului. Un memorandum al Ministerului de Externe, redactat în 1951 menționa că: „Indiferent de noile măsuri pe care le vom lua, ele trebuie să prevadă păstrarea controlului efectiv asupra activelor... suntem flexibili în ceea ce priveşte profiturile, administrarea sau parteneriatul, dar nu în privința controlului" (Documentele Ministerului de Externe: FO 371/Persia 1951/91470).

Americanii s-au implicat pentru a ajuta ambele părți să ajungă la un compromis, dar atât Mossadeq, cât şi britanicii ştiau că acest lucru va fi imposibil, din moment ce niciuna din părți nu era dispusă să o lase pe cealaltă să obțină controlul asupra industriei petroliere din Iran. Pe scurt, Iranul fie obținea controlul, fie îl pierdea. „S-ar părea că nu putem face nimic pentru a ajunge la o înțelegere cu el... Trebuie să menținem controlul efectiv", a declarat Shepherd (Documentele Ministerului de Externe: FO 371/Persia 1951/19606).

Dacă Iranul ar fi deținut controlul asupra propriei industrii petroliere, acesta ar fi stabilit volumul producției şi ar fi vândut petrolul oriunde ar fi dorit. Era un actor suficient de important pentru a influența prețurile mondiale, pentru a alege să nu furnizeze petrol Occidentului, să-şi păstreze

rezervele în subsol şi să vândă doar cantitatea minimă necesară, pentru a cumpăra bunuri din străinătate.

„Se ridică următoarea problemă: siguranța lumii libere depinde de cantitățile mari de petrol furnizate de țările din Orientului Mijlociu", sublinia un oficial britanic în fața Departamentului de Stat al SUA. „Dacă situația din Iran se repetă în Arabia Saudită sau în Irak, întreaga structură se poate prăbuşi, dar şi capacitatea noastră de a ne apăra..." (Documentele Ministerului de Externe: FO 371/Persia 1951/98608).

Încă de la început, britanicii au fost de părere că singura soluție era să îl îndepărteze pe Mossadeq de la putere.

Prima lor opțiune era de ordin economic: să oprească, pur şi simplu, producția de petrol, principala sursă de venit a Iranului. Guvernul britanic laburist al lui Clement Attlee a impus un embargo asupra exporturilor de petrol ale Iranului, în timp ce Anglo-Iranian colabora cu alte companii petroliere din SUA (care se temeau că Iranul va institui un precedent în privința controlului național), pentru a mări producția de petrol provenit din alte regiuni decât cele iraniene.

Toate cele Şapte Surori erau îngrijorate de exemplul pe care Iranul îl putea da celorlalte țări din regiune şi aveau nevoie ca Mossadeq să eşueze. S-a raportat faptul că Royal Dutch Shell era la fel de îngrijorată în legătură cu această situație ca şi Anglo Persian, în timp ce în SUA, Exxon şi Socony Vacuum (formată prin fuzionarea companiei Standard Oil of New York cu Vacuum Oil) făceau lobby pe lângă Departamentul de Stat, pentru susținere.

Când sancțiunile economice nu au dus la niciun rezultat, britanicii au căutat soluții pentru a instala un guvern „mai rezonabil". Candidatul lor preferat pentru poziția de prim-ministru era Sayyid Zia, un om cu puțină susținere populară, al cărui principal atribut era aparenta dorință de a ajunge la un acord cu britanicii în privința petrolului.

Prin urmare, britanicii au început o campanie de relații publice pentru a-l defăima pe Mossadeq, plantând articole în

ziarele britanice şi, în colaborare cu Departamentul de Stat, în cele americane. Shepherd însuşi l-a descris, de mai multe ori, pe prim-ministrul iranian ca fiind un „oriental viclean, complet lipsit de scrupule şi nebun", oare „arată ca un cal de tracțiune", este „scund şi are picioare strâmbe" şi „emană un uşor miros de opiu", dezvăluind, în acelaşi timp, că are „o fiică într-un sanatoriu în Elveția".

Deoarece obținerea sprijinului SUA în cazul inițierii unei intervenții militare era vitală, Mossadeq era prezentat cel mai adesea ca o amenințare comunistă. Dovezile în acest sens erau cel mult subțiri. Deşi extrem de popular printre majoritatea iranienilor săraci (o popularitate ce creştea pe măsură ce atitudinea sa față de britanici se înăsprea), Mossadeq era mai degrabă un naționalist iranian decât un comunist. Ca bogat proprietar de terenuri, al cărui tată fusese în slujba bunicului şahului, el s-a opus măsurilor de împărțire a proprietăților mari şi redistribuirii lor către țăranii săraci. De altfel, el pusese capăt tentativelor făcute de şah în această privință. În 1945, se opusese la fel de puternic solicitării sovietice privitoare la o concesiune în Irakul de Nord, pe cât se opunea acum celei venite din partea companiei Anglo Persian.

Mossadeq a răspuns campaniei britanice îndreptate împotriva sa concediind toți angajații britanici din Anglo Persian, în octombrie 1951, şi închizând ambasada Marii Britanii în octombrie 1952, pe motivul (perfect corect) că oficialii britanici o utilizau ca bază pentru conspirații împotriva sa.

În 1951, britanicii aveau în vedere şi o altă soluție; dacă sancțiunile economice şi propaganda nu aveau să-l îndepărteze pe Mossadeq de la putere, acesta putea fi îndepărtat prin forță. În acest scop, ei aveau nevoie de ajutorul americanilor.

Harry S. Truman, care era de părere că Mossadeq este un bastion împotriva comunismului, era relativ indiferent față de britanici. Cu toate acestea, în anul următor, situația avea să se schimbe în SUA, odată cu alegerea preşedintelui republican

Dwight D. Eisenhower, în noiembrie 1952, şi a unui congres cu majoritate republicană. Aceste alegeri au coincis cu revenirea la putere, în octombrie 1951, a lui Winston Churchill şi a Partidului Conservator în Marea Britanie.

Anthony Eden, ministru al afacerilor externe în guvernul Churchill, a trimis o echipă de oficiali britanici la Washington, să discute planurile pentru îndepărtarea lui Mossadeq de la putere. Monty Woodhouse, şeful biroului SIS din Teheran, şi Kermit Roosevelt, şeful biroului CIA din Orientul Mijlociu, au pus la cale Operațiunea AJAX.

Operațiunea AJAX viza îndepărtarea lui Mossadeq de la putere şi înlocuirea acestuia cu generalul Fazlollah Zahedi, care avea să conducă Iranul în numele şahului. Aceasta a început cu o tentativă de mituire a membrilor parlamentului, pentru a-i determina să voteze pentru înlăturarea lui Mossadeq de la putere, tentativă dejucată de Mossadeq, care a dizolvat parlamentul.

Deoarece Mossadeq nu se bucurase niciodată de susținere totală din partea societății iraniene, şahul a profitat de nehotărârea politicienilor iranieni pentru a-l numi prim-ministru pe generalul Zahedi. Din nefericire pentru şah, detaliile planului său s-au aflat, şi, în noaptea de 15 august, forțele loiale lui Mossadeq l-au arestat pe emisarul şahului chiar în momentul în care acesta încerca să prezinte decretul regal de demitere a lui Mossadeq.

Şahul a fugit din țară, însă Kermit Roosevelt a venit repede cu un plan alternativ. A colaborat cu agenți iranieni pentru a agita spiritele în țară. În câteva zile, demonstrații uriaşe de susținere a şahului umpluseră străzile din Teheran. Aproximativ 300 de iranieni au fost ucişi în timpul loviturii de stat.

Ulterior, s-a aflat că acestea nu fuseseră demonstrații populare spontane, ci demonstrații plătite de către CIA şi serviciile de informații britanice. Conform informațiilor date de un agent britanic, 1 milion de dolari fusese trimis ambasadei

SUA şi alte 1,5 milioane de lire sterline din Marea Britanie agenților britanici din Iran.

„Mulțimea de oameni care s-a adunat în nordul Teheranului şi a jucat un rol decisiv în răsturnarea guvernului a fost o mulțime de mercenari. Nu avea nicio ideologie. Acea mulțime a fost plătită cu dolari americani", spunea un fost ofițer CIA (Lapping, p. 274).

De asemenea, agenții britanici au trimis mercenari pe străzi, care să pretindă că sunt membri ai Partidului Comunist Iranian (Tudeh) şi să arunce cu pietre în moschei şi în clerici. Această situație ar fi constituit un pretext pentru o lovitură de stat în Iran şi pentru revenirea şahului la putere.

În mod ciudat, Mossadeq nu a ordonat nici Frontului Național şi nici armatei să opună rezistență demonstranților şi a refuzat ajutorul oferit de Partidul Comunist din Iran. Un ministru apropiat prim-ministrului a susținut că, în calitatea sa de iranian naționalist, Mossadeq dorea să evite războiul civil cu orice preț, deoarece credea că acesta va conduce la o scindare a Iranului, unii trecând de partea britanicilor şi alții de partea sovieticilor (Ambasada SUA, Teheran, telegramă, 19 mai 1953, PRO, FO 371/104566).

Împreună, CIA şi forțele serviciilor de informații britanice reuşiseră să îl readucă la putere pe şah. În decembrie 1953, Mossadeq a fost adus în fața tribunalului. A fost prima implicare a SUA într-o schimbare de regim, ca instrument de politică externă, un proces pe care avea să îl repete de nenumărate ori în deceniile care au urmat.

Motivația britanicilor era clară: doreau să păstreze controlul asupra câmpurilor petrolifere, pe care le administraseră încă de la începutul secolului. Însă care era motivația Americii? Aceasta era epoca în care America, deşi se considera liderul lumii libere, înlocuise un lider ales democratic cu un monarh ereditar, care avea să conducă din ce în ce mai autoritar în anii care au urmat loviturii de stat. Mulți iranieni erau de părere că SUA trădaseră valorile pe care pretindeau că le apără susținând guvernul britanic în numele companiei Anglo

Persian. Lovitura de stat a condus la speculații că SUA fuseseră motivate de dorința de a asigura petrol companiilor americane.

După lovitura de stat, şahul şi generalul Zahedi, noul său prim-ministru, au renaționalizat industria petrolului, 40 de procente din Compania Petrolieră Națională Iraniană revenind unui grup de companii petroliere din SUA. Teoretic, Compania Petrolieră Națională Iraniană lua toate deciziile, practic însă consorțiul de companii străine care se ocupa de producția de petrol a preluat rapid controlul asupra producției şi distribuției petrolului iranian, acordând Iranului 50 de procente din profituri. 40 de procente din acțiunile de control din consorțiu au revenit companiei Anglo Persian, 14 procente companiei Royal Dutch Shell, 40 de procente americanilor şi 6 procente companiei petroliere de stat franceze CFP. Britanicii, cu o cotă-parte de 54 de procente, obținuseră controlul pe care şi-l doriseră. Între timp, iranienii reuşiseră să preia controlul asupra propriei industrii petroliere în numai doi ani, de la naționalizarea dispusă de Mossadeq, în 1951.

Companiile petroliere din SUA beneficiaseră cu siguranță de pe urma loviturii de stat, acestea obținând un avanpost în Iran, care fusese până atunci un domeniu în întregime britanic.

Administrația Eisenhower era deschisă afacerilor, iar frații Dulles, care dețineau acum amândoi funcții importante în guvern – John Foster Dulles poziția de secretar de stat şi Allan Dulles de director al CIA – fuseseră avocați pe Wall Street şi aveau legături cu cele mai importante companii petroliere. Unii susțin că principalul motiv pentru care SUA interveniseră în Iran fusese obținerea unei părți din industria petrolieră a țării. De asemenea, se zvonea că exista o înțelegere între companiile petroliere britanice şi cele americane, privind împărțirea petrolului iranian.

Aceasta însemna un singur lucru: companiile petroliere americane doreau să pătrundă pe piața din Iran. De fapt, la începutul anilor 1950, cele Şapte Surori avuseseră puține

motive să caute noi resurse de petrol. Companiile americane aveau rezerve mai bogate în Arabia Saudită, precum şi concesiuni în Irak şi Kuweit. Din moment ce piața era deja saturată, intrarea pe piața iraniană ar fi înseninat diminuarea producției în alte țări, lucru care ar fi deranjat guvernul saudit şi pe cel kuweitian.

Iranul, care clocotea de naționalism şi în care exproprierea era o amenințare permanentă, reprezenta o variantă mult mai puțin atrăgătoare pentru companiile petroliere. În câteva ocazii, directorii companiilor americane le spuseseră oficialilor statului că erau foarte puțin sau deloc interesate să exploateze petrolul iranian, însăşi administrația Truman încercase să-i convingă să se alăture unui consorțiu petrolier iranian, oferindu-se să intervină într-un proces antitrust intentat de Ministerul Justiției împotriva lor.

De asemenea, există indicii potrivit cărora SUA erau motivate de cele mai bune intenții şi nu doar de promovarea propriei industrii petroliere.

„De ce nu putem să-i facem măcar pe unii dintre oamenii din țările astea asuprite să ne placă?" îi întreba Eisenhower pe cei din Consiliul Național de Securitate, în 1953 (Mushahid Hussein, *The Monitor*, numărul 113). Pentru administrația Eisenhower, lupta împotriva comunismului era mai importantă decât petrolul.

Cu alte cuvinte, petrolul era important numai în măsura în care SUA preferau să nu permită producătorilor nonoccidentali, precum Iranul, să-şi stabilească propriile priorități. Se dorea înăbuşirea din faşă a tentativelor înainte de a se crea un precedent care putea fi urmat şi de celelalte țări din regiune şi ce punea capăt erei petrolului ieftin, care se găsea din belşug şi pe care puterile occidentale îl considerau al lor.

Mai mult, SUA se temeau că Partidul Comunist din Iran pregătea terenul pentru o preluare sovietică în Iran. Eisenhower susținea că, dacă acest partid ar fi organizat o

tentativă de lovitură de stat, Mossadeq nu ar fi fost suficient de puternic ca să reziste.

URSS-ul era, în mod clar, interesată de Iran, care se învecina cu Republica Sovietică Socialistă Turkmenă şi cu două dintre republicile caucaziene. Trupele sovietice care rămăseseră în Iran după sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial se retrăseseră abia în 1946.

Una dintre variantele acestei teorii susținea că guvernul lui Mossadeq se baza pe Tudeh pentru a conduce țara, iar comuniștii căutau pe toate căile să-l îndepărteze de la putere.

Totuşi, în mod ciudat, în martie 1953, ambasada SUA de la Teheran declara că, deşi Partidul Comunist din Iran făcea în continuare tentative de a se infiltra în guvernul iranian şi în instituțiile de stat, existau „puține dovezi" care să ateste că se câştigase o susținere populară importantă. Mossadeq era de părere că un pericol mai mare îl constituia o lovitură de stat nu de prin stânga, ci din partea şahului şi a forțelor de dreapta. În ianuarie, Departamentul de Stat nutrea convingerea că, dacă Partidul Comunist din Iran ar fi încercat o lovitură de stat, existau mari şanse ca prin aceasta să întoarcă întreaga țară împotriva sa şi să aibă drept rezultat distrugerea mişcării comuniste.

Proba cea mai clară care demonstrează atitudinea anticomunistă a SUA este momentul ales pentru lovitura de stat. SUA şi-au dat pentru prima oară acordul asupra planurilor pentru înlăturarea de la putere a lui Mossadeq la doar două săptămâni de la discursul de investitură al lui Eisenhower.

Eisenhower anunța o nouă epocă în politica externă anticomunistă, mai activă, cunoscută sub numele de New Look (Noua Concepție). Republicanii acuzaseră guvernul Truman că fusese ineficient împotriva amenințării comuniste şi erau hotărâți să adopte măsuri mai ferme decât predecesorii lor. În urma discuțiilor, lovitura de stat din Iran a marcat prima utilizare de către SUA a unei schimbări de regim ca instrument de politică externă şi a continuat cu adoptarea

unor măsuri similare în Irak, Guatemala, Egipt, Siria, Indonezia şi Cuba.

După lovitura de stat, şahul a mulţumit SUA pentru ajutor prin luarea unor măsuri nemiloase împotriva membrilor Partidului Comunist Iranian. În următorii cinci ani, poliţia şahului a dat de urma acestora, torturându-i pe 11 dintre ei până la moarte, executând 31 şi condamnând sute de membri suspectaţi de comunism la muncă silnică sau la pedeapsa cu închisoarea pentru cel puţin un an, în unele cazuri ajungându-se chiar la pedeapsa capitală. Se presupune că SUA ar fi exercitat presiuni asupra şahului, în ceea ce priveşte aceste acţiuni „antiiraniene".

Şahul îi scria lui Kermit Roosevelt după lovitura de stat, spunând: „Datorez tronul meu lui Dumnezeu, poporului meu, armatei mele… şi dumneavoastră" (*The Times*, 16 iunie 2000). Însă perioada în care s-a aflat la conducerea statului, încă 25 de ani, a fost pătată de asocierea cu intervenţia străină în Iran şi, pe măsură ce popularitatea sa scădea, regimul devenea din ce în ce mai autoritar şi mai corupt.

De asemenea, pe termen lung, lovitura de stat s-a dovedit a fi dăunătoare majorităţii instituţiilor iraniene. Atât monarhia, cât şi armata erau de acum asociate cu CIA, serviciile de informaţii britanice şi Anglo Persian. Partidele laice, Frontul Naţional şi Partidul Comunist din Iran, fuseseră desfiinţate. Singura alternativă la şah era opoziţia religioasă a ayatollahului Khomeini, care învăţase o lecţie importantă din lovitura de stat.

„Noi nu suntem liberali, precum Allende şi Mossadeq, pe care CIA îi poate distruge", spunea Ali Khamenei, care avea să devină mai târziu liderul Republicii Islamice (Ervand Abrahamian, *Science and Society*, 1 iulie 2001).

Aducerea la putere a lui Saddam

O altă schimbare de regim susţinută de CIA avea să aibă consecinţe la fel de devastatoare pe termen lung. În 1958,

revoluționarii din țara vecină, Irak, au pus capăt vechiului regim, ucigând familia regală şi fostul guvern. Revoluția irakiană a fost unică în lumea arabă deoarece, deşi condusă de armată, fusese o revoltă populară, reuşind o schimbare completă de regim. Monarhia a fost înlocuită de republică, iar generalul de brigadă Abdul Qarim Qasim, liderul revoluției, a devenit noul conducător.

Qasim nu a reuşit niciodată să dețină controlul absolut asupra Irakului. Fervoarea revoluționară care înlăturase monarhia se manifesta încă puternic printre mulți irakieni, demonstrațiile erau ceva obişnuit şi, din când în când, sentimentele şi resentimentele populare explodau în excese precum sângeroasele răscoale de la Kirkuk, din 1959. După revoluție, pentru o perioadă de timp, comuniştii sau alte grupări au deținut controlul asupra anumitor zone din țară.

Qasim şi-a propus să devină unicul lider al Irakului, spre marea furie a conducătorilor armatei, care luptaseră alături de el în revoluție. Însă numai Qasim se bucura de susținerea populară necesară pentru a conduce. Probabil ca o măsură de siguranță în caz de revoltă, el a permis susținătorilor săi să formeze miliții şi s-a angajat într-un program de reforme pentru a îmbunătăți situația economică a poporului irakian şi pentru a-l scoate din sărăcie.

Observatorii occidentali îl considerau pe Qasim ciudat, remarcând faptul că locuia singur în Ministerul Apărării şi nu avea niciun alt domiciliu. Nu s-a căsătorit niciodată, lucru extrem de neobişnuit pentru un ofițer arab.

Însă, pe teritoriul Irakului, el era bine privit pentru încercările sale de a îmbunătăți soarta poporului irakian, în ciuda modului său din ce în ce mai dictatorial de a conduce țara. Despre Qasim, istoricul irakian Hanna Batatu spunea că „nu-i hrănea pe săraci cu vorbe, ci lua măsuri concrete în această privință” (Batatu, p. 841).

La fel cum se întâmplase şi în Iran, industria petrolieră irakiană era controlată de organizații străine. În Irak, acestea erau reprezentate de Organizația Petrolieră Irakiană (OPI), un

consorțiu de companii britanice, americane şi franceze, şi de antreprenorul armean Calouste Gulbenkian.

Qasim nu a vizat inițial naționalizarea, ci doar o înțelegere mai bună pentru țara sa şi bani pentru finanțarea reformelor. De asemenea, cerea o conduită mai onestă din partea companiilor petroliere, inițiind discuții referitoare la acuzațiile de practici necinstite. El era de părere că Shell şi Anglo Persian (companii britanice) menținеau, în mod deliberat, producția la un nivel scăzut, ascunzând dimensiunea reală a rezervelor petroliere irakiene atât față de irakieni, cât şi față de americani.

De asemenea, se presupunea că respectivele companii abuzau de un sistem de „reduceri" pentru a obține mai multe venituri de pe urma petrolului irakian. Companiile solicitau reduceri în schimbul vânzării petrolului irakian, însă Qasim subliniase că, datorită alianței dintre diferitele companii, acestea se compensau efectiv între ele pentru vânzarea de petrol în cadrul propriilor organizații.

Negocierile au continuat, dar atmosfera s-a înrăutățit până când, în septembrie 1960, Qasim a publicat procesele-verbale ale discuțiilor, anunțând întreruperea negocierilor.

Companiile doreau ca disputa lor cu guvernul irakian să fie supusă arbitrajului, însă Qasim a refuzat. În schimb, a expropriat anumite terenuri cu zăcăminte de petrol şi a invitat companiile independente să liciteze pentru ele. Însă Big Oil nu a renunțat atât de uşor. În ciuda interesului manifestat de companiile independente americane, Departamentul de Stat a luat măsuri pentru a le descuraja să liciteze pentru contracte în Irak. Averell Harriman (un oficial de la Departamentul de Stat care făcuse, de asemenea, propagandă pentru Mossadeq) s-a întâlnit cu directorii executivi ai companiilor Standard Oil of Indiana, Sinclair Oil Co., precum şi ai altor companii, pentru a-i convinge că „încurajarea irakienilor nu serveşte intereselor de afaceri ale SUA" (Blair, p. 86).

Motivația lui Harriman este neclară, din moment ce pare să o contrazică pe cea a avocaților Departamentului de Stat, care

spuseseră că Bagdadul era chiar îndreptățit să realoce terenurile sale şi era de părere că măsurile luate de OPI se încadrau în filosofia „nici mie, nici ție” (Blair, p. 86).

Cu toate acestea, SUA au hotărât să-l înlăture pe Qasim de la putere şi să-l înlocuiască cu un guvern care să fie de acord cu interesele sale.

Pe lângă petrol, țara era de o importanță deosebită pentru SUA, deoarece era privită ca un stat-tampon. Se pare că înlăturarea de la putere a lui Qasim a fost determinată de decizia acestuia de a se retrage din Pactul de la Bagdad şi de a reduce pedepsele date membrilor Partidului Comunist Irakian.

Alături de Afghanistan, Iran, Pakistan, Turcia şi Marea Britanie, Irakul semnase Pactul de la Bagdad, un acord regional menit să contrabalanseze influența sovietică. În 1959, Qasim a retras Irakul din pact şi a început imediat să cumpere arme de la URSS. De asemenea, s-a izolat de țările arabe vecine după ce acestea au luat partea Marii Britanii împotriva Irakului, într-o dispută teritorială cu Kuweitul.

SUA se hotărâseră: Qasim trebuia înlăturat.

În acel an, a avut loc o tentativă de asasinat a lui Qasim, susținută de CIA. Asasinul era un tânăr dintr-un sat de lângă Tikrit, din nordul Irakului: Saddam Hussein.

Decizia lui Saddam de a intra în politică fusese influențată de unchiul său, Kairallah Tulfah, un simpatizant nazist, arestat în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. În 1956, s-a alăturat partidului Ba’ath din Irak, care îmbina socialismul cu naționalismul. Saddam era însă atât un bătăuş de stradă, cât şi un politician în ascensiune. În adolescență, condusese o bandă paramilitară, care era asociată cu asasinarea membrului partidului comunist Saadoun al-Ukriti.

Tentativa de asasinat, susținută de CIA şi pusă în aplicare de către o echipă alcătuită din şase irakieni, a fost descrisă ulterior de către membrii CIA ca fiind „aproape o farsă”. Un fost oficial CIA susține că Saddam, atunci în vârstă de 22 de ani, a început să tragă cu arma prea devreme, împuşcându-l

pe Qasim în umăr şi în braţ, dar fără a-i pune în pericol viaţa. Un altul spunea că problema a fost că unuia dintre asasini îi fuseseră date gloanţe care nu se potriveau cu arma lui şi că grenada de mână a altuia s-a blocat în căptuşeala hainei sale. Qasim, doar uşor rănit, s-a ascuns pe podeaua maşinii sale şi a scăpat de asasini.

CIA şi oficiali din serviciile de informaţii egiptene l-au ajutat pe Saddam să fugă la Tikrit, apoi, prin Beirut, la Cairo. La Beirut, CIA a plătit apartamentul în care a locuit Saddam şi i-a asigurat un scurt curs de pregătire. De acolo a plecat în Egipt, unde a studiat Dreptul la Universitatea din Cairo, petrecându-şi însă mare parte din timp jucând domino în Indiana Café, un local aflat în cartierul bogat al oraşului, supravegheat de CIA şi de serviciile de informaţii egiptene. În tot acest timp, a fost un vizitator frecvent al ambasadei SUA, unde se spune că s-ar fi întâlnit cu specialişti CIA, printre care Mike Copeland şi Jim Eichelberger.

La patru ani de la tentativa de asasinat, CIA a mai făcut o încercare de a-l îndepărta de la putere pe Qasim, de data aceasta reuşită.

În 1963, CIA a organizat o lovitură de stat, care a fost dusă la îndeplinire de către un grup de lideri militari, printre care se număra şi generalul Ahmed Hassan al-Bakr, rudă şi mentor al lui Saddam. Al-Bakr avea să fie numit mai târziu vicepreşedinte în noul regim al lui Abd al-Salam Aref.

Lovitura de stat a fost mult mai sângeroasă decât cea din Iran, organizată cu un deceniu în urmă. Demonstranţii aflaţi în calea tancurilor au fost zdrobiţi. Qasim făcuse greşeli: nu formase niciodată un partid şi nu-şi înarmase susţinătorii, astfel că, în momentul loviturii de stat, susţinătorii săi din clasa muncitoare şi comuniştii irakieni înarmaţi doar cu bețe luptau împotriva membrilor mai bine înarmaţi ai partidului Ba'ath. El s-a predat după două zile de luptă şi a fost executat. Mulţi irakieni au refuzat să creadă că este mort până când cadavrul său ciuruit de gloanţe nu a fost arătat la televiziune.

Ulterior, Ali Saleh Sa'adi, secretarul general al partidului Ba'ath, declara: „Am ajuns la putere cu ajutorul CIA" (Cockbum & Cockbum, p. 75). Se crede că CIA i-a coordonat pe artizanii loviturii de stat de la baza sa din interiorul ambasadei SUA din Bagdad.

Imediat după lovitura de stat, Saddam s-a întors în Irak, unde a început să curețe țara de susținătorii lui Qasim. Partidul Ba'ath i-a prins repede pe comuniştii irakieni, lucrând pe baza unor liste furnizate de CIA, care contactase agenți din Orientul Mijlociu pentru a obține informații cu privire la cine ar trebui eliminat. Ulterior, regele Hussein al Iordaniei declara că listele cu cei care urmau a fi uciși au fost transmise către Bagdad prin radio din Kuweit. De asemenea, el spunea că pe data de 8 februarie, în ziua loviturii de stat, din Kuweit a fost efectuata o transmisiune radio secretă, cu „numele şi adresele comuniştilor de acolo, în vederea prinderii şi executării lor" (Cockbum & Cockbum, p. 76).

S-a declanşat un val de violențe, care a culminat cu uciderea a aproximativ 5.000 de irakieni suspectați de comunism şi întemnițarea şi torturarea a altor aproape 10.000.

SUA au arătat foarte puțină compasiune față de ei. „Sincer, eram bucuroşi că am scăpat de ei. Cereți să aibă parte de un proces corect? Cred că glumiți. Aceasta a fost o problemă serioasă", declara un fost înalt oficial al Departamentului de Stat agenției de presă United Press International (Richard Sale, UPI, 4 noiembrie 2003).

Odată Qasim îndepărtat, partidului Ba'ath i-a fost greu să se mențină la putere. Constituia un grup relativ mic şi nu fusese niciodată o importantă forță politică în țară. Se pare că CIA l-a susținut în primul rând datorită poziției sale anticomuniste. Abd al-Salam Aref, noul preşedinte, se pricepea mai bine la manevre politice decât membrii partidului Ba'ath, reuşind să-i înlăture de la putere şi să formeze un guvern care era mai degrabă panarab decât de ideologie Ba'ath.

Aref a murit în 1966, într-un accident de elicopter despre care se poate afirma aproape cu siguranță că asta a şi fost: un accident. A fost succedat de fratele său, Abd al-Rahman Aref, care a continuat încercările de a restabili normalitatea şi de a linişti spiritele în Irak, însă cu foarte puțin succes.

Inițial, Organizația Petrolieră Irakiană (OPI) a beneficiat de permisiunea de a opera pe câmpurile petrolifere care îi fuseseră alocate în timpul regimului lui Qasim, însă, în urma Războiului de Şase Zile, din 1967, Abd al-Rahman Aref şi-a schimbat poziția şi a introdus măsuri pe care OPI le-a considerat greu de acceptat. El a acordat toate drepturile de exploatare asupra zăcământului din Rumalia de Nord Companiei Naționale Petroliere Irakiene (CNPI), controlată de stat, şi, din moment ce Franța îi susținuse pe arabi în timpul războiului, i-a acordat organizației franceze ERAP un contract de exploatare şi dezvoltare pentru centrul şi sudul Irakului. Apoi i-a îndepărtat şi mai mult pe americani prin semnarea unui acord cu URSS. În schimbul petrolului irakian, sovieticii se ofereau să asigure asistență tehnică necesară pentru ca CNPI să-şi comercializeze petrolul.

Pe 17 iulie 1968, membrii partidului Ba'ath au organizat o a doua lovitură de stat, de această dată punând bazele unui regim care avea să dureze aproape 40 de ani. Există speculații conform cărora aceştia ar fi beneficiat din nou de ajutor din partea CIA. Cu toate acestea, dacă CIA susținuse lovitura de stat, aceasta nu reuşise să instaleze un guvern favorabil intereselor SUA (Eric Black, *Star Tribune*, 9 februarie 2003). Din nou, membrii partidului Ba'ath i-au lovit pe cei care li se opuneau. Curând după aceea, partidul s-a orientat brusc spre stânga, iar membrii săi s-au proclamat comunişti sau radicali de stânga. Mai mult, au adoptat multe dintre politicile lui Qasim, cel pe care îl înlăturaseră de la putere.

În plus, au luat măsuri mult mai drastice împotriva companiilor petroliere decât Aref sau Qasim. Au început, în 1971, prin naționalizarea întregii industrii petroliere şi prin aplicarea tuturor măsurilor inițiate de Aref împotriva OPI.

Apoi, în 1969, au semnat noi acorduri de barter cu țările din blocul sovietic şi, începând din 1973, au oferit petrol în schimbul mărfurilor şi al know-how-ului.

La prima vedere, aceste măsuri sunt derutante. De ce un partid anticomunist, care a venit inițial la putere printr-o lovitură de stat susținută de CIA, avea să încheie câțiva ani mai târziu tranzacții cu URSS şi să naționalizeze principalele terenuri petrolifere? Cea mai probabilă explicație este aceea că, în timpul regimului lui Qasim, acesta apelase la ajutorul CIA, deoarece era cel mai uşor mod de a obține controlul asupra țarii. Însă, neavând un program puternic, membrii partidului trebuiau să găsească un mod de a rămâne la putere, astfel că au ajuns să adopte multe dintre politicile cărora li se opuseseră atât de vehement în timpul regimului lui Qasim. Dacă naționalizau câmpurile petrolifere şi eliminau OPI, nu aveau să fie capabili să îşi vândă propriul petrol, cel puțin nu atât timp cât cartelul format din cele Şapte Surori avea la mână piețele mondiale. În loc să încerce să ajungă la un acord cu OPI, ei s-au orientat către cea mai mare piață alternativă, URSS. În mod inteligent, sovieticii s-au oferit să investească şi în dezvoltarea infrastructurii, lucru pe care OPI îl refuzase întotdeauna irakienilor.

După câte se pare, a mai existat o tentativă de lovitură de stat care a avut legătură cu interesele petroliere occidentale în Irak. Aceasta privea susținerea revoltei kurde din 1972, condusă de Mustafa Barzani.

Pe lângă măcelărirea comuniştilor din Irak, partidul Ba'ath a lansat o campanie de teroare împotriva kurzilor din nordul țării, care cereau autonomia. Bagdadul a realizat mutarea forțată a mii de kurzi şi, mai târziu, o „arabizare" a regiunii.

La mijlocul anului 1972, Saddam îi prezentase lui Barzani o ofertă de compromis pentru încetarea luptelor. Aceasta era mai bună decât orice ofertă pe care Barzani o primise vreodată din partea regimurilor irakiene anterioare şi oferea mai multă autonomie decât era permisă kurzilor din Siria, Iran sau Turcia, deşi nu includea vastele zăcăminte petrolifere din

subsolul zonelor reclamate de kurzi, din Regiunea Autonomă Kurdistan. Cel mai probabil, partidul Ba'ath încerca să îi liniştească pe kurzi, având în vedere că poziția sa în guvern era destul de precară.

În acel moment, preşedintele american Richard Nixon a făcut apel la şahul Iranului să ia măsuri pentru protejarea intereselor SUA în regiune, iar şahul, care îi finanța de zece ani pe rebelii kurzi, l-a convins să îi ajute să continue lupta. Şahul s-a întâlnit cu israelienii, care susțineau şi ei continuarea războiului, deoarece era în interesul Israelului să încurajeze instabilitatea în țările arabe vecine. Împreună, l-au convins pe Nixon să-i ofere lui Barzani arme în valoare de 16 milioane de dolari, dar numai în cazul în care kurzii aveau să fie de acord să continue lupta.

Toate acestea se întâmplau în 1972, la scurt timp după ce partidul Ba'ath anunțase că intenționează să naționalizeze OPI. Doar câteva luni mai târziu, şahul, israelienii şi administrația Nixon s-au unit pentru a susține revolta lui Barzani împotriva Bagdadului. Deşi nu există dovezi care să ateste implicarea companiilor petroliere în revoltă, probabilitatea ca ele să fi jucat un rol în toată această afacere este foarte mare.

Preţul răscumpărării lumii: OPEC provoacă Occidentul

De la finele celui de-al Doilea Război Mondial, liderii din state precum Iran, Irak şi alte țări producătoare de petrol au cerut şi au încercat să obțină de la companiile petroliere şi de la guvernele din Occident profituri mai mari din petrolul lor şi să dețină controlul asupra acestuia. În trecut, aproape de fiecare dată, companiile petroliere cedaseră, aşteptaseră, pentru ca mai apoi să obțină din nou controlul.

Abia în 1960, când a fost constituită OPEC, Organizația Țărilor Producătoare de Petrol, cele Şapte Surori au fost, în cele din urmă, detronate din poziția de conducătoare ale producției mondiale de petrol. OPEC a fost constituită la

Conferința de la Bagdad, din septembrie 1960. Cele cinci state fondatoare au fost Iranul, Irakul, Kuweitul, Arabia Saudită şi Venezuela. Obiectivul declarat al OPEC era „să coordoneze şi să unifice politicile petroliere ale țărilor membre, pentru a asigura prețuri corecte şi stabile pentru producătorii de petrol; o furnizare eficientă, economică şi constantă de petrol către națiunile consumatoare; şi o rentabilitate satisfăcătoare a investiției pentru întreprinzătorii din industrie" (site-ul OPEC).

Mai precis, OPEC s-a constituit ca răspuns la supraproducția de petrol de la sfârşitul anilor 1950, care determinase o scădere drastică a prețului. Țările producătoare nu aveau nimic de câştigat de pe urma supraproducției şi nici nu aveau puterea de a opri acest fenomen, din moment ce companiile petroliere erau cele care stabileau nivelul producției.

Guvernele țărilor din OPEC nu mai considerau satisfăcătoare acordurile „fifty-fifty", în baza cărora primeau 50 de procente din valoarea petrolului extras, minus costul de producție. Chiar şi după dezvăluirea Acordului de la Achnacany, cele Şapte Surori au continuat să lucreze împreună, ajungând să aibă legături din ce în ce mai strânse, datorate structurii de coproprietate care guverna asupra propriilor holdinguri. Cele Şapte Surori aveau puterea de a stabili prețurile globale pentru petrol, împiedicând țările producătoare de petrol să stabilească prețul de vânzare al bunului lor fundamental.

Crearea OPEC a fost determinată de saturarea piețelor mondiale din 1960 şi scăderea prețului petrolului, fapt ce a determinat o reducere a veniturilor din impozite în țările producătoare de petrol. Membrelor fondatoare li s-au alăturat Qatar (în 1961), Indonezia (1962), Libia (1962), Emiratele Arabe Unite (1967), Algeria (1969), Nigeria (1971), Ecuador (1973) şi Gabon (1975).

La început, OPEC era o organizație absolut apolitică şi era relativ precaută în privința obiectivelor sale economice.

La începutul anilor 1970, OPEC a început să mărească prețurile, ca răspuns la cererea mondială de petrol în creştere şi la prăbuşirea dolarului. În plus, pe măsură ce tensiunile se amplificau în Orientul Mijlociu, unele dintre țările sale membre (în special Iran) aveau nevoie de mai multe arme pentru ambițioasele lor programe de apărare. De asemenea, este foarte probabil ca OPEC să se fi inspirat din succesul noului guvern revoluționar din Libia, al colonelului Muammar Gaddafi.

În Europa, Libia devenise sursa favorită de petrol pentru consum, deoarece costul extracției era mic şi petrolul libian ajungea imediat pe continentul european traversând Marea Mediterană. Nicio altă țară nu oferea o resursă similară, în special după izbucnirea războiului din Biafra, în Nigeria; în orice caz, câmpurile petrolifere nigeriene se aflau la peste 3219 kilometri mai la sud.

În ciuda costului redus de transport al petrolului către Europa, companiile petroliere care îşi desfăşurau activitatea în Libia nu luaseră în calcul, atunci când stabiliseră un preț cu Guvernul Libiei, regimul corupt al regelui Idris. Dacă cineva ar fi fost tentat să se plângă, mai mult ca sigur că amintirea cazului Mossadeq l-ar fi împiedicat să o facă.

Apoi, în septembrie 1960, un grup de tineri ofițeri din armata condusă de colonelul Muammar Gaddafi l-a detronat pe rege. Dr. Suleiman Maghrabi, întâiul prim-ministru desemnat de Gaddafi, cunoştea îndeaproape cum funcționează afacerile cu petrol. Lucrase ca avocat pentru Exxon, fiind mai târziu întemnițat pentru organizarea unei greve, şi nu avea nicio îndoială că trusturile petroliere înşelaseră Libia.

Gaddafi şi cabinetul său erau hotărâți să pună capăt acestei situații – presupusa nedreptate comisă Libiei – şi plănuiau să utilizeze rezervele de petrol ca pârghie împotriva Occidentului şi Israelului.

Gaddafi a impus celor 21 de companii petroliere, care îşi desfăşurau activitatea în Libia, să mărească prețurile. În

acelaşi timp, ca să le arate că vorbeşte serios, a luat legătura cu Moscova.

Companiile petroliere ar fi putut rezista împotriva lui Gaddafi dacă ar fi făcut front comun sau dacă şi-ar fi modificat cererile. (însuşi Departamentul de Stat al SUA susținea creşterea prețurilor, dacă acest lucru ar fi dus la evitarea unei crize similare în întreg Orientul Mijlociu.) însă Exxon şi celelalte companii erau scindate din pricina lăcomiei lor, permițând negociatorilor libieni să le desființeze una câte una.

În câteva luni, „sălbaticii din Libia" distruseseră mitul invincibilității celor Şapte Surori. Big Oil îşi desfăşura acum activitatea în Libia în termenii stabiliți de Gaddafi.

Inspirate de succesul obținut de Libia, şi alte țări din Orientul Mijlociu au început rapid să-şi mărească pretențiile, reunindu-se la Caracas în decembrie 1970, într-o nouă stare de spirit militantă.

În acelaşi timp, pentru prima dată de la constituirea OPEC, se simțeau semnele unui deficit mondial de petrol. Pentru OPEC, anul 1970 a reprezentat un punct de răscruce, piața cumpărătorilor transformându-se în piața vânzătorilor.

Apoi, pe 6 octombrie 1973, a izbucnit al doilea război arabo-israelian; Egiptul şi Siria invadaseră Israelul cu scopul de a cuceri teritoriul la care renunțaseră după războiul din 1967. Israelul a respins rapid forțele arabe.

Pentru prima dată, producătorii de petrol arabi au decis să utilizeze petrolul ca instrument politic. OPEC a mărit prețul petrolului cu 70 de procente, acesta ajungând la 5, 40 dolari în 16 octombrie, şi a introdus un embargo privind vânzările către SUA şi Olanda (deoarece avea o veche relație de prietenie cu Israelul şi permisese SUA să utilizeze aerodromurile olandeze pentru a transporta provizii către Israel) şi o diminuare a producției globale. Spre marea decepție a SUA, vechiul lui aliat, şahul, se număra printre cei mai zgomotoşi membri ai OPEC.

Organizația amenința cu reduceri suplimentare de producție, dacă Israelul nu se retrăgea din teritoriile cucerite.

Prețul petrolului a crescut spectaculos, ajungând la 11 dolari pe baril, aproape de patru ori peste nivelul prețului precedent, iar nesiguranța pieței a menținut prețurile ridicate chiar şi în momentul în care embargoul a fost ridicat.

Anumiți observatori au afirmat că OPEC a fost susținută şi influențată fie de către marile companii petroliere, fie de către Guvernul SUA. După câte se pare, chiar țările membre OPEC suspectau că una dintre ele că ar fi încheiat o înțelegere cu SUA sau cu trusturile petroliere.

Economişti precum Peter Odell (Odell, pp. 257 – 258) şi Christopher T. Rand (Rand, p. 84) sunt de părere că respectivele companii petroliere se hotărâseră deja să accepte o mărire a prețului petrolului, deoarece ele ar fi beneficiat indirect de pe urma acesteia şi ar fi devenit implicit mai bogate. În plus, aceasta ar fi asigurat sume mai mari de bani țărilor producătoare şi ar fi diminuat cererile de redevențe din partea acestora. Companiile active în Arabia Saudită au acționat cu siguranță inteligent, menținând, imediat după primul şoc al petrolului, relații strânse cu guvernul saudit şi obținând astfel profituri chiar mai mari decât înainte. Mai mult, o creştere a prețurilor ar fi redus diferența mare dintre prețul de piață afişat şi prețul spot şi ar fi cauzat prejudicii producătorilor independenți de petrol.

De asemenea, Odell şi Rand sunt de părere că trusturile petroliere ar fi beneficiat de susținere tacită din partea Guvernului SUA în această conspirație. Guvernul SUA introdusese un tarif pe importurile de petrol, pentru ca prețul petrolului practicat de companiile de pe teritoriul SUA să nu fie sublicitat de importurile mai mici din străinătate. Cu alte cuvinte, consumatorii americani plăteau un preț mai mare pentru petrol decât cei din Europa sau Japonia. Acesta este şi un posibil motiv pentru care SUA nu au luat măsuri de susținere a companiilor petroliere împotriva OPEC.

Pe de altă parte, există motive la fel de întemeiate să credem că nici Guvernul SUA şi nici companiile petroliere nu ar fi susținut OPEC – deoarece, şi nu în ultimul rând, se spune că

solicitările producătorilor de petrol i-ar fi înfuriat pe oamenii de afaceri din industria petrolului.

De fapt, principala problemă era deținerea controlului. Aceasta fusese miza în Iran, înainte de lovitura de stat împotriva lui Mossadeq, şi era unicul lucru la care Anglo Persian şi guvernul britanic erau hotărâri să nu renunțe. OPEC a permis producătorilor de petrol să preia controlul, deoarece ei erau acum cei care stabileau prețul. Dar companiile petroliere nu aveau să renunțe aşa de uşor.

De asemenea, odată cu pierderea controlului, companiile petroliere nu îi puteau opri pe producători să meargă mai departe. Mai întâi, puteau mări prețurile, dar cine putea şti dacă nu ajungeau mai apoi să exproprieze câmpurile petrolifere şi să anuleze concesiunile companiilor petroliere?

Principalele victime ale şocului prețului erau consumatorii mondiali. SUA nu au fost inițial afectate, deoarece mare parte din profiturile OPEC luau drumul băncilor americane, însă, pe termen lung, efectul asupra economiei avea să fie devastator.

Încasările de la bazarul de armament din Orientul Mijlociu

După creşterea prețurilor, țările producătoare de petrol au înregistrat un flux imens de numerar, pe care economiile lor relativ mici nu îl puteau absorbi. Conducătorii lor, deveniți dintr-odată uimitor de bogați, au început să investească bani în proiecte de construcții publice, importuri de maşini, construirea de palate şi în transportul de bunuri de lux, în valoare de milioane de dolari. Dar, mai presus de toate, ei au cumpărat arme.

Această situație a fost susținută şi încurajată de țările occidentale, dornice să îşi vândă produsele şi să vadă că Orientul Mijlociu era capabil să se apere singur, de vreme ce devenise o regiune de importanță strategică uriaşă.

Între anii 1972 şi 1976, doar Iranul a cumpărat de la SUA armament în valoare de 10 miliarde de dolari. Într-adevăr,

țările OPEC, per ansamblu, cheltuiseră cei mai mulți bani pe arme, astfel încât unii ajunseseră să sugereze că SUA creaseră şocul petrolului, ca să asigure companiilor producătoare de petrol banii necesari achiziționării armamentului.

În primii ani ai Războiului Rece, SUA furnizaseră arme țărilor care aveau nevoie de susținere împotriva blocului comunist. Însă, la începutul anilor 1960, accentul se mutase pe vânzarea de arme de către SUA, în scopul finanțării propriilor programe (costisitoare) de înarmare.

În 1961, a fost constituita agenția International Logistics Negotiations (ILN), o agenție guvernamentală menită să crească nivelul vânzărilor de armament din America. Între timp, Pentagonul lansase Contul de Credit pentru Asistență Militară, care garanta finanțarea tranzacțiilor de armament. Banii s-au adunat rapid în acest cont, din moment ce creditul era rambursat în cont, şi nu către Trezorerie. Din nefericire pentru Pentagon, în 1967, Congresul a aflat de existența contului şi l-a închis. Pentagonul avea nevoie de o nouă sursă de venit pentru vânzările de arme.

De asemenea, majoritatea celor din Departamentul de Stat considerau că era în interesul SUA să vândă arme țărilor din Orientul Mijlociu, pentru a le permite acestora să-şi apere teritoriile şi petrolul de amenințarea comunistă. Pe de altă parte, nu voiau să furnizeze în mod vizibil arme sau ajutor lumii arabe, în momentul în care aceasta era pe punctul de a declara război Israelului. Astfel că, atunci când şahul (care fusese numit reprezentant al SUA în Orientul Mijlociu) s-a oferit să înceapă achiziționarea de armament, Nixon a profitat de ocazie pentru a finanța industria de apărare a SUA, scoțând Congresul din peisaj.

SUA s-au angajat rapid în vânzarea de echipament de cea mai înaltă tehnologie către Iran, în ciuda rezervelor exprimate de generalii de la Pentagon, care au invocat faptul că şahul achiziționa echipamente mult prea complicate pentru a fi utilizate de armata sa neantrenată şi, în plus, că el cumpăra mult mai mult decât avea nevoie, adesea dublând comenzile.

Nixon şi Kissinger nu au părut preocupaţi de această situaţie, considerând probabil că, dacă armata iraniană nu putea folosi armele pe care le cumpăra, nu aveau de ce să-şi facă probleme.

Între timp, vânzările către Iran şi către alte ţări făceau ca bilanţul de plăţi al SUA să pară mai consistent şi, pe măsură ce opoziţia faţă de Războiul din Vietnam creştea şi Congresul încerca să obţină supremaţia asupra Pentagonului, ele se dovedeau a fi o sursă utilă de venituri pentru programul de apărare al SUA.

A încurajat oare Pentagonul şocul petrolului pentru a crea o piaţă pentru armele SUA şi pentru a furniza Orientului Mijlociu sumele necesare înarmării? Deşi de pe urma vânzărilor de arme, care au venit după influxul de numerar către producătorii de petrol, a beneficiat cu siguranţă industria de apărare a SUA, adevăratul lor efect a fost resimţit din plin de economia americană. Europa şi Japonia au plătit şi ele un preţ mare. Mai mult, este puţin probabil ca SUA să fi încurajat producătorii de petrol să îşi afirme independenţa. Criza petrolului le-a demonstrat producătorilor de petrol că înrobiseră lumea, şi în special SUA, deoarece puteau decide oricând să înceteze livrările. Însă încercarea (făcută după perioada de criză) de a convinge ţările din regiune să îşi cheltuiască banii pe armament a fost, cu siguranţă, un succes. În total, ţările OPEC ajunseseră de la un surplus comercial de 67 de miliarde de dolari, în 1974, la un deficit de 2 miliarde de dolari, patru ani mai târziu.

În general, şocul preţului petrolului şi crearea OPEC au avut efecte puternice şi de lungă durată. Acestea au adus prejudicii economiilor occidentale, afundând SUA în recesiune. Iniţial, Europa a avut mai puţin de suferit; Marea Britanie şi Franţa au interzis SUA să utilizeze aerodromurile lor pentru atacuri care veneau în sprijinul Israelului şi, la scurt timp după criza petrolului, Comunitatea Europeană a dat o declaraţie care a fost percepută, în mare măsură, ca fiind proarabă. Cu toate acestea, creşterea preţului petrolului a cauzat o inflaţie galopantă în Europa Occidentală (în Marea Britanie, de

exemplu, inflația atinsese aproape 30 de procente) şi i-a forțat pe mulți să se gândească serios, pentru prima dată, la conservarea şi folosirea eficientă a energiei. De asemenea, mulți căutau noi resurse de petrol, lucru care avea să declanşeze confruntări în noi zone, în deceniile următoare. Cel mai important, alianța celor Şapte Surori, pecetluită în 1928, odată cu semnarea Acordului de la Achnacarry, a fost în cele din urmă destrămată. Țările OPEC îşi puteau folosi rezervele de petrol nu numai pentru a-şi mări veniturile, ci şi pentru a exercita presiune politică asupra oponenților lor.

Capitolul VI
Conflictele intermediare din timpul Războiului Rece

În cei 45 de ani care se scurseseră de la sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial, deşi dețineau suficiente arme pentru a arunca lumea în iarna nucleară şi pentru a ucide toată suflarea pământului de mai multe ori, nici SUA şi nici URSS nu s-au atacat vreodată una pe cealaltă, în mod direct. Când au izbucnit războaie în Orientul Mijlociu, Africa, Coreea, Vietnam şi America Latină, aceste" războaie fierbinți" au devenit adesea intermediare ale ostilități dintre superputeri, care furnizau beligeranților arme, bani şi pregătire de luptă. Acolo unde era petrol la mijloc, conflictele se înteţeau.

Acest capitol analizează patru războaie din timpul ultimilor ani ai Războiului Rece. Două au avut loc în Africa, Război din Biafra (1967 – 1970) şi războiul civil din Angola (1975 – 1992), şi două în Orientul Mijlociu: războiul Iran-Irak (1980 – 1988) şi războiul din Afghanistan (1979 – 1989).

Angola s-a aflat în război timp de aproape jumătate de secol. Războiul de Independență de 14 ani, împotriva coloniştilor portughezi, a fost urmat de un război civil între trei dintre grupările de eliberare națională: MPLA marxistă (Mişcarea Populară pentru Eliberarea Angolei), UNITA (Uniunea Națională pentru Independența Totală a Angolei) şi FNLA (Frontul Național pentru Eliberarea Angolei), susținut de SUA. Fiecare grupare se lupta pentru preluarea resurselor de petrol şi diamante, care le-ar fi permis să cumpere mai multe arme şi să angajeze mai mulți mercenari. Lupta a continuat timp de mai bine de un deceniu după încheierea Războiului Rece, luând sfârşit în cele din urmă în 1992, deşi a reizbucnit la sfârşitul anilor 1990.

Războiul din Biafra a fost extrem de neobişnuit pentru un conflict al erei Războiului Rece, în sensul că guvernul federal

nigerian a fost sprijinit atât de Marea Britanie, cât şi de URSS. Uniunea Sovietică spera să câştige Nigeria de partea sa cu ajutor militar, însă miza acestui război civil erau autonomia Igbo, care avea o cultură aparte, şi controlul resurselor, în principal al petrolului. În timp ce guvernul britanic dezbătea dacă să îl susțină în continuare pe generalul Gowon în Lagos, Shell, BP şi alte companii petroliere făceau afaceri cu regimul de la Biafra.

În Orientul Mijlociu, bogat în petrol, importanța strategică a regiunii însemna că SUA şi URSS acționau în mod constant din umbră şi manifestau un interes activ în conflictele dintre statele aflate în zonă. Suspectând că Uniunea Sovietică plănuieşte să se implice în Golful Persic, CIA a finanțat rezistența față de invazia sovietică din Afghanistan, permițând pentru prima dată grupurilor teroriste talibane ale lui Osama Bin Laden să devină o forță. La scurt timp după aceea, SUA s-au implicat în războiul Iran-Irak, cel puțin parțial, deoarece era vorba despre țări aflate pe locul doi şi trei în lume ca mărime a rezervelor de petrol.

O serie de scandaluri care au izbucnit cu privire la acțiunile Statelor Unite şi ale aliatului său, Marea Britanie, în timpul războiului Iran-Irak, au fost puse de către teoreticienii conspirației pe seama celor mai sumbre motive comerciale. Afacerea Iran-Contra a dezvăluit vânzările secrete de arme efectuate de administrația Reagan către Iran. Profiturile obținute de pe urma acestor vânzări s-au îndreptat către rebelii Contra (care primeau deja un sprijin financiar substanțial de la baronii petrolului din Texas, precum şi de la alți oameni de afaceri importanți) care luptau să răstoarne guvernul sandinist de stânga, ales în mod democratic în Nicaragua. A urmat apoi afacerea Matrix Churchill din Marea Britanie, de data aceasta privind vânzările de arme ilegale către Irak din anii 1980.

Războiul Rece în Africa

În cea de-a doua jumătate a secolului XX, unul dintre cele mai surprinzătoare lucruri a fost că nu au mai existat alte războaie pe teritoriul Africii. Aproape toate granițele naționale de pe continent fuseseră trasate de către puterile coloniale (în 1957, doar trei țări africane, Etiopia, Liberia şi Africa de Sud erau independente), care ignoraseră factorii culturali sau lingvistici la împărțirea teritoriilor.

Războiul de la Biafra a fost primul dintr-o serie de războaie de secesiune de pe continent, în care minoritatea Igbo, din regiunea bogată în petrol Biafra, a încercat să se desprindă de Nigeria şi să pună bazele unui stat autonom. În linii mari, respectul pentru granițele stabilite a constituit obiectivul principal al acordurilor panafricane, care aveau ca scop promovarea stabilității şi a dezvoltării economice.

În timpul Războiului Rece, conflictele care izbucneau erau adesea sporite de intervenția uneia sau a ambelor superputeri, sau a aliaților lor. URSS şi China „Roşie" considerau că Africa postcolonială era pregătită pentru convertirea la comunism, regimul bucurându-se de succes în Angola, Etiopia şi în alte țări ale lumii.

În 1977, sprijinul acordat de URSS şi Cuba Ethiopiei, pentru respingerea invaziei somaleze din disputata regiune Ogaden a fost indispensabil, ajutorul militar sovietic permițând, de asemenea, forțelor dictatorului etiopian Mengistu să înăbuşe revolta secesioniştilor din Eritreea, Etiopia de Est.

În Angola şi Mozambic, două foste colonii ale Portugaliei, războiul civil a făcut ravagii aproape pe întreaga lor perioadă de existență ca state independente. Rezistența Națională Mozambicană (RENAMO), o mişcare de opoziție sprijinită de populația albă din Africa de Sud, a luptat timp de 25 de ani pentru a îndepărta guvernul marxist.

În Angola, trei facțiuni au început în lupta pentru conducerea țării: Mişcarea Populară pentru Eliberarea Angolei

(MPLA), Frontul Național pentru Eliberarea Angolei (FNLA), sprijinit de Statele Unite, şi Uniunea Națională pentru Independența Totală a Angolei (UNITA), care se bucura de sprijin din partea Chinei şi Africii de Sud. Abia în 1990, după încheierea Războiului Rece, Statele Unite şi Uniunea Sovietică au început să lucreze împreună cu mediatorii portughezi, pentru a aduce pacea în țara devastată de război. Unul dintre motivele pentru care lupta a putut continua timp de atâtea decenii a fost că Angola era extrem de bogată în resurse naturale, îndeosebi în petrol şi diamante.

Războiul civil din Angola

Portugalia fusese prima țară care pusese bazele unui imperiu în Africa subsahariană şi ultima care plecase. La 400 de ani după ce devenise colonie portugheză, Angola şi-a câştigat independența pe 11 noiembrie 1975. Acesta a fost un premiu însemnat pentru Portugalia: deținea locul doi, din punctul de vedere al mărimii rezervelor de petrol din Africa subsahariană (după Nigeria), iar la începutul anilor 1970, extrăgea aproximativ 9 milioane de tone de petrol pe an (180.000 de barili pe zi). Portugalia depindea foarte mult de petrolul angolez atunci când țările OPEC au întrerupt exporturile, după ce permisese ca transportul de mărfuri către Israel să se facă prin teritoriile sale.

De asemenea, până la izbucnirea războiului din 1975, Angola fusese a patra țară producătoare de diamante din lume şi deținea resurse brute de minerale valoroase, inclusiv aur, zinc, cupru şi uraniu. În plus, țara avea o linie de coastă de 1600 de kilometri, care oferea macrou, ton, crustacee şi sardine, şi era unul dintre cei mai mari producători de cafea, precum şi de alte produse agricole. Luanda, capitala, era mai mare decât oricare alt oraş din Portugalia, cu un profil de clădiri de birouri asemănător celui din Manhattan şi cafenele portugheze răspândite de-a lungul coastei Atlanticului.

Ocupanții portughezi s-au retras, în cele din urmă, în 1975, după ce guvernul lui Salazar de la Lisabona a fost răsturnat printr-o lovitură de stat de tineri ofițeri ai armatei, care doreau ca războaiele coloniale ale țării să ia sfârşit. Multe dintre armatele din Angola luptau de 14 ani pentru independență.

Noii conducători de la Lisabona plănuiau să ofere puterea uneia dintre grupările care luptaseră pentru eliberare națională, MPLA marxiste. FNLA şi UNITA au declarat imediat război MPLA, acestea încercând să preia Luanda înainte ca MPLA să poată forma un guvern, iar războiul a izbucnit la scurt timp după proclamarea independenței.

În iulie 1975, forțele rebele au invadat țara: UNITA, de la bazele lor din Africa de Sud, şi FNLA, de la cele din Zair. Holden Roberto, conducător al FNLA, era fratele preşedintelui Zairului, Mobutu Sese Seko, care venise la putere printr-o lovitură de stat organizată de CIA (rolul jucat de SUA în Zair este analizat în Capitolul X). CIA a fost implicată în ambele atacuri, iar documentele Departamentului de Stat al SUA dezvăluie că autoritățile Statelor Unite erau la curent cu planurile de invazie şi că au transportat pe cale aeriană oameni şi echipamente pe linia frontului.

Agenții operativi ai CIA trimişi să ajute FNLA, şi ulterior UNITA, au descoperit curând că una dintre problemele întâmpinate era aceea că forțele militare ale ambelor facțiuni erau insuficiente. Deşi înalții oficiali ai CIA din țară şovăiau, au decis să angajeze mercenari. Urmările acestei tactici au fost diverse: unii soldați s-au dovedit a fi, pur şi simplu, incompetenți, iar alții – periculos de psihopați. Costas Georgiou, un soldat greco-cipriot care i-a executat în 1975 pe 14 dintre soldații din propria armată pentru săvârşirea unor acte de presupusă laşitate, a fost unul dintre cele mai notorii exemple în acest sens. Acesta şi patru dintre colegii săi mercenari au fost condamnați la moarte de un tribunal din Luanda şi executați de către MPLA. Un mercenar britanic dezertor declara că raidurile din Angola aveau drept țintă nu

numai militari, ci „orice mişca, inclusiv femei şi copii” (Bruce Kennedy, CNN, 1998).

Dezvăluirea faptului că CIA susținuse în secret atât FNLA, cât şi UNITA, a provocat o dezbatere incendiară în cadrul senatului SUA. Daniel P. Moyniham, ambasadorul SUA la Națiunile Unite, susținea că, dacă Statele Unite ar înceta să sprijine grupările anticomuniste, „comuniştii ar prelua Angola” (TVew *York Times*, 30 decembrie 1975) şi nu numai că ar fi controlat rezervele de petrol ale Angolei, ci ar fi fost în poziția de a amenința rute importante de transport. SUA erau deja preocupate de amenințarea reprezentată de bazele sovietice din Somalia asupra transportului de petrol de pe coasta est-africană. Dacă, din orice motiv, Canalul de Suez nu putea fi folosit, Angola era situată pe principala rută alternativă de transport între Golful Persic şi Europa.

Cu toate acestea, în decembrie 1975, senatul SUA a votat pentru întreruperea finanțării transporturilor de arme, care se secau în secret către Angola. Statele Unite, care încercau să se retragă din Asia de Sud-Est, după umilitoarea înfrângere din Vietnam, nu doreau să se implice într-un război în Angola.

FNLA a fost rapid învinsă şi războiul civil s-a încheiat în 1976, însă UNITA continua să controleze partea de nord a țării şi să ducă o campanie de gherilă împotriva MPLA, care se stabilise acum în Luanda. Conservatorii americani au solicitat reluarea relațiilor diplomatice între Washington şi Luanda, deoarece aproximativ 11400 de soldați cubanezi şi consultanți tehnici se aflau încă în țară.

Încercările de reconstrucție a Angolei după războiul civil şi continuarea luptei împotriva UNITA au depins aproape în totalitate de petrol, care, în mai 1976, reprezenta 80% din exporturile țării.

Gulf Oil, care opera în Angola încă din perioada colonială, a oprit producția pentru o scurtă perioadă de timp şi, în urma presiunilor exercitate de guvernul american, şi-a depus redevențele pentru petrolul angolez într-un cont fiduciar, pe toată durata războiului. Cu toate acestea, în august 1977,

ajunsese să producă 123.000 de barili pe zi, aproape până la nivelul de dinainte de război. Se părea că Gulf Oil era la fel de fericită să facă afaceri cu MPLA marxistă, pe cât fusese să lucreze cu administrația colonială portugheză.

În mod ironic, trupele cubaneze protejau acum terenurile petrolifere angoleze şi infrastructura enclavei Cabinda de la granița cu Zairul, pentru ca Gulf Oil să poată face afaceri acolo (Marvine Howe, *New York Times*, 30 mai 1976). Până în 1985, Gulf investise 100 de milioane de dolari în Cabinda.

Refuzul guvernului american de a relua relațiile diplomatice nu a afectat comunitatea de afaceri şi, până în 1984, SUA au fost cel mai mare partener comercial al Angolei, cumpărând 53% din exporturile sale (în principal petrol). La câțiva ani după război, băncile americane finanțaseră aproape în totalitate compania petrolieră de stat Sonangol, care avea o participație de 51% în Golful Cabinda. În deceniul de după câştigarea independenței, băncile americane au împrumutat peste 200 de milioane de dolari companiilor angoleze şi încă 230 de milioane de dolari au fost împrumutate de către Export-Import Bank, un interpus al guvernului american, care garanta împrumuturi pentru a încuraja companiile străine să facă afaceri cu SUA.

Băncile străine şi oficialii din Golf au raportat o relație de lucru excelentă cu guvernul marxist din Luanda. „Este o chestiune de afaceri", spunea Lucio Lara, membru al Biroului Politic angolez (Steve Mufson, *Wall Street Journal*, 13 noiembrie 1985).

Această situație avea să se schimbe în ianuarie 1981, când noul preşedinte republican, Ronald Reagan, a venit la putere. Mulți conservatori americani menținuseră legăturile cu liderul UNITA, Jonas Savimbi, şi sperau să obțină anularea Amendamentului Clark, din 1976, care interzicea sprijinirea grupărilor antiguvernamentale în Angola.

În februarie 1981, oficialii de la Casa Albă au anunțat că administrația Reagan intenționa să ceară Congresului să ridice interdicția, pe seama căreia mulți dintre consultanții lui

Reagan puseseră succesul forțelor guvernamentale angoleze, care fuseseră sprijinite de URSS şi Cuba. Ei sperau că acesta le va permite să sprijine UNITA, în ciuda sfaturilor experților de la Departamentul de Stat, care îi înştiințaseră că nu există indicii că UNITA ar fi pe punctul de a pătrunde în zonă şi care îi avertizaseră cu privire la pericolele sprijinirii unei armate „surogat", într-un moment în care Statele Unite nu dețineau controlul asupra propriilor acțiuni.

De asemenea, suporterii aripii de dreapta ai lui Savimbi, din Statele Unite, erau înclinați să ignore faptul că UNITA fusese la origine o grupare marxistă, care primea ajutor de la China şi de la Africa de Sud. Mai mult, Savimbi a declarat că nu exista nicio diferență de ideologii între gruparea sa şi MPLA.

Într-un interviu din 1982, acesta afirma: „Nu sunt capitalist. Unii dintre prietenii mei americani au rămas nedumeriți când le-am spus că nu sunt capitalist şi nici nu intenționez să devin. Astfel că prietenii mei, printre care şi senatorul Jesse Helms, au rămas absolut şocați" (Williamson M. Evers, *Wall Street Journal*, 11 februarie 1986).

De asemenea, oficiali ai Departamentului de Stat al Statelor Unite au subliniat că, în ciuda rapoartelor UNITA, numărul cubanezilor din țară scăzuse în ultimul timp. Totuşi, oficialii guvernului angolez susțineau că aveau nevoie de soldații cubanezi pentru a se ocupa de incursiunile sud-africane din sudul țării, unde aveau ca țintă bazele SWAPO (Organizația Popoarelor din Africa de Sud-Vest) şi trupele de gherilă care luptau pentru independență în Namibia.

În timp ce Congresul dezbătea anularea Amendamentului Clark, Chevron (Standard Oil of California fuzionase cu Gulf Oil în 1980 şi compania rezultată fusese denumită Chevron), Texaco, Elf şi alte companii occidentale făceau din ce în ce mai multe investiții în Angola. Exista o diferență din ce în ce mai mare între companiile petroliere care erau dispuse să facă afaceri cu MPLA (şi chiar doreau ca regimul să continue, de dragul stabilității) şi anticomuniştii din Washington, care doreau victoria UNITA. Mai mult, grupul propagandist de

dreapta aparținând unui comitet local al Partidului Conservator a comandat imprimarea unor postere de tipul „Căutat de poliție”, în genul celor din Vestul Sălbatic, cu chipul președintelui companiei Chevron, George Keller.

UNITA a anunțat că își va continua campania de sabotaj economic, care viza industria petrolieră, dacă multinaționalele care operau în țară nu influențau MPLA pentru a pune capăt războiului. La scurt timp după aceea, UNITA a aruncat în aer o parte din conducta de petrol a companiei Chevron, lungă de 40 de kilometri, omorând zece oameni. Aceasta fusese a șasea ocazie de la câștigarea independenței în care conducta era întreruptă. În mai 1985, a avut loc o tentativă mai gravă de sabotaj: un comando sud-african a fost arestat în timp ce încerca să arunce în aer depozitul de petrol al companiei Gulf Oil de la Malongo.

„Nu am vizat ANC sau SWAPO, ci Gulf Oil. Însă, prin acea acțiune am sperat să reducem ajutorul acordat de guvernul angolez acestor grupări”, declară Winan Petrus du Toit, căpitanul comandoului capturat (Patrick Reyno, Associated Press, 28 mai 1985). Conform spuselor lui Paulino Pinto João, ministrul culturii şi al informațiilor angolez, dacă încercarea de sabotaj ar fi reuşit, aceasta ar fi costat Angola 30 de milioane de dolari în țiței neprelucrat, 200 de milioane de dolari în echipamente şi încă 250 de milioane de dolari în producție pierdută pe durata reconstrucției.

La jumătatea anilor 1980, UNITA a extins războiul civil mai mult în Angola, cu sprijin sud-african, lansând o campanie de sabotaj economic care avea ca scop alungarea tehnicienilor occidentali şi a afaceriştilor care cooperau cu guvernul MPLA. Ei au primit ajutor pe 10 iulie 1985, când Congresul Statelor Unite a votat pentru anularea Amendamentului Clark, marcând sfârşitul interdicției de un deceniu, privind ajutorul militar al Statelor Unite pentru UNITA. Deşi exista acum o majoritate democrată în Congres, acesta era un simptom al atitudinii vigilente din politica SUA din acea perioadă.

După anularea amendamentului, atât Savimbi, cât şi Departamentul de Stat al SUA au început să exercite presiuni asupra Chevron şi a altor companii petroliere, pentru a opri exploatarea petrolului din Angola. Conservatorii din cadrul Departamentului de Stat considerau că Chevron mersese mult prea departe cu influențarea Congresului împotriva destabilizării regimului MPLA. La 31 ianuarie 1986, Savimbi a amenințat cu sabotarea sucursalelor Chevron din Cabinda, dacă aceasta nu avea să le închidă.

„Este o țintă", a spus Savimbi în cadrul unei conferințe de presă de la Washington. „Gulf Oil ajută la prelungirea războiului prin sprijinirea guvernului angolez cu bani proveniți de pe urma operațiunilor sale din Cabinda" (John Fogarty şi Jeff Pelline, *San Francisco Chronicle*, 1 februarie 1986).

Într-un interviu pentru *Washington Post*, Savimbi a acuzat Chevron/Gulf că „fac lobby împotriva mea… dacă nu vor să fie loviți, n-ar trebui să mai facă politică" (*Washington Post*, 4 februarie 1986).

Cu toate acestea, Ministerul de Externe a încetat brusc să mai insiste ca Chevron să se retragă din Angola.

În 1991, odată cu încheierea Războiului Rece, MPLA şi UNITA au convenit să transforme Angola într-un stat pluripartit. Washingtonul şi Moscova au luat şi ele parte la negocierile de pace. Totuşi, atunci când José Eduardo dos Santos, liderul în funcție al MPLA, a câştigat alegerile supervizate de Națiunilor Unite, UNITA a susținut că acestea fuseseră fraudate şi lupta a fost reluată. Capitolul VIII va analiza modul în care cele mai mari companii petroliere din lume, neavând voie să opereze în Angola, au cooperat cu facțiunile rivale şi au contribuit la perpetuarea conflictului.

Războiul din Biafra

Războiul din Biafra, din Nigeria, dintre secesioniştii Igbo din regiunea bogată în petrol Biafra şi guvernul federal, a fost unul

dintre cele mai sângeroase conflicte din era Războiului Rece, cu 100.000 de victime în rândul militarilor şi până la două milioane de civili morți din cauza politicii de înfometare deliberate, a guvernului federal.

Lucru neobişnuit pentru un conflict al erei Războiului Rece, atât Marea Britanie, cât şi Uniunea Sovietică s-au oferit să susțină guvernul federal. Atât Londra, cât şi Moscova au anticipat victoria guvernului federal şi accesul preferențial la petrolul nigerian de care urmau să se bucure țările care aveau să-l sprijine. Cu toate acestea, mai erau şi alte aspecte în joc. URSS, ea însăşi producătoare de petrol, voia să câştige Lagosul de partea sa în Războiul Rece, în timp ce Marea Britanie se temea de o fragmentare a multora dintre fostele sale colonii din Africa, dacă separatiştii din Biafra stabileau un precedent.

Petrolul a fost descoperit în Delta Nigerului în 1958, cu doi ani înainte ca Nigeria să-şi câştige independența față de Marea Britanie. Majoritatea rezervelor de petrol erau concentrate în partea de sud a Deltei Nigerului, în regiunea Biafra, căminul populației Igbo. Începând din acel moment, petrolul a ajuns repede să domine economia Nigeriei.

Cauzele pentru care populația Igbo se retrage, la numai şase ani după ce Nigeria îşi câştigase independența față de Marea Britanie, în 1960, erau atât de natură tribală, cât şi economică. Generalul Gowon, preşedintele Nigeriei în timpul războiului civil, i-a descris ca pe un război pentru controlul resurselor (cu alte cuvinte, controlul asupra petrolului din Delta Nigerului), însă acesta a fost mai mult de atât. Granițele Nigeriei fuseseră trasate de colonizatorii săi, îngrămădind 60 de milioane de oameni şi peste 300 de grupuri etnice şi triburi pe teritoriile sale. Cele trei grupuri etnice majore erau: Igbo la est, Yoruba la vest şi Hausa/Fulani la nord.

Cei din populația (creştină) Igbo se descriau adesea ca fiind „evreii Africii"; erau priviți cu suspiciune din cauza succesului lor comercial şi a diferențelor religioase dintre ei şi vecinii lor. După independență, populația Igbo a obținut cele mai bune

locuri de muncă în guvern şi la firme, sub alianța politică conservatoare dintre Hausa, care se afla la conducere, şi partidele Igbo.

Grupul etnic Yoruba, de la vest, a fost inițial exclus din coaliție, deoarece partidul majoritar în regiune era Grupul de Acțiune de stânga. Cu toate acestea, atunci când a apărut un partid conservator în regiune, el a format o nouă alianță politică cu Hausa, de data aceasta excluzând populația Igbo de la putere.

La alegerile din 1965, Alianța Națională Nigeriană, care reunea musulmanii din nord şi conservatorii din vest, a obținut o victorie răsunătoare asupra Marii Alianțe Progresive Unite a creştinilor din est şi a liberalilor din alte zone ale țării.

După acuzațiile de frauda aduse de Alianța Națională Nigeriana, ofițerii Igbo de stânga, conduşi de generalul Ironsi, au pus la cale o lovitură de stat. Câteva luni mai târziu, generalul Yakubu Gowon l-a înlocuit pe generalul Ironsi, după o contralovitură organizată de ofițerii din nord. Tensiunile etnice din țară au crescut, existând rapoarte la nigerieni Igbo, care locuiau în nordul musulman al țării, că erau masacrați. De asemenea, autoritățile Igbo se temeau că, fără o poziție în guvern, nu vor mai avea control asupra petrolului produs în regiunea lor şi că acesta avea să fie direcționat spre folosul nordului şi al vestului țării.

Colonelul Odumegwu Ojukwu, guvernatorul militar al regiunii, declara că aceasta nu mai făcea parte din Nigeria şi că, din acel moment, avea să devină Republica independentă Biafra. Guvernul de la Lagos a refuzat să accepte independența regiunii, aceasta însemnând pierderea majorității rezervelor de petrol ale țării.

Guvernul nigerian a trimis imediat armata pentru a recaptura teritoriul Biafra şi pentru a-l readuce sub controlul Lagosului. Inițial, eforturile lor nu s-au bucurat de succes, trupele din Biafra gonind forțele armate guvernamentale, traversând fluviul Niger, avansând destul de mult în teritoriul federal şi amenințând capitala sa, Lagos. Cu toate acestea, în

momentul în care forțele armate federale, mult mai numeroase, s-au reorganizat, au împins armata din Biafra înapoi în inima teritoriului Igbo, capturând capitala Biafrei, Enugu. O blocadă maritimă, continentală şi aeriană asupra regiunii Biafra a împiedicat trecerea transporturilor de arme sau provizii şi nu le-a mai permis locuitorilor Biafrei să-şi vândă petrolul.

În 1968, cele două armate ajunseseră în impas: locuitorii din Biafra se aflau sub asediu, însă nu permiteau armatei federale să mai avanseze.

Doar patru guverne străine recunoscuseră guvernul din Biafra, însă, pe măsură ce războiul continua, simpatia internațională creştea. Armata federală a recurs la o tactică deliberată de sabotare a agriculturii şi de sistare a proviziilor de alimente pentru a înfometa dușmanul.

„Totul este permis în război. Şi înfometarea este o armă… nu suntem obligați să îngrăşăm dușmanul pentru a se putea lupta mai bine cu noi", spunea căpetenia Awolowo, vicepreşedinte în guvernul militar al lui Gowon (Hugh Nevill, Agenția France Presse, 16 ianuarie 2000).

Simpatia pentru locuitorii Biafrei creştea şi mai mult, pe măsură ce fotografii ale copiilor şi civililor înfometați erau difuzate peste tot în lume. Grupuri de voluntari au trimis avioane cu ajutoare umanitare, alimente şi medicamente, pentru populația din Biafra, deşi Lagosul susținea că voluntarii aduceau şi arme şi că guvernul din Biafra angaja mercenari străini să lupte pentru el.

Totuşi, cel mai important ajutor extern a fost direcționat către guvernul federal din Lagos. SUA instituiseră un embargo pe exporturile de bunuri militare către guvernul federal sau către locuitorii din Biafra, însă atât Londra, cât şi Moscova au permis trimiterea de echipament către Nigeria. Majoritatea echipamentului militar al Biafrei venea din Franța, prin intermediul țarilor africane vorbitoare de limbă franceză.

Inițial, Marea Britanie a crezut că guvernul federal va ieşi victorios şi că acesta va înăbuşi rapid revolta. Procesele-

verbale ale cabinetului, din 1969, dezvăluie că guvernul lui Harold Wilson a petrecut luni întregi dezbătând dacă să continue sprijinirea guvernului nigerian, mai ales după ce a devenit evident că generalul Gowon încerca să-i înfometeze pe locuitorii Biafrei pentru a-i înfrânge. Guvernul s-a confruntat şi cu dificultăți de ordin politic după ce a ieşit la iveală faptul că forțele aeriene nigeriene federale bombardau ținte civile în Biafra.

Totuşi, acesta era primul război secesionist din Africa, care ridica temerea că acordarea independenței Biafrei putea duce la războaie de secesiune în multe dintre statele africane postcoloniale.

Într-o şedință de guvern, Michael Stewart, ministrul afacerilor externe, spunea: „Avem o dilemă. Se pare că ne-am bazat tactica pe pronosticurile unei victorii rapide a guvernului militar federal, care s-au dovedit a fi greşite. Am vrut ca măcelul şi înfometarea să ia sfârşit, însă victoria federală, pe care încă o vedeam ca pe o soluție de dorit, nu mai putea fi obținută – sau cel puțin aşa părea, la acel moment – fără continuarea lor" (Giles Elgood, *Reuters*, 1 ianuarie 2000).

Din moment ce Moscova demara tratative cu guvernul nigerian, Marea Britanie spera să împiedice Nigeria să treacă de partea sovieticilor. Wilson, care a vizitat Nigeria în martie 1969 şi l-a caracterizat pe Gowon ca fiind „un om de o mare sinceritate şi convingere religioasă", a concluzionat că politica sa a fost „cel mai mic din cele două rele" (Giles Elgood, Reuters, 1 ianuarie, 2000).

De asemenea, au existat şi motive mai puțin dezinteresate care au stat la baza intervenției: protecția intereselor britanice în Nigeria. Era vorba, în principal, de cea mai mare investiție britanică din țară: societatea mixtă Shell/BP de pe terenurile petrolifere din Delta Nigerului.

Spre deosebire de alți directori de companii petroliere, ca de exemplu Deterding sau Teagle, în perioada interbelică, companiile petroliere nu au dat dovadă de prea multă loialitate politică în timpul Războiului Rece. Ele erau pregătite să

colaboreze cu acoliții lor din Occident sau din blocul sovietic, cu condiția să-şi îmbunătățească accesul la rezervele de petrol ale lumii. Deoarece Gulf/Chevron şi Texaco considerau că vor câştiga mai mulți bani făcând afaceri cu MPLA, care era sprijinită de sovietici, ele aveau să ignore cererile Ministerului de Externe de a se retrage din Angola. Când regimul din Biafra s-a schimbat, Shell, BP şi celelalte companii care operau în Delta Nigerului au început să plătească redevențe mai degrabă acestuia, care deținea, de fapt, în acel moment, controlul asupra terenurilor petrolifere, decât guvernului nigerian din Lagos.

Shell fusese de acord să ofere guvernului din Biafra „o plată simbolică" de 250.000 de lire sterline, inițiativă pe care Ministerul de Externe britanic a susținut-o inițial, deoarece colonelul Ojukwu controla terenurile petrolifere (Aroyehun Ghenga, *Independent on Sunday*, 4 ianuarie 1998). Revizuind actul politic, Wilson nota pe margine: „argument periculos – vezi Rhodesia". Rhodesia (actualmente Zimbabwe) îşi declarase independența față de Marea Britanie în 1965, însă Marea Britanie încerca în continuare să împiedice noul regim să câştige recunoaştere internațională.

Dezbaterea cu privire la plata redevențelor pentru petrol a devenit irelevantă, când generalul Gowon a instituit o blocadă asupra regiunii Biafra, oprind în întregime exporturile de petrol. Deoarece se lupta cu probleme economice pe plan intern, Marea Britanie avea drept obiectiv ridicarea blocadei pentru a putea continua să importe petrol nigerian. În timp ce organizațiile internaționale de caritate încercau să aducă provizii locuitorilor Biafrei, piloții britanici şi egipteni zburau cu avioane de producție sovietică în raidurile nocturne de bombardament asupra oraşelor din Biafra.

Cu toate acestea, pe parcursul războiului, fotografii ale locuitorilor înfometați ai Biafrei au fost difuzate în întreaga lume, determinând Marea Britanie să-şi retragă sprijinul pentru Lagos.

Când generalul Gowon a încercat să importe 12 bombardiere, 6 vedete de patrulare şi 24 de tunuri antiaeriene, ministrul britanic al afacerilor externe, George Thomas, a fost trimis la Lagos.

„Dacă Gowon ne ajuta în privința petrolului, domnul Thomas va aranja o vânzare a tunurilor antiaeriene", i se spunea lui Wilson într-o notă venită de la minister.

Totuşi, Gowon nu a fost de prea mult ajutor în privința petrolului, refuzând să ridice blocada. Aproape întreaga comandă a fost anulată, dar a reuşit să obțină tunurile antiaeriene, precum şi cele două vedete de patrulare pe care le comandase deja. În timpul războiului, acestea au fost folosite pentru impunerea embargoului asupra exporturilor de petrol ale Shell/BP.

În decembrie 1969, armata federală, alcătuită din 120.000 de soldați, a lansat o ofensivă din patru direcții asupra Biafrei. Puciul a tăiat provincia rebelă în două şi, luna următoare, rezistența Biafrei a fost înfrântă. Ojukwu a fugit în Cote d'Ivoire. Estimările plasează numărul total de victime între 1 şi 3 milioane, oamenii murind fie în timpul luptelor, fie din cauza bolilor sau a foametei. În regiunea Biafra, industria şi infrastructura erau distruse.

Inițial, guvernul federal a insistat asupra controlării tuturor voluntarilor străini din Biafra, însă ulterior a permis experților internaționali să inspecteze regiunea (unde nu au găsit dovezi de genocid) şi au fost de acord să nu-i trateze pe cetățenii Igbo ca pe învinşi. Ojukwu, aflat încă în exil, alături de un număr mic de adepți au devenit țapii ispăşitori ai războiului, iar oamenii de rând din Biafra au fost reintegrați în societatea nigeriană.

Deşi războiul se terminase, multe dintre grupările etnice minoritare din Delta Nigerului se simțeau ofensate de rolul pe care companiile petroliere străine îl jucaseră în preluarea resurselor lor naturale, adeseori provocând daune mediului înconjurător. Capitolul VIII va analiza conflictele recurente din

alte părți ale regiunii producătoare de petrol şi relația, adesea tensionată, dintre comunitățile locale şi guvernul din Lagos.

Petrolul a avut o influență nefastă asupra Nigeriei, acesta fiind responsabil pentru corupția de la toate nivelurile guvernului, în prezent, estimările arată că 40% din petrolul Nigeriei este furat şi vândut pe piața neagră. În ultimii trei ani, Transparency International a clasat Nigeria în rândul primelor trei țări din punctul de vedere al corupției.

Războiul din Biafra nu a avut, pe termen lung, consecințe grave asupra producției mondiale de petrol. Cu toate acestea, în ultimul deceniu al Războiului Rece, respectiv în anii 1980, alte două războaie au izbucnit în Orientul Mijlociu, o zonă de interes mult mai mare pentru companiile petroliere şi guvernele care importau petrol. Invazia sovietică din Afghanistan, din 1979, a fost urmată, în 1980, de războiul Iran-Irak. Ambele aveau să însemne implicații majore pentru viitorul industriei petroliere mondiale.

Invazia sovietică din Afghanistan

Forțele sovietice au intrat pentru prima oară în Afghanistan în 1979, marcând începutul unei operațiuni de zece ani, care avea să devină cunoscută drept „Vietnamul Rusiei”. Pe durata de zece ani a războiului, şi după, conflictul avea să atragă şi alte țări, precum Statele Unite, China şi națiuni musulmane, cum ar fi Arabia Saudită şi Pakistanul şi, în cele din urmă, să aducă dictatura fundamentalist-talibană la putere.

Armatele perşilor, cele ale lui Genghis-Han, ale lui Alexandru cel Mare sau ale Imperiului Britanic, toate invadaseră Afghanistanul încă din Antichitate, însă niciuna nu reuşise să stăpânească teritoriile sale muntoase neprimitoare pentru multă vreme. Pentru toți invadatorii săi, Afghanistanul avea, în special, o importanță strategică, din cauza poziționării sale la răscrucea dintre Orientul Mijlociu, Asia Centrală, India şi China.

Din multe puncte de vedere, Afghanistanul era încă o societate feudală, conducători rivali stăpânind diferite părți ale țării, multe practic independente față de capitala țării, Kabul. În secolul XX, înainte de invazia sovietică, nu mai puțin de opt conducători fuseseră îndepărtați prin mijloace nedemocratice sau violente. Cel mai longeviv dintre aceştia, regele Zahir Shah, făcuse eforturi de a moderniza țara, şi domnia sa de 40 de ani, din 1933 până în 1973, a constituit o perioadă de stabilitate neobişnuită pentru Afghanistan. În 1973, a fost detronat de fratele său, Sardar Mohammed Daoud, printr-o lovitură de stat sângeroasă, apoi, cinci ani mai târziu, Daoud şi întreaga sa familie au fost uciși în urma unei lovituri de stat comuniste, organizate de Partidul Democrat Popular din Afghanistan.

Aproape imediat, SUA au intervenit pentru a finanța forțele „mujahedine" (o coaliție a rezistenței islamice şi naționaliste) care luptau împotriva noului guvern comunist al lui Noor Mohammed Taraki. Timp de un an, acesta s-a străduit să înăbuşe rezistența şi să-şi păstreze unită administrația, pe punctul de a fi fragmentată. Pe 24 decembrie 1979, URSS trimitea trupe în Afghanistan.

De ce s-a amestecat URSS în Afghanistan? Dintr-un motiv foarte simplu: intra în război pentru a proteja un guvern socialist prieten, care nu dispunea nici de bani, nici de arme pentru a se apăra. Acestea au fost argumentele liderului sovietic de la acea vreme, Leonid Brejnev, care susținea că URSS avea dreptul să vină în ajutorul altei țări socialiste.

Dar Afghanistanul era şi o țintă strategică importantă pentru URSS. Intrarea trupelor sovietice în Afghanistan însemna că provincia Belucistan din Pakistan, care era slab populată şi în care domnea anarhia, rămânea singura regiune care mai separa zona de influență sovietică de Marea Arabiei. Aceasta comunică printr-o strâmtoare cu Golful Persic, prin care sunt nevoite să treacă majoritatea tancurilor petroliere ale lumii. La începutul războiului din Afghanistan, Pakistanul avea un guvern de dreapta, însă dacă regimul acestuia se

schimba sau Belucistanul îşi cerea dreptul la secesiune, forţele sovietice ar fi câştigat accesul la porturile acestora.

Prezența guvernelor comuniste din Etiopia şi Yemen a cauzat temeri în Occident cu privire la planurile de atac prin „dublă învăluire" asupra Orientului Mijlociu.

Arhiva generalului Vasili Mitrohin, şeful arhivei din cadrul Departamentului de Informații Externe al KGB, dezvăluie că KGB şi-a sporit sprijinul pentru grupările secesioniste din Pakistan după invazie. În mod sigur, existau mulți în Occident care vedeau implicarea sovietică în război ca pe o amenințare directă la adresa rezervelor mondiale de petrol.

Totuşi, dacă scopul Moscovei era controlul asupra petrolului din Golf, Afghanistanul nu era tocmai cea mai evidentă opțiune, decât prin prisma dificultăților guvernului de stânga de la Kabul, care oferiseră pretextul perfect pentru detaşarea de trupe în zonă. De ce nu alesese Iranul sau Irakul, unde putea obține un rezultat imediat? Luarea de măsuri pentru invadarea Afghanistanului nu făcea decât să tragă un semnal de alarmă şi să antagonizeze țările din Golf, fără să ducă la un rezultat concret.

De asemenea, Moscova acționa contrar politicii sovietice de la momentul respectiv, de îmbunătățire a relațiilor cu țările din Orientul Mijlociu. O dispută între Arabia Saudită şi Yemen fusese de curând rezolvată şi URSS îl încuraja pe Mengistu, preşedintele Ethiopiei, să înceapă negocierile oficiale cu musulmanii din Eritreea.

Moscova mai avea un motiv pentru care era interesată de resursele din Afghanistan. Din 1957, se explorau depozitele de gaze naturale din jurul fluviului Amudaria, din Afghanistan, şi sovieticii conveniseră să ofere asistență tehnică, în scopul extracției gazelor şi exportării acestora în republicile din Asia Centrală. Până în 1975, gazele din Afghanistan nu se folosiseră pentru consum intern, iar, după aceea, au fost utilizate în jur de 2 procente din producție. Din anii 1960, geologii sovietici identificaseră în Afghanistan peste 15

terenuri bogate în petrol şi gaze naturale, estimând rezervele de petrol probabile ale țării la 95 de milioane de barili.

O altă posibilă motivație sovietică, confirmată de numeroasele discursuri ale lui Brejnev, a fost că revoluția islamică din Iran provocase temeri că ar putea să se extindă în statele din sud ale Uniunii Sovietice (cele cinci state central-asiatice, precum şi Azerbaidjan, fuseseră toate zone tradițional musulmane înainte de 1920). Deşi ayatollahul Khomeini şi adepții săi detronaseră un lider favorabil SUA, pe şahul Mohammad Reza Pahlavi, aceştia nu păreau să îmbrățişeze foarte tare nici comunismul. Este posibil ca Brejnev să se fi temut că republicile sudice ar putea încerca să urmeze exemplul Iranului şi să se desprindă de URSS.

Atacarea Iranului ar fi fost dificilă, pentru că era o țară de aproximativ 65 de milioane de oameni, care deținea echipament militar sofisticat, achiziționat în timpul regimului şahului, însă, în momentul în care o revoluție islamică similară părea să izbucnească în Afghanistan (chiar la granița cu URSS), această țintă îi intimida mai puțin.

Principalul motiv pentru care SUA considerau că invazia sovietică a Afghanistanului este o amenințare pentru Golf fusese dat de un raport al CIA, publicat în 1977, care susținea că URSS rămâne fără petrol (Donald L. Barlett & James B. Steele, *Time*, 19 mai 2003). Raportul de 14 pagini, cu titlul „Iminenta criză a petrolului sovietic", sublinia recenta scădere a ratei de extracție şi concluziona că URSS avea să rămână curând fără petrol şi să devină un importator major. Raportul menționa că: „În următorii zece ani, URSS s-ar putea să se afle nu numai în imposibilitatea de a furniza petrol Europei de Est şi Occidentului la cantitatea actuală, ci şi în necesitatea de a concura pentru petrolul OPEC pentru a-şi asigura rezervele necesare". Doi ani mai târziu, prin prisma acestui raport, invazia Afghanistanului devenea deosebit de alarmantă pentru Statele Unite.

Dorim ca poziția noastră să fie foarte clară: orice încercare din partea unei forțe externe de a obține controlul asupra

regiunii Golfului Persic va fi privită ca un atac la adresa intereselor vitale ale Statelor Unite ale Americii, şi un astfel de atac va fi respins prin orice mijloace necesare, inclusiv prin forță militară", spunea, în ianuarie 1980, preşedintele american, Jimmy Carter, în discursul său referitor la starea națiunii.

De fapt, URSS deținea unele dintre cele mai mari rezerve de petrol şi gaze ale lumii, la Marea Caspică şi în Siberia, care abia dacă fuseseră exploatate. Motivul scăderii ratei de extracție era infrastructura petrolieră, veche şi depăşită din punct de vedere tehnologic, în comparație cu aceea folosită în alte părți ale lumii. După expansiunea economică rapidă din prima parte a secolului XX, Uniunea Sovietică sub conducerea lui Brejnev intrase într-o perioadă de declin economic progresiv, care îi afecta întreaga economie, nu numai sectorul energetic.

Cu toate acestea, consilierii lui Carter şi ai succesorului său, Ronald Reagan, au insistat că invazia Afghanistanului avea să fie primul pas făcut de sovietici pentru preluarea câmpurilor petrolifere din Golf. Folosind acest argument, Reagan a obținut repede finanțare de la Congres pentru asigurarea unei prezențe militare permanente în Golf.

În timp ce Reagan creştea capacitatea militară a SUA în Golf, CIA demara o operațiune secretă la scară largă în Afghanistan, furnizând arme în valoare de 1, 2 miliarde de dolari, inclusiv rachete Stinger, rebelilor afghani. Mujahedinii au primit şi ei ajutor şi arme din China şi Pakistan.

Mulți sunt de părere că CIA, care colabora cu serviciul secret pakistanez (ISI), a sprijinit în jur de 35.000 de musulmani radicali, din mai bine de 40 de țări, pentru a intra în Afghanistan şi pentru a se alătura luptei împotriva armatei sovietice. Strategii CIA au invadat şi ei țara, pentru a ajuta la planificarea operațiunilor militare ale mujahedinilor şi pentru a le instrui soldații. Mujahedinilor şi voluntarilor, „afghani arabi", li se furniza un amestec de cunoştințe militare americane şi legi islamice. Totuşi, SUA nu au recunoscut că

adevăratul lor obiectiv era destabilizarea Uniunii Sovietice, nu doar eliberarea Afghanistanului de armata sovietică.

Printre cei care au primit arme şi pregătire din partea SUA s-a aflat şi Osama Bin Laden, „oaia neagră" a uneia dintre cele mai bogate familii din Arabia Saudită, care venise în Afghanistan în 1979. Până în 1984, Bin Laden a fost capul organizației Maktab al-Khidamar (MAK), care furniza bani, arme şi soldați din afara Afghanistanului în timpul războiului. MAK a primit un ajutor substanțial de la serviciul secret pakistanez, prin care CIA a efectuat majoritatea operațiunilor secrete din țară.

Totuşi, pentru CIA, „afghanii arabi" erau mai uşor de manevrat decât războinicii locali imprevizibili, care constituiau cea mai mare parte a mujahedinilor şi care schimbau constant taberele, luptându-se unii cu ceilalți. Prin contrast, voluntarii care veneau în Afghanistan din toate țările islamice, sau din regiuni mai îndepărtate, erau foarte hotărâți cu privire la misiunea lor de izgonire a sovieticilor din Afghanistan.

Invazia sovietică, care a declanşat rezistența afghană, ce a implicat inițial aproximativ 30.000 de militari, numărul acestora ajungând, în cele din urmă, la 100.000. Mujahedinii primeau ajutoare din partea SUA, a Chinei şi a Arabiei Saudite, care veneau prin Pakistan şi Iran. Deşi URSS avea arme superioare şi deținea supremația aeriană, rebelii le-au înfruntat cu succes.

În mare măsură, conflictul ajunsese într-un punct mort, forțele sovietice şi guvernamentale controlând zonele urbane şi mujahedinii operând liber în regiunile rurale montane. Pe măsură ce războiul lua amploare, mujahedinii îşi îmbunătățeau organizarea şi, adăugând armele importate din SUA şi din alte țări ale lumii, forțele sovietice nu mai aveau avantajul tehnologic.

După moartea a 15.000 de soldați sovietici şi încercarea nereuşită de a-i înfrânge pe mujahedini, noul lider sovietic, Mihail Gorbaciov, a retras, în cele din urmă, trupele din Afghanistan, în februarie 1989, în urma unui acord mediat de

Națiunile Unite. Deşi URSS continua să trimită ajutor guvernului procomunist al preşedintelui Năjibullah, regimul său a căzut, la patru luni după prăbuşirea Uniunii Sovietice înseşi, în decembrie 1991.

La sfârşitul războiului, Afghanistanul era în ruine. Peste un milion de afghani muriseră şi alte cinci milioane se refugiaseră în țările vecine. Pentru cei rămaşi, speranța de viață se redusese la 40 de ani, una dintre cele mai scăzute din lume. Economia țării a fost şi ea afectată, minele acoperind aproximativ 2% din teritoriile țării, transformând până şi agricultura de subzistență într-o activitate periculoasă. Singura activitate cu adevărat profitabilă era cultivarea macului în văile înalte ale munților.

După retragerea soldaților sovietici, lupta a continuat; Afghanistanul era în continuare invadat de arme care proveneau din URSS şi de la CIA. Linia de conflict dintre comuniști şi mujahedini a fost retrasată după încheierea Războiului Rece, care a fost înlocuit de conflictul etnic dintre paştuni şi tadjici.

Puterile din regiune, Iranul, Pakistanul şi China, au continuat să finanțeze diverse facțiuni şi dictatori militari. Lucrurile s-au schimbat când Pakistanul a furnizat arme şi bani talibanilor, o mişcare fundamentalistă apărută la sfârşitul războiului împotriva sovieticilor. Mişcarea a fost creată de afghanii care trăiau în exil şi fuseseră pregătiți în extrem de conservatoarele medrese (şcoli islamice) din Pakistan. După Războiul Rece, mişcarea talibană a profitat de resentimentul triburilor paştune față de corupția altor lideri mujahedini şi față de numărul mic de paştuni care făceau parte din guvern.

Talibanii au avansat rapid în Afghanistan, ajutați de armata pakistaneză, capturând Kabulul în septembrie 1996. Mai mult, Statele Unite sprijiniseră venirea la putere a talibanilor, sperând că vor găsi o cale de a stabiliza situația din Afghanistan. De asemenea, extremismul religios al multora

dintre sătenii afghani părea să promită o revenire la lege şi ordine şi o încheiere a luptei, jafurilor şi violurilor.

Cu toate acestea, când au preluat țara, talibanii au impus imediat o versiune extremistă a islamului, similară wahhabismului, predominant în Arabia Saudită. Talibanii au împiedicat femeile să muncească, le-au refuzat educația şi asistența medicală şi le-au interzis să iasă din casă fără a fi complet acoperite. Minoritățile etnice erau reprimate la fel de brutal.

Războiul Iran-Irak

La mai puțin de un an după ce trupele sovietice intraseră în Afghanistan, un alt război începea în țara vecină, Iran. Pe 22 septembrie 1980, miniştrii țărilor OPEC sosiseră la Viena pentru a sărbători cea de-a douăzecea aniversare a organizației şi reuşitele alianței dintre țările producătoare de petrol. În acel moment, a sosit vestea unui atac devastator al unuia dintre membrii organizației asupra altuia: avioanele Irakului bombardaseră într-un atac-surpriză Iranul, iar trupele sale încercau să treacă frontiera.

La trei zile după invazie, liderul irakian, Saddam Hussein, se lăuda că va fi în Teheran în zece zile. De fapt, războiul avea să dureze opt ani, făcând sute de mii de victime de ambele părți, distrugând infrastructura petrolieră a celor două țări şi atrăgând în conflict guvernele străine din cele două tabere ale Războiului Rece.

Pretextul invocat pentru invazie a fost tentativa de asasinare a ministrului afacerilor externe irakian, Tariq Aziz. De fapt, existau multe motive pentru declanşarea războiului dintre Iran şi Irak. În primul rând, exista o luptă între cele două mari puteri regionale pentru supremație în Golful Persic. Ambele țări erau mai mari şi mai bogate decât oricare altele din regiune, cu excepția Arabiei Saudite, care avea o populație mult mai mică şi o armată mai puțin numeroasă. Dacă reuşea să pună stăpânire pe teritoriile vecine, Irakul avea să devină

țara dominantă în regiune şi ar fi putut să-şi exercite controlul asupra comerțului atât de valoros cu petrol.

Saddam Hussein alesese bine momentul; apărarea iraniană de-a lungul frontierei era slabă. După revoluția islamică din anul precedent, armata iraniană fusese diminuată drastic, cei care conduceau conform legii Sharia îndepărtând ofițerii în vârstă şi experimentați. Majoritatea armatei era acum alcătuită din rezervişti slab înarmați şi pregătiți, iar noii conducători religioşi ştiau foarte puțin despre strategia militară. Arsenalurile incluzând cele mai bune echipamente de proveniență americană achiziționate de regimul şahului erau sărăcite, din lipsă de piese de schimb.

Granița Iran-Irak, care făcea obiectul unui litigiu, era încă o moştenire a tratatelor încheiate după Primul Război Mondial, când Imperiul Otoman, învins, a fost împărțit, au fost trasate noile frontiere şi create națiunile. Erau trei teritorii iraniene pe care guvernul irakian le dorea în mod deosebit: terenurile din jurul deltei râului Shatt-al-Arab, provincia Khuzestan şi trei insule din Golful Persic: Abu Masa, Marele Tunb şi Micul Tunb. De asemenea, Irakul dorea o cale de acces mai bună la mare: linia coastei sale era lungă de doar 42 de kilometri, prin comparație cu cea a Iranului, lungă de mai bine de 644 de kilometri.

Shatt-al-Arab delimita Iranul de Irak pe o porțiune de 193 de kilometri, iar delta sa era de o importanță vitală pentru ambele țări. Nu numai că era ruta folosită de tancuri petroliere şi de alte vapoare pentru a ajunge la mare, dar era şi un loc cu infrastructură petrolieră cheie pentru ambele țări. Rafinăria Iranului, Abadan, spre exemplu, era construită pe un țărm noroios al deltei. În 1975, Mohammad Reza Pahlavi, şahul Iranului, atacase Irakul de pe canalul navigabil, care, în acel moment, se afla sub control irakian. La scurt timp după, ambele națiuni au semnat Acordul de la Alger, prin care Irakul făcea concesii teritoriale Iranului, care includeau canalul navigabil, în schimbul normalizării relațiilor dintre cele două țări. (Cu un an în urmă, în 1974, Irakul planificase o luptă

împotriva forțelor iraniene care a avut drept rezultat pierderi masive de ambele părți.)

Regiunea vizată de Irak pentru invazie era provincia Khuzestan, ea însăşi extrem de bogată în petrol. Timp de secole, existase o rivalitate între predecesorii Irakului, regatele Mesopotamiei, şi regatele persane de la est de Tigru şi Eufrat, pentru acest teritoriu. Khuzestan fusese câştigat şi pierdut în repetate rânduri. Qasim, fostul conducător al Irakului, protestase la pierderea Khuzestanului, care fusese atribuit de otomani Iranului şi care, din acel moment, rămăsese provincie iraniană. Totuşi, încercările de recunoaştere a pretențiilor Irakului de către Liga Arabă sau de promovare a mişcărilor secesioniste din regiune s-au dovedit a fi lipsite de succes şi, în mod sigur, au contribuit la deteriorarea relațiilor dintre cele două țări. Sub regimul lui Saddam Hussein, stațiile radio din Irak emiteau în „arabistană" pentru a-i încuraja pe arabii iranieni şi pe baluci să se revolte împotriva Teheranului. Drept represalii, Iranul a furnizat rebelilor kurzi arme şi fonduri pentru a se răscula împotriva partidului Ba'ath.

La câteva luni înainte de izbucnirea războiului, teroriştii irakieni au atacat ambasada Iranului din Londra.

Exista şi o incompatibilitate între Irakul secular, socialist, condus de „partidul păgân Ba'ath", cum îl descria ayatollahul Khomeini (Michael E. Dobe, *USD – iplomacy*, 31 octombrie 1986), şi regimul religios conservator din Iran. Saddam Hussein şi ayatollahul se antipatizau reciproc; în 1978, Saddam îl exilase pe ayatollah la cererea şahului. Ayatollahul amenința să extindă revoluția islamică în restul Orientului Mijlociu, în Arabia Saudită, Kuweit şi, mai ales, în Irak.

Alarmate de revoluția din Iran, Arabia Saudită şi Kuweitul oferiseră sprijin financiar substanțial Irakului pentru invazie, şi atacul-surpriză i-a croit drum prin armata iraniană dezorganizată. Trupele Irakului au avansat şi mai mult în Iran, lovind direct în inima țării şi în oraşul Ahvaz, din Khuzestan.

Cu toate acestea, irakienii au descoperit că rapoartele pe care le primiseră de la iranienii exilați, cu privire la ineficiența

armatei iraniene, erau incorecte şi exagerate. În iunie 1982, Iranul a lansat o contraofensivă, prin care a recuperat teritoriul pierdut în primele săptămâni ale războiului, şi a avansat în Irak. Deşi în acel moment Irakul a oferit un armistițiu, iranienii au luptat în continuare, decişi să distrugă guvernul lui Saddam Hussein. În următorii şase ani, majoritatea luptelor au avut loc în Irak, deşi se sugerase că aceasta fusese o tactică intenționată a irakienilor, care luptau de pe pozițiile lor bine pregătite pentru defensivă.

A fost un război extrem de brutal. Ambele părți, mai ales Iranul, foloseau atacuri „umane în valuri", în care soldați nepregătiți erau aruncați în luptă în valuri succesive. Deşi nu a fost dovedit, se spune că Iranul ar fi trimis grupuri de copii pe câmpurile minate, pentru a elibera calea pentru tancuri şi infanterie. Irakul, deținând arme sofisticate, achiziționate din URSS, Marea Britanie, SUA şi alte țări europene, nu avea nevoie să se axeze pe astfel de atacuri.

Irakul a folosit frecvent tabunul şi alte arme chimice, omorând 20.000 de iranieni într-un singur atac. SUA avertizaseră Irakul de câteva ori cu privire la folosirea armelor chimice, dar documentele Ministerului de Externe dezvăluie mai mult preocuparea referitoare la efectul său asupra imaginii publice a Irakului decât asupra prețului în vieți omeneşti. Un document al Ministerului de Externe, din noiembrie 1983, se referă la folosirea „aproape zilnică de AC" (arme chimice) de către Irak (Michael Dobbs, *Washington Post*, 30 decembrie 2002). Un altul recomanda ca SUA să abordeze guvernul irakian asupra acestui aspect cât mai curând posibil, pentru a evita „surprinderea lor în mod neplăcut" cu „poziții publice pe care am putea fi nevoiți să le luăm cu privire la acest aspect". Aceasta a avut loc la puțin timp după ce SUA făcuseră o declarație oficială, condamnând folosirea armelor chimice.

Folosirea armelor chimice de către irakieni era bine cunoscută, dar nu a existat o condamnare la nivel internațional. Revoluția islamică din Iran şi crearea ulterioară

a unui stat bazat pe legea Sharia, dar şi intenţia de răspândire a acesteia dincolo de graniţele Iranului erau la vremea respectivă la fel de şocante pentru politicienii din Moscova, cum erau pentru cei din Washington şi din Londra. Ca şi SUA, Marea Britanie, ţările Europei Occidentale şi URSS doreau de asemenea victoria Irakului, deşi nu manifestau un entuziasm real pentru regimul lui Saddam Hussein.

„Sper să se omoare unii pe ceilalţi", spunea Hemy Kissinger, fostul ministru de externe (Mike Whitney, Al-Jazeera, 17 februarie 2004).

Dar SUA păreau să fi ajuns la concluzia că Saddam Hussein era cea mai mică din cele două nenorociri. Relaţia dintre Washington şi Bagdad era ambiguă. CIA ajutase la propulsarea lui Saddam şi a partidului Ba'ath la putere şi îi încurajase să înlăture partidul comunist irakian, dar, odată veniţi la putere, aceştia naţionalizaseră industria petrolieră a ţării şi se apropiaseră de Uniunea Sovietică. Statele Unite au răspuns cu aceeaşi monedă, adăugând Irakul pe lista neagră a „statelor teroriste" şi prin finanţarea separatiştilor kurzi de dreapta din nordul ţării.

Irakul a continuat să cumpere echipamente militare în valoare de miliarde de dolari, mai ales din Franţa şi Uniunea Sovietică, dar şi din China, Egipt, Germania şi alte ţări, inclusiv de la companii europene care produceau arme chimice. În ciuda interdicţiei oficiale de a vinde arme beligeranţilor, SUA au furnizat sprijin financiar, arme şi servicii (inclusiv poze din satelit ale ţintelor iraniene) Irakului, sporindu-şi sprijinul după 1982, când războiul s-a derulat pe teritoriul irakian.

Spre finalul războiului, în 1987 şi 1988, navele americane s-au angajat în bătălii navale cu Iranul. Pe 3 iulie 1988, crucişătorul american USS Vincennes a doborât accidental un avion de pasageri iranian, Iran Air Flight 655, omorându-i pe toţi cei 290 de pasageri şi echipajul de la bord. Guvernul american a declarat că scopul fusese doborârea avionului

iranian F-14 Tomcat, care se afla în aceeaşi zonă cu avionul de pasageri.

Probabil cel mai important sprijin venit din partea SUA către Irak a fost permisiunea ca petrolierele din ţări neutre, care mergeau spre porturile irakiene, să arboreze steagul american şi astfel să fie evitate de atacul iranian, garantând fluxul de venituri al Irakului pe toată durata războiului.

În ciuda interdicţiei de a exporta arme Iranului sau Irakului, multe companii din SUA şi Marea Britanie au vândut arme şi tehnologii „cu dublă întrebuinţare", care puteau fi folosite fie în scopuri militare, fie în scopuri civile: echipamente computerizate sofisticate, metale şi substanţe chimice, elicoptere şi vehicule armate. Această afacere a ieşit la iveală la începutul anilor 1990, după o serie de scandaluri, şi a devenit cunoscută sub numele de „Irakgate". Comerţul secret a continuat până la invazia irakiană a Kuweitului, din august 1990.

În 1982, când Iranul a continuat războiul pe teritoriul irakian, SUA au început să acorde direct sprijin Irakului, oferindu-i informaţii secrete şi ajutor economic, şi reluând relaţiile diplomatice cu Bagdadul. În acelaşi an, preşedintele american Ronald Reagan a semnat o Directivă secretă de Siguranţă Naţională, care stabilea politica SUA de prevenire a victoriei Iranului asupra Irakului (Michael Dobbs, *Washington Post*, 30 decembrie 2002). Această măsură a fost adoptată în ciuda politicii oficiale de neutralitate a Statelor Unite, care, practic, le interzicea să furnizeze arme oricăreia din părţile beligerante.

Administraţia Reagan a îndepărtat Irakul de pe lista Departamentului de Stat al SUA care se referea la ţările privite ca susţinătoare ale terorismului internaţional, în 1982, fapt ce a permis Irakului să primească credite financiare de la Export-Import Bank (Eximbank) pentru a cumpăra produse şi tehnologie americane pe credit. Programele de industrializare ale Irakului şi cheltuielile militare mari înghiţiseră toţi banii proveniţi din exporturile de petrol, ceea ce făcea extrem de

importantă obținerea creditului pentru achiziții tehnice. Irakul era dornic să obțină mai multă tehnologie de la companiile americane. Totuşi, Guvernul SUA era deplin conştient că Irakul deținea programe de arme chimice şi biologice şi că, prin urmare, era preocupat de furnizarea de tehnologie; sistemul american de control al exportului avea drept scop împiedicarea țărilor precum Irakul să obțină tehnologie care putea fi folosită în programe de arme chimice, biologice sau nucleare.

De asemenea, investigațiile Irakgate au dezvăluit faptul că exporturile se făceau către organizații militare, inclusiv către forțele aeriene din Irak, Ministerul Apărării irakian şi baza militară al-Qaqaa, care efectuau activități de cercetare şi fabricare a explozibililor. Când echipele Națiunilor Unite au inspectat bazele irakiene de cercetare nucleară, au descoperit echipamente „cu dublă întrebuințare", provenite din SUA şi alte țări occidentale.

În 1989, FBI-ul a făcut o descindere la sucursala din Atlanta a celei mai mari bănci a Italiei, Banca Nazionale del Lavoro (BNL). Ei au descoperit că BNL canalizase 5 miliarde de dolari către Irak, între anii 1985 şi 1989. Directorul sucursalei din Atlanta, Christopher Drogoul, a fost acuzat de acordare de împrumuturi ilegale Irakului, dintre care unele erau folosite pentru achiziționarea de tehnologie militară. Drogoul a pretins că este doar un pion dintr-o rețea mult mai amplă, cunoscută guvernului Statelor Unite, care furniza arme către Irak. Departamentul de Justiție al SUA nu a urmărit această pistă.

BNL era o sucursală a BCCI, Bank of Credit and Commerce International, deținută în majoritate de familia regală din Abu Dhabi, care dăduse faliment în luna iulie a aceluiaşi an. S-a descoperit că BCCI fusese implicată masiv în spălarea de bani pentru membri ai grupărilor de crimă organizată şi pentru traficanți de droguri, precum şi în efectuarea de tranzacții financiare pentru organizații teroriste. Osama Bin Laden avea un cont la BCCI. În timpul războiului din Afghanistan, CIA a folosit BCCI pentru a canaliza fonduri rezistenței antisovietice.

După căderea băncii şi pierderea a 11 miliarde de dolari în active, se presupune că prima administrație Bush din SUA, precum şi guvernul britanic, s-au confruntat cu procese intentate de oamenii care pierduseră bani, pentru a împiedica ieşirea la iveală a activităților băncii.

Dintre companiile descoperite că au trimis echipamente tehnologice „cu dublă întrebuințare" Irakului făceau parte şi Matrix Churchill, un important producător de utilaje britanic, Hewlett-Packard şi Tektronix. În 1987, Matrix Churchill (numită la acea vreme TI Machine Tools of Coventry) a fost achiziționată de TING Engineering Ltd. TDG, o companie condusă de Safa al Habobi, oficialul irakian responsabil cu achizițiile, deținea 89 de procente din TING Engineering.

După achiziție, afacerile companiei Matrix Churchill cu Irakul au crescut semnificativ. Cu toate că directorii britanici din consiliul de administrație Matrix Churchill au prezentat TDG ca pe un grup de oameni de afaceri europeni şi din Orientul Mijlociu, care aveau drept scop restructurarea companiei, mai târziu a ieşit la iveală faptul că ştiau că Irakul controla compania şi că însuşi Habobi asigura, în secret, aprovizionarea armatei irakiene. Doi oficiali ai companiei au informat serviciile secrete britanice cu privire la ce se întâmpla cu adevărat, însă guvernul britanic a decis să permită ca majoritatea vânzărilor să continue.

La începutul anilor 1990, după primul război din Golf, procesul intentat de guvern împotriva lui Matrix Churchill pentru vânzări ilegale către Irak a fost abandonat, când apărarea a dezvăluit că guvernul era la curent cu scopul real al exporturilor.

Ancheta cu privire la vânzarea de arme către Irak, condusă de sir Richard Scott, a găsit dovezi conform cărora guvernul britanic eşuase de mai multe ori în încercarea de a opri exporturile ilegale către Irak, chiar dacă ştia că oficialii companiei mințeau în legătură cu utilizarea lor finală.

În acelaşi timp, guvernul american vânduse în secret arme Iranului; mai întâi indirect (posibil prin Israel) şi apoi direct, prin ceea ce a devenit cunoscută ca Afacerea Iran-Contra.

Afacerea Iran-Contra

Surse afirmă că, în 1979, candidatul la preşedinţie republican, Ronald Reagan, i-ar fi trimis pe trei dintre apropiaţii săi, George Bush, Richard Allen şi Donald Greg, la două întâlniri cu Manchari Gorbanifar şi Albert Hakim, comercianţi ilegali de arme şi diplomaţi iranieni. Echipa lui Reagan a promis, din partea sa, că guvernul Statelor Unite va vinde arme în valoare de peste 1 miliard de dolari Iranului, dacă ostaticii reţinuţi de un grup islamic militant din Liban nu aveau să fie eliberaţi decât după alegerile prezidenţiale. Reagan spera ca preşedintele în funcţie, Carter, să obţină mai puţine voturi, dacă acestuia nu-i reuşea operaţiunea de eliberare a ostaticilor. De asemenea, el voia un Iran puternic înarmat din cauza temerii sale, ce se baza pe raportul CIA publicat cu trei ani înainte, că URSS plănuieşte invadarea Iranului şi Irakului, pentru a-şi reface stocurile de petrol, aflate în scădere. Protejarea Iranului avea să bucure companiile petroliere majore, donatori importanţi ai Partidului Republican, şi avea să asigure sprijinul lor continuu.

În anul următor, pe 25 aprilie, preşedintele în funcţie, Jimmy Carter, a făcut un ultim efort, Operaţiunea Desert Claw, pentru a-i salva pe cei 53 de ostatici. Misiunea, deja sortită eşecului din cauza problemelor tehnice şi a vremii nefavorabile, s-a transformat într-un dezastru când un elicopter s-a ciocnit de un avion de transport la punctul de întâlnire, Desert One. Carter a pierdut alegerile, făcând posibilă continuarea planului pus la cale de Reagan şi de iranieni.

De la revoluţia din 1979, relaţiile dintre SUA şi Iran nu fuseseră tocmai bune, guvernul iranian fiind cunoscut ca având relaţii cu grupuri islamice militante, care întreprindeau

atacuri cu bombă în Europa Occidentală, precum şi cu grupul care deținea ostaticii din Liban. Din moment ce Reagan nu avea autoritatea de a încheia afacerea – de fapt, avea o poziție contrară Congresului, dominat de democrați, care se opunea vânzării de arme Iranului – a trebuit să ascundă dovezile afacerii cu iranienii. Oamenii numiți să se ocupe de acest lucru au stabilit o rețea elaborată de companii-fantomă, pentru a ascunde faptul că Guvernul SUA vindea arme Iranului. Profiturile din vânzările de arme erau trimise către Contra, o organizație militară de dreapta, înființată pentru a lupta împotriva reformei agrare din America Centrală.

Comerțul de arme a început pe 9 martie 1981, la şapte luni de la izbucnirea războiului Iran-Irak. Două corporații-fantomă au fost create sub egida simpatizanților iranieni. Prima corporație cumpăra arme de la Guvernul SUA, care le vindea celei de-a doua, cu un profit minor. Profiturile de la prima companie erau transferate, prin intermediul CIA, în contul Contra. Despre Gorbanifar, etichetat drept „mincinos" de către CIA, în anii 1980, se ştie acum că a acționat ca intermediar (Dana Priest, *Washington Post*, 9 iunie 2005).

Celălalt jucător din înşelătoria Iran-Contra a fost Israelul. În august 1985, guvernul israelian i-a propus lui Reagan să acționeze împreună ca intermediari. Israelul avea să exporte Iranului 508 dintre rachetele antitanc TOW fabricate în America. În schimb, Iranul îi convingea pe teroriştii din Liban să-l elibereze pe reverendul Benjamin Weir, un american încă reținut de ei. Apoi, SUA aveau să trimită alte rachete Israelului. Afacerea a fost concepută în Statele Unite de către Robert Mcfarlane, adjunctul preşedintelui pe probleme de securitate națională, şi secretarul apărării, Caspar Weinberger.

Următoarea rundă de negocieri, din noiembrie, s-a bucurat de mai puțin succes. Israelienii s-au oferit să expedieze 500 de rachete antiaeriene HAWK în Iran, în schimbul eliberării ultimilor ostatici americani. De data aceasta, valoarea afacerii era de peste 14 milioane de dolari şi, prin urmare, avea să

presupună informarea Congresului. Mcfarlane i-a spus generalului Colin Powell că preşedintele hotărâse să meargă înainte cu vânzarea, chiar dacă nu obținea acordul Congresului. În acel moment, înțelegerea a căzut, deoarece iranienii au decis că rachetele trimise din Israel erau necorespunzătoare.

Negocierile dintre Washington şi Teheran au continuat şi, în ianuarie 1986, administrația Reagan a aprobat un nou plan, în baza căruia un intermediar american avea să vândă arme Iranului, în schimbul eliberării ostaticilor. Şi de data aceasta, profiturile aveau să ajungă în contul Contra. După mai multe discuții cu privire la profitul intermediarilor, 1.000 de rachetele TOW au fost trimise în Iran. Între timp, teroriştii capturau noi ostatici la fel de repede cum îi eliberau pe cei deținuți. Nu mai existau înțelegeri de tipul „arme în schimbul ostaticilor", însă exporturile de arme şi piese de schimb către Iran nu aveau să se oprească decât în noiembrie.

În afară de eliberarea ostaticilor, administrația Reagan a beneficiat şi de pe urma fondurilor disponibile pentru Contra, care încerca să înlăture de la putere guvernul sandinist de stânga din Nicaragua. Congresul democrat se opunea susținerii rebelilor anticomunişti, sprijin interzis de Amendamentul Boland din 1982 – 1983. Prin acordurile Iran-Contra, rebelii au primit arme şi pregătire de la CIA, cu scopul de a preveni răspândirea comunismului.

Detalii ale înțelegerilor de tip „arme în schimbul ostaticilor" au ieşit la iveală pentru prima oară într-un articol din *Ash-Shiraa* (o revistă libaneză), publicat pe 3 noiembrie 1986, după un atac armat asupra Nicaraguei. A existat o tentativă de ascundere a dovezilor: consultantul pe probleme de securitate națională, Oliver North, şi secretarul său, Fawn Hall, au distrus unele documente incriminatoare pe 21 noiembrie; însă, patru zile mai târziu, procurorul general Edwin Meese a recunoscut că profiturile din vânzarea de arme către Iran erau folosite pentru a-i sprijini pe rebelii Contra din Nicaragua.

În urma presiunilor exercitate de Congres şi de presă, Reagan a anunțat că va fi deschisă o anchetă, condusă de fostul senator John Tower, care a devenit cunoscută sub numele de Comisia Tower. De asemenea, Reagan a declarat că nu fusese informat de operațiunea „arme în schimbul ostaticilor". Comisia Tower a anchetat oficiali ai lui Reagan, inclusiv pe North, Poindexter şi Weinberger, dar nu a stabilit dacă preşedintele fusese implicat. Singura sa critică la adresa lui Reagan a fost că avea „o responsabilitate absolută şi ar fi trebuit să-şi verifice mai bine personalul de la Securitatea Națională".

Statele Unite au fost obligate să plătească o amendă Nicaraquei, după ce Curtea Internațională de Justiție a decis în favoarea acesteia, în urma procesului intentat de țara latino-americană Statelor Unite. În ciuda presiunilor din partea Națiunilor Unite, SUA au refuzat să plătească.

Guvernul sandinist a rămas în continuare la putere, până în februarie 1990. După câțiva ani de guvernare, renumele său inițial a început să pălească şi popularitatea sa a scăzut, din cauza corupției şi a dificultăților economice. De asemenea, odată cu încheierea Războiului Rece şi destrămarea Uniunii Sovietice, guvernul şi-a pierdut principalul finanțator.

Cei zece ani care au urmat Războiului Rece au cunoscut noi alianțe şi divizări globale, precum şi noi planuri ale companiilor petroliere şi ale guvernelor lumii. Războaiele din Orientul Mijlociu lăsaseră câteva probleme nerezolvate. Afghanistanul, acum sub jugul talibanilor, fusese un teren fertil pentru fundamentalism şi teroriști, la fel de ostili față de Occident ca şi față de URSS. Când alianțele împotriva comunismului nu au mai fost necesare, slabele legături dintre SUA şi țările producătoare de petrol ale Orientului Mijlociu s-au rupt. Iar Războiul Rece lăsase o nouă moştenire regiunii: aceasta era acum înțesată de arme provenind de la ambii combatanți ai conflictului.

Capitolul VII
Incendierea casei construite de Saddam

Războiul Rece, care separase Occidentul de blocul comunist, s-a sfârşit mai brusc decât şi-ar fi putut imagina cineva. În 1989, Zidul Berlinului a fost dărâmat, iar Germania de Est şi cea de Vest s-au reunificat. Regimurile comuniste din întreaga Europă de Est s-au prăbuşit unul după altul.

Ameninţarea cu apocalipsa nucleară dispăruse. Cu toate acestea, un an mai târziu, în august 1990, tancurile irakiene au trecut graniţa în Kuweit, sporind temerile privind o dominare irakiană asupra resurselor mondiale de petrol. Aceasta a fost prima lovitură în direcţia unei noi polarizări a lumii, cu America şi aliaţii săi concentrându-şi forţele împotriva Orientului Mijlociu islamic.

După Primul Război din Golf, când ocupatorii irakieni au fost izgoniţi din Kuweit, au fost impuse sancţiuni împotriva Irakului învins şi a fost introdus un program de „petrol contra hrană". În prezent, se estimează că regimul lui Saddam a furat mai mult de 10 miliarde de dolari din programul administrat de Naţiunile Unite, între anii 1996 şi 2003 (potrivit unor estimări recente, suma se ridică la 21 de miliarde de dolari), o parte din banii sustraşi fiind utilizaţi pentru a cumpăra susţinere internaţională şi pentru a submina însăşi Organizaţia Naţiunilor Unite.

Mai mulţi oficiali ai Naţiunilor Unite din eşalonul superior, precum şi politicieni din Franţa, Rusia şi alte ţări, au fost implicaţi în aceasta afacere.

Senatul SUA, dominat în prezent de Partidul Republican, a lansat o investigaţie asupra programului „petrol contra hrană", şi s-au exercitat presiuni considerabile din partea SUA asupra secretarului general al Naţiunilor Unite, Kofi Annan, pentru a demisiona. Totuşi, un raport dat publicităţii în mai 2005 de senatorii democraţi include probe că forţele militare

americane şi Departamentul de Stat au ştiut de vânzările ilegale de petrol, dar nu au făcut nimic pentru a le opri, ba chiar, ocazional, le-au facilitat. Aceste informaţii au apărut în timpul investigaţiei ce viza să stabilească dacă două companii petroliere din SUA, Bayoil şi Odin Marine, au nesocotit sancţiunile impuse de Naţiunile Unite.

Alegerea lui George W. Bush, un petrolist texan, cu mulţi afacerişti din domeniu în echipa lui, în funcţia de preşedinte al SUA, în ianuarie 2001, a determinat o schimbare imediată în politica externă a SUA. America fusese preocupată mult timp cum să îşi asigure aprovizionarea cu petrol. Acum, administraţia lui Bush nu numai că a respins legislaţia privind mediul înconjurător, dar a şi încercat, în mod activ, să promoveze interesele companiilor petroliere americane în străinătate.

Atentatul de la World Trade Center, pe 11 septembrie 2001, a îndemnat administraţia Bush să declare „război împotriva terorismului" şi să invadeze Afghanistanul şi, conform unor teoreticieni ai conspiraţiei, a furnizat o scuză pentru a invada Irakul, tactică despre care se pretinde că a fost concepută înainte de 11 septembrie. Se crede că respectivele contracte pentru gestionarea câmpurilor petrolifere irakiene după război – dintre care multe au revenit fostei companii Halliburton a vicepreşedintelui Dick Cheney, în pofida faptului că respectiva companie este implicată în mai multe scandaluri de corupţie – au fost alocate unor apropiaţi ai lui Bush, chiar dinainte de începerea războiului.

Primul Război din Golf

Iniţiind acţiunea în zorii zilei de 2 august 1990, trupele irakiene, care fuseseră masate la graniţa kuweitiană, au pătruns în Kuweit şi, în interval de câteva ore, au ocupat poziţii strategice pe întreg teritoriul ţării. Armata Kuweitului, care număra 20 300 persoane, comparativ cu cea irakiană cu un efectiv de un milion, a fost rapid copleşita. Din prima zi a

invaziei, soldații irakieni au cucerit toate clădirile guvernamentale din capitală, Kuweit City, inclusiv palatul emirului.

Conform rapoartelor primite de la ambasada sovietică din centrul oraşului, lupta din capitală a fost „scurtă şi intensă". Emirul a fugit în Arabia Saudită, împreună cu forțele aeriene kuweitiene, iar Fratele său şi majoritatea gărzilor au fost uciși în timp ce încercau să apere palatul.

În ziua următoare, când capitala Kuweitului se afla deja sub controlul lor, soldații irakieni au preluat controlul asupra câmpurilor petrolifere din sudul țării, inclusiv a zăcământului Bagram, unul dintre cele mai mari din Orientul Mijlociu. Irakul a instalat un guvern-marionetă în Kuweit City, luând ostatici turişti occidentali şi muncitori petrolişti.

Petrolul a fost motivul principal pentru invazia Kuweitului de către Irak. Tensiunea dintre Irak şi țara sa vecină data de la Convenția Anglo-Otomană, din 1913, când Kuweitul fusese tratat ca o regiune autonomă din cadrul Irakului otoman. După Primul Război Mondial, Kuweitul s-a aflat sub mandat britanic şi, mai târziu, a devenit monarhie independentă. Cum Kuweitul făcuse înainte parte din Irak, guvernul irakian nu i-a acceptat independența, considerând-o o moştenire ilegitimă a conducerii coloniale. În anii 1960, în Kuweit fuseseră desfăşurate trupe britanice pentru a împiedica o invazie irakiană.

După războiul Iran-Irak din anii 1980, se ivise un motiv mai puternic pentru invazie: Irakul se împrumutase de la câteva țări arabe, datorând 14 miliarde de dolari doar Kuweitului. Bagdadul voia să crească prețul petrolului prin OPEC, pentru a-şi achita datoriile.

După combativitatea inițială a producătorilor de petrol, din anii 1970, prețul petrolului a scăzut uşor, pe măsură ce statele OPEC creşteau producția. Între anii 1970 şi 1990, prețul petrolului crescuse mult mai încet decât inflația (o creştere corelată cu inflația ar fi însemnat prețuri ale petrolului de 75

de dolari pe baril). În 1990, petrolul era cotat la nivelul de 17 de dolari pe baril.

Irakul susținea că protejează întreaga lume arabă acționând ca un tampon împotriva Iranului şi că Arabia Saudită şi Kuweitul ar trebui, prin urmare, să-i reducă sau să-i anuleze datoriile de război. Saddam Hussein s-a prezentat şi el ca singurul lider din Orientul Mijlociu dispus să înfrunte SUA şi Israelul. Cu toate acestea, Kuweitul crescuse producția de petrol, ceea ce a avut ca efect scăderea prețurilor.

De asemenea, Bagdadul a susținut că, în timpul războiului Iran-Irak, Kuweitul forase în căutare de petrol şi construise avanposturi militare de partea irakiană a graniței.

Cu două săptămâni înainte de invazie, Irakul acuzase țara vecină că fură petrol din regiunea de graniță disputată, că-şi depăşeşte cotele de producție OPEC şi că, prin aceasta, determină scăderea prețurilor petrolului. Scopul imediat al lui Saddam Hussein în invadarea Kuweitului a fost acela de a mări prețul petrolului până la 25 de dolari pe baril.

La sfârşitul lunii iulie, când trupele irakiene se adunau deja la granița cu Kuweitul, ambasadoarea americană la Bagdad, April Glaspie, s-a întâlnit cu Saddam Hussein.

S-a ajuns, ulterior, la concluzia că ambasadoarea Glaspie susținuse în mod tacit invazia, spunându-i lui Saddam că SUA nu au „nicio părere cu privire la conflictele arabo-arabe, precum dezacordul vostru de graniță cu Kuweitul" (*New York Times*, 23 septembrie 1990).

Mai târziu, în timpul şedinței (conform transcrierii irakiene oficiale), ea a adăugat că „[Secretarul de stat al SUA] James Baker a dat directive purtătorilor noştri de cuvânt să sublinieze această instrucțiune".

Oficialii SUA subliniază că Glaspie şi-a exprimat îngrijorarea cu privire la concentrarea de forțe israeliene la granița cu Kuweitul şi a făcut totul „ca la carte". La scurt timp după invazie, ambasadoarea Glaspie a părăsit Departamentul de Stat, ceea ce a dat naştere la speculații cu privire la faptul că ar fi încurajat tacit, în realitate, invazia lui Saddam.

Totuşi, nu există nicio motivaţie clară pentru ca SUA să fi încurajat ambiţiile teritoriale ale lui Saddam; dimpotrivă, SUA aveau mult de pierdut.

În interiorul Guvernului SUA, părerile în legătură cu situaţia Irakului erau împărţite. Relaţiile dintre cele două ţări se încălziseră în timpul războiului Iran-Irak, în ciuda utilizării de arme chimice împotriva Iranului. După război, au existat tentative, în cadrul Congresului, de a izola Irakul din cauza ostilităţii sale faţă de Israel, a încălcărilor drepturilor omului comise de acesta, în special împotriva minorităţilor kurdă şi şiită, şi a efectivelor militare pe care le deţinea. Prin urmare, opoziţia faţă de Irak a venit atât din partea neoconservatorilor, precum consilierul pe probleme de siguranţă naţională, Paul Wolfowitz, cât şi din partea membrilor de stânga din Congres.

După război, guvernul irakian a pretins că deţine probe privind un complot între CIA şi Kuweit de a destabiliza Irakul, iniţial prin scăderea preţului petrolului. Şi aceasta cu intenţia de a profita de economia slăbită a Irakului, după războiul de opt ani cu Iranul, şi de a pune presiune asupra Bagdadului prin negocieri continue privind delimitarea graniţei. Atât CIA, cât şi Kuweitul descriu şedinţa ca pe una de rutină şi neagă acuzaţiile de conspiraţie.

Cu toate acestea, teama reală a administraţiei SUA nu era invazia Kuweitului, ci pericolul unei invazii irakiene în Arabia Saudită.

Imediat după invazie, de fapt la doar câteva ore după ce trupele irakiene intraseră în Kuweit, delegaţii din partea Kuweitului şi ai SUA au solicitat o şedinţă a Consiliului de Securitate al Naţiunilor Unite. Consiliul de Securitate a adoptat Rezoluţia 660, care condamna invazia şi solicita Bagdadului să îşi retragă trupele. A doua zi, Liga Arabă a dat o rezoluţie similară, dar a solicitat soluţionarea conflictului în cadrul Ligii Arabe, fără intervenţie străină.

Consiliul de Securitate al Naţiunilor Unite şi-a urmărit decizia iniţială privind Rezoluţia 661, prin care se impuneau sancţiuni economice Irakului. În acea etapă, nu se lua cu

adevărat în considerație o acțiune militară pentru a elibera Kuweitul, în parte pentru că s-a presupus că Irakul va ceda presiunii internaționale.

Totuşi, mai există un factor de luat în seamă. Invadarea Kuweitului adusese Irakul în posesia rezervelor de petrol ale Kuweitului. Şi adusese, de asemenea, forțele irakiene mai aproape de vastele câmpuri petrolifere Harna din Arabia Saudită. Dacă Irakul cucerea Arabia Saudită şi Kuweitul, acesta avea să controleze 65 de procente din rezerva mondială de petrol şi putea să stabilească prețurile mondiale. Astfel, Irakul avea să fie plasat printre marile puteri ale lumii, fiind capabil să furnizeze sau să păstreze petrolul, după cum dorea. Niciun guvern, nici chiar SUA, singura superputere mondială rămasă, nu ar fi putut să facă vreo mişcare de politică externă, fără a lua în considerație reacția Bagdadului.

„Slujbele noastre, modul nostru de viață, libertatea noastră şi libertatea țărilor prietene din întreaga lume ar avea de suferit dacă marile rezerve de petrol mondiale ar cădea în mâinile lui Saddam Hussein", spunea George Bush, la scurt timp după invazie (Roff Smith, *Sundayage*, 27 ianuarie 1991).

SUA se aflau în cea mai îngrijorătoare situație. După prima criză a prețului petrolului, majoritatea țărilor europene au depus eforturi pentru a deveni mai puțin dependente. Conform datelor de la firma de consultanță Cambridge Energy Research Associates, în timpul anilor 1980, Franța a devenit cu 35 de procente mai puțin dependentă de petrol, Germania cu 31 de procente, iar Marea Britanie cu 37 de procente. Între timp, SUA importau aproximativ aceeaşi cantitate de petrol pe cap de locuitor ca Europa, dar consumau o cantitate egală din rezervele proprii.

Se aştepta ca spectaculoasa scumpire a petrolului ca urmare a invadării Kuweitului de către Irak să încetinească creşterea economică şi să crească inflația în Europa Occidentală, dar SUA ar fi fost în fruntea recesiunii dacă s-ar fi permis creşterea prețului.

Pe lângă enormele sale rezerve de petrol, existau şi alte motive de a presupune că Saddam era interesat de cucerirea Arabiei Saudite, cu o armată relativ slabă şi graniţa sa lungă, slab definită, ce traversa deşertul. Datoria de război a Irakului către Kuweit era foarte mică în comparaţie cu cele 26 de miliarde de dolari pe care le datora Arabiei Saudite.

Curând după invazie, Saddam Hussein a început să lanseze atacuri verbale la adresa Arabiei Saudite, atrăgând atenţia asupra legăturilor sale strânse cu SUA şi pretinzând că monarhia saudită nu avea niciun drept să se afle în posesia oraşelor sfinte Meca şi Medina. Regimul laic Ba'ath şi-a adăugat o notă considerabil mai religioasă, atunci când Saddam a adăugat cuvintele „Allahu Akbar" la steagul naţional şi a difuzat imagini ale sale din Kuweitul proaspăt cucerit. Drept răspuns, preşedintele american George Bush a lansat operaţiunea Scutul Deşertului pentru a împiedica Irakul să invadeze Arabia Saudită. Primele trupe SUA au sosit în Arabia Saudită pe data de 7 august.

După desfăşurarea iniţială a soldaţilor americani, concentrarea militară din Golf a continuat până când 500.000 de militari au fost încartiruiţi în Arabia Saudită. În octombrie, s-a apreciat că forţele militare americane din zonă sunt suficiente pentru a opri o invazie. Între timp, preţul petrolului ajunsese la 40 de dolari pe baril.

Atât Consiliul de Securitate al Naţiunilor Unite, cât şi Liga Arabă au dat o serie de rezoluţii în lunile anterioare Primului Război din Golf. Rezoluţia Naţiunilor Unite cu numărul 678, din 29 noiembrie, i-a dat Irakului ca termen de retragere data de 15 ianuarie 1991. Ea a autorizat „toate mijloacele necesare pentru a susţine şi implementa Rezoluţia 660" (prin care se ordona Irakului să se retragă din Kuweit), aprobând efectiv utilizarea forţei.

Până la sfârşitul anului 1990, a părut că Saddarn Hussein nu este dispus să se retragă şi că SUA sunt în căutare de susţinere internă şi internaţională pentru război. Acesta se justifica, susţinea guvernul, prin importanţa petrolului pentru

economia națională şi prietenia de lungă durată dintre SUA şi Arabia Saudită (trecuseră aproape 50 de ani de la vizita făcută de Roosevelt lui Ibn Saud).

Când protestele şi scandările „Să nu mai curgă sânge în numele petrolului!" s-au înteţit, guvernul a adăugat argumente cu privire la situaţia drepturilor omului în Irak, agresiunea neprovocată împotriva Kuweitului şi indiciile conform cărora Saddarn acumula un arsenal de arme neconvenţionale (chimice şi biologice) şi viza consolidarea capacităţilor sale nucleare. Opoziţia faţă de războiul din Irak nu a fost niciodată la fel de puternică precum cea faţă de războiul împotriva Vietnamului.

Deşi 74 de procente din cei 660.000 de soldaţi care înfruntau Irakul în Golf, până la începutul anului 1991, erau americani, alte 34 de ţări fuseseră convinse să se alăture în confruntarea cu Irakul, inclusiv naţiunile musulmane din Bahrain, Maroc, Oman, Pakistan, Qatar, Arabia Saudită şi Emiratele Arabe Unite. (O serie de ţări mai mici, aliate SUA, au fost convinse să se alăture războiului prin promisiuni de ajutor financiar sau de anulare a datoriilor.) Franţa, care fusese cel mai mare furnizor de arme al Irakului, a fost, de asemenea, convinsă să se alăture coaliţiei.

În ciuda faptului că s-au propus mai multe tratative de pace, SUA au insistat că războiul ar fi putut fi evitat numai prin retragerea necondiţionată a Irakului din Kuweit. Irakul dorea ca retragerea sa din Kuweit să fie însoţită de o retragere simultană a trupelor siriene din Liban şi a trupelor israeliene din Cisiordania şi din alte teritorii ocupate.

Pe 12 ianuarie 1991, Congresul SUA a autorizat utilizarea forţei militare în Golf, urmând decizii din partea celorlalţi membri ai coaliţiei. A doua zi după termenul de 15 ianuarie, a fost lansată operaţiunea Furtună în Deşert. Aceasta a fost o campanie aeriană susţinută cu peste 1.000 de misiuni în fiecare zi. Irakul a fost bombardat cu toată forţa arsenalului militar al SUA, cu bombe inteligente, pachete de bombe de aviaţie, rachete de croazieră, folosindu-se tot echipamentul cu

tehnologie de vârf, care depăşea cu mult arsenalul Irakului, cel mai mare din Orientul Mijlociu. Coaliția a țintit mai întâi forța aeriană irakiană şi tunurile antiaeriene, utilizând bombardiere invizibile pentru a distruge apărarea antiaeriană irakiană. Un singur avion al coaliției a fost pierdut în prima zi a războiului. După prima săptămână, forța aeriană irakiană a început să dezerteze în Iran.

Represaliile inițiale ale Irakului fuseseră să lanseze opt rachete Scud în Israel, sperând să provoace intrarea Tel Avivului în război, fapt ce avea să încurajeze națiunile arabe să părăsească coaliția. A urmat deversarea a un milion de tone de țâței din Kuweit în Golful Persic, cea mai mare deversare de petrol din istorie. Rachetele irakiene Scud au atacat şi bazele coaliției din Arabia Saudită.

Bombardamentele coaliției au vizat centrele de comandă din Irak şi Kuweit, urmate de obiective militare, mai întâi lansatoarele de rachete Scud, apoi depozitele cu arme de distrugere în masă, centrele de cercetare privind armamentul şi forțele navale. De asemenea, au fost vizate şi alte obiective necesare atât forțelor militare, cât şi civililor: centralele electrice, echipamentele de telecomunicații, centrele portuare, rafinăriile de petrol, podurile de căi ferate, barajele şi chiar lucrările de canalizare. În ciuda rezoluției Națiunilor Unite care interzicea atacurile asupra reactoarelor active, două astfel de instalații au fost bombardate.

Deşi forțele coaliției au încercat să evite țintele civile, pe data de 13 februarie 1991, două bombe inteligente au distrus un adăpost antiaerian din Bagdad, ucigând sute de irakieni.

SUA speraseră că războiul aerian va fi suficient pentru a-i îndepărta pe ocupanții irakieni din Kuweit. Însă, pe 24 februarie, a început campania terestră, operațiunea Sabia Deşertului. Doar trei zile mai târziu, trupele irakiene, demoralizate de bombardamentul aerian, dezertau cu miile, iar soldații rămaşi părăseau şi ei Kuweitul.

Războiul s-a încheiat cu eliberarea Kuweitului. Spre deosebire de cel de-al Doilea Război din Golf, care avea să se

desfăşoare 13 ani mai târziu, discuțiile referitoare la înlăturarea de la putere a lui Saddam nu s-au soldat cu niciun rezultat.

SUA speraseră că poporul irakian se va ridica împotriva lui Saddam sau că acesta va fi înfrânt printr-o lovitură de stat internă. După invazie, Washingtonul a utilizat agenți CIA pe întreg teritoriul Irakului, pentru a instiga la revoltă împotriva regimului. Totuşi, atât schimbările politice din cadrul SUA, cât şi opoziția partenerilor de coaliție au împiedicat desfăşurarea războiului în interiorul Irakului. Chiar şi în momentul în care a izbucnit o rebeliune populară în sudul țării, coaliția a ezitat. Rebeliunea, nefiind susținută din exterior, a fost înăbuşită cu brutalitate.

Ulterior, o rebeliune kurdă, care izbucnise în nord, a fost reprimată în mod similar, mii de refugiați trecând granița în Turcia.

Despre schimbarea de regim, preşedintele american, George Bush, vorbea în cartea sa din 1998, *O lume transformată*, scrisă împreună cu Brent Scowcroft. Ei subliniau faptul că, dacă forțele coaliției ar fi continuat războiul din Irak, transformând războiul terestru în ocupație, acestea „ar fi fost nevoite să ocupe Bagdadul şi, de fapt, să conducă Irakul. Coaliția s-ar fi prăbuşit instantaneu, arabii ar fi dezertat furioşi, iar ceilalți aliați s-ar fi retras şi ei. În aceste condiții, nu întrezăream nicio «strategie de ieşire» viabilă… Dacă am fi mers pe calea invaziei, probabil că Statele Unite ar fi rămas încă o putere de ocupație pe un teren foarte ostil”. În mod interesant, această situație este similară celei actuale din Irak.

Numărul exact de victime colaterale provocate de Primul Război din Golf nu este cunoscut. De partea coaliției au fost în jur de 378 de decese, incluzând 295 de victime americane, 47 de victime din Marea Britanie, 40 de victime arabe şi 2 victime din rândul francezilor.

Conform unui raport dat publicității de forțele aeriene ale SUA, s-a înregistrat un număr estimativ de 10.000 – 12.000 de victime irakiene în luptă, în cadrul campaniei aeriene, şi în

jur de 10.000 de victime în timpul războiului terestru. Mulți soldați irakieni au fost uciși în „atacul buldozer" asupra „Liniei lui Saddam" fortificate, unde lame de excavator montate pe tancuri au fost utilizate pentru a distruge linia defensivă, îngropând de vii sute de soldați irakieni. Numărul de militari uciși în atac nu este cunoscut.

În anii de după război, civilii irakieni şi soldații din ambele tabere au descoperit că suferă de cancer (sub forme din ce în ce mai grave), leucemie sau malformații congenitale. Vina pentru Sindromul Războiului din Golf, cum a ajuns să fie denumit, o poartă uraniul sărăcit din obuzele americane.

Din punct de vedere financiar, Războiul din Golf a costat SUA între 60 şi 70 de miliarde de dolari, deşi americanii au primit 36 de miliarde de dolari de la Kuweit şi ajutor financiar din partea Arabiei Saudite şi a altor state producătoare de petrol din Golf, precum şi 16 miliarde de dolari de la Germania şi Japonia.

De asemenea, Kuweitul a trebuit să suporte costul uriaş al reparațiilor infrastructurii sale distruse, în special ale puțurilor de petrol care fuseseră fie aruncate în aer, fie incendiate de forțele irakiene la plecare. La majoritatea celor 1080 de puțuri de petrol operaționale din țară fuseseră amplasate, în decurs de o săptămână de la invazie, explozive C4. Când a început operațiunea Sabia Deşertului şi a devenit clar că Irakul va fi învins, au fost incendiate între 500 şi 600 puțuri petrolifere; în unele cazuri gurile de sondă au fost aruncate în aer în întregime, flăcări portocalii arzând puternic deasupra solului, în timp ce puțurile care nu luaseră foc împroşcau gheizere de petrol, la o rată de 40.000 de barili pe zi. Aceste puțuri erau înconjurate de lacuri de petrol de peste un metru adâncime.

Un reporter de la *Washington Post* descria scena din Kuweit „Puțurile petroliere în flăcări înalță spre cer un fum negru otrăvitor, care blochează lumina soarelui în timpul zilei pe kilometri înjur, în funcție de direcția vântului, iar noaptea, flăcările luminează orizontul cu o strălucire portocalie care

este în acelaşi timp înspăimântătoare şi ciudat de frumoasă" (Lee Hockstader, *Washington Post*, 1 aprilie 1991).

Saddam înțelesese că distrugerea puțurilor de petrol avea să afecteze cel mai mult Kuweitul şi SUA. Petrolul din câmpurile din Kuweit se pierdea cu un ritm de şase milioane de barili pe zi, o pierdere estimată la 100 de milioane de dolari, ce se adăuga la costul de curățare contractat prin plata pompierilor texani cu peste 1.000 de dolari pe zi. Consecințele pe care le-au avut deversările în Golf şi puțurile de petrol care au ars în Kuweit asupra mediului înconjurător au fost estimate de către Națiunile Unite ca fiind comparabile cu dezastrul de la Cernobîl.

Spaţiu aerian interzis: războiul nedeclarat

După ce trupele irakiene au părăsit Kuweitul, Consiliul de Securitate al Națiunilor Unite a convenit asupra unei rezoluții pentru încetarea războiului. Rezoluția prevedea ca Irakul să-şi distrugă armele chimice, biologice şi nucleare, sub supravegherea ONU, înainte o încetare permanentă a focului.

Embargoul comercial impus de Națiunile Unite asupra armelor neconvenționale avea să continue, putând fi, în schimb, permise achiziții de arme convenționale la o dată ulterioară, în funcție de necesități. Sancțiunile economice aveau să fie menținute, de asemenea, până când Consiliul de Securitate stabilea un mecanism pentru despăgubirea Kuweitului şi a altor victime ale agresiunii irakiene, şi până când Irakul finaliza distrugerea armelor sale şi era de acord să nu permită nici unei organizații teroriste să acționeze pe teritoriul său.

Programul „petrol contra hrană" a fost introdus mai târziu, ca răspuns la costul suportat de oameni din cauza sancțiunilor economice (în 1998, la doi ani de la demararea programului, un studiu al Națiunilor Unite estima că muriseră 90.000 de irakieni, ca o consecință indirectă a sancțiunilor de la începutul anilor 1990.)

După revoltele din nordul şi sudul țării, au fost create „spații aeriene interzise”, pentru a proteja minoritățile kurdă şi şiită împotriva atacurilor aeriene irakiene. Acestea au fost instituite la nord de paralela 36 şi la sud de paralela 32. În deceniul de după Primul Război din Golf, SUA şi Marea Britanie, care monitorizau zonele, au întreprins mai multe zboruri decât în timpul operațiunii Furtună în Deşert şi au lansat bombe de mai multe ori pe săptămână. Era un război care continua şi care a rămas aproape necunoscut în afara Irakului.

„Spațiile aeriene interzise” fuseseră impuse de SUA şi Marea Britanie, însă legalitatea acestei acțiuni era îndoielnică. Primul Război din Golf se încheiase cu un vag acord de încetare a focului. Însă Națiunile Unite nu dăduseră nicio rezoluție care să legitimeze zborurile şi bombardamentele efectuate de SUA şi Marea Britanie în „spațiile aeriene interzise”.

„Irakul nu recunoaşte zona deasupra căreia zborul este interzis, pentru că nu este o măsură a Națiunilor Unite. Ea a fost impusă de puterile occidentale”, spunea ministrul afacerilor externe irakian, Tariq Aziz, în 1993 (Robert Dreyfuss, *The American Prospect*, 30 decembrie 2002).

Membrii Națiunilor Unite se aflau într-un impas, din moment ce Consiliul de Securitate nu susținea spațiile aeriene interzise, iar SUA şi Marea Britanie, având ambele drept de veto, nu puteau fi condamnate.

Deşi scopul inițial al interdicției era de a proteja minoritățile kurdă şi şiită împotriva atacului, bombardamentele au devenit din ce în ce mai mult un mijloc pentru SUA şi aliații săi de a exercita presiune asupra Irakului, pentru ca acesta să accepte inspecțiile şi alte cerințe ale Națiunilor Unite şi ale coaliției.

În plus, acest război nedeclarat a inclus două campanii de bombardamente susținute: operațiunea Lovitură în Deşert, din septembrie 1996, şi operațiunea Vulpea Deşertului, din decembrie 1998.

În 1998, preşedintele Clinton era pus sub acuzație. Senatul SUA aprobase două capete din actul de acuzație, susținând că acesta comisese sperjur în timpul mărturiei pe care o depusese

în fața marelui juriu, într-un proces pentru comportament sexual inadecvat, intentat de o fostă angajată a statului Arkansas, Paula Jones, şi minţise cu privire la relația sa cu Monica Lewinsky, o stagiară de la Casa Albă. Mulți observatori au presupus că operațiunea Vulpea Deşertului a fost o manevră cinică de a distrage atenția de la scandal.

Campania de bombardamente şi sancțiunile economice au împiedicat Irakul să se pună din nou pe picioare; infrastructura civilă, precum generatoarele de electricitate, stațiile de tratare a apei şi de epurare a apelor reziduale au fost distruse şi nu au putut fi reparate. Aceasta s-a adăugat la opoziția crescândă a lumii arabe şi musulmane față de SUA. Prezența constantă a trupelor SUA staționate în Arabia Saudită submina regimul saudit şi încuraja apariția grupurilor islamice extremiste. Ca răspuns, guvernul saudit a devenit intransigent şi a încercat să îşi dovedească puterea finanțând distribuirea de materiale religioase grupurilor islamiste din Orientul Mijlociu, Afghanistan şi noile state independente din Asia Centrală.

Restricțiile privind armele sale de distrugere în masă reprezentau o parte din condițiile impuse pentru o încetare deplină a focului în Irak şi s-a constituit o Comisie Specială a Națiunilor Unite (UNSCOM) pentru a monitoriza respectarea regimului armelor. Echipa de inspecție a descoperit dovezi ale unor programe de producere a armelor biologice, precum şi alte semne de nerespectare a regimului armelor, dar, în multe cazuri, guvernul irakian a dispus restricții cu privire la cine putea să monitorizeze depozitele de arme, iar, în 1997, i-a expulzat pe toți inspectorii SUA, susținând că spionau Irakul.

Mai târziu, SUA au admis că este adevărat şi, în 1998, Scott Ritter, inspector pe probleme de arme şi angajat al Marinei SUA, şi-a dat demisia din echipă, pretinzând că SUA blochează investigațiile pentru a evita o confruntare cu Irakul şi că CIA utiliza inspecțiile ca acoperire pentru operațiunile secrete din Irak.

Echipa de inspectori a continuat investigațiile până în 1999, când a fost înlocuită de o nouă echipă, care a reînceput inspecțiile în 2002, însă, până în acel moment, Irakul se îndrepta inevitabil către un război cu SUA şi aliații săi.

Sub administrația Clinton, raidurile de bombardament din spațiile aeriene interzise au fost trecute relativ sub tăcere. După ce George W. Bush a fost investit în funcție, în ianuarie 2001, aceste raiduri de rutină au devenit, subit, mult mai vizibile. De asemenea, au crescut în frecvență şi violență după 11 septembrie şi înaintea celui de-al Doilea Război din Golf, care a început în martie 2003.

Scandalul, „petrol contra hrană".

Națiunile Unite impuseseră sancțiuni Irakului după invazia sa asupra Kuweitului, dar, după Primul Război din Golf, devenise evident că, fără acces la valută, hrană şi provizii medicale din străinătate, irakienii de rând se confruntau cu o catastrofă umanitară. În 1995, Consiliul de Securitate al Națiunilor Unite a adoptat o rezoluție, permițând Irakului să vândă cantități limitate de petrol pentru a cumpăra hrană şi alte mărfuri esențiale. În orice caz, i s-a permis lui Saddam Hussein să sustragă miliarde de dolari şi să creeze unul dintre cele mai mari sisteme de corupție cunoscute vreodată.

Unele rapoarte cu privire la scandal estimează că suma sustrasă din vânzările „petrol contra hrană" a fost de până la 21 de miliarde de dolari. Banii au fost utilizați pentru a finanța programele de aprovizionare cu arme ale lui Saddam, regimul său politic şi gustul pentru un trai luxos şi pentru mituirea oficialilor guvernamentali, precum şi a altor persoane de contact importante din străinătate, cu scopul de a submina sancțiunile impuse de Națiunile Unite. Printre cei implicați în scandal s-au numărat Benon Sevan, şeful programului din Irak, precum şi fiul secretarului general al Națiunilor Unite, Kofi Arman.

Ideea „petrol contra hrană” a fost pusă în discuție pentru prima dată în 1991, când secretarul general al Națiunilor Unite a trimis o misiune de mediere să evalueze situația umanitară din Irak şi Kuweit imediat după război. Misiunea Națiunilor Unite a raportat că „poporul irakian se poate confrunta curând cu o catastrofă, care ar putea include epidemii şi foamete, dacă nu sunt satisfăcute rapid necesitățile vitale”. În pofida acestei îngrijorări, în 1991, guvernul irakian a refuzat de mai multe ori ofertele înaintate de Națiunile Unite de a permite vânzarea limitată de petrol, în schimbul unor ajutoare umanitare.

Patru ani mai târziu, 14 aprilie 1995, Consiliul de Securitate al Națiunilor Unite a adoptat Rezoluția 986, inițiind programul „petrol contra hrană”. Irakului i s-a permis să vândă petrol în valoare de 2 miliarde de dolari la fiecare şase luni, dintre care două treimi aveau să fie utilizate pentru a cumpăra hrană şi medicamente şi pentru a satisface alte nevoi umanitare. Aceasta a fost gândită ca o măsură temporară pentru a evita o criză umanitară în Irak, până când țara respecta rezoluțiile Consiliului de Securitate, inclusiv cerința ce prevedea să se permită inspecții ale bazelor sale militare. Primul export de petrol irakian a fost efectuat în baza programului „petrol contra hrană” în decembrie 1996, iar primele transporturi de alimente au sosit în Irak în martie 1997.

În 1998, limita exporturilor de petrol irakian a fost ridicată la 5,26 miliarde de dolari la fiecare şase luni, din nou cu condiția ca două treimi din venituri să fie cheltuite pe nevoile umanitare ale poporului irakian. Plafonul exportului petrolului din Irak a fost, în cele din urmă, îndepărtat, în decembrie 1999.

În prezent, este clar că în timpul celor 13 ani de sancțiuni impuse de Națiunile Unite, guvernul irakian a sustras miliarde de dolari. Şi nu numai atât: profiturile obținute de administrația lui Saddam Hussein au fost utilizate pentru a cumpăra influență şi a submina însuşi sistemul de sancțiuni impuse de Națiunile Unite.

Proporțiile corupției nu au fost descoperite în totalitate. Rămâne de dovedit, şi este posibil să nu fie niciodată posibil de aflat, cine a fost implicat şi cât de mult a avut de câştigat de pe urma situației create. Un raport al comitetului senatului SUA, care investighează scandalul, susține că regimul lui Saddam a sustras cel puțin 21, 3 miliarde de dolari din program, o cifră mult mai mare decât se estimase anterior. Aceasta include aproximativ 4 miliarde de dolari din contrabanda cu petrol, în anii imediat următori războiului.

După ce a fost introdus programul „petrol contra hrană", comitetul senatului estimează că guvernul irakian a obținut 9,7 miliarde de dolari din contrabandă, 4,4 miliarde de dolari din mită obişnuită în urma contractelor de ajutoare şi 2,1 miliarde de dolari din vânzarea de importuri de calitate necorespunzătoare de medicamente şi a altor produse la prețuri supraevaluate către poporul irakian.

Una dintre cele mai mari escrocherii a fost vânzarea către spitalele irakiene a unor medicamente expirate sau nefolositoare, pe care doctorii le-au denumit disprețuitor „cretă". Nu era vorba că spitalele nu aveau deloc medicamente, aşa cum pretindea propaganda irakiană, ci că medicamentele pe care le aveau erau complet ineficiente. Administrația irakiană şi companiile farmaceutice străine implicate au împărțit profiturile din vânzarea acestor medicamente inutile în baza programului „petrol contra hrană" (David Blair, *The Daily Telegraph*, 23 aprilie 2004).

Cum a reuşit guvernul irakian să scape nepedepsit? Mai întâi, monitorizarea companiilor contractate de Națiunile Unite pentru a superviza programul a fost inadecvată, fie din cauza ineficienței, fie din cauza corupției. O anchetă independentă efectuată de Biroul de Servicii de Supraveghere Internațională al Națiunilor Unite a descoperit greşeli constante în supravegherea programului, însă nu a găsit dovezi de corupție în rândurile personalului Națiunilor Unite. Contractorii săi sunt, de asemenea, acuzați de supraîncărcarea programului cu sute de mii de dolari, pentru

ore pe care nu le-au lucrat. Mai mult, investigația a scos la iveală faptul că auditorii nu au verificat în mod corespunzător contractele de achiziție de petrol şi ajutoare umanitare şi că, dacă ar fi făcut aceasta, ar fi descoperit o mare parte din faptele de corupție.

Oficialii SUA au susținut că personalul Națiunilor Unite a trecut în mod repetat cu vederea corupția excesivă din cadrul programului „petrol contra hrană", deşi acest lucru nu a fost dovedit.

Majoritatea banilor care au intrat în Bagdad au provenit din tranzacții comerciale bilaterale ilegale între Irak şi țările vecine. S-a pretins că SUA şi Marea Britanie au trecut cu vederea tranzacțiile cu aliații lor, Iordania şi Turcia, ca o formă neoficială de despăgubire pentru pierderile pe care acestea le suferiseră în urma embargoului comercial impus Irakului. Inițial, Iordania fusese cel mai important partener comercial pentru Irak, până în anul 2000, când Irakul a început să furnizeze petrol Siriei, sub pretextul „testării" conductei de petrol dintre cele două țări.

Contractorii au respectat adesea litera legii, dar chiar şi atunci când intențiile lor erau bune, nu au făcut suficient pentru a împiedica încălcarea sancțiunilor. De exemplu, juriştii firmei Saybolt, care s-a ocupat de inspecție, au răspuns senatului că Irakul nu a montat niciodată contoare care să funcționeze la Mina al-Bakr, ceea ce a însemnat că Saybolt nu a putut măsura fluxul de petrol în autocisterne individuale. În schimb, inspectorii au trebuit să utilizeze o metodă alternativă de măsurare, care, deşi respecta standardele comerciale internaționale, nu era la fel de sigură în exploatare sau la fel de exactă ca un contor.

De asemenea, au existat două incidente în 2001, când petrolierele care au părăsit Irakul au fost „umplute" cu peste 200.000 barili de petrol, după ce inspectorii certificaseră oficial o cantitate mai mică. Saybolt l-a suspendat pe unul dintre angajații săi ca urmare a acuzațiilor că acceptase mită de 105.000 de dolari de la oficialii irakieni.

Pe lângă scopul de a se întreține pe sine şi pe bunii săi prieteni, Saddam a utilizat o mare parte din bani pentru a cumpăra prieteni din străinătate, în special pe cei care aveau să-l ajute să submineze sancțiunile impuse de Națiunile Unite şi să le pună capăt. El a aprobat personal destinatarii a ceea ce regimul a denumit „alocații speciale" sau „cadouri" din partea SOMO, Organizația de Stat pentru Comercializarea Petrolului. Adjunctul prim-ministrului Tariq Aziz a gestionat contractele cu străinii în mod vizibil. „Comercianții ruşi au fost principalii beneficiari, primind 30 de procente din contractele de export de petrol, urmați de francezi, cu 15 procente, şi de chinezi, cu 10 procente, deşi destinatarii au inclus şi persoane de naționalitate americană şi britanică. Banii au fost plătiți printr-o rețea complexă de conturi bancare secrete şi trimişi către ambasadele irakiene din străinătate, în serviete" (Anton la Guardia, *The Daily Telegraph*, 8 octombrie 2004). Rusia, Franța şi China au fost cei trei membri permanenți ai Consiliului de Securitate al Națiunilor Unite care au încercat să ridice sancțiunile impuse Irakului.

Benon Sevan, oficialul Națiunilor Unite responsabil cu supervizarea programului, a fost, de asemenea, implicat. Se presupune că i s-au alocat contracte, cunoscute sub numele de „cupoane", pentru vânzarea a 7,3 milioane de barili de petrol irakian, prin compania African Middle East Petroleum Co., înregistrată în Panamá, şi alte companii-fantomă. Pe lângă Sevan, alte nume cu rezonanță au apărut pe liste strict secrete, păstrate de vicepreşedintele irakian, Taha Yassin Ramadan, şi de ministrul petrolului, Amir Rashid, deşi nu s-a dovedit dacă acestea sunt liste de beneficiari sau simple" liste de intenții" privind persoanele a căror abordare se dorea. Listele îi includ pe fostul ministru de interne francez, Charles Pasqua, pe liderul rus de extremă dreapta, Vladimir Jirinovski, şi Partidul Liberal Democrat Rus, pe fostul preşedinte al Indoneziei, Megawati Sukamoputri, şi pe fiul preşedintelui libanez, Emile Lahoud.

Națiunile Unite au fost criticate pentru că i-au permis lui Saddam Hussein şi guvernului său să decidă cine va obține contractele, când ar fi trebuit să fie evident că asta va conduce la corupție. Negroponte, ambasadorul SUA la Națiunile Unite, a depus mărturie în Congres că mulți membri ai Consiliului de Securitate au insistat ca Saddam Hussein să rămână răspunzător de acest lucru. SUA s-au întrebat de ce i-au permis asta şi dacă era vorba de vreun fel de corupție.

Între timp, SUA şi Marea Britanie erau, de asemenea, criticate pentru că făcuseră excepții pentru prietenii lor din Orientul Mijlociu, Turcia şi Iordania. Raportul senatorilor democrați către senatul SUA, privind investigația asupra programului „petrol contra hrană", susținea că oficiali din Departamentul de Stat al SUA şi armata SUA au trecut cu vederea transporturi ilegale de aproape opt milioane de barili de petrol către Iordania, evitând complet programul „petrol contra hrană" (Julian Borger & Jamie Wilson, *The Guardian*, 17 mai 2005). Raportul a prezentat dovezi suplimentare că administrația Bush avea cunoştință de vânzările ilegale de petrol, în baza programului „petrol contra hrană", şi că vânzările de petrol către SUA au reprezentat 52 de procente din totalul vânzărilor ilegale de petrol din Irak, mai mult decât tot restul lumii. El precizează că: „Statele Unite nu numai că aveau cunoştință de vânzările de petrol care încălcau sancțiunile impuse de Națiunile Unite şi furnizau mare parte din banii iliciți pe care Saddam Hussein i-a obținut sustrăgându-se sancțiunilor impuse de Națiunile Unite, ci şi, ocazional, Statele Unite chiar au facilitat vânzările ilegale de petrol".

Investigațiile privind vânzările au scos la iveală faptul că o companie din SUA, Odin Marine, a transportat petrolul către Iordania din portul Khor al-Amaya, în şapte petroliere uriaşe. Portul funcționa fără aprobarea Națiunilor Unite şi nu era monitorizat de oficiali al Națiunilor Unite.

Conform articolului din *The Guardian*, raportul senatului conține dovezi că Odin Marine „a solicitat în mod repetat şi a

primit aprobarea din partea oficialilor militari şi civili din SUA pentru ca navele să nu fie confiscate de vasele marinei SUA din Forța de Interdicție Maritimă (FIM) care aplica embargoul".

S-a mai spus că un oficial din Departamentul de Stat al SUA a dat asigurări companiei Odin că SUA „au cunoştință de transporturi şi au decis să nu ia măsuri".

De asemenea, raportul senatului susține că Trezoreria SUA ştia că Bayoil, o companie petrolieră din Texas, facilitase plata a cel puțin 37 de milioane de dolari către regimul lui Saddam Hussein, dar nu a luat nicio măsură pentru a împiedica plățile şi a stat în calea eforturilor Națiunilor Unite de a obține informații cu privire la acțiunile Bayoil.

Alegerile prezidenţiale din 2000, din SUA

După ce George W. Bush a fost ales preşedinte, a devenit clar că sancțiunile, oricât ar fi fost de epuizante pentru poporul irakian, aveau să fie ridicate doar în cazul în care se înregistra o schimbare de regim în Irak.

Republicanul George W. Bush, fiul fostului preşedinte George Bush, şi-a asigurat locul ca preşedinte al SUA după mai mult de o lună de renumărări de voturi şi discuții politice aprinse care polarizaseră țara. Rivalul lui Bush, fostul vicepreşedinte Al Gore, şi-a recunoscut înfrângerea, în ciuda câştigării majorității voturilor populare.

Bush intrase în politică cu numai şase ani înainte de alegeri, înainte de a fi ales guvernator al statului Texas, în 1994, fusese unul dintre proprietarii echipei de baseball Texas Rangers. De asemenea, îşi deschisese diverse societăți mixte (în general, fără succes) în industria petrolieră.

Alegerea lui Bush a fost o trecere bruscă spre dreapta în politica americană. Majoritatea membrilor cabinetului său erau milionari (unii multimilionari). Deşi aceasta nu era ceva neobişnuit în politica SUA, era neobişnuit că aproape toți membrii cabinetului se îmbogățiseră în cadrul aceleiaşi industrii, a petrolului. Printre membrii noului guvern se

numărau vicepreşedintele Dick Cheney, fostul director executiv al companiei petroliere Halliburton, care îi adusese un câştig de peste 50 de milioane de dolari; condoleeza Rice (care l-a înlocuit acum pe Colin Powell în funcția de secretar de stat), care fusese director la Chevron, din 1991 până în 2001, când a fost numită consilier pe probleme de siguranță națională al lui George W. Bush; şi secretarul comerțului Donald Evans, fostul director al companiei de exploatare de petrol şi gaze Tom Brown Inc., care încă deținea pachete de acțiuni în valoare de cel puțin 5 milioane de dolari. Mulți membri ai noii administrații lucraseră pentru tatăl lui Bush, şi el fost petrolist din Texas.

Cariera lui George W. Bush nu avusese prea mult succes şi apăruseră întrebări cu privire la un eventual conflict de interese, în timpul preşedinției tatălui său. După ce compania sa falimentară, Spectrum 7, a fost preluată de Harken Energy, lui Harken i-au fost acordate drepturi de forare exclusive de către guvernul din Bahrain. Aceasta în ciuda faptului că Harken nu forase niciodată măcar un puț în afara SUA. Ulterior, senatul a desfăşurat o investigație privind tranzacțiile dubioase ce implicau acțiunile Harken, dar a decis să nu ia măsuri împotriva lui Bush.

După 2000, politica SUA a devenit, în mod evident, mai proindustrie, iar legislația privind mediul înconjurător a fost modificată. Bush „a anulat semnarea" Protocolului de la Kyōto asupra Schimbărilor Climatice la care SUA aderaseră în timpul mandatului lui Clinton.

O investigație întreprinsă de ziarul *The Observer* a dezvăluit în 2003 faptul că oficialii de la Casa Albă subminau oamenii de ştiință din Guvernul SUA, în încercarea de a minimaliza temerile cu privire la încălzirea globală. Conform acestui ziar, membrii administrației Bush lucrau cu grupuri de lobby de dreapta, finanțate de industria petrolieră, pentru a-i discredita pe oamenii de ştiință care susțineau că poluarea era o problemă din ce în ce mai serioasă.

Un e-mail obținut printr-o scurgere de informații, trimis de Myron Ebell, director al Competitive Enterprise Institute din grupul de lobby de dreapta (CEI), către Phil Cooney, şef de personal la consiliul pe probleme de mediu înconjurător de la Casa Albă, din iunie 2003, scoate la iveală faptul că oficialii de la Casa Albă au solicitat CEI să minimalizeze importanța unui raport din partea Agenției de Protecție a Mediului înconjurător din SUA, care admitea pentru prima dată faptul că oamenii contribuie la încălzirea globală. De asemenea, se discutaseră modalități de a scăpa de anumiți oficiali EPA, în speță de Christine Whitman, directoarea agenției.

„Mi se pare că cei de la EPA sunt, în mod evident, țapii ispăşitori şi putem doar spera că țapul ispăşitor (sau varianta sa feminină) va avea o poziție cât mai înaltă. Probabil că mâine vom solicita ca Whitman să fie demisă", scria Ebell în mesajul electronic.

Între anii 1998 şi 2003, CEI a primit peste 1 milion de dolari de la Exxon.

11 septembrie 2001

Noului preşedinte ales părea să i se potrivească mai bine locul de la ferma sa din Texas, decât funcția de la Washington, aceea de preşedinte al țării. În dimineața zilei de 11 septembrie 2001, vizita o şcoală primară, când un consilier a intrat pentru a-i transmite un mesaj urgent. Bush a rămas în clasă pe toată durata lecției, în ciuda faptului că respectivul consilier tocmai îi adusese vestea că un avion deturnat intrase în unul din cele două turnuri gemene de la World Trade Center, din New York.

Aceasta era doar prima dintre cele patru deturnări teroriste realizate de membrii al-Qaeda, o organizație islamistă militantă, condusă de Osama Bin Laden.

Al doilea avion a intrat în celălalt turn al World Trade Center şi, la scurt timp după aceea, ambele turnuri s-au prăbuşit.

Cel de-al treilea avion a vizat Pentagonul, sediul Departamentului Apărării al SUA, iar cel de-al patrulea,

despre care s-a crezut că se îndrepta fie către Casa Albă, fie către refugiul de la țară al preşedintelui, Camp David, s-a prăbuşit pe un câmp de lângă Shanksville, Pennsylvania, după ce pasagerii i-au anihilat pe cei care deturnaseră avionul. Nimeni, din niciun avion, nu a supraviețuit. Pasagerii şi membrii echipajului care au reuşit să efectueze convorbiri telefonice pe mobil din avioanele condamnate au raportat faptul că atacatorii preluaseră controlul utilizând cuțite pentru a-i ucide pe unul sau mai mulți dintre membrii echipajului de zbor sau pasageri şi amenințându-i pe restul.

În total, 2986 de persoane au fost ucise pe 11 septembrie, făcând din acesta atacul cu cele mai multe victime înregistrat vreodată pe teritoriul SUA. Pe lângă pasagerii liniilor aeriene, 2595 de persoane din World Trade Center, inclusiv 343 de pompieri şi 125 de angajați de la Pentagon, au murit ca rezultat direct al atacurilor.

La cinci zile după atacuri, liderul al-Qaeda, Osama Bin Laden, a negat orice implicare, spunând, într-o declarație publică difuzată pe Al-Jazeera: „Subliniez faptul că nu am efectuat această operațiune, care pare să fi fost întreprinsă de indivizi cu propria motivație". Totuşi, într-un alt discurs trimis la Al-Jazeera, pe data de 29 octombrie 2001, părea că îşi asumă responsabilitatea pentru atacuri: „Vă spun, Allah ştie, că nu ne-am gândit niciodată să lovim turnurile. Însă după ce situația a devenit insuportabilă şi am fost martorii opresiunii şi tiraniei coaliției americano-israeliene asupra poporului nostru în Palestina şi Liban, m-am gândit la asta", spunea el în discursul televizat.

„Şi când m-am uitat la acele turnuri demolate din Liban, m-am gândit că ar trebui să îi răspundem agresorului cu aceeaşi monedă şi că ar trebui să distrugem turnurile din America pentru ca americanii să simtă şi ei, măcar în parte, ceea ce am simțit noi şi pentru a-i opri să ne mai ucidă femeile şi copiii".

Curând după atacuri, Guvernul SUA a declarat că al-Qaeda şi Osama Bin Laden sunt principalii suspecți şi că trebuie să

fie prinşi cu orice preț şi traşi la răspundere pentru acțiunile lor.

Al-Qaeda fusese deja implicată în atacuri asupra unor ținte americane, cele mai grave fiind bombardarea ambasadelor americane din Kenya şi Tanzania. În pofida cooperării dintre Bin Laden şi CIA în Afghanistan, în urmă cu 15 ani, al-Qaeda a văzut în SUA unul dintre principalii săi duşmani, din cauza sprijinului acordat de către America Israelului şi regimurilor (nedemocratice) din Arabia Saudită, Egipt, Tunisia, Yemen şi Iordania, cărora al-Qaeda li se opunea, de asemenea.

Aceasta a fost prima ocazie în care America fusese victima unui astfel de atac, ceea ce a determinat schimbări imediate în țară. SUA şi multe alte țări au introdus o nouă legislație dură antiteroristă, înghețând activele teroriştilor suspectați şi introducând noi verificări în clădirile publice, aeroporturi şi alte ținte potențiale. După cele câteva luni de început, relativ inactive, ale preşedinției lui George W. Bush, „războiul împotriva terorismului" a fost lansat după 11 septembrie.

Aceasta a însemnat o schimbare majoră în politica externă a SUA, în baza căreia guvernul avea să exercite presiuni atât economice, cât şi politice asupra regimurilor considerate a susține terorişti, precum şi să-şi intensifice eforturile împotriva teroriştilor suspectați şi să întreprindă acțiuni militare, dacă alte metode nu se soldau cu succes. Încă se pune întrebarea dacă acesta a fost de fapt un „război" şi cât de legal a fost el.

Mai mult, atacurile planificate asupra teroriştilor au avut loc adesea în țări din regiunile producătoare de petrol. Mulți observatori străini, deşi manifestau o atitudine înțelegătoare față de SUA, după evenimentele de pe 11 septembrie, şi condamnau atacurile asupra World Trade Center şi asupra Pentagonului, au susținut că războiul împotriva terorismului a fost un pretext pentru Bush şi administrația sa – cu multele sale legături cu industria petrolieră din SUA – de a asigura petrol pentru America şi, în special, pentru prietenii săi apropiați.

Au existat sute, dacă nu mii de teorii diferite ale conspirației cu privire la ce s-a întâmplat, de fapt, pe 11 septembrie. Unele privesc atacurile în sine; de exemplu, se spune că forțele aeriene ale SUA au tras asupra celui de-al patrulea avion şi l-au doborât pentru a împiedica realizarea atacului planificat. De asemenea, multe ziare şi mulți crainici de televiziune din America de Sud au sugerat că un proiectil, şi nu un avion, a lovit Pentagonul, din moment ce nu există nicio imagine a avionului intrând în clădire, iar gaura produsă era „prea mică" ca să fi fost făcută de o aeronavă.

Una dintre cele mai frecvente teorii învinovățește Guvernul SUA pentru atacuri, susținând că au fost doar o mişcare tactică pentru a uni țara sub conducerea lui George W. Bush şi de a crea un pretext pentru inițierea războiului din Irak şi Afghanistan. Se sugerează că administrația Bush ştia despre atac înainte ca acesta să fi fost pus în aplicare, dar a evitat să ia măsuri. De fapt, există dovezi că Bush nu a dat foarte multă atenție problemelor de siguranță națională, în comparație cu predecesorul său, Clinton, care revizuia zilnic situația şi, de asemenea, că a ignorat rapoartele privind activitățile suspecte. Un material informativ zilnic, intitulat „Bin Laden hotărât să lovească în SUA", a fost prezentat preşedintelui Bush pe 8 august 2001 şi conținea un avertisment cu privire la „modele de activitate suspectă" înregistrate în SUA, care erau „comparabile cu pregătirile pentru deturnări de avioane" (Julian Borger, *The Guardian*, 12 aprilie 2004). Totuşi, acest lucru este, de obicei, pus mai degrabă pe seama gestionării defectuoase, decât a intenției sinistre.

Teoriile conform cărora Guvernul SUA fie a planificat, fie a avut cunoştință de atacuri sunt legate adesea de teoriile conform cărora motivul era să obțină controlul asupra rezervelor de petrol din Irak, să cucerească Irakul ca bază SUA în Orientul Mijlociu şi să transforme Afghanistanul în noua rută comercială pentru transporturile de la Marea Caspică.

O altă teorie importantă se referă la acțiunile Guvernului SUA imediat după atacuri. Filmul *Fahrenheit 9/11*, al lui

Michael Moore, furnizează dovezi că, după atacuri, când toate zborurile din SUA au fost anulate, un avion special a fost autorizat de către guvern să îi transporte pe membrii familiei lui Bin Laden din SUA în Arabia Saudită. El subliniază legăturile dintre societățile mixte de afaceri, deținute inițial de Bush, şi imperiul economic al lui Bin Laden.

Chiar şi în acest moment, la mai mulți ani de la atacurile de la 11 septembrie, unele întrebări-cheie au rămas fară răspuns. Pentru fiecare dintre avioanele deturnate a existat o întârziere între descoperirea faptului că aeronava a fost deturnată, notificarea NORAD, comandamentul Apărării Aerospațiale Nord-Americane, şi desfăşurarea avioanelor de vânătoare.

Primul avion, American Airlines Flight 11, a pierdut contactul cu turnul de control la ora 8.20. Personalul zborului a apelat FAA pentru a raporta o deturnare, dar NORAD nu a fost contactat decât la ora 8.40, iar avioanele de vânătoare au primit ordinul de decolare abia la ora 8.52. Aceeaşi situație s-a repetat şi în cazul celorlalte trei zboruri, deşi, în acel moment, un avion lovise deja World Trade Center. Avioanele de vânătoare cu reacție nu au fost trimise de la cele mai apropiate baze ale forțelor aeriene şi nu au zburat la viteza lor maximă. Dacă ar fi acționat astfel, ar fi interceptat avioanele deturnate înainte ca ele să îşi atingă țintele. Rudele celor care au murit în atacuri încă încearcă să afle ce s-a întâmplat.

Operaţiunea Enduring Freedom

La o lună după atacurile de la 11 septembrie, SUA şi aliații săi au declanşat războiul din Afghanistan. Talibanilor de la conducere li s-a dat de ales: fie îl predau pe Osama Bin Laden, care se ascundea, conform rapoartelor CIA, în peşterile din îndepărtata Tora Bora, fie SUA invadau țara.

Aceasta a fost prima acțiune importantă din războiul împotriva terorismului. Operațiunea Enduring Freedom a început cu o campanie de bombardamente masive, chiar mai

sofisticată decât cea utilizată în Războiul din Golf, cu zece ani în urmă.

Era oare găsirea lui Bin Laden unicul motiv pentru atac? De la invazia rusă, din 1979, şi chiar înainte de aceasta, Afghanistanul fusese în stare de război civil. Regimul intransigenților talibani fundamentalişti era relativ stabil, cu excepția faptului că războiul continua în nord, unde triburile de tadjici, uzbeci şi hazara continuau lupta împotriva forțelor talibane, în principal paştune.

Acum, când cele cinci republici din Asia Centrală situate chiar în nordul Afghanistanului, care făcuseră parte din URSS, îşi câştigaseră independența, regiunea prezenta subit un mare interes. Sub Marea Caspică se aflau unele dintre cele mai mari rezerve de petrol din lume, în special în marele zăcământ Tenghiz din Kazahstan, care avea aproximativ 30 de miliarde de barili.

Atât companiile petroliere occidentale, cât şi țările producătoare de petrol – Azerbaidjan, Kazahstan, Turkmenistan şi Uzbekistan – erau interesate de o rută pentru a transporta petrolul pe care îl exportau, rută care să nu treacă prin Rusia. Oleoductul Baku-Tbilisi-Ceyhan, care porneşte de la Marea Caspică, trece prin Caucaz şi ajunge pe coasta de la Mediterana a Turciei, este aproape finalizat. O altă rută propusă era prin sud, prin Afghanistan şi Pakistan, către Oceanul Indian. Totuşi, luptele continue şi instabilitatea din țară (precum şi terenul muntos) au făcut imposibilă continuarea acestui proiect.

În 1998, compania petrolieră americană Unocal dorea să construiască o conductă de gaz de la bazinul Dauletabad-Donmez din Turkmenistan, prin Afghanistan, până în Pakistan. De asemenea, Unocal propusese o conductă de petrol capabilă să transporte un milion de barili pe zi, care ar fi putut pleca de la rafinăria Chardzou din Turkmenistan, trecând prin Afghanistan şi Pakistan şi ajungând la Marea Arabiei. Aceasta ar fi avut o valoare dublă, deoarece rafinăria

Chardzou era deja conectată la câmpurile petrolifere din vestul Siberiei. Nici această construcție nu a fost realizată.

Unocal s-a retras din zonă după atacul american cu rachete asupra Afghanistanului, ca răspuns la bombardarea de către al-Qaeda a ambasadelor din Kenya şi Tanzania, şi la luptele mai aprinse dintre talibani şi grupările rebele din nord. Compania a spus că nu se va angaja să construiască un oleoduct până când nu este instalat un guvern stabil şi recunoscut pe plan internațional. (Doar trei țări – Arabia Saudită, Pakistan şi EAU – îi recunoscuseră pe talibani.)

Operațiunea Enduring Freedom putea deschide calea către un astfel de guvern.

Ca şi în Irak, campania a început cu atacuri aeriene şi cu utilizarea celei mai noi generații de bombe teleghidate. Pentru prima dată, SUA şi-au constituit baze în fostele state comuniste din Asia Centrală, Uzbekistan, Kirghistan şi Tadjikistan. Talibanii, confruntându-se cu arsenalul imens al americanilor, s-au refugiat în fortărețele lor din zonele muntoase înalte, inaccesibile, de la granița cu Pakistanul, şi peste graniță, în îndepărtata provincie Belucistan, unde domnea anarhia.

Spre surprinderea lui Bush şi a consilierilor săi, talibanii nu s-au predat ca urmare a atacurilor aeriene. Însă, după pătrunderea forțelor terestre, s-a desfăşurat o singură bătălie importantă – la o intersecție de drumuri strategice de lângă Mazar-e-Sharif. Acesta părea să fie ultimul bastion al talibanilor, unde au rezistat până când avionul american B-52S a ras obiectivul de pe suprafața pământului. După acest moment, talibanii au abandonat Mazar-e-Sharif şi mai târziu Kabulul.

În doar câteva zile, SUA au reuşit să îi îndepărteze de la putere pe talibanii din Afghanistan, pierzând doar 52 de oameni, în pofida temerilor că țara se va dovedi de necucerit după experiența britanicilor, de la mijlocul secolului al XIX-lea, şi a URSS, din anii 1980.

Apoi s-a pus problema noului regim, care s-a dovedit a fi o sarcină mult mai dificilă. Deşi fuseseră uniţi împotriva talibanilor, după ce duşmanul lor comun a căzut, etnicii tadjici, uzbeci şi hazara din Alianța Nordică au început să se lupte între ei. De asemenea, se împotriveau urmăririi şi înfrângerii a ceea ce rămăsese din armata talibană, care se concentrase în afara oraşelor.

SUA i-au îndemnat pe liderii Alianței Nordice să îi extermine pe talibanii din zona Tora Bora şi din alte adăposturi muntoase, dar ei au refuzat, chiar şi atunci când au fost mituiri cu milioane de dolari de către cadrele operative ale CIA. Americanii au încercat să trateze cu talibanii înşişi, dar, după ce o echipă a fost atacată într-o ambuscadă şi şapte americani au fost ucişi, planul a fost repede abandonat. În afară de raidurile de bombardament, talibanii au fost lăsaţi în peşterile lor.

La patru ani după război, puține lucruri se schimbaseră în Afghanistan. Deşi preşedintele Harnici Kharzai (un etnic paştun, cu un guvern constituit din Alianța Nordică) a fost ales în septembrie 2004, în cadrul unui scrutin neaşteptat de corect, guvernul său nu a avut puterea de a-şi impune conducerea în afara capitalei. Dictatorii militari sunt stăpâni în majoritatea regiunilor din țară. În dorința de a găsi alte moduri de a câştiga bani, țăranii afghani cultivă mac pentru opiu, care ajunge din Asia până pe străzile din Europa, în ciuda angajamentului american de a pune capăt comercializării sale. În afara acelora care lucrează la Kabul, femeile din Afghanistan sunt supuse aceloraşi riscuri ca şi sub conducerea talibanilor.

Nici Osama Bin Laden şi nici mullahul Mohammed Omar, clericul cu un singur ochi care i-a condus pe talibani, nu au fost găsiți. Luptătorii talibani se regrupează în secret în diferite regiuni din țară. Nu există nicio perspectivă de construire a unei conducte de petrol sau gaze pe teritoriul Afghanistanului, în viitorul apropiat.

Al Doilea Război din Golf

După Afghanistan, următoarea țintă a administrației Bush a fost Irakul. Înlăturarea de la conducere a lui Saddam Hussein nu fusese niciodată solicitată în vreo rezoluție a Națiunilor Unite. Era, totuşi, un obiectiv politic major al lui George W. Bush (şi, într-o măsură mai mică, a regimului Clinton). După 11 septembrie, luarea la țintă a Irakului era doar o chestiune de timp.

Campania electorală a republicanilor, de la alegerile prezidențiale din 2000, susținuse aplicarea integrală a rezoluțiilor Națiunilor Unite care prevedeau finalizarea războiului, precum şi îndepărtarea de la putere a lui Saddam Hussein. SUA, sub administrația Bush, au intensificat susținerea acordată grupurilor irakiene de opoziție, în special grupului prodemocratic exilat, Congresul Național Irakian.

Influentul grup de cercetare interdisciplinară, dominat de republicani, Proiectul pentru Noul Secol American, a solicitat SUA, în septembrie 2000, să utilizeze forțe terestre pentru a-l prinde pe Saddam. Această viziune era, de asemenea, susținută de mulți membri ai administrației Bush.

Mai mult, războiul împotriva terorismului, lansat după 11 septembrie, susținea şi el acțiunea militară controlată împotriva potențialilor teroriști. Existau o serie de probe care legau regimul lui Saddam de al-Qaeda şi, desigur, de alte grupări teroriste islamice. După 11 septembrie, preşedintele rus Vladimir Putin (care lupta împotriva insurgenților islamici din Cecenia) avertiza SUA că Irakul planifică atacuri teroriste în SUA.

Totul se potrivea perfect cu ura personală a lui Bush împotriva lui Saddam Hussein (care încercase să îl asasineze pe tatăl său, fostul preşedinte), precum şi cu posibilele sale ambiții cu privire la petrolul din Orientul Mijlociu. Până în 2002, îndepărtarea de la putere a lui Saddam Hussein fusese un obiectiv major al politicii SUA, declarat în mod explicit (deşi

Washingtonul susținea că era dispus să accepte, în schimb, modificări majore în politica militară şi externă a Irakului).

În baza legislației internaționale, SUA aveau nevoie de o aprobare explicită din partea Consiliului de Securitate pentru o invazie, cu excepția cazului în care un atac din partea Irakului era „iminent". Încercările SUA de a-i convinge pe ceilalți membri din Consiliul de Securitate că o amenințare „în creştere" era la fel de periculoasă au avut succes. S-a căzut de acord asupra unei noi rezoluții comune, care permitea SUA să „apere siguranța națională a Statelor Unite împotriva amenințării continue reprezentate de Irak; şi să aplice toate rezoluțiile Consiliului de Securitate al Națiunilor Unite în vigoare, cu privire la Irak".

SUA au început să creeze o coaliție de țări dispuse să susțină un război în Irak. De asemenea, America a trebuit să convingă lumea că Irakul reprezenta o amenințare – practic, demonstrând că Irakul deținea arme de distrugere în masă.

În noiembrie 2002, Consiliul de Securitate al Națiunilor Unite a adoptat unanim rezoluția şi a convenit să reia inspecțiile, în acelaşi timp, SUA se pregăteau din punct de vedere militar pentru o invazie a Irakului.

Printre obiectivele declarate pentru invazie, ale secretarului apărării al SUA, Donald Rumsfeld, pe lângă trecerea la o conducere autonomă democratică, anihilarea armelor de distrugere în masă şi renunțarea la sprijinul acordat de irakieni teroriştilor şi furnizarea de asistență umanitară, se număra şi obiectivul dobândirii câmpurilor petrolifere şi a resurselor Irakului. De asemenea, unii membri ai administrației Bush făceau speculații cu privire la faptul că, dacă Saddam era înlăturat din Irak, s-ar fi creat un efect de domino, extinzând democrația în Orientul Mijlociu. (Acest aspect a fost minimalizat pentru a evita îndepărtarea dictaturilor prietene, precum cea din Arabia Saudită.)

Opoziția față de planificatul război din Irak era crâncenă, nu numai în SUA, ci şi în Marea Britanie şi în rândul altor membri ai coaliției, precum Spania şi Italia. Oponenții

susțineau că dovezile privind concentrarea de forțe irakiene, armele de distrugere în masă şi susținere a terorismului erau fie insuficiente pentru a justifica intrarea în război, fie, pur şi simplu, neadevărate, invenții pentru a crea susținere populară pentru ceea ce ei credeau a fi o luptă pentru petrol.

Oponenții războiului au pretins că, pentru SUA, obiectivul era să preia controlul asupra rezervelor de petrol ale Irakului (aflat pe locul doi în lume, după Arabia Saudită, din acest punct de vedere). Prin urmare, SUA puteau avea acces garantat la petrol şi nu mai trebuiau să îşi facă griji cu privire la diminuarea propriilor rezerve, exercitând, în acelaşi timp, controlul asupra altor țări care aveau nevoie de petrol irakian. Numeroşii prieteni ai lui George W. Bush din industria petrolieră şi din construcții din SUA ar fi beneficiat de contracte pentru reconstrucția şi gestionarea industriei petroliere din Irak. Contactele sale din cadrul industriei de armament ar fi avut, de asemenea, de câştigat. În plus, evenimentele de la 11 septembrie uniseră, pentru prima dată, o majoritate a poporului american în spatele lui Bush. O victorie rapidă în fața lui Saddam Hussein i-ar fi menținut o cotă ridicată de popularitate şi ar fi distras atenția de la problemele din economie.

În străinătate, aliații lui Bush încercau, de asemenea, să îşi convingă scepticii că războiul era întemeiat. În Marea Britanie, prim-ministrul britanic, Tony Blair, şi-a bazat discursul pe armele de distrugere în masă, pe care se credea că le acumulează Saddam Hussein. Un raport publicat în septembrie 2002" Armele de distrugere în masă ale Irakului – evaluarea guvernului britanic", susținea că Irakul posedă un stoc însemnat de arme chimice şi biologice, dintre care unele ar fi putut fi desfăşurate în 45 de minute. De asemenea, menționa că Irakul încearcă să-şi construiască capacitate nucleară.

Totuşi, nu exista încă niciun acord în cadrul Consiliului de Securitate cu privire la o invazie asupra Irakului. Deşi Rezoluția 144, adoptată unanim în 2002, prevestea

„consecințe grave” pentru Irak, în cazul în care acesta nu respecta condițiile Națiunilor Unite, nu autoriza în mod explicit utilizarea forței. SUA şi Marea Britanie doreau războiul, dar celelalte trei state membre în Consiliul de Securitate, Franța, Rusia şi China, se opuneau şi au emis o declarație comună, susținând că va fi nevoie de o nouă rezoluție pentru a autoriza o invazie.

Nu se putea conveni asupra unei noi rezoluții deoarece părerile membrilor Consiliului de Securitate erau împărțite. Kofi Annan, secretarul general al Națiunilor Unite, a specificat clar că, din punctul său de vedere, invazia era ilegală, conform legislației internaționale: „Am arătat faptul că, din punctul nostru de vedere, nu este în conformitate cu carta Națiunilor Unite; din punctul de vedere al cartei, este ilegal”, spunea el (Kofi Annan, *BBC World Service*, 16 septembrie 2004).

La începutul anului 2003, trupele din SUA şi din alte țări ale coaliției erau deja staționate în Golf, din cauza conflictului continuu şi mocnit cu Irakul. Începând de la mijlocul anului 2002, aceasta a permis organizarea unei concentrări militare gradate, care nu a fost adusă la cunoştința publicului larg. Forțele militare SUA abandonaseră în ianuarie căutarea armelor de distrugere în masă din Irak, deoarece nu găsiseră nimic. Totuşi, în martie 2003, SUA au dat Irakului un ultimatum: să permită revenirea inspectorilor sau să rişte o invazie.

Pe data de 23 martie 2003, la ora 5.30 (ora Bagdadului), la numai 90 de minute de la expirarea ultimatumului, un raid de bombardamente masiv a lovit Bagdadul. Atacul SUA nu s-a desfăşurat exact aşa cum fusese planificat, în principal din cauza ostilității din ce în ce mai mari față de război a Turciei, care a refuzat să permită trupelor coaliției să utilizeze teritoriul său. În loc să înceapă cu o lungă campanie aeriană, Bush voia să îi „şocheze şi să îi copleşească” pe irakieni cu un atac simultan, aerian şi terestru. Această acțiune era menită să zdrobească armata irakiană cât mai rapid cu putință şi să atace centrul structurii de comandă, pentru a minimaliza

victimele colaterale din rândul civililor şi daunele aduse infrastructurii – în special infrastructurii petroliere.

Din cauza obiecțiilor Turciei, planurile privind un atac terestru simultan din nord şi sud au trebuit să fie abandonate. Diviziile din nord au trebuit să fie deplasate, întârziind participarea lor în război, în timp ce altele atacau din bazele din Kuweit. Printre criticile cel mai des aduse invaziei se număra faptul că trupele americane nu erau suficiente pentru a controla țara după preluarea pozițiilor-cheie; acest fapt ar fi provocat revolte generalizate şi rezistență în zone precum Fallujah, şi probleme ulterioare legate de jafuri.

Totuşi, obiectivul preluării controlului asupra țării a fost atins în aproximativ trei săptămâni, daunele aduse infrastructurii petroliere fiind minime – unul dintre principalele obiective ale militarilor. Acest lucru a dus la ceea ce SUA au numit luarea de „decizii dificile". De exemplu, Muzeul Național din Irak, cu artefacte unice, vechi de milenii, a fost jefuit; forțele SUA din zonă erau ocupate cu paza Ministerului Petrolului din apropiere.

Divizia a 3-a de Infanterie a SUA a lovit în vest, apoi în nord, prin deşert, înspre Bagdad, în timp ce Forța Expediționară nr. 1 a marinei SUA s-a îndreptat către nord, prin zonele mlăştinoase. Forțele Marii Britanii au pătruns în Basra, cel de-al doilea oraş al Irakului şi principalul său port maritim, la două săptămâni de la începerea războiului, dar preluarea controlului asupra oraşului a durat mult, chiar cu ajutorul forțelor de poliție irakiene locale.

Forțele SUA au fost oprite în jurul oraşelor Hillah şi Karbala, unde au fost întâmpinați de furtuni masive de nisip şi de cea mai puternică rezistență de până atunci din partea irakienilor, dar au continuat să se grăbească în drumul către Bagdad, intrând în capitală la trei săptămâni de la începerea invaziei.

Un „atac fulger" al tancurilor SUA a întâmpinat rezistență dură din partea irakienilor, inclusiv atacuri sinucigaşe, dar două săptămâni mai târziu a fost lansat un atac încununat de succes asupra palatelor lui Saddam Hussein, care erau

înconjurate de forțele americane. În timp ce ştirile privind cucerirea erau difuzate pe întreg teritoriul țării la televiziune şi radio, rezistența irakiană începea să se clatine, iar oamenii ardeau postere cu liderul lor şi îi dărâmau statuile. Miniştrii irakieni părăseau oraşul sau se predau americanilor. Bagdadul a fost cucerit pe 9 aprilie, iar regimul lui Saddam a luat sfârşit. Saddam însuşi dispăruse, s-a presupus că în regiunea sa natală, din jurul oraşului nordic Tikrit. A fost capturat în cele din urmă, nouă luni mai târziu, pe data de 13 decembrie, de către soldații americani.

În timpul conflictului, a ieşit la iveală faptul că SUA începuseră să acorde contracte pentru reconstruirea Irakului, chiar înainte ca războiul să fi început. Reportajele de ştiri de la începutul lunii martie 2003 au dezvăluit faptul că Agenția pentru Dezvoltare Internațională a SUA (USAID) solicitase, în secret, unui număr de şase companii americane să liciteze pentru un contract guvernamental de reconstrucție a Irakului, în valoare de 900 de milioane de dolari. Aceste companii erau Bechtel Group Inc., Fluor Corp., Halliburton Co., subsidiara Kellogg, Brown & Root, Louis Berger Group Inc., Parsons Corp, şi Washington Group International Inc.

Cele şase companii avuseseră contribuții totale în campanie în valoare de 3,6 milioane de dolari, către grupurile politice din SUA, între anii 1999 şi 2003, dintre care 66 de procente către grupuri republicane sau candidați individuali; Halliburton a fost condusă timp de cinci ani de vicepreşedintele Dick Cheney; în timp ce fostul secretar de stat, George Shultz, a fost preşedinte al Bechtel şi încă e membru în consiliul de administrație al companiei.

În acelaşi timp, SUA au făcut cunoscut că nu aveau să le permită companiilor din țările care se opuseseră războiului din Irak să liciteze pentru contracte.

Vechiul dușman al lui George W. Bush fusese învins. Însă, campania militară din Golf crease o zonă din ce în ce mai ostilă față de ceea ce era considerat „imperialism american" şi lăcomie pentru petrolul din zonă. Motivația războiului pare din

ce în ce mai slab argumentată, pe măsură ce haosul continuă în Irak şi nicio armă de distrugere în masă nu a fost vreodată descoperită. Populațiile arabă şi musulmană de pe întreg mapamondul s-au întors împotriva Occidentului, întărâtate de acțiunile SUA din Orientul Mijlociu. Irakul a trecut prin luni de turbulențe după război, şi chiar după alegerea unui nou guvern, atacurile asupra forțelor coaliției şi obiectivelor guvernamentale continuă aproape zilnic. Majoritatea infrastructurii petroliere a țării nu a fost atinsă de război, însă a durat mult timp până ce transportul petrolului prin oleoducte către piețele străine să devină operațional şi, chiar şi în prezent, acestea trebuie păzite încontinuu.

Capitolul VIII
Mituirea briganzilor

Pe măsură ce SUA şi alte state occidentale îşi epuizează rezervele interne de petrol, ele trebuie să caute noi resurse pe plan extern, de cele mai multe ori în țări în care războiul civil, terorismul sau tulburările interne pot face din producția de petrol o investiție riscantă.

Adesea a fost în interesul principalelor companii petroliere şi al guvernelor străine să susțină un regim care oferă stabilitate, oricât de dur sau de nedemocratic ar fi fost acesta. Pentru SUA, energia a constituit un factor important în politica externă încă din anii 1940, iar politica energetică a Washingtonului a fost din ce în ce mai mult susținută de forțe militare în străinătate. Intervențiile SUA în Irak şi Afghanistan au schimbat peisajul politic al Orientului Mijlociu. Mai mult, Washingtonul oferă ajutor militar şi financiar regimurilor care pot asigura un mediu stabil, în care să îşi desfăşoare activitatea companiile petroliere.

În căutarea alternativelor la petrolul din Orientul Mijlociu, SUA au vizat trei zone: America Latină, țările vest-africane din jurul Golfului Guineea (în special Nigeria) şi Azerbaidjanul şi Kazahstanul, din bazinul Mării Caspice. Unii dintre beneficiarii cei mai controversați ai ajutorului militar sunt Columbia, Uzbekistán şi un mare număr de țări africane producătoare de petrol, din jurul Golfului Guineea. Marina SUA păzeşte puncte strategice de-a lungul principalelor rute petroliere din lume, de la linia de coastă africană, până la Marea Chinei de Sud. Franța, China şi alte țări îşi intensifică, de asemenea, eforturile de ajutorare pentru a concura cu SUA şi pentru a dobândi noi surse de petrol. „Problema este că bunul Dumnezeu nu a considerat de cuviință să pună rezerve de petrol şi gaze naturale acolo unde se află guverne

democratice", spunea vicepreşedintele SUA, Dick Cheney, pe atunci manager al companiei Halliburton, la o conferință pe teme de energie, în 1996 (Brian Whitaker, *The Guardian*, 5 aprilie 2004).

Printre principalii zece furnizori de țiței ai SUA, doar trei, Canada, Norvegia şi Marea Britanie, sunt democrații stabile. Grupul principalilor furnizori mai include trei state din Orientul Mijlociu (Arabia Saudită, Irak şi Kuweit), două țări africane (Nigeria şi Angola) şi două țări din America Latină (Mexic şi Venezuela).

În ultimii ani, SUA şi alți mari importatori de petrol au oferit din ce în ce mai mult ajutor financiar şi militar guvernelor acestor țări producătoare de petrol. Abuzurile privind drepturile omului comise de guvernele care oferă acces la petrol au fost prezentate cu reticență, pe stabilitate punându-se un preț mai mare, în detrimentul democrației.

Două metode prin care națiunile occidentale au inițiat operațiunea de a câştiga sau cumpăra influență în aceste țări sunt trimiterea de ajutor militar sau financiar. Aşa cum a scos la iveală scandalul „Afacerea Angola", al cărei protagonist a fost compania petrolieră franceză Elf, ajutorul străin este adesea motivat politic şi facilitează stabilirea de relații confortabile între oficialii guvernamentali şi oamenii de afaceri din compania donatoare şi cea beneficiară. Mita oferită oficialilor din ambele țări, în schimbul concesiunilor comerciale, reprezintă deja o banalitate. Ajutorul militar poate fi oferit cu intenția de a sprijini guvernul să învingă opoziția internă sau, punctual, să asigure infrastructura petrolieră, devenită țintă predilectă pentru sabotaj. De asemenea, ajutorul militar implică, de obicei, plata de „comisioane" lucrative unor persoane influente din țările producătoare. Grupurile rebele sau antiamericane înțeleg că, pentru a lovi America în cel mai sensibil punct al său, trebuie doar să îşi îndrepte obiectivul către infrastructura petrolieră a țării producătoare, o țintă relativ „uşoară", comparativ cu organizarea unui atac în SUA.

În Arabia Saudită, de exemplu, două treimi din petrolul produs este procesat la rafinăria Abqaiq, apoi exportat prin doar două terminale, Ras Tanura şi Ras al-Ju'aymah. În fiecare zi, o zecime din cantitatea de petrol trece prin Ras Tanura. Distrugerea oricăruia din aceste două terminale ar scoate de pe piață 50 de procente din petrolul din Arabia Saudită, pe o perioadă de cel puțin şase luni, determinând o creştere spectaculoasă a prețului petrolului şi, posibil, cufundând în recesiune națiunile importatoare de petrol. Conform spuselor lui Robert Baer, fost ofițer superior al CIA în Orientul Mijlociu şi autorul cărții *Sleeping with the Devil*: *How Washington Sold Our Soul for Saudi Crude Oil* (*în pat cu diavolul*: *cum a vândut Washingtonul sufletul Americii pentru țițeiul saudit*), „Un astfel de atac ar fi mai devastator din punct de vedere economic decât o bombă nucleară detonată în centrul Manhattanului sau în oricare alt loc, de la Casa Albă până în Piața Lafayette". Rezistența irakiană şi grupările rebele din Arabia Saudită, Angola şi Columbia au vizat puțurile de țiței, conductele, petrolierele şi alte obiective ale infrastructurii petroliere.

Între anul 2000, când preşedintele George W. Bush a preluat puterea, şi sfârşitul anului 2003, ajutorul militar acordat principalelor 25 de țări exportatoare de petrol către SUA a crescut cu 1800 de procente (de la 52, 6 milioane de dolari, în 1999, până la 1,02 miliarde de dolari, în 2004). În aceeaşi perioadă, creşterea totală a ajutorului militar, în lume, s-a ridicat la numai 150 de procente, de la 4,76 miliarde de dolari la 11,68 miliarde de dolari, în 2004. Creşterea a fost justificată mai ales prin cheltuielile din Irak, Columbia, Rusia şi Oman.

Pe lângă trimiterea de ajutor militar şi financiar, SUA îşi supun soldații unui risc din ce în ce mai mare în protejarea rutelor petroliere globale. În Irak, la atâția ani după invazie, soldații SUA încă îşi riscă viețile pentru a proteja câmpurile petrolifere ale țării şi oleoductele către Turcia şi alte țări. Aceeaşi situație se manifestă şi în Columbia, Arabia Saudită

şi Georgia, unde un oleoduct care transportă petrolul de la Marea Caspică la Marea Mediterană a fost oficial dat în folosință la data de 25 mai 2005.

De asemenea, comentariul lui Dick Cheney a ignorat efectele destabilizatoare ale petrolului în sine. Instabilitatea guvernamentală sau tulburările interne în țările bogate în petrol nu sunt o simplă coincidență. Însăşi descoperirea de petrol şi fluxul de numerar ce rezultă din aceasta într-o economie relativ mică pot fi periculos de destabilizante, în special în țările în care o singură regiune sau grup etnic este beneficiarul. Rivalitățile de proporții istorice, combinate cu o subită diviziune socială bogați-săraci (adesea pe filieră etnică), s-au dovedit adesea a fi explozive.

După cum am văzut, de exemplu în Războiul din Biafra, descoperirea petrolului este adesea un element declanşator de conflict. Populația Igbo din regiunea Biafra, bogată în petrol, se distingea din punct de vedere cultural şi religios de grupurile conducătoare din Nigeria. După o lovitură de stat militară în capitala Lagos, conducerea Igbo nu a mai avut nicio voce în cadrul guvernului şi nu a mai putut influența modul în care sunt utilizate veniturile din petrolul „lor". Locuitorii din Biafta şi-au declarat independența față de Nigeria, după ce se păruse că de pe urma veniturilor din petrol vor beneficia doar guvernul federal din Lagos şi populațiile din alte regiuni.

Miliardele de dolari puse în joc înseamnă că elitele de la conducere din țări ca Arabia Saudită, până la Gabon sau Azerbaidjan încearcă să se mențină la putere prin orice mijloace posibile. Bogatele resurse petroliere disponibile sunt un stimulent în plus pentru a împiedica alegeri libere şi corecte şi pentru a suprima libertatea mass-media, pentru a distruge opoziția față de autorități şi pentru a împiedica publicarea dovezilor privind actele de corupție din cadrul guvernului şi furtul banilor obținuți din petrol. Pe termen lung, aceasta poate conduce la rebeliuni armate. În țări în care alegerile sunt fraudate şi mijloacele de exprimare a

dezacordului sunt înăbuşite, forţele de opoziţie văd, ca singură alternativă, recurgerea la revoluţie sau terorism.

Ajutor, droguri şi petrol în America Latină

Rezervele de petrol din America Latină totalizează 102,2 miliarde de barili, o valoare mică dacă o comparăm cu cea de 726,6 miliarde, din Orientul Mijlociu. Cu toate acestea, continentul este unul din principalii furnizori ai SUA, datorită poziţiei sale şi industriilor petroliere dezvoltate din Mexic şi Venezuela, ambele extrăgând petrol pe scară largă, de la începutul secolului XX.

Cele mai valoroase resurse ale continentului sunt situate în Venezuela (78 de miliarde de barili), urmată de Mexic (16 miliarde de barili) şi Brazilia (10, 6 miliarde de barili). Există rezerve considerabile în bazinul Amazonului, care sunt exploatate de companii petroliere internaţionale. Argentina, Columbia, Ecuador şi Perú sunt, de asemenea, producătoare de petrol. Columbia, deşi rezervele sale atestate sunt de numai 1,5 miliarde de barili, se estimează că are rezerve imense şi relativ neexploatate de petrol şi gaze naturale, care ar putea, teoretic, să fie la fel de mari precum cele ale Venezuelei.

Columbia a devenit din ce în ce mai importantă în calculele energetice ale SUA. Între anii 1980 şi 1999, producţia de petrol a ţării a crescut de la 100.000 de barili pe zi, la aproximativ 844.000 barili pe zi. Totuşi, condiţiile din ţară şi accesul la câmpurile sale petrolifere sunt mult mai puţin stabile decât în Venezuela sau Mexic. În decursul mai multor decenii de război civil, lupte de gherilă şi trafic de droguri, însăşi infrastructura petrolieră a Columbiei a fost adesea vizată. FARC (Forţele Armate Revoluţionare din Columbia – Armata Poporului) şi alte mişcări de gherilă de stânga au fost implicate într-o bătălie care s-a întins pe multe decenii, cu foiţele de securitate guvernamentale şi grupuri paramilitare ilegale de dreapta, precum AUC. Violenţa continuă a împiedicat dezvoltarea economică şi reformele şi, prin urmare, comerţul cu droguri a

prosperat, oferind fermierilor şi altor cetăţeni un mijloc de a-şi câştiga existenţa şi finanţând multe dintre grupurile de gherilă şi paramilitare. Politica SUA în ţară a fost un amestec instabil de strategie de Război Rece, luptă împotriva traficului de droguri şi politică petrolieră.

SUA s-au implicat pentru prima dată în Columbia în timpul administraţiei Kennedy, în 1962, cu un program CIA şi al Forţelor Speciale SUA de formare profesională a poliţiei columbiene şi a grupurilor paramilitare în tehnicile contrainsurgenţă. Acestea includeau tehnici de sabotaj şi teroare. În 1976, dictaturile militare de dreapta care au condus şase state din America Latină – Argentina, Bolivia, Brazilia, Chile, Paraguay şi Uruguay – au iniţiat Operaţiunea Condor, un sistem de folosire în comun a serviciilor secrete pentru a localiza şi asasina disidenţi politici. Membrii serviciilor lor de securitate au schimbat informaţii privind tehnicile contrainsurgenţă şi de tortură. Se presupune că Operaţiunea Condor s-a bucurat cel puţin de susţinerea tacită a SUA. De atunci, implicarea SUA în ţară a crescut. Pe lângă acţiunile de contrainsurgenţă din timpul Războiului Rece, SUA s-au implicat mai târziu şi în „războiul împotriva drogurilor" – care a avut foarte multe lucruri în comun cu războiul de astăzi împotriva terorismului. În aprilie 1986, o nouă directivă privind deciziile de securitate naţională definea, pentru prima dată, traficul de droguri drept o problemă de securitate naţională. Cinci ani mai târziu, trupele SUA au început să îşi desfăşoare activitatea în Columbia, alături de agenţii CIA. O parte din misiunea lor era de a proteja infrastructura de petrol a ţării împotriva sabotajului. (Această politică a fost introdusă la trei ani după ce compania petrolieră americană Occidental Petroleum a descoperit vastul câmp petrolifer Caño Limón din Columbia.)

În 1998, guvernul Columbian a lansat Planul Columbia, o iniţiativă guvernamentală cu multiple obiective, menită să regenereze economia din ce în ce mai slabă, să consolideze instituţiile guvernamentale şi controlul central asupra unor

zone aflate efectiv în afara legii sau sub controlul grupărilor de gherilă şi să pună capăt comerțului cu droguri, ca mijloc de a instaura o pace de durată într-o țară măcinată de războaie. În vederea susținerii Planului Columbia, în 2000, Congresul a aprobat un ajutor militar de urgență, în valoare de 1,3 miliarde de dolari, pentru țară. Acesta a făcut din Columbia cel de-al treilea cel mai mare beneficiar de asistență SUA din lume (după Israel şi Egipt). Bill Clinton, pe atunci preşedintele SUA, a justificat aceasta susținând că guvernul Columbian avea nevoie de susținere din partea SUA, pentru a învinge armatele de gherilă şi grupările paramilitare care protejau comerțul cu droguri din Columbia.

SUA au subliniat faptul că Planul Columbia nu este un simplu exercițiu militar, ci că a jucat un rol activ în asalturile armate asupra laboratoarelor de cocaină şi în controversata stropire aeriană a recoltelor de coca. Programul inițial intern a avut o abordare ce a cuprins patru părți: pace, dezvoltare economică şi socială, reformă politică şi siguranță. Totuşi, finanțarea SUA pentru Planul Columbia a fost, în proporție de 90 de procente, militară. Inițial, contribuția SUA a fost menită să completeze ajutorul economic din partea Uniunii Europene. Mai târziu, UE şi-a retras finanțarea, după ce 37 de grupuri de apărare a drepturilor omului şi alte organizații nonguvernamentale din Columbia au apelat la Bruxelles să nu susțină planul.

În aprilie 2001, noul preşedinte al SUA, George W. Bush, a anunțat „Inițiativa andină împotriva drogurilor" (ACI) în valoare de 731 de milioane de dolari, care a fost esențialmente o continuare a susținerii Planului Columbia de către Clinton. Deşi subliniază o abordare panandină, cu susținere pentru întreaga regiune, partea cea mai importantă din ajutor revine Columbiei, unde este produsă 90% din cocaina şi până la 70% din heroina care intră în SUA. Din nou, programul se axează pe pregătire profesională pentru forțele de poliție şi militare şi pe furnizarea de arme.

După 11 septembrie 2001, „războiul împotriva drogurilor" din Columbia a devenit echivalentul noului „război împotriva terorismului", iar programele inițiate de SUA pentru a pune capăt traficului de stupefiante au fost extinse la grupările definite ca teroriste.

Ajutorul alocat în baza ACI avea să fie utilizat în campania unificată împotriva drogurilor şi a facțiunilor teroriste denumite, în prezent, FARC, ELN şi gruparea de dreapta AUC. De asemenea, ajutorul din programele antidrog este acum utilizat pentru operațiuni de contrainsurgență, ceea ce extinde considerabil sfera implicării SUA în Columbia.

Pe lângă contribuția sa la stoparea traficului de droguri, Robert B. Charles, secretar adjunct pe probleme internaționale privind narcoticele, declara unui subcomitet al senatului în martie 2004 că ACI „este, de asemenea, un bastion împotriva amenințării terorismului din Columbia, Bolivia, Perú, Brazilia, Venezuela, Ecuador şi Panamá. Pe scurt, este un program regional de securitate zonală şi națională, cu implicații directe pentru siguranța din țara respectivă şi pentru bunăstarea noastră aici, în Statele Unite continentale... în Columbia, şi oriunde altundeva în emisfera sudică, legătura dintre banii din droguri şi terorism este indiscutabilă".

În 2004, proiectul de lege al lui Bush privind ajutorul străin a inclus 731 de milioane de dolari pentru ACI. Alte 110 milioane de dolari au fost alocate Columbiei, în baza programului de Finanțare Militară Străină, principalul program de ajutor militar al SUA care nu vizează traficul de droguri. În 2003, o parte din Finanțarea Militară Străină pentru Columbia a fost angajată în finanțarea unui nou program pentru protejarea oleoductului Cano Limon-Covenas. Singurul amendament făcut de Congres a fost solicitarea ca 17 milioane de dolari din această sumă să fie utilizate pentru a furniza avioane şi asistența aferentă forței de poliție columbiene.

În ciuda angajamentului SUA, eficacitatea ajutorului militar în privința încetării comerțului cu cocaină a fost, de asemenea,

pusă sub semnul întrebării. După mai mult de un deceniu în care SUA acordaseră ajutor militar substanțial şi se implicaseră activ în țară, atât producția de droguri de pe teritoriul Columbiei, cât şi importurile SUA de droguri din Columbia au crescut. Este rezultatul parțial al eforturilor reuşite ale țărilor vecine, Bolivia şi Perú, de a reduce comerțul lor cu droguri, ceea ce i-a determinat pe producătorii columbieni să crească exporturile pentru a satisface cererea.

Comerțul şi traficul de droguri se intensifică în perioadele de conflict, atunci când realizarea unui venit legal este dificilă, iar drogurile pot aduce rapid banii necesari pentru a continua războiul. Pe timp de război, când menținerea ordinii de către poliție se poate prăbuşi şi se poate considera că merită asumat riscul implicat de traficul de droguri, acesta se intensifică. Aceasta a fost situația în cazul comerțului cu heroină din Afghanistan şi Asia de Sud-Est, şi la fel s-a întâmplat şi în Columbia.

Lupta împotriva traficului de droguri este motivul oficial oferit pentru implicarea SUA în Columbia. Totuşi, există indicii convingătoare că SUA sunt la fel de interesate de protejarea intereselor sale petroliere în Columbia şi de deschiderea drumului pentru exploatările viitoare. Aprovizionarea cu petrol din Columbia şi dezvoltarea industriei petroliere a țării ar contribui la eforturile SUA de a reduce dependența de importuri din Orientul Mijlociu, mai ales în contextul în care relațiile dintre SUA şi Venezuela s-au înrăutățit.

FARC şi Armata de Eliberare Națională (ELN), principalele două grupări de gherilă din opoziție, au vizat constant industria petrolieră din Columbia, în special ținte asociate cu companiile petroliere străine, în speță cu compania americană Occidental Petroleum şi cea britanică BP. Dat fiind faptul că petrolul este principala sursă de venit a Columbiei (cel puțin, principalul său export legal), industria petrolieră este o țintă importantă pentru grupurile de rebeli. Atacurile asupra infrastructurii de petrol sunt menite a încetini creşterea economică, subminând astfel susținerea pentru guvern şi

sistându-i sursele de venit. Industria petrolieră din Columbia este deosebit de vulnerabilă, având în vedere faptul că principalele regiuni producătoare de petrol sunt situate în zone îndepărtate ale țării. Câmpul petrolifer Caño Limón, gestionat de Occidental Petroleum, este situat în nord-estul îndepărtat al țării, iar Cusiana/Cupiagua (gestionat în principal de BP) în nordul şi centrul Columbiei, este, de asemenea, departe de centrele guvernamentale. Petrolul trebuie transportat prin conducte lungi, care trec prin jungla Columbiană şi prin zonele controlate de trupele de gherilă.

Din 1982 până în 1999, ELN a atacat de 586 de ori conducta de petrol de la Caño Limón până la coastă, deversând peste 1,6 milioane de barili de petrol. Numai în 1999, au existat un număr-record de bombe cu care a fost atacată conducta, 79 în decursul unui an. În afară de faptul că pentru guvernul Columbian şi companiile petroliere străine costurile se ridică la milioane de dolari, aceste atacuri au descurajat, de asemenea, alte companii petroliere să-şi desfăşoare activitatea în țară. Prin urmare, exploatarea şi dezvoltarea de noi câmpuri petrolifere a fost sistată, ținând în loc dezvoltarea industriei. Grupările de gherilă înfățişează Occidental Petroleum, BP şi alte companii petroliere străine ca fiind exploatatori străini, care secătuiesc resursele naturale ale Columbiei.

Guvernul Columbian şi-a intensificat eforturile de a proteja industria petrolieră, deşi aceasta, împreună cu războiul de gherilă şi eforturile de a stopa traficul de droguri, i-a suprasolicitat considerabil resursele. De-a lungul principalelor conducte şi în regiunile producătoare de petrol sunt desfăşurate forțe guvernamentale.

Oficialii SUA au insistat că eforturile militare susținute de SUA ar viza, în principal, sud-estul, regiunea în care se consideră că se află majoritatea plantațiilor de coca şi a laboratoarelor de cocaină. Totuşi, echipamentul primit din partea SUA a îmbunătățit capacitatea guvernului de a lupta împotriva insurgenților de pe întreg teritoriul țării. (Cel mai recent pachet a inclus 30 de elicoptere Black Hawk, 33 de

elicoptere Huey UH-1N recondiționate şi câteva avioane de spionaj P-3.) Armata Columbiană a precizat clar că va utiliza ajutorul şi armele pe care le primeşte de la SUA pentru a lupta împotriva tuturor grupărilor de gherilă, fie că sunt sau nu implicate în producția şi traficul de droguri. De asemenea, se pare că SUA au calculat că, dacă finanțează războiul împotriva drogurilor din sud, guvernul va putea să dedice mai mult din propriile sale resurse apărării infrastructurii de petrol din nord-est.

În timpul implicării sale în Columbia, SUA şi-au concentrat eforturile împotriva organizațiilor de gherilă care prezintă cea mai mare amenințare pentru industria petrolieră, şi nu împotriva celor care sunt cel mai puternic implicate în comerțul cu droguri. Dacă Guvernul SUA ar fi fost sincer în eforturile sale de a pune capăt comerțului cu droguri, probabil şi-ar fi îndreptat atenția asupra armatei naționale şi a grupărilor paramilitare de dreapta, precum AUC, nu numai asupra FARC şi a altor facțiuni de stânga.

Până de curând, gherilele FARC doar au taxat comerțul cu droguri, fără să se implice în el. Atât AUC, cât şi forțele militare columbiene sunt implicate activ în traficul de droguri. În noiembrie 1998, acest lucru a fost demonstrat de sosirea unui avion al forțelor aeriene columbiene pe Aeroportul Internațional Fort Lauderdale-Hollywood din SUA. Avionul, care fusese sub controlul forțelor aeriene columbiene pe toată durata călătoriei, transporta peste 700 de kilograme de cocaină.

Se estimează că FARC este responsabilă pentru 2,5 procente din producția de coca a Columbiei, în timp ce AUC este responsabilă pentru 40 de procente. Totuşi, AUC a fost înscrisă pe lista SUA de organizații teroriste străine abia în septembrie 2001, în ciuda faptului că este la fel de violentă şi de ilegală ca şi FARC.

Eforturile SUA simt concentrate încă asupra FARC; singurele sale sancțiuni împotriva AUC sunt acelea de a suspenda vizele pentru membrii AUC şi de a pune persoanele

care au legătură cu organizația pe o listă specială. Corporațiile americane din Columbia continuă să lucreze cu AUC pentru a-şi asigura operațiunile în țară, iar Guvernul SUA nu a luat nicio măsură pentru a interzice acest lucru.

Să fie oare din cauză că, în timp ce FARC şi alte grupări revoluționare atacă industria petrolieră a țării, AUC încearcă să o apere?

Pe lângă sutele de milioane de dolari încredințate Columbiei, guvernul american şi-a desfăşurat, de asemenea, propriile trupe pentru a proteja zonele producătoare de petrol şi conductele.

O parte din fondurile alocate din 2003, în baza Legii privind Finanțarea Militară Străină, au fost utilizate pentru a plăti pregătirea militară asigurată de personalul Forțelor Armate Speciale SUA din Fort Bragg, Carolina de Nord. SUA au antrenat şi apoi au înarmat o nouă forță militară pentru a apăra oleoductul Caño Limón-Coveñas. Sarcina lor va fi să păzească conducta de-a lungul întregii sale rute de 933 de kilometri.

Şi despre companiile petroliere se crede că susțin eforturile militare în zonele de care sunt interesate. BP a negat că are legături cu forțele paramilitare, dar a recunoscut că a utilizat contractori locali privați pentru pază, care antrenau şi poliția Columbiană în operațiuni contrainsurgente (Murillo, p. 134) şi a subvenționat noi unități militare în Columbia. Toate companiile petroliere plătesc o „taxă de război" de 1 dolar pe baril (Michael Klare, *Alternet*, 4 mai 2000). De asemenea, majoritatea angajează firme private de pază, pentru a lupta împotriva insurgenților. În iunie 2001, martorii au declarat unei instanțe columbiene că trei americani din forțele aeriene, care asigurau protecție pentru Occidental Petroleum, au condus o operațiune militară din care a rezultat uciderea, din greşeală, a 18 civili, inclusiv 9 copii, într-un atac asupra satului San Domingo, de lângă câmpul petrolifer Caño Limón.

Pilotó, desfăşurând operațiunea dintr-un avion Skymaster, de proveniență americană, erau angajați de o mică firmă de

supraveghere aeriană din SUA, care fusese anterior angajată de Occidental ca să asigure paza de-a lungul oleoductului Caño Limón.

Atacul a avut loc la o zi după ce piloții SUA şi serviciile de informații columbiene au raportat activitate FARC în zonă. Elicopterele columbiene cu arme la bord au bombardat San Domingo cu rachete sol-aer şi pachete de bombe şi au mitraliat civilii. Niciun rebel nu a fost ucis.

Depunând mărturie în fața unui tribunal militar, pilotul din forțele aeriene columbiene Cesar Romero, care fusese implicat în atac, spunea: „Coordonarea era efectuată direct cu elicopterele blindate care ne susțineau cu avionul Skymaster (Cessna 337), pilotat de piloți americani. Echipajele din Skymaster şi elicopterele cu arme la bord țineau legătura direct cu trupele de la sol" (Karl Penhaul, *San Francisco Chronicle*, 15 iunie 2001). Atât forțele aeriene columbiene, cât şi oficialii SUA au spus că avionul şi aproape toate armele utilizate fuseseră furnizate în 1989, ca ajutor militar din partea SUA.

Un purtător de cuvânt al Occidental Petroleum a negat acuzațiile piloților forței aeriene columbiene potrivit cărora ei ar fi contractat Skymaster. Cu toate acestea, într-un interviu anonim acordat publicației *San Francisco Chronicle*, în 2001, un oficial din conducerea companiei columbiene naționale de petrol, Ecopetrol, a susținut că avionul fusese întotdeauna finanțat de Occidental Petroleum, dar că, în momentul atacului, plățile de la Occidental către Airscan erau canalizate prin Ministerul Apărării Columbian, în loc să fie efectuate direct (Karl Penhaul, *San Francisco Chronicle*, 15 iunie 2001).

Occidental Petroleum a fost unul dintre cei mai puternici susținători ai acordării de împrumuturi din partea SUA pentru guvern, deşi se presupune că această finanțare viza numai plantațiile de coca din sud, departe de propriile operațiuni. Un raport al *Newsweek* a dezvăluit faptul că, în timpul preşedinției lui Clinton, Occidental şi mai mulți producători importanți de arme din SUA făcuseră propagandă în favoarea

pachetului de ajutor de 1,3 miliarde de dolari pentru Planul Columbia.

Se presupune că respectivele companii petroliere din SUA nu numai că au utilizat contrarevoluționari terorişti pentru a-şi apăra infrastructura, ci şi pentru a împiedica forța de muncă din Columbia să se constituie în sindicate sau să intre în grevă pentru a protesta cu privire la salariu sau la condițiile de muncă (Murillo, pp. 133 – 134).

Încă de la începutul amestecului SUA în Columbia, companiile străine au militat constant pentru o implicare mai intensă pentru apărarea intereselor lor. Hunt Oil & Kellogg, Brown & Root, o filială a Halliburton, două companii cu legături foarte strânse cu administrația Bush, erau ambele decise să obțină beneficii de pe urma ACI, de exemplu. De asemenea, aceasta a furnizat o piață pentru producătorii de armament, elicoptere, vehicule militare şi erbicide utilizate pentru a stropi presupusele plantații de coca şi mac, din care se produce opiu, din Anzi.

De când a fost introdus Planul Columbia, au fost constituite noi baze americane, precum Manta, în Ecuador. Mai mult, ACI permite SUA să instituie o prezență pe termen lung în America Latină, unde poate interveni în cazul în care ar surveni alte conflicte în regiunea bogată în petrol.

Petrol contra doctori.

SUA nu este singura țară care oferă ajutor țărilor din America Latină, primind în schimb petrol. În martie 2003, Hugo Chivez, preşedintele de stânga al Venezuelei (cea mai mare țară producătoare de petrol din America Latină) şi cel cubanez, Fidel Castro, au lansat programul „Barrio Adentro" care a oferit, de fapt, doctori în schimbul petrolului venezuelean. Din acel moment, 15.000 de medici cubanezi au deschis 300 de clinici în cele mai sărace şi mai greu accesibile zone din Venezuela, în timp ce cel puțin 53.000 de barili de petrol venezuelean erau exportați către Cuba.

Cuba primeşte o subvenție substanțială pentru petrolul său: finanțare de până la 25 de procente din partea Venezuelei, plătibili pe o perioadă de 15 ani, cu o dobândă de 2 procente, după o perioadă de grație de doi ani. Este posibil ca datoria Cubei către Venezuela, care se va ridica la aproximativ un miliard de dolari, să rămână neplătită.

De pe urma acordului „petrol contra doctori" beneficiază şi Hugo Chivez în Venezuela unde, în ciuda faptului că țara ocupă locul cinci în lume printre cei mai mari deținători de rezerve de petrol, diferența dintre bogați şi săraci rămâne foarte mare. Medicii cubanezi care lucrează în țară raportează faptul că au tratat multe boli eradicate acum în Cuba, precum şi afecțiuni care ar fi uşor de prevenit în condițiile unei igiene corespunzătoare şi ale cunoştințelor necesare cu privire la regimul alimentar.

Programul a contribuit considerabil la creşterea popularității lui Chivez, în special printre cei săraci, care constituie 70 de procente din populație. După ce a venit la putere în 1999, pe o platformă care promitea socialismul combinat cu militarismul, a fost dat jos printr-o lovitură militară de stat, în aprilie 2002. Deşi a fost reinstalat în două zile, până în 2003 popularitatea guvernului său scăzuse la 35 de procente. Cu toate acestea, de atunci popularitatea sa a crescut considerabil; în august 2004 (după ce 17 milioane de venezueleni fuseseră tratați de doctorii cubanezi), Chivez a câştigat 59% din voturi la un referendum privind preşedinția sa.

În ciuda criticilor din partea unor cercuri care pretind că doctorii sunt şi agitatori politici, programul a primit susținere largă. Deşi preşedintele Federației Medicale Venezuelene a obținut un ordin judecătoresc prin care li se interzicea doctorilor cubanezi să lucreze în Venezuela, programul a continuat, în aşteptarea unei hotărâri judecătoreşti, după un recurs al guvernului.

Un asemenea caz, în care un număr mare de profesionişti cubanezi erau detaşați în străinătate, nu mai fusese văzut de

la cazul Angola, din 1970. Având în vedere faptul că Venezuela este şi unul dintre principalii furnizori de petrol ai SUA, situația din țară este atent monitorizată.

Cumpărarea influenţei în Africa

De când a venit la putere George W. Bush, în 2000, politica de ajutorare a SUA pentru Africa a devenit, de asemenea, tot mai militarizată. Războiul împotriva terorismului a oferit o justificare pentru furnizarea de ajutor militar guvernelor din țările bogate în petrol, în numele promovării stabilității şi luptei împotriva terorismului, chiar în cazurile în care aceşti conducători sunt corupți sau nedemocrați ori utilizează ajutoarele împotriva propriului popor. La puțin timp după ce administrația Bush s-a instalat la Casa Albă, Colin Powell, pe atunci secretar de stat, a subliniat importanța îmbunătățirii relațiilor cu Nigeria, Angola şi alte țări producătoare de petrol. Raportul Grupului operativ pe probleme de energie al vicepreşedintelui Dick Cheney a indicat, de asemenea, importanța din ce în ce mai mare a petrolului african.

În iunie 2003, Pentagonul a anunțat că îşi retrage un număr de aproximativ 70.000 de soldați din Germania, deoarece prezența lor în zonă nu mai era necesară, după încheierea Războiului Rece, detaşându-i în Africa şi în zona Mării Caspice. Rolul lor este să combată terorismul şi să protejeze infrastructura petrolieră. Conform *Wall Street Journal*, oficialii SUA au susținut că o parte-cheie a misiunii lor va fi să asigure paza câmpurilor petrolifere din Nigeria (Gregg Jaffe, *Wall Street Journal*, 10 iunie 2003).

Nevoia de a obține petrol i-a încurajat pe George W. Bush şi pe predecesorii săi să închidă ochii în privința corupției şi a abuzurilor la adresa drepturilor omului în țările producătoare de petrol. Guvernele din Nigeria şi Algeria, de exemplu, au ascuns cu succes represiunea internă, sub masca unui război împotriva terorismului.

Intensificarea ajutorului militar în Africa a coincis cu importanța din ce în ce mai însemnată a continentului ca furnizor de petrol al SUA. În prezent, Africa furnizează 16% din importurile de petrol ale SUA, în principal din Golful Guineea, care se întinde de la Liberia, în vest, până la Angola, în sud. Golful Guineea deține peste 10% din rezervele cunoscute de petrol ale lumii, iar Consiliul Național al Serviciilor Secrete al SUA prevede că, până în 2015, Africa va fi furnizoarea a 25% din importurile sale de petrol.

Oficialii militari americani atrag adesea atenția asupra „amenințării teroriste din ce în ce mai mari" din Africa de Nord şi din regiunea subsahariană, ca mod de a justifica angajamentul lor militar în regiune.

În 2003, *New York Times* îl cita pe generalul James Jones, şeful comandamentului american din SUA, care recomanda construirea unei „familii de baze militare" pe întreg teritoriul Africii, pe lângă bazele impresionante deja existente, precum cele din Djibuti (Eric Schmitt, *New York Times*, *5* iulie 2003). Între timp, exercițiile militare şi misiunile de pregătire ale SUA în Africa sunt intensificate. Mai mult, în iulie 2003, *New York Times* a dezvăluit că SUA intenționează să construiască mai multe baze militare în Algeria, Djibuti, Maroc, Senegal, Tunisia şi Uganda şi să faciliteze acest proces oferind ajutor militar.

Fundamentarea bugetului Congresului SUA pentru Operațiuni Străine FY05, emisă de Departamentul de Stat în februarie 2004, dezvăluie o parte din rolul pe care interesele petroliere l-au jucat în luarea deciziilor în cadrul administrației Bush. Marile rezerve de petrol şi gaze din Nigeria, Angola şi alte țări sunt menționate destul de amănunțit. În secțiunea cu privire la Angola, raportul subliniază necesitatea de „a asigura accesul petrolului din sectorul privat al SUA la şapte procente din importurile de țiței ale SUA, cifră care, probabil, va creşte în următorii ani".

În plus, raportul observă că, pe perioada celor cinci ani precedenți, companiile SUA investiseră aproximativ 5 miliarde de dolari în industria petrolieră din Guineea Ecuatorială.

Privind în viitor, spre micul stat-insulă São Tomé şi Príncipe, raportul menționează că: „În următorul deceniu, se aşteaptă ca unele companii americane să participe la exploatarea resurselor de petrol din apele teritoriale ale São Tomé”.

De asemenea, SUA au prezentat investiția în producția de petrol ca pe un instrument al dezvoltării. De fapt, în multe cazuri, corupția şi gestionarea defectuoasă au făcut ca petrolul să fie mai degrabă un blestem decât o binecuvântare. În loc să promoveze dezvoltarea, el a subminat eforturile de a ajuta economia ca întreg, prin îndepărtarea stimulentelor pentru alte forme de dezvoltare. Nigeria, cel mai mare producător de petrol din Africa, are o populație de 100 de milioane de persoane aflate sub pragul sărăciei. În ceea ce priveşte democratizarea, petrolul a avut din nou un efect descurajant. Tentațiile de a-şi însuşi o parte din veniturile din petrol ale țării s-au dovedit irezistibile pentru mulți lideri şi oficiali guvernamentali, iar accesul la aceste bogății i-a făcut pe lideri de două ori mai predispuşi să se mențină la putere, prin orice mijloace.

Shell a fost compania petrolieră dominantă în Nigeria încă din era colonială, când autoritățile britanice îi oferiseră monopol asupra petrolului nigerian. De atunci şi alte companii petroliere multinaționale au intrat în țară. Gulf Oil, care face parte acum din Chevron Texaco, a intrat pe piață în 1968. Exxonmobil, Totalfinaelf şi alte companii importante îşi desfăşoară, de asemenea, activitatea în Nigeria, cum ar fi BP, ale cărei proprietăți petroliere au fost naționalizate în anii 1980, din cauza poziției lui Margaret Thatcher față de Zimbabwe.

Cu rezerve totale care depăşesc cu puțin 100 de miliarde de barili, peste două treimi din rezervele Africii sunt localizate în Libia (36 de miliarde de barili) şi Nigeria (34, 3 miliarde de barili), Algeria (11, 3 miliarde de barili), Angola (8, 9 miliarde de barili), Egipt (3, 5 miliarde de barili), Gabon (2, 4 miliarde de barili) şi Republica Congo (1, 5 miliarde de barili) fiind, de asemenea, producători importanți.

Ajutorul SUA către Africa a crescut semnificativ în ultimii ani. În baza Programului de finanțare militară străină, se preconizează ca ajutorul militar către Africa subsahariană să se dubleze în interval de şase ani, de la 12 milioane de dolari, în anul financiar 2000, la 24 de milioane de dolari, în 2006. În prezent, de la un singur destinatar în 2000, 9 țări din zona subsahariană primesc ajutor în baza acestui program. Între timp, IMET, fondurile Programului de educație şi pregătire militară internațională al Pentagonului, au crescut cu 35 de procente, de la 8,1 milioane de dolari la 11 milioane de dolari, în aceeaşi perioadă. El îşi desfăşoară acum activitatea în 47 de țări comparativ cu 36. Între anii 2000 şi 2003, finanțarea în baza Programului de vânzări militare străine, cel mai mare program de transfer de arme al SUA, a fost extinsă de la 9, 8 milioane de dolari la 40, 3 milioane.

Alte inițiative militare ale SUA în Africa includ Inițiativa PanSahel, în cadrul căreia se efectuează pregătire şi exerciții în Ciad, Mali, Mauritania, Niger şi alte țări din regiune, deşi se pretinde că SUA au fost, de asemenea, implicate în lupte, sub acoperirea programului. Un program de 100 de milioane de dolari a fost propus pentru pregătire militară şi antiteroristă în Africa de Est.

Prezența militară a SUA în zonele producătoare de petrol din Africa creşte rapid. Războiul împotriva terorismului este invocat frecvent ca motiv pentru această implicare, însă țările bogate în petrol din jurul Golfului Guineei tind să fie cei mai mari beneficiari ai acestei operațiuni, făcând livrări din ce în ce mai mari de arme din partea Ministerului Apărării al SUA către Angola şi Nigeria.

Marina SUA are tot mai des drept obiectiv protejarea rutelor folosite pentru transporturile de petrol. Deşi zonele-cheie sunt Golful Persic şi Marea Chinei de Sud, apele africane beneficiază, de asemenea, de o prezență navală mai mare. „Pentru a spori prezența navală americană în apele adiacente Nigeriei şi altor producători-cheie, transportoarele blindate din subordinea comandamentului din Europa (care controlează

Atlanticul de Sud) îşi vor scurta misiunile viitoare în Marea Mediterană... şi vor petrece jumătate din timp pe drumul de întoarcere către coasta de vest a Africii", declara generalul american James Jones, în mai 2003. Interesul strategic în Nigeria, fostă colonie britanică, a crescut după descoperirea de noi rezerve de petrol, în apele adânci de coastă.

De la decesul fostului lider nigerian, generalul Sani Abacha, din 1999, ajutorul militar a crescut rapid de la 90.000 de dolari în 1999 la peste 4 milioane de dolari în 2003. În 1999, Nigeria a cumpărat arme în valoare de 74.000 dolari de la SUA. Doi ani mai târziu, SUA au exportat arme în valoare de 3,1 milioane de dolari.

În parte, această asistență este necesară pentru a proteja industria petrolieră a Nigeriei. Bandele organizate de hoți fură până la 20% din producția totală şi o vând în străinătate. O parte din banii din aceste vânzări ilegale sunt ulterior utilizați pentru a cumpăra arme mai sofisticate ce urmează să fie utilizate împotriva poliției şi a forțelor de securitate private ce protejează infrastructura petrolieră. Mai mulți angajați ai companiilor petroliere au fost luați ostatici şi doi muncitori petrolişti din SUA au fost ucişi, după atacul asupra unei nave Chevron Texaco.

În goana după noi surse de petrol, aspectul referitor la drepturile omului pare a fi lăsat deoparte. Raportul privind Drepturile Omului, al Departamentului de Stat al SUA, dezvăluie asasinate comise de poliția şi armata nigeriană, dar SUA continuă să aprovizioneze țara cu arme şi ajutor militar. Nu există niciun mod de a verifica dacă armele furnizate sunt utilizate pentru menținerea păcii sau, de exemplu, pentru a înăbuşi opoziția din regiunea deltei nigeriene, bogată în petrol. În schimbul ajutorului militar şi al asistenței tehnice acordate forțelor navale africane şi încercărilor de combatere a pirateriei, SUA speră să aibă acces la baze în Nigeria pentru pregătire şi, posibil, pentru operațiuni militare.

SUA nu sunt singurele interesate de legături cu regiunile din Africa bogate în petrol. Franța, China, India şi Japonia,

toate sunt hotărâte să-şi facă noi relaţii pe continent şi vizează din plin ţările producătoare de petrol. Africa a fost inclusă în raportul guvernului indian Viziunea privind hidrocarburile 2005, ca o alternativă la sursele din Orientul Mijlociu, dominate deja de companiile petroliere ale celor Şapte Surori. În acelaşi timp, India sporeşte ajutoarele către ţările africane, în special sub formă de medicamente, iar, în 2003, New Delhi s-a oferit să furnizeze servicii de pază de-a lungul coastei africane.

Franţa, care colonizase odinioară mari părţi din Africa, se străduieşte să contracareze avansurile diplomatice ale SUA, în special în Algeria. În prezent, 20% din petrolul Franţei provine din Africa de Vest şi, după ce fostele sale colonii şi-au câştigat independenţa, Franţa a păstrat o relaţie cordială cu multe dintre aceste ţări. Toţi preşedinţii francezi, de la generalul de Gaulle până la cei de astăzi, au menţinut relaţii apropiate cu şefii statelor africane. Departamentul de cooperare al Franţei are un buget de ajutor african, care este de cinci ori mai mare decât cel al Marii Britanii.

Acest ajutor i-a cumpărat Franţei dreptul de a menţine o prezenţă militară importantă în Africa. În 1990, Franţa avea peste 12.000 de militari în Africa şi consilieri militari în 16 ţări.

Deşi Franţa s-a îndepărtat de rolul direct de influenţare a politicii în deceniile scurse de la independenţa coloniilor, ea a continuat să menţină o prezenţă semnificativă în ţările producătoare de petrol. În Gabon, Elf-Aquitaine controlează industria petrolieră aproape în întregime, în timp ce Franţa furnizează 44% din importurile Gabonului, 75% din investiţia sa străină şi 80% din ajutorul său străin. În 1964, trupele franceze au intervenit în Gabon pentru a-l readuce la putere pe primul preşedinte al perioadei postindependenţă, Leon M'Ba, şi au rămas în ţară în vederea susţinerii următorului preşedinte, Omar Bongo, Franţa închizând ochii la corupţie şi opresiune. În 1987, guvernul francez fusese iritat de vizita efectuată de Omar Bongo preşedintelui american Ronald Reagan. Parisul a sărit imediat să îşi reafirme drepturile

asupra petrolului din Gabon. Ministrul de interne francez, Charles Pasqua, a fost trimis la Libreville, capitala Gabonului, pentru a discuta cu preşedintele Bongo despre legăturile tradiționale dintre Gabon şi Franța.

Acest resentiment reapare acum, când SUA încearcă să creeze noi legături cu Algeria, fostă colonie franceză, şi sunt realizate planuri de construcție a unei conducte Nigeria-Algeria (prin Niger). Războiul de independență algerian a stârnit revolte în 1968 la Paris şi a marcat finalul erei coloniale franceze. Situată chiar la sud de Marea Mediterană şi cu rezerve de petrol de peste 9,2 miliarde de barili, Algeria reprezintă un stat important pentru Paris. Rezervele potențiale de petrol ale Algeriei sunt chiar mai mari decât atât; având în vedere faptul că țara a fost implicată într-un război civil timp de mai mulți ani, industria petroliera este relativ puțin importantă, iar companiile străine sunt dornice acum să intre în această nouă regiune.

În 2003, Jacques Chirac a devenit primul preşedinte francez care a vizitat Algeria de la independență. Scopul său a fost de a forma o coaliție împotriva războiului din Irak, precum şi de a îmbunătăți relațiile cu Algeria, un exportator major de petrol şi gaz către Europa de Sud.

În iulie 2004, guvernul francez a anunțat un nou pact militar cu Algeria, acoperind transferul de arme şi tehnologie, pregătirea şi folosirea în comun a serviciilor secrete. Ministrul de finanțe, Nicolas Sarkozy, a aprobat ulterior un pachet de ajutor în valoare de 2,5 miliarde de dolari. Alte inițiative diplomatice au inclus o invitație pentru preşedintele algerian, Abdelaziz Bouteflika, de a participa la comemorarea eliberării de sub ocupația nazistă.

Prin urmare, relațiile din ce în ce mai cordiale dintre Algeria şi SUA reprezintă semnale de alarmă la Paris. Preşedintele Bouteflika a vizitat de două ori Casa Albă şi se discută o propunere privind o bază militară americană în Algeria. Discreția a fost determinată parțial de războiul împotriva terorismului. Grupul salafast, un grup rebel algerian având

legături cu al-Qaeda, a refuzat să se dezarmeze după războiul civil. Un alt grup, GSPC, legat, de asemenea, de al-Qaeda şi cu o misiune de a crea un stat islamic în Algeria, a luat ostatici 32 de europeni, în 2003. Preşedintele Bouteflika a fost primul lider din lumea arabă care a condamnat atacurile de la 11 septembrie. Generalii algerieni fac acum presiuni asupra SUA să le permită accesul la avioane de luptă şi alte tehnologii militare care le-au fost anterior refuzate.

Mai mult, China este un actor din ce în ce mai activ în Africa şi are relații bune cu multe state africane. Unele dintre acestea datează din anii 1950, când China maoistă a inițiat relații cu statele africane care îşi câştigaseră recent independența, concurând cu Occidentul şi cu URSS pentru influență. Acum, Beijingul are relații de prietenie cu aproape toate cele 54 de state africane.

Ambițiile Chinei în Africa reflectă două aspecte. Ca superputere în devenire, îşi extinde influența geopolitică şi poziția de „lider al lumii a treia". Însă Africa reprezintă, de asemenea, o valoroasă sursă de petrol şi alte materii prime şi, spre deosebire de Orientul Mijlociu, aceasta nu a fost încă împărțită între marile companii petroliere occidentale.

De la începutul anilor 1960, China se promovează ca „lider al lumii a treia" şi, ca fostă colonie, ea însăşi se poate identifica cu Africa postcolonială. China şi-a câştigat constant o imagine pozitivă printre prietenii săi africani prin ajutoare, împrumuturi cu dobânzi mici, asistență tehnică şi schimburi educaționale, în 2000, China a şters datoriile țărilor africane, care se ridicau la 1,2 miliarde de dolari. Până în 2003, 15.000 de doctori chinezi plecaseră să lucreze în Africa, tratând aproape 180 de milioane de cazuri de HIV/SIDA, precum şi alte boli. Recent, au fost oferite burse la universități din China unui număr de 10.000 de studenți africani.

Pe lângă câştigarea susținerii politice (de exemplu, pentru conceptul „O singură Chină"), China a utilizat politica sa africană pentru a câştiga noi contracte comerciale pentru furnizarea de materii prime africane, în special petrol. Cererea

chineză de petrol creşte cu o rată de aproximativ şase ori mai mare decât media globală şi rezervele sale interne sunt aproape de a se epuiza.

Corporația Națională de Petrol Chineză (CNPC) are un avantaj în fața companiilor petroliere vestice prin faptul că, spre deosebire de ele, ea nu se abține de la a coopera cu guverne precum cel al Sudanului, din teama de a nu-şi crea publicitate negativă sau de a nu primi atenționări legale din partea grupurilor de apărare a drepturilor omului.

În Sudan, China a devenit cel mai mare investitor străin şi cel mai mare furnizor de arme, în timp ce Sudanul este acum responsabil pentru 5% din importurile de petrol ale Chinei. CNPC este cel mai mare investitor din sectorul petrolier din Sudan (cu investiții ce totalizează 15 miliarde de dolari), ajutând țara să devină un exportator de petrol. Recent, CNPC a angajat 10.000 de muncitori, în principal sudanezi, pentru a construi un oleoduct care să transporte petrolul pe o distanță de 1448 de kilometri, de la câmpul petrolifer Kordofan la Portul Sudan de la Marea Roşie. De asemenea, CNPC deține 40% din compania de petrol Greater Nile, care gestionează mare parte din industria petrolieră din țară.

Pe lângă faptul că finanțează programe sociale pentru a asigura stabilitatea în țară, Beijingul a încurajat guvernul sudanez să ia măsuri pentru a stopa violențele în Darfur, o regiune-cheie producătoare de petrol, dar s-a opus planurilor privind acțiunea Națiunilor Unite de a opri asasinatele din Darfur şi a amenințat cu un veto în momentul în care s-a făcut această propunere. (Acțiunile companiilor petroliere străine în Darfur vor fi discutate mai detaliat în Capitolul IX). Companiile chineze furnizează forțelor militare sudaneze arme, tancuri şi elicoptere, pentru a elimina civilii de pe câmpurile petrolifere, precum şi pentru a lupta împotriva rebelilor antiguvernamentali.

În Nigeria, China reconstruieşte rețeaua de cale ferată. În 2004, China a propus să preia cota-parte a guvernului nigerian din rafinăriile petroliere de la Port Harcourt şi

Kaduna. În octombrie 2004, Lagos a constituit un comitet tehnic pentru a investiga aceste propuneri, precum oferta chineză de investiții masive în extracția petrolului şi în alte surse de energie.

După ce războiul împotriva Eritreei i-a determinat pe oamenii de afaceri şi pe voluntarii fundațiilor de caritate să se retragă din Etiopia, la sfârşitul anilor 1990, China a profitat de şansă pentru a se stabili acolo. Pachetele cu ajutoare, oamenii de afaceri şi profesorii au fost trimişi rapid în Etiopia, iar China plănuieşte în prezent să construiască o bază militară în regiune şi să inițieze un program de exploatare petrolieră. În acelaşi timp, China încearcă să stabilească o relație cât mai apropiată cu Gabonul. În 2004, preşedintele Bongo a făcut o vizită în China, care a culminat cu semnarea unui acord de cooperare tehnică şi economică şi cu un pachet de ajutoare de 5 milioane de dolari pentru Gabon. Anterior, în acelaşi an, China semnase un contract de furnizare de petrol cu Gabonul.

Ajutoare pentru viitorii furnizori de petrol: bazele SUA de la Marea Caspică

Descoperirea unui câmp petrolifer de 40 de miliarde de barili la Tenghiz, în largul coastei Kazahstanului, a produs o mare bucurie factorilor de decizie ai SUA pe probleme de energie. Publicitatea exagerată inițială, conform căreia Marea Caspică ar putea înlocui Orientul Mijlociu ca principală sursă mondială de petrol, a scăzut, dar, asemenea altor zone cu potențial de a deveni exportatori de petrol, ajutorul militar al SUA către zona Mării Caspice creşte. Noile state independente din Caucaz şi Asia Centrală au primit ajutor militar în valoare de aproximativ 40 de milioane de dolari, în 2004. Mai mult, în 2002, Congresul SUA a aprobat un „ajutor suplimentar special" pentru Caucaz, care se ridica la 70 de milioane de dolari.

Bazinul Mării Caspice are rezerve de petrol care se situează undeva între 17 şi 33 de miliarde de barili, din care 12,5

miliarde de barili se află în Azerbaidjan şi 17,6 miliarde de barili în Kazahstan. Regiunea este relativ neexploatată, iar rezervele potențiale sunt estimate la 32 de miliarde de barili în Azerbaidjan, 92 de miliarde de barili în Kazahstan şi 38 de miliarde de barili în Turkmenistan.

De la obținerea independenței față de URSS, în 1991, țările din zona Mării Caspice au început să-şi exploateze comercial propriul petrol. Conform Administrației informațiilor privind energia din SUA, în 2002, producția regională de petrol era de aproximativ 1,6 milioane de barili pe zi. Până în 2010, se aşteaptă ca aceasta să crească până la 5 milioane de barili pe zi. Descoperirea vastului câmp petrolifer Tenghiz din Kazahstan creşte deja spectaculos producția.

Marea problemă pe care o întâmpină țările din regiune şi companiile petroliere care vor să îşi desfăşoare activitatea acolo este cum să extragă petrolul şi prin ce mijloace să îl transporte pe piețele mondiale. Până în 1991, existase o rețea de distribuție numai pentru transportul petrolului către țările vecine şi către Rusia, care obținea mare parte din petrolul din zonă în era sovietică.

Asia Centrală şi bazinul Mării Caspice au, de asemenea, o importantă semnificație geostrategică. O versiune modernă a „Marelui Joc" („Great Game"), practicat de Imperiile Britanic şi Rus în secolul al XIX-lea, se desfăşoară acum în Asia Centrală şi Caucaz. Toate puterile regionale – Rusia, SUA, Turcia, China, Europa şi chiar India şi Pakistan – încearcă să obțină influență în regiune, oferind ajutoare şi asistență tehnică.

Noile baze militare din Uzbekistan şi Kirghistan au fost construite de SUA şi de aliații lor şi utilizate pentru raiduri de bombardamente şi misiuni deasupra Afghanistanului, în timpul operațiunii Enduring Freedom. De asemenea, Washingtonul a ajuns la un acord pentru a utiliza câmpurile petrolifere din Tadjikistan şi la un acord de survol cu Kazahstanul. În schimb, țările din Asia Centrală au primit zeci de milioane de dolari sub formă de ajutor militar şi economic. Conflictul fiind acum încheiat, bazele au obținut un statut

semipermanent. (Rusia, între timp, îşi intensifică legăturile cu guvernul cazac din Astana şi şi-a construit propria bază militară lângă capitala Kirghistanului, Bişkek, făcând din Kirghistan prima țară care găzduieşte baze militare americane, dar şi ruseşti.)

Prezența din ce în ce mai importantă a SUA în Asia Centrală este parțial o componentă a „războiului împotriva terorismului". Asia Centrală este situată pe linia de falie dintre Europa şi Asia de Vest. Tadjikistanul abia îşi revine după un război civil sângeros, între forțele de opoziție musulmane şi guvernul postcomunist. Statele care şi-au câştigat recent independența, cu populații în majoritate musulmane, au fost vizate de grupurile fundamentaliste precum IMU (Mişcarea Islamică din Uzbekistan) şi Hizb-ut-Tahrir, al căror scop este să instaureze un califat islamic în Asia Centrală.

Prin urmare, guvernele laice din Tadjikistan, Uzbekistan şi Kirghistan s-au alăturat şi ele SUA în „războiul împotriva terorismului", iar susținerea lor diplomatică şi în natură le-a adus importante câştiguri financiare. De asemenea, în special în Uzbekistan, acest concept a permis guvernelor naționale să reprime orice opoziție la adresa conducerii lor, sub aparența luptei împotriva terorismului. De fapt, nu se ştie sigur dacă IMU sau Hizb-ut-Tahrir ar fi avut multă susținere de la bun început, dacă guvernul uzbec nu ar fi fost atât de represiv.

Preşedintele uzbec, Islam Karimov, a permis SUA să construiască tabăra Stronghold Freedom, o bază militară la Khanabad, lângă frontiera afghană Karimov, despre ale cărui forte de securitate se pretinde că şi-au creat un obicei din a închide disidenții pe bază de acuzații false de terorism, este un susținător important al „războiului împotriva terorismului". (Pentru informații despre situația privind drepturile omului în Uzbekistan, vezi *Nations in Tranzit*, 2004, de la Freedom House, şi *The Human Rights Context of the Andijan Events*, Human Rights Watch, 2005.)

Până la răscoalele din mai 2004 din oraşul uzbec Andizhan, care au culminat cu uciderea a aproximativ 500 de persoane

de către forțele de securitate uzbece, SUA, Marea Britanie şi alte țări au ignorat în mare parte abuzurile împotriva drepturilor omului din Uzbekistan. Taşkentul a primit 45,1 milioane de dolari sub formă de ajutor militar din partea SUA, în 2002, şi 13,6 milioane de dolari, în 2003. Când ambasadorul britanic la Taşkent, Craig Murray, a început să emită critici directe la adresa numeroaselor încălcări ale drepturilor omului, în 2003, acesta a fost rechemat la Londra „pentru tratament medical". Mai târziu, a fost reinstalat în funcție după ce o investigație a Ministerului de Externe l-a absolvit de aproape toate acuzațiile aduse împotriva lui, însă în prezent nu mai lucrează în diplomație.

Petrolul este unul dintre motivele principale aflate în spatele importanței acordate acestei regiuni şi, la fel ca în cazul Arabiei Saudite sau al furnizorilor săi africani de petrol, reprezintă motivul pentru care SUA sunt tentate să închidă ochii, în ceea ce priveşte aspecte precum cenzurarea presei, alegeri netransparente şi abuzuri privind drepturile omului. Până şi țările care dețin foarte puțin petrol, precum Kirghistan, Tadjikistan şi Georgia, au o valoare strategică însemnată, datorită poziției lor geografice şi trebuie să păstreze stabilitatea regională. Petrolul este menționat explicit într-o solicitare a Departamentului de Stat către Congres, de a finanța o „brigadă de intervenție rapidă" în Kazahstan. Departamentul de Stat susține că aceasta este necesară pentru a ajuta Kazahstanul să „răspundă numeroaselor amenințări teroriste la adresa platformelor petroliere".

Înainte ca regiunea Mării Caspice să poată deveni un furnizor important de petrol, trebuie găsit un mod de a transporta petrolul către piețele mondiale. Au fost luate în calcul conducte care să plece din Kazahstan şi să ajungă până în China, din Turkmenistan prin Afghanistan până în Pakistan şi prin Caucaz până la Marea Mediterană. Temându-se că Rusia s-ar putea folosi de petrol dacă acesta ar ajunge în Europa traversând teritoriul său, un consorțiu de trusturi petroliere au finalizat recent, cu sprijinind SUA şi al guvernelor

europene, precum şi al celor din regiune, construcţia unei noi conducte care să transporte petrolul din zona Mării Caspice peste Caucaz.

Conducta de 1609 kilometri preia petrolul din oraşul Baku, trece prin capitala georgiană Tbilisi şi ajunge în portul turcesc Ceyhan, pe coasta Mării Mediterane. Aceasta este proiectată să transporte un milion de barili pe zi.

Pe lângă veniturile din petrol pe care le va aduce conducta, guvernele de la Baku şi Tbilisi au îmbrăţişat ideea construirii oleoductului dintr-un alt motiv; au presupus că astfel SUA se vor angaja să le protejeze integritatea teritorială. În cazul în care, aşa cum se temeau, Rusia emitea ambiţii de a conduce din nou „ţările străine învecinate", SUA ar fi detaşat cel mai probabil trupe pentru a proteja conducta – şi, prin extrapolare, ţările caucaziene – de atacul rusesc.

Conducta, construită de un consorţiu de 11 companii petroliere importante condus de BP, este deja camuflată şi păzită îndeaproape, pe mare parte din lungimea sa, pentru a preveni actele de sabotaj. Ea trece pe lângă Cecenia şi Nagorno-Karabah. În Georgia se înregistrează conflicte frecvente între guvernul de la Tbilisi şi separatiştii din Abhazia şi Osetia de Sud. Ultimii kilometri de conductă traversează părţi din estul Turciei, unde armata este angajată într-o continuă campanie de gherilă împotriva separatiştilor kurzi.

SUA au furnizat arme şi echipament în valoare de milioane de dolari forţelor militare georgiene pentru a le echipa în vederea protejării conductei. De asemenea, au trimis specialişti din armată să antreneze unităţile georgiene responsabile cu paza conductei.

Rămâne de văzut dacă influxul de arme şi bani din petrol va avea acelaşi impact asupra regiunii de la Marea Caspică pe care l-a avut asupra Orientului Mijlociu, Columbiei şi Africii de Vest. Petrodolarii au ajutat foarte puţin, sau chiar deloc, la reducerea sărăciei sau a inegalităţilor sociale. De fapt, în multe cazuri, petrolul a ţinut în loc dezvoltarea economică – aşa cum a fost cazul în Africa şi în America de Sud iar diferendele din

ce în ce mai mari asupra utilizării veniturilor au dus la tulburări şi, uneori, la războaie civile. Fie ele în Columbia, Nigeria sau Kazahstan, majoritatea populațiilor din statele bogate în petrol nu beneficiază de pe urma petrolului lor. În cadrul țărilor donatoare, obiectivele de dezvoltare intră în conflict cu necesitatea de a păzi sursele de petrol., în prezent, economia mondială este extrem de dependentă nu doar de petrol, ci de petrol ieftin, şi au fost luate foarte puține măsuri pentru a contracara acest fenomen. Transporturile, agricultura, producția de substanțe chimice şi materiale plastice – ca să nu mai menționăm actuala modă a SUV-urilor, mari consumatoare de combustibil – toate se bazează pe cât mai mult petrol ieftin. În loc să reducă dependența de petrol, pe măsură ce ne apropiem de momentul în care producția va atinge nivelul maxim şi va începe să scadă, populațiile din SUA, Europa, Japonia şi alte țări dezvoltate şi industrializate măresc importurile de petrol. Demonstrațiile din Marea Britanie, în momentul când prețul petrolului a crescut, din septembrie 2000, au oferit un mic indiciu al modului în care vor reacționa consumatorii la o creştere permanentă a prețului petrolului, când vom ajunge în acel punct. Pe măsură ce rezervele de petrol încep să se diminueze, ne putem aştepta la şi mai multe conflicte legate de petrol în secolul XXI.

Capitolul IX
Crime în numele petrolului

Petrolul este localizat în unele dintre cele mai turbulente regiuni ale lumii, ca de exemplu sudul Sudanului, Columbia şi Angola, măcinate de războaie, precum şi în țări ca Indonezia şi Myanmar, care s-au aflat sub controlul unor dictatori tiranici şi brutali. Companiile petroliere încă mai fac afaceri în aceste zone şi au legături comerciale cu respectivele dictaturi. Aceasta a condus la acuzații conform cărora companiile petroliere au ignorat, au tolerat sau chiar au încurajat încălcări ale drepturilor omului, cu condiția ca acestea să poată continua să extragă petrol şi să obțină profit.

De asemenea, se spune că respectivele companii petroliere au intervenit în destinele țărilor-gazdă, finanțând (sau mituind) politicieni, sprijinind tentative de lovituri de stat şi susținând una sau – cum este cazul Elf în Angola şi Congo – ambele părți în războaie civile.

Grupuri ecologiste şi de apărare a drepturilor omului încearcă să tragă la răspundere principalele companii petroliere mondiale, pentru ceea ce ele susțin că sunt cazuri de complicitate la încălcarea drepturilor omului şi degradări importante ale mediului înconjurător. Unocal a fost de acord să despăgubească nişte săteni din Myanmar, care au fost forțați, sub amenințarea cu arma, de către armata birmană, să lucreze fără plată la conducta de la zăcămintele de gaz din largul coastei Yadana. Un proces se află pe rol împotriva companiei Mobil, pentru presupusa sa complicitate la masacrele din provincia Aceh din Indonezia. În Ecuador, Chevron Texaco este dată în judecată pentru degradarea mediului înconjurător, pe care localnicii pretind că a cauzat-o depozitând milioane de tone de reziduuri industriale în pădurea tropicală amazoniană.

Total şi Unocal în Myanmar

Lucrările la o conductă ce leagă zăcământul de gaze Yadana din Marea Andaman, la 61 de kilometri în largul coastei din Myanmar (fosta Birmania), de către Thailanda, au început în 1995 şi au fost finalizate trei ani mai târziu. Un consorțiu format din patru companii, cuprinzând Unocal, constituită în California, compania franceză Total, în parteneriat cu întreprinderea de Petrol şi Gaze Myanmar deținută de stat (MOGE) şi Autoritatea de Exploatare şi Producție Petrolieră din Thailanda (PTT-EP), a realizat proiectul conductei.

Conducta se întinde pe sub mare, pe o distanță de 351 de kilometri, apoi o secțiune de 66 de kilometri traversează regiunea Tenasserim din sudul Myanmarului şi ajunge până la granița cu Thailanda. Deşi reprezintă doar o mică porțiune din lungimea totală a conductei, secțiunea birmană a fost foarte controversată.

Începând din 1962, Myanmar a fost condusă de o dictatură militară. Regimul s-a instalat după o lovitură de stat militară, instrumentată de generalul Ne Win, care s-a aflat în fruntea țării timp de 26 de ani. Sub conducerea lui Ne Win, locuitorii Myanmarului s-au afundat în sărăcie, în timp ce oficialii guvernamentali şi firmele străine care îşi desfăşurau activitatea în țară s-au îmbogățit. În 1990, liderul partidului de opoziție, Aung San Suu Kyi, a câştigat o victorie răsunătoare la primele alegeri libere după aproape 30 de ani. Totuşi, regimul militar a refuzat să renunțe la putere şi Aung San Suu Kyi s-a aflat de atunci în arest la domiciliu.

Presiunea din partea grupurilor care susțineau drepturile omului a determinat un număr de guverne să rupă relațiile diplomatice cu Myanmar. În SUA, Congresul a declarat ilegale toate investițiile SUA din Myanmar. Deşi acesta nu a interzis investițiile existente, majoritatea companiilor din SUA au răspuns la apelul lansat de Aung San Suu Kyi de a părăsi țara. Unocal a rămas.

Un alt actor important din industria petrolului care a rămas în Myanmar a fost compania franco-belgiană Total Oil, cea de-a patra companie petrolieră din lume. Total îşi desfăşoară activitatea în Myanmar din 1992 şi furnizează guvernului militar venituri anuale estimate la aproximativ 450 de milioane de dolari. Gazul natural a devenit cea mai mare sursă de venituri din export din Myanmar, reprezentând aproximativ 30 de procente din exporturi, în anul 2002 – 2003.

O altă consecinţă a implicării continue a companiei Total în Myanmar o constituie impactul său asupra politicii franceze faţă de acest stat. Franţa s-a opus tuturor mişcărilor menite să consolideze poziţia forţelor comune ale UE în Myanmar pentru a proteja investiţia companiei Total. În octombrie 2004, petrolul şi gazul natural au fost scutite de sancţiuni economice din partea UE, sub presiunea exercitată de Franţa.

Înainte ca Total şi Unocal să înceapă construcţia conductei, fermierii şi pescarii din satele din mijlocul junglei, de pe coasta sudică a Myanmarului, trăiau în izolare relativă, ignoraţi, în general, atât de guvernul de la Yangon, cât şi de grupările rebele care desfăşurau o campanie de gherilă împotriva regimului. Când construcţia a început şi forţele militare birmane au pătruns în zonă pentru a asigura paza conductei, viaţa lor s-a schimbat aproape imediat în rău.

Conform procesului intentat împotriva Unocal, după ce s-a convenit asupra planului de a construi conducta, s-au format în zonă patru batalioane militare, fiecare alcătuit din 600 de soldaţi, deşi era o distanţă de cel puţin 241 de kilometri faţă de orice activitate rebelă semnificativă. Scopul real a fost acela de a-i forţa pe săteni, sub ameninţarea cu arma, să construiască, fără să fie plătiţi, infrastructura pentru proiectul conductei, precum drumuri şi tabere militare. Cei care au putut au fugit în junglă, în timp ce ceilalţi au fost bătuţi şi abuzaţi, forţaţi să care materiale de construcţie prin junglă, timp de mai multe săptămâni.

„Guvernul ne numeşte voluntari", spunea un fermier cultivator de orez, între două vârste. „Dar adevărul este că noi am fost sclavi" (Adam Zagorin, *Time*, 24 noiembrie 2003).

În februarie 1996, grupurile americane de protecție a drepturilor omului au intentat un proces civil împotriva Unocal la un tribunal din Los Angeles, în numele a 15 săteni birmani. Ele au pretins că Unocal ştia sau ar fi trebuit să ştie că armata comitea abuzuri încălcând drepturile omului, în timp ce se ocupa de securitatea operațiunilor sale şi deschidea drumul prin junglă pentru conductă. De asemenea, ele au plănuit să dea în judecată compania Total, dar nu au reuşit să adune suficiente probe pentru ca procesul să aibă loc în California. Cu toate acestea, Total a introdus o contestație în instanțele franceze şi belgiene.

Procesul a fost intentat în baza Legii americane (ACTA), un act legislativ cu două tăişuri, adoptat inițial în 1789, pentru a combate pirateria. ACTA permite străinilor să dea în judecată companii sau persoane cu cetățenie americană în SUA, pentru presupuse încălcări ale normelor internaționale privind infracțiuni precum genocidul, sclavia şi tortura, dacă nu pot obține un proces corect în țara lor natală.

Unocal a negat întotdeauna că ar fi avut cunoştință de abuzuri. Totuşi, chiar în 1992, un consultant al companiei petroliere a avertizat că „pe întreg teritoriul Birmaniei, guvernul utilizează în mod curent munca forțată... în aceste condiții, Unocal şi partenerii săi vor avea puțină libertate de mişcare". Odată inițiat proiectul, un alt consilier fost ataşat militar al SUA, John Haseman, a declarat Unocal că armata birmană comitea „încălcări ieşite din comun ale drepturilor omului", care erau legate direct de proiect (Curtea de Apel a SUA, John Roe versus Union Oil Company of California).

Raportul lui Haseman către Unocal, citat în proces, susținea că: „Cele mai frecvente [încălcări de drepturi] sunt relocarea forțată, fără despăgubire, a familiilor de pe terenul de lângă/de-a lungul rutei conductei, obligarea de a lucra la proiecte de infrastructură ce susțin conducta şi întemnițarea

şi/sau executarea de către armată a celor care se opun respectivelor acțiuni".

În februarie 2005, după o luptă juridică de opt ani, avocații Unocal au anunțat că au ajuns la o înțelegere în afara instanței. Compania petrolieră a fost de acord să plătească despăgubiri sătenilor care acum se ascund sub nume fictive, pentru a evita represaliile din partea forțelor militare. Detaliile înțelegerii nu au fost încă date publicității.

Procesul are o mare importanță pentru alte grupuri care au fost victime ale încălcărilor drepturilor omului de către guverne autoritare din țări care lucrează cu multinaționale. Peste 30 de procese similare sunt analizate în prezent în instanțe din SUA, inclusiv cele intentate de un număr de săteni indonezieni împotriva Exxonmobil şi de persoane din regiunea amazoniană a Ecuadorului, împotriva Chevron Texaco. Procesul Unocal ar putea stabili un precedent şi ar putea face mai uşoară tragerea la răspundere a corporațiilor multinaționale, pentru implicarea lor în abuzuri privind drepturile omului.

Totuşi, posibilitatea de a trage la răspundere companii multinaționale în SUA poate depinde de continuarea existenței ACTA. În timpul bătăliei juridice de opt ani dintre Unocal şi avocații care îi reprezentau pe sătenii birmani, Casa Albă, condusă de George W. Bush, a făcut campanie pentru ca instanța să nu aplice ACTA. Consiliul Național privind Comerțul Exterior (CNCE) şi Camera Internațională de Comerț (CIC), ambele reprezentând companii multinaționale, fac lobby pe lângă legislatori pentru a o abroga.

Mobil în Indonezia

Există o situație similară în Indonezia, unde încă nu s-a dovedit gradul de complicitate a companiei Mobil la masacrele comise de militarii indonezieni în regiunea Aceh, producătoare de petrol. Aceh este situată în extremitatea nordică a Sumatrei, una dintre principalele insule ale arhipelagului

indonezian. Capitala Indoneziei, Jakarta, se află pe insula Java, în sud-estul Sumatrei.

După trei secole de dominație olandeză (întreruptă de o scurtă perioadă de dominație britanică), Indonezia a fost ocupată de Japonia, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Elitele şi intelectuali indonezieni, conduşi de viitorul preşedinte, Sukarno, au cooperat cu japonezii şi, spre finalul războiului, Japonia a susținut planurile lor pentru o Indonezie independentă. Odată ce forțele aliate au început să-i alunge pe japonezi de pe teritoriul cucerit, armata olandeză, cu sprijinul Aliaților, a încercat să pună din nou stăpânire pe fostele sale colonii şi în special pe Indiile Olandeze de Est, bogate în petrol, aşa cum erau pe atunci cunoscute.

Indonezia şi-a declarat independența pe 17 august 1945, dar aceasta nu a fost recunoscută de către olandezi decât pe 29 decembrie 1949, după un război de patru ani. Sukarno a fost îndepărtat de la putere în 1967, de către generalul Sukharto, care a preluat puterea cu sprijinul SUA, sub pretextul de a împiedica o lovitură de stat comunistă şi a instituit o dictatură militară în țară.

Poporul aceh din nordul Sumatrei, musulmani practicanți, încercase să-şi câştige independența în 1945. Dar Aceh era bogată în petrol şi gaze naturale – în 1971, Mobil Oil descoperise un zăcământ pe coastă, de aproximativ 500 de miliarde de metri cubi de gaz – şi, la fel ca în cazul Timorului de Est (anexat de Indonezia în 1975), Jakarta nu avea nicio intenție să renunțe la regiune. În schimb, în Aceh a început un lung şir de ambuscade, asasinate şi intimidări.

În ciuda faptului că deține unul din cele mai mari zăcăminte de gaz de coastă din lume, populația din regiune se află, în prezent, într-o stare de sărăcie lucie; 90 de procente din veniturile din petrol şi gaze vin din provincie şi aproape toate contractele şi posturile de conducere le revin etnicilor javanezi. Extracția de gaz şi petrol este efectuată printr-o societate mixtă, constituită din Mobil şi PT Arun (o companie deținută

majoritar de monopolul de petrol indonezian de stat, Pertamina, în care Mobil avea o participație de 35 de procente).

Mişcarea de Eliberare din Aceh a declarat independența provinciei curând după ce societatea mixtă Mobil/PT Arun şi-a început operațiunile în 1976, determinând o intensificare imediată a violențelor. În 1990, trupele javaneze au ocupat regiunea Aceh. Organizațiile pentru apărarea drepturilor omului estimează că peste 5.000 de etnici din Aceh au fost uciși de către forțele militare indoneziene din 1989. În 1998, cel mai sângeros an al conflictului, 2000 de etnici din Aceh au fost uciși într-un atac militar.

Asemenea altor companii străine din țară, Mobil şi PT Arun au plătit forțele militare indoneziene, în permanentă lipsă de bani, pentru a le proteja operațiunile împotriva sabotajului. Suma exactă pe care au plătit-o nu este cunoscută. (Deşi se ştie că societatea minieră Freeport Memoran, din SUA, a plătit 5,6 milioane de dolari drept „taxe de protecție" comandanților locali, în 2002.)

Conform Fondului International privind Dreptul la Muncă (ILRF1), care a intentat, în 2001, un proces civil împotriva Exxonmobil în numele a 11 locuitori din Aceh, victime ale unor abuzuri privind drepturile omului, membrii unităților militare angajați să se ocupe de securitatea proiectului Mobil, de extracție şi lichefiere a gazului, „au comis, în mod regulat, abuzuri continue şi grave privind drepturile omului împotriva sătenilor, inclusiv crime, violuri, tortură, distrugerea bunurilor şi alte acte de teroare" („Exxonmobil: Ce legături are compania cu asasinatele, tortura şi alte abuzuri grave săvârşite de forțele militare indoneziene în Aceh, Indonezia?", Fondul Internațional privind Dreptul la Muncă).

ILRF declară, în plus, că „Exxonmobil nu a luat aparent nicio măsură pentru a opri această violență şi, în schimb, conform rapoartelor, a continuat să finanțeze forțele militare şi să pună la dispoziție echipamentul şi instalațiile companiei, care au fost utilizate de către forțele militare indoneziene la

comiterea şi efectiv acoperirea acestor acte criminale (gropi comune)".

Pe 28 decembrie 1998, ca urmare a unei declarații din partea unei coaliții de 17 grupuri de protecție a drepturilor omului, revista *Business Week* a publicat o dezvăluire devastatoare cu privire la masacrele comise de armată, în jurul rafinăriei companiei Mobil şi în apropierea uzinei de gaz a companiei indoneziene de stat Pertamina, de la Lhokseumawe. Articolul intitulat „Ce ştia Mobil?" prezintă atrocități descoperite în jurul oraşului Lhokseumawe şi analizează dacă acestea s-au întâmplat cu ştirea Mobil şi cu aprobarea tacită a companiei petroliere.

Se spune că Mobil Oil Indonezia, filială deținută integral de Mobil, a acordat susținere armatei, inclusiv împrumutând echipament de excavare care a fost utilizat pentru a săpa gropi comune. Una dintre gropi a fost descoperită pe terenul deținut de Pertamina, la o distanță mai mică de cinci kilometri de o uzină Mobil.

O altă acuzație este cea că un fost angajat Mobil „a dispărut" după ce a fost arestat de forțele de securitate, pe terenul Mobil.

Atât Mobil, cât şi Pertamina neagă faptul că au avut cunoştință de orice abuzuri privind drepturile omului în zona în care îşi desfăşurau activitatea. Mobil subliniază, de asemenea, că îşi desfăşura activitatea pe terenul şi în clădirile deținute de Pertamina şi că aproape tot echipamentul său a fost fie închiriat de la contractori, fie deținut de Pertamina.

În 1998, *Business Week* a efectuat o investigație de cinci săptămâni în Indonezia, intervievând peste douăsprezece surse care fie au fost martore la atrocități, fie au descoperit consecințele lor. Printre ele, au fost doi contractori ai Mobil care au descoperit părți de cadavre lângă amplasamentele companiei.

Deşi nu a fost stabilit încă dacă managerii companiei Mobil ştiau ce se întâmplă, oamenii care trăiesc în zonă spun că ar fi fost imposibil să nu aibă cunoştință de masacre. „Nu exista nici o singură persoană în Aceh care să nu ştie că aveau loc

masacre. De la copii până la bătrâni şi la alienați mintal, toată lumea se temea", spunea, într-un interviu acordat *Business Week*, H. Sayed Mudhahar, fost înalt oficial guvernamental din Aceh.

O altă persoană intervievată de *Business Week*, un inspector constatator de daune pentru un contractor al companiei Mobil, descria un incident survenit la sfârşitul anului 1990. Călătorind de-a lungul unui drum ce ducea spre una dintre sondele de țiței ale Mobil, a ajuns la o plantație de trestie de zahăr părăsită, unde porcii mâncau din ceea ce părea a fi o groapă săpată de buldozer, având pământ împins peste ea.

„În mod evident erau oase de om… Porcii împingeau cu râtul spre suprafață un os din zona bazinului, în jurul părții albe, noduroase", spunea el, adăugând că informase un manager al companiei Mobil, care nu a înregistrat incidentul. Mobil pretinde că nu are cunoştință de incident.

O suprafață de teren dobândită de Pertamina pentru ca Mobil să se dezvolte, traversată de „crevase mari, adânci, create de activitatea seismică", a devenit cunoscută sub numele de „Dealul Craniilor". Martorii au declarat revistei *Business Week* că, mirosul pestilențial de carne umană în putrefacție de pe Dealul Craniilor putea fi simțit de la o distanță de aproape un kilometru". Angajații Mobil au mers la lucru de-a lungul unui drum care trecea pe lângă Dealul Craniilor, în fiecare zi, între anii 1990 şi 1991.

La începutul anilor 1990, s-au răspândit, de asemenea, zvonuri cu privire la masacrele din Bukit Sentang, un sat situat la o distanță de aproximativ 25 de kilometri de Dealul Craniilor. În 1991, Mobil a lărgit un drum care trecea prin sat. Un fost angajat al Mobil, care folosea frecvent drumul ca să ajungă la un zăcământ de gaz unde Mobil îşi desfăşura activitatea, a declarat revistei *Business Week* că „de fiecare dată când treceam cu maşina pe acolo, subcontractorii mă opreau. Ei îmi spuneau: «Nu, nu te duce acolo. Nu ştii că armata omoară oameni şi îi îngroapă în gropi comune, cu

echipamentul companiei Mobil?»" El a adăugat că utilizarea echipamentului companiei Mobil pentru a săpa gropi comune devenise un subiect de conversație în timpul prânzului, în sala de mese, Bachelor Câmp" („Tabăra Celibatarilor") aparținând companiei.

La adunarea acționarilor Exxonmobil din Dallas, din mai 2002, Cut Zahara Hamzah, o fostă locuitoare Aceh şi membră a consiliului Forumului International pentru Aceh, descria scenele la care fusese martoră în Lhokseumawe, lângă uzina LNG a companiei Mobil:

> Soțul meu a lucrat pentru Exxonmobil timp de şase ani. El a relatat că lui şi câtorva dintre prietenii săi li se ordona adesea să repare echipamente şi vehicule utilizate de soldații TNI în operațiunile lor militare. Au găsit adesea stropi de sânge peste tot, pe echipamente şi vehicule.
>
> Când, în cele din urmă, el şi prietenii lui au fost arestați şi torturați de către soldații TNI, care îşi aveau baza militară în cadrul complexului Exxonmobil, compania nu a ridicat niciun deget pentru a încerca să îi ajute…
>
> Fratele meu, Jafar Siddiq Hamzah, era activist pentru drepturile omului şi rezident permanent în SUA, locuind în New York. S-a întors în Aceh, în iulie 2000, să investigheze cazuri de încălcare a drepturilor omului, care includ implicarea Mobil Oil în acordarea de facilități celor care au comis încălcări flagrante ale drepturilor omului în Aceh. A fost răpit în miezul zilei, în luna august a acelui an, şi, o lună mai târziu, corpul său mutilat a fost descoperit înfăşurat în sârmă ghimpată.

În 2003, generalul Endriartono Sutarto, comandantul forțelor militare indoneziene, a spus că doreşte să îşi retragă trupele din marile proiecte energetice şi de minerit şi a sugerat

ca poliția şi companiile însele să preia acea responsabilitate. Aceasta ar afecta Exxonmobil şi BP, precum şi mai multe companii internaționale de minerit. Totuşi, schimbarea nu a avut loc, încă.

Exxonmobil, în pofida sistării pe termen scurt a operațiunilor sale, în 2001, când sabotajul împotriva companiei (inclusiv atacurile asupra vehiculelor şi mitralierea avioanelor companiei) a devenit prea intens, încă îşi desfăşoară activitatea în Aceh, obținând profituri de aproximativ 2 miliarde de dolari pe an. Organizațiile de apărare a drepturilor omului încearcă să forțeze compania să dezvăluie cât plăteşte forțelor militare indoneziene pentru protecție.

Pretinsa sa complicitate în acțiunile militare nu este singurul prejudiciu pe care este posibil ca Mobil să îl şi produs locuitorilor din Aceh. Operațiunile sale de minerit şi de procesare au distrus comunitățile locale prin poluarea râurilor şi a mărilor cu petrol şi alte scurgeri industriale, relocări forțate şi constanta poluare fonică, pe o perioadă de câteva decenii („Exxonmobil: probabil cea mai rea companie petrolieră din lume?" Şedința de informare a Prietenilor Pământului – Friends of the Earth, 1999). În decembrie 1997, 1600 de persoane au fost forțate să plece din casele lor, după ce trei sonde de gaz au erupt lângă satele Tanjungkarang şi Dalam.

Cut Zahara Hamzah le-a spus, de asemenea, acționarilor Exxonmobil despre prejudiciul pe care l-au produs drumurile construite de companie (prezentate de Mobil ca o contribuție la dezvoltare) comunităților de fermieri: „Drumurile provoacă secarea surselor de apă în unele părți şi distrug sistemul de irigație existent, rezultatul final fiind pierderea mijloacelor de trai pentru majoritatea sătenilor care depind de culturile lor de orez".

Nu s-a ajuns încă la niciun verdict în procesul intentat împotriva Exxonmobil de către Fondul Internațional privind Dreptul la Muncă. În timp ce îşi organizează apărarea în

procesul civil, Exxonmobil a apelat la Casa Albă pentru susținere. Într-o scrisoare datată 29 iulie 2002 (document publicat de ILRF), Departamentul de Stat i s-a adresat unui judecător federal, declarând că: „Departamentul de Stat consideră că deschiderea acestui proces civil, în acest moment, ar risca, de fapt, producerea unui impact negativ potențial sever asupra intereselor semnificative ale Statelor Unite, inclusiv interesele legate direct de lupta continuă împotriva terorismului internațional".

Se adaugă că: „În măsura în care acest litigiu contribuie la o înrăutățire a condițiilor economice din Indonezia, care ar alimenta instabilitatea, ar fi afectate negativ interesele SUA... Este probabil că acest litigiu va descuraja şi mai mult investițiile străine, în special în industriile de extracție din zone îndepărtate sau instabile, care necesită protecție în vederea obținerii siguranței".

Elf în Africa

Un proces care s-a încheiat în noiembrie 2003 a expus, în mod spectaculos, activitățile corupte şi anticoncurență din Africa ale companiei Elf, fosta companie petrolieră de stat franceză, precum şi întreaga politică a Franței în ceea ce priveşte Africa postcolonială. Treizeci de foste cadre de conducere ale Elf, din eşalonul superior, au fost condamnate pentru întrebuințarea abuzivă a activelor companiei, sustrăgând aproximativ 350 de milioane de euro pe care le-au plasat în conturi bancare secrete şi irosind activele companiei pe – printre alte lucruri – conace, bijuterii scumpe şi pensii alimentare.

Mai mult, procesul a scos la iveală faptul că respectiva companie dădea de decenii mită oficialilor guvernamentali din Africa. Atunci când guvernele intrau în dificultăți financiare sau doreau să strângă bani pentru a finanța programe militare sau de alt tip, oficialii de la Elf încurajau elitele de la conducere să încheie acorduri de petrol-pentru-datorie, care, efectiv,

ipotecau viitorul țării lor în favoarea Elf. A fost dezvăluit, de asemenea, faptul că Elf a fost activ implicată în finanțarea ambelor părți ale războiului civil din Congo Brazzaville şi că a făcut indirect acelaşi lucru şi în țara vecină, Angola.

Per ansamblu, 10 milioane de euro au fost plătite preşedintelui Gabonului, Omar Bongo, sume la fel de mari ajungând la liderii din Angola, Camerun şi Congo Brazzaville, pentru a se asigura că aceste țări rămân loiale Franței, precum şi că favorizează compania Elf, în detrimentul companiilor britanice şi americane.

Printre cei condamnați au fost trei cadre de conducere din eşalonul superior. Fostul preşedinte al consiliului de administrație Elf, Loik Le Floch-Prigent, şi fostul administrator Alfred Sirven, au fost condamnați la câte cinci ani de închisoare.

Le Floch-Prigent a fost amendat cu 375.000 euro, iar Sirven – cu 2 milioane de euro. André Tarallo, fostul director al Elf pentru Africa şi Hidrocarburi, cunoscut în cadrul companiei sub numele de „domnul Africa", a fost amendat cu 2 milioane de euro şi condamnat la patru ani de închisoare.

Le Floch-Prigent a admis faptul că a plătit 3,5 milioane de euro din fondurile Elf fostei sale soții, Fatima Belaid, în momentul divorțului lor, pentru ca aceasta să păstreze tăcerea cu privire la afacerile din cadrul companiei.

Creată în 1965 de Charles de Gaulle, pe atunci preşedintele Franței, compania Elf a fost întotdeauna legată îndeaproape de guvernul francez şi SDGE, serviciul de informații francez. Cu operațiunile din Camerun, Gabon, Guineea Ecuatorială, Congo Brazzaville, Nigeria şi Angola, acțiunile sale au fost, de asemenea, legate de politica Franței privind Africa postcolonială, cunoscută sub numele de „Francafrica", în baza căreia Parisul şi-a menținut relațiile cu continentul negru şi influența asupra acestuia. În Elf s-au implicat adânc partidele politice franceze, mai întâi gaullişti şi ulterior socialişti, după ce François Mitterand a devenit preşedinte, despre acesta spunându-se că i-ar fi cerut nou-numitului Le Floch-Prigent

să „echilibreze lucrurile”. Compania a fost folosită ca sursă de fonduri atât pentru conducerea companiei, cât şi de întreaga clasă politică franceză. Pe întreaga perioadă a procesului, Le Floch-Prigent a pretins că avea „contact zilnic” cu palatul Élysée şi că „toți preşedinții Franței” aveau cunoştință de tranzacțiile ilegale ale companiei Elf şi le aprobau tacit. El a pretins, de asemenea, că Elf a transferat cel puțin 5 milioane de euro pe an fiecăruia dintre principalele partide politice din Franța.

Chiar dacă Elf a fost privatizată în 1994, statutul companiei nu s-a schimbat, de fapt, până în momentul fuziunii sale cu compania franco-belgiană Totalfina, în 1999.

Elf în Congo Brazzaville

Congo Brazzaville (cunoscuta, de asemenea, ca Republica Congo) a fost unul dintre statele în care Elf a avut cea mai devastatoare influență. Compania petrolieră nu numai că a tratat statul african ca pe o colonie, mituind elita de la conducere şi încurajând-o să contracteze datorii, ci a şi finanțat ambele părți din războiul civil, care a început în 1997.

Depunând mărturie la Paris, Tarallo a spus că politica oficială a companiei era întotdeauna de a susține guvernul, care în Congo Brazzaville era preşedintele Denis Sassou-Nguesso, liderul fostului Partid Marxist Congolez al Muncii (PCT). Sub conducerea lui Sassou-Nguesso, PCT s-a îndepărtat şi mai mult de sfera de influență sovietică şi a dezvoltat noi legături cu Franța, China şi SUA. Tarallo însuşi a acționat, timp de mulți ani, drept consilier neoficial al lui Sassou-Nguesso.

După un sfert de secol de conducere de către un singur partid, țara a început să se democratizeze, la începutul anilor 1990. Pascal Lissouba a câştigat alegerile pluripartite din 1992.

Tranziția la conducerea democrată a fost una destul de turbulentă; mai târziu în acel an (după o tentativă de lovitură

de stat finanțată parțial de Elf), Lissouba a dizolvat parlamentul şi a anunțat noi alegeri pentru 2003. Rezultatele alegerilor din 2003 au fost controversate, producând mişcări civile în iunie şi din nou, cinci luni mai târziu.

Chiar înainte de alegerile de la mijlocul anului 2003, Lissouba solicitase companiei Elf un împrumut, în principal pentru a plăti salariile restante funcționarilor civili ai țării. Acesta a fost refuzat. Le Floch-Prigent pretindea că pe motiv de „stabilitate politică". Se pare că el a crezut că, dacă Lissouba obține o victorie categorică în alegeri, aceasta ar putea conduce la violență etnică. Singura persoană capabilă să unească țara era, în opinia sa, Sassou-Nguesso.

În schimb, guvernul congolez a mărit impozitele pe petrol şi redevențele, de la 17 la 33 de procente. Acesta a convenit, de asemenea, asupra unui împrumut garantat cu petrol, în valoare de 150 de milioane de dolari, cu societatea petrolieră Occidental Petroleum din SUA. Pe termen lung, condițiile împrumutului erau dezastruoase pentru Congo Brazzaville; acesta angaja țara să vândă petrol la prețul de 3 dolari pe baril. Totuşi, fluxul de numerar l-a ajutat pe Lissouba să câştige alegerile din 1993, spre consternarea companiei Elf.

Le Floch-Prigent mărturisea ulterior că el sfătuise guvernul francez să întârzie plata împrumutului prin banca centrală congoleză, controlată ea însăşi de Franța. Deşi sfatul său nu a fost urmat, atât Elf, cât şi guvernul francez au fost furioşi din cauza implicării unei companii petroliere americane în Africa francofonă, producătoare de petrol.

Lissouba s-a menținut la putere chiar până înainte de alegerile din iulie 1997. În condițiile tensiunii crescânde dintre susținătorii săi şi cei ai lui Sassou-Nguesso, el a ordonat forțelor guvernamentale să înconjoare cartierul general al rivalului său, din capitala Brazzaville. În următoarele patru luni de conflict, mare parte din Brazzaville a fost distrus. În octombrie, trupele angoleze s-au alăturat războiului de partea lui Sassou-Nguesso, readucându-l rapid la putere. Au izbucnit lupte de două ori pe parcursul anului 1998, dar Sassou-

Nguesso a reuşit să se menţină la putere şi a fost reales ca preşedinte, în 2002.

Fostul ministru congolez al finanţelor, Nguila Moungounga, a pretins că Elf a finanţat mai multe tentative de a-l înlocui pe Lissouba cu Sassou-Nguesso. Odată ce Sassou-Nguesso a început deschis să urmărească ajungerea la putere, în 1996, Elf s-a aflat într-o postură ciudată, din cauza politicii sale oficiale de susţinere a liderului aflat la putere. Mărturiile prezentate în procesul Elf indică faptul că Elf a soluţionat acest conflict susţinând ambele părţi, ca să fie sigură că sprijină câştigătorul.

Parisul a părut, de asemenea, că evită să indice pe cine mizează. După ce a izbucnit războiul civil în 1997, ministrul francez al afacerilor externe nu a mai făcut referire la Lissouba ca la un „preşedinte". În loc să facă diferenţa între guvern şi rebeli, ei s-au referit şi la Lissouba şi la forţele lui Sassou-Nguesso cu termenul de „părţile".

Există probe care demonstrează că Tarallo şi fostul său coleg, Jack Sigolet, au ajutat la punerea la cale a achiziţiilor de arme pentru Lissouba, de la traficantul belgian de arme şi spălătorul de bani cunoscut sub numele de „Jacques Monsieur". Aceste arme au fost plătite cu bani sustraşi din veniturile naţionale provenite din petrol.

Materialele ziarului francez *Le Monde* pretind că Elf a furnizat, de asemenea, ajutor mai substanţial forţelor lui Sassou-Nguesso. *Le Monde* documentează finanţarea din „resursele de finanţare secretă ale companiilor petroliere" (*Le Monde*, 17 octombrie 1997). Un articol din *Le Canard Enchaîné*, din 1997, susţinea că navele deţinute de Elf fuseseră utilizate pentru a transporta trupe angoleze către Pointe-Noire, oraşul din centrul regiunii petrolifere din Congo Brazzaville (*Le Canard Enchaîné*, 22 octombrie 1997). Când trupele angoleze au cucerit şi prădat Pointe-Noire, vehiculele şi infrastructura Elf nu au fost atinse.

Lissouba însuşi, vorbind în 1997, spunea că el se gândise să dea în judecată compania Elf, pentru rolul jucat în

revenirea la putere a lui Sassou-Nguesso, acuzând liderii companiei de „complicitate la acte de terorism, distrugere voluntară şi omucidere” şi „asociere criminală” cu liderii rebeliunii (*Dow Jones Energy Service*, 28 noiembrie 1997). El adăuga că un proces civil ar fi putut ajuta compania Elf „să se debaraseze de anumite obiceiuri”, dar că nu doreşte să producă daune grave companiei.

„Îmi câştig existența la Elf”, spunea el. „De ce aş vrea să o destabilizez?”

„Operaţiunea Angola”.

Elf a fost, de asemenea, implicată indirect în războiul civil de 27 de ani din țara vecină, Angola, care a durat din 1975 până în 2002, unde, din nou, oficialii companiei au fost acuzați de susținerea ambelor părți din războiul civil. Procesul a scos la iveală un sistem similar – cunoscut sub numele de „Sistemul Elf4 – de mită, trafic de influență şi utilizare a împrumuturilor garantate de petrol pentru a-şi consolida puterea pe teritoriul țării.

În timp ce politica sa oficială era de a susține guvernul MPLA de la Luanda, Elf a desemnat, de asemenea, un reprezentant al companiei ca să gestioneze relațiile cu partea opusă UNITA, implicată într-un război civil de 30 de ani împotriva MPLA. Tarallo a gestionat relațiile cu preşedintele Eduard dos Santos al MPLA, în timp ce un alt membru al conducerii, Alfred Sirven, a fost repartizat la UNITA.

Yves Verwaerde, fost membru al Parlamentului European şi susținător al UNITA, a depus mărturie că liderul UNITA, Jonas Savimbi, se plânsese că Elf furniza MPLA elicoptere şi alte echipamentele militare şi că finanța operațiunile sale militare împotriva UNITA. Savimbi a adresat aceeaşi amenințare companiei Elf pe care a adresat-o şi companiilor petroliere americane din Angola: că le va sabota infrastructura petrolieră dacă acestea continuă să facă afaceri cu guvernul din Luanda.

Totuşi, există probe că UNITA primea şi ea bani din partea Elf. Acuzat că pregăteşte casa neagră de fonduri nedeclarate, în valoare de 2,5 milioane de dolari, pentru candidații de la alegerile din 1992 din Congo Brazzaville, Alfred Sirven a pretins că banii erau, de fapt, destinați grupării UNITA (Global Witness [Martor Global], p. 25). În campania de pregătire a alegerilor din 1992, UNITA a primit peste 16 milioane de dolari de la compania franceză şi s-a descoperit că Elf semnase un acord secret cu Savimbi, în baza căruia aceasta urma să devină principala companie petrolieră din țară, în cazul în care UNITA câştigă alegerile (mărturia lui Le Floch-Prigent la acuzațiile aduse Elf, martie 2003). În timp ce banii erau destinați oficial campaniei politice, UNITA se reînarma în timpul pregătirilor pentru alegeri şi este foarte probabil să fi cheltuit cel puțin o parte din bani pe arme. După ce UNITA a pierdut alegerile, războiul civil a fost reluat.

Prin finanțarea ambelor părți, este probabil că Elf a contribuit, prin urmare, la prelungirea războiului civil din Angola, în timpul căruia au fost ucise 1,5 milioane de persoane.

În 1992, pentru prima dată UNITA a reuşit să facă incursiuni semnificative în teritoriul MPLA. Odată cu destrămarea URSS, guvernul din Luanda şi-a pierdut cel mai mare aliat şi principalul furnizor de arme. Dos Santos a apelat, în schimb, la Franța pentru ajutor, dar, şi aici, simpatiile erau împărțite între MPLA şi UNITA. Încercările lui Dos Santos de a obține ajutor prin intermediul lui Jean-Bernard Curial, directorul unei asociații umanitare, s-au soldat inițial cu un eşec. Preşedinția lui Mittenand înclina să îl ajute pe Dos Santos, dar, în acel moment, preşedinția Partidului Socialist francez coabita cu un parlament de centru-dreapta. Ministerul Apărării, prin care ar fi în mod normal canalizată asistența militară, era condus de François Léotard, un susținător al UNITA.

În schimb, fiul preşedintelui, Jean-Christophe Mittenand, fost consilier al tatălui său pe probleme africane, l-a prezentat

pe Curial lui Pierre Falcone, consilier la compania de securitate Sofremi, care se afla sub controlul Ministerului de Interne, condus de Charles Pasqua.

Falcone l-a contactat apoi pe refugiatul politic rus şi omul de afaceri Arkadi Gaidamak. Conform organizației de apărare a drepturilor omului Global Witness, care l-a intervievat pe Gaidamak, cei doi bărbați au călătorit în Angola, „unde le-au fost furnizate paşapoarte diplomatice angoleze, după care au acționat drept oficiali angolezi" (Global Witness, p. 44). Gaidamak a admis mai târziu că armele fuseseră furnizate guvernului din Luanda.

Conform ziarului *Le Monde*, Curial a mărturisit că, în baza primului contract, semnat în noiembrie 1993, arme preponderent ruseşti, în valoare de 47 de milioane de dolari, au fost furnizate Angolei. Această mărturie a fost ulterior modificată pentru a acoperi arme în valoare de 463 de milioane de dolari (Global Witness, p. 44).

În iunie 1989, Jean-Christophe Mittenand a fost arestat, fiind suspectat de faptul că a ajutat Angola să obțină arme în valoare de 500 de milioane de dolari, de la producătorul francez Brenco International, dar guvernul nu a depus niciodată plângere penală.

Shell în Nigeria

Se ştie că şi alte companii petroliere au fost implicate în abuzuri privind drepturile omului, în Nigeria şi Sudan, unde au colaborat cu forțele guvernamentale, îndepărtând oamenii de pe terenul lor, pentru a-l degaja în vederea exploatării petroliere, sau angajând soldați care au ucis şi intimidat populația locală în numele lor.

Shell a fost în centrul controversei din Nigeria, unde este cel mai mare investitor străin. Societatea sa mixtă, formată împreună cu Corporația Națională Nigeriană de Petrol (NNPC), companie petrolieră de stat, este responsabilă pentru aproape jumătate din producția totală a țării. Alte companii

importante, inclusiv Exxonmobil, Chevron Texaco, Elf şi compania italiană Agip, au, de asemenea, contracte de societate mixtă cu NNPC.

În timpul exploatării petroliere ce durează de jumătate de secol din Nigeria, industria a avut un efect foarte dăunător asupra mediului înconjurător în regiunile producătoare de petrol. Delta nigeriană, unde este localizat majoritatea petrolului, este una dintre cele mai mari din lume, cu aproximativ 6034 de kilometri pătați de păduri de mangrove şi specii unice de plante şi animale.

În pofida deceniilor de producție petrolieră, există surprinzător de puține date ştiințifice independente de bună calitate privind efectele de ansamblu şi pe termen lung ale poluării deltei cu hidrocarburi, deşi dezvoltarea determinată de petrol a deteriorat grav, în mod clar, mediul înconjurător şi a afectat mijloacele de trai ale multora dintre cei care locuiesc în comunitățile locale, în cadrul regiunilor petrolifere, localnicii au trăit experiența unor scurgeri de petrol care au omorât peştii şi au distrus recoltele agricole din care aceştia trăiesc, poluându-le resursele de apă. În funcție de natura teritoriului pe care se deversează petrolul, pe sol sau în mlaştinile cu apă curată, acestea sunt deosebit de dăunătoare, din moment ce scurgerea este concentrată pe o suprafață mică şi nu se poate împrăştia.

Companiile petroliere au modificat peisajul, construind adesea drumuri pietruite, defectuos proiectate, şi canale de desecare care, conform unui raport elaborat de ONG-ul Human Rights Watch, au deteriorat mlaştinile cu apă curată şi pădurile de mangrove, distrugând din nou recoltele, zonele de pescuit şi degradând rezervele de apă potabilă.

Deşi companiile petroliere spun că ele respectă cele mai înalte standarde de protecție a mediului înconjurător în operațiunile lor nigeriene, legile privind mediul înconjurător sunt relativ puțin aplicate în Nigeria, comparativ cu multe alte țări. Deşi au fost plătite despăgubiri unor localnici ale căror mijloace de trai au fost afectate de activitățile companiilor

petroliere, atât localnicii, cât şi grupurile de apărare a drepturilor omului pretind că plăţile sunt inadecvate. Din moment ce ţara nu are un sistem judiciar complet funcţional, rezidenţii nu pot recurge la un arbitru independent, iar judecătorii locali îşi bazează deciziile privind despăgubirile pe propriile evaluări despre daunele provocate de companiile petroliere. Companiile petroliere pretind că multe dintre scurgeri sunt cauzate de sabotaj şi refuză să plătească despăgubiri în aceste cazuri. (Din nou, companiile petroliere sunt cele care decid dacă o anume scurgere a fost cauzată de sabotaj sau de propria neglijenţă.)

Comunităţile din delta nigeriană au trebuit să lupte cu degradarea mediului înconjurător de către industria petrolieră, primind, în acest timp, puţine fonduri sau chiar deloc. În timp ce producţia de petrol şi activităţile aferente au ajutat la dezvoltarea economiei locale, de aceasta a beneficiat numai o minoritate cu pregătire în domeniu. Protestele faţă de companiile petroliere, iniţial concentrate în anumite zone şi dezorganizate, au început să ia proporţii, la începutul anilor 1990. Mişcarea pentru Supravieţuirea Poporului Ogoni (MOSOP), condusă de renumitul scriitor nigerian Ken Saro-Wiwa, a reuşit să mobilizeze zeci de mii de ogoni (unul dintre grupurile etnice mai mici din regiunea producătoare de petrol). Protestele în masă ale MOSOP la uzinele Shell din Ogoni şi intimidarea personalului au determinat compania să sisteze producţia, în 1993. (Staţiile de exploatare a petrolului din Ogoni sunt încă închise, deşi Shell deţine conducte ce traversează regiunea.)

Guvernul din Lagos a răspuns violent grupului MOSOP, văzând ameninţarea sistării producţiei de petrol ca pe un atac la adresa întregului sistem politic al ţării. Conform unui raport elaborat de Human Rights Watch, „mii de ogoni au fost arestaţi şi bătuţi de către Forţa de Securitate, un organism militar creat anume pentru a suprima protestele organizate de MOSOP, iar sute de persoane au fost executate într-o perioadă de câţiva ani” („Preţul petrolului: responsabilitatea

corporațiilor şi încălcări ale drepturilor omului în comunitățile producătoare de petrol din Nigeria", Human Rights Watch, 1999).

Liderul mişcării, Ken Saro-Wiwa, a fost arestat împreună cu câțiva dintre colegii săi, pe motiv că au ucis patru lideri tradiționalişti din regiune. Pe data de 10 noiembrie, Saro-Wiwa şi alți opt activişti MOSOP au fost spânzurați de guvernul militar. Corpul lui Saro-Wiwa a fost aruncat într-un mormânt nemarcat şi a fost turnat acid peste el. Conform grupurilor de apărare a drepturilor omului, tribunalul „a încălcat în mod flagrant standardele internaționale cu privire la procesele echitabile şi nu a prezentat nicio dovadă credibilă că el sau ceilalți au fost implicați în asasinatele pentru care au fost condamnați" („Prețul petrolului: responsabilitatea corporațiilor şi încălcări ale drepturilor omului în comunitățile producătoare de petrol din Nigeria", Human Rights Watch, 1999).

Deşi MOSOP era cea mai mare şi mai eficientă mişcare din regiunile petrolifere, din 1995 protestele comunităților care solicitau despăgubiri sau proiecte de dezvoltare pentru satele lor au continuat. Unele proteste au vizat în mod deliberat infrastructura petrolieră, deoarece, date fiind climatul politic din Nigeria şi accentul copleşitor pus pe petrol, acesta este singurul mod de a garanta atenția mass-media. Au existat cazuri de sabotaj ale conductelor de petrol şi daune aduse bunurilor companiilor petroliere şi, mai recent, unele incidente soldate cu luări de ostatici.

Guvernul nigerian continuă să riposteze prin forțele de securitate. Forța de Securitate Internă este cel mai mare şi mai cunoscut dintre acestea, dar ei i se adaugă poliția mobilă, facțiunea paramilitară din Nigeria, şi forțele regionale, precum Operation Flush din statul Rivers şi Operation Salvage din statul Bayelsa.

Companiile petroliere îşi angajează, de asemenea, propriile forțe de poliție, recrutate şi antrenate de poliția nigeriană, dar plătite de către ele. Se presupune că aceste forțe, cunoscute

sub numele de „poliția supranumerară”, acționează numai pe proprietățile companiilor petroliere. Companiile petroliere angajează, de asemenea, firme de pază private pentru a asigura paza la intrările pe proprietățile lor şi pentru alte sarcini, în timp ce proprietarii individuali sunt plătiți să protejeze conductele de petrol care le traversează terenurile.

După decesul liderului nigerian, generalul Sani Abacha, securitatea s-a relaxat oarecum şi mulți prizonieri politici au fost eliberați, iar populația are o libertate mai mare de expresie. Noul guvern, condus de generalul Abdulsalami Abubakar, a retras Forța de Securitate Internă din Ogoni, iar exilații s-au întors pe pământul lor natal.

Totuşi, sub noul regim, securitatea în regiunile petrolifere continuă să fie strictă. Aproape fiecare comunitate poate cita membri care au fost bătuți, arestați sau uciși de armată, poliție sau poliția mobilă, facțiunea paramilitară a poliției nigeriene, care şi-a câştigat porecla de „Omoară şi Fugi”. Adesea, aceste bătăi sunt îndreptate, fără a face distincție, asupra membrilor unei comunități (inclusiv copii) care au protestat paşnic față de rolul companiilor petroliere.

Au existat numeroase acuzații conform cărora Shell a cooperat cu forța militară nigeriană, în special în timpul crizei Ogoni. Raportul grupului Human Rights Watch, „Prețul petrolului”, un document despre care s-a pretins că este un memorandum guvernamental din 1994, a implicat Shell în „operațiunile de epuizare” planificate, declarând că societățile petroliere trebuie să plătească costurile operațiunilor. Comandantul forței operative a declarat public, de mai multe ori, că obiectivul acestui grup este acela de a permite reluarea producției de petrol a companiei Shell, oprită în timpul crizei.

Foşti membri ai propriilor forțe de securitate ale Shell susțin că li s-a spus să creeze deliberat conflicte între diferite grupuri din regiune, precum şi să îi intimideze pe protestatari, pe parcursul anilor 1993 şi 1994.

Shell a încercat să se distanțeze de politicile represive ale guvernului şi ale forțelor de securitate nigeriene, dar a admis

că a efectuat plăți directe către forțele de securitate nigeriene, în 1993. Ea pretinde că plățile au fost efectuate sub constrângere.

După ce anchete ale ziarelor au scos la iveală, în 1996, faptul că Shell negociase importuri de arme pentru poliția nigeriană, compania petrolieră a declarat că a importat arme de mică dimensiune în numele poliției nigeriene, dar că ele erau menite a fi utilizate de către „poliția supranumerară" atașată companiei Shell.

Deşi operațiunile companiei Shell în Nigeria au fost cele mai cunoscute, şi alte companii, inclusiv Chevron (care a fuzionat mai târziu cu Texaco), au fost implicate în controverse similare. În mai 1998, aproximativ 200 de protestatari au preluat platforma Parabe a companiei Chevron, blocând producția. În disputa care a avut loc între protestatari, marina militară şi poliția mobilă, doi protestatari neînarmați au fost uciși cu focuri de armă. Chevron a admis faptul că a solicitat asistența marinei militare şi că a permis pătrunderea acesteia, precum şi a poliției mobile, pe platformă.

Violența dintre bandele rivale care încercau să preia controlul „petrolului negru"-alimentării cu petrol deviate ilegal – a fost o problemă din ce în ce mai mare pe parcursul ultimului deceniu. Acesta reprezintă acum 10 procente din totalul veniturilor din petrol ale Nigeriei.

De la finele anului 2003, sute de persoane au fost ucise în lupte între cele două bande, Forța voluntarilor poporului din Delta nigeriana (NDPVF), condusă de Asari, şi Paznicii Deltei nigeriene (NDV), condusă de Ateke Tom.

Luptele lor pentru controlul asupra satelor din sud-estul şi sud-vestul Port Harcourt au dus la moartea multor combatanți de ambele părți, precum şi a spectatorilor nevinovați. Violența a avut un efect devastator asupra regiunii, soldându-se cu zeci de mii de refugiați şi determinând închiderea şcolilor şi sistarea activităților comerciale.

Crime pentru petrol în Sudan

Sudanul are unele din cele mai mari rezerve de petrol din Africa, estimate undeva între 600 de milioane şi 1,2 miliarde de barili. Totuşi, până acum, ele au fost relativ subexploatate, în parte din cauza războaielor civile care au divizat țara.

Exploatarea petrolului din Sudan a început în anii 1950, inițial în largul coastei Mării Roşii şi platformei continentale sudaneze. Exploatarea a fost oprită curând după aceea, odată cu izbucnirea primului război civil din țară, imediat după ce Sudanul şi-a câştigat independența. Cu excepția unei scurte perioade de pace, pe parcursul anilor 1970 şi la începutul anilor 1980, Sudanul a fost în stare de război civil, cu nordul în principal arab şi musulman, care şi-a concentrat forțele împotriva grupurilor de etnici africani din sud, de credință creştină sau având religii indigene.

Abia în 1974, la doi ani după acordul de pace, Chevron a obținut mari concesiuni în țară. Compania a descoperit bazinele Muglad şi Melut şi a forat în căutare de petrol lângă oraşul Bentiu, în 1978; curând după aceea, a descoperit zăcământul Heglig.

Per ansamblu, Chevron a cheltuit aproximativ 1 miliard de dolari pe exploatare, dar compania nu şi-a recuperat niciodată costurile. Chevron şi-a suspendat operațiunile în sudul Sudanului, în 1984, după un atac al rebelilor în timpul căruia au fost ucişi trei muncitori străini, aşa cum a făcut şi Total, care obținuse, de asemenea, concesiuni petroliere sudaneze.

Războiul civil a izbucnit din nou la începutul anilor 1980, rebelii din sud ocupând mare parte din zonele rurale şi asediind forțele guvernamentale din oraşe. Ambele părți, care au ucis până în prezent sute de mii de persoane, sunt vinovate de violență împotriva civililor.

Totuşi, guvernul a fost cel care a înarmat bandele de militanți tribali, care au desfăşurat, din 1983, o campanie de genocid împotriva Nuer, Dinka şi a altor populații din sud. Pentru a degaja terenul în vederea exploatării petroliere, forțele

militare sudaneze au aplicat o politică de pârjolire a pământului, împotriva populațiilor din regiunile petrolifere din sud. Milițiile au intrat călare în satele din sud, ucigând, violând şi prădând. Armata națională le susține cu elicoptere cu arme la bord, care bombardează satele şi rad de pe fața pământului cu mitraliere pe oricine văd mişcându-se („Sudan, petrolul şi drepturile omului", Human Rights Watch, septembrie 2003).

Popoarele sudaneze din sud sunt percepute de către guvernul de la Khartoum ca simpatizante ale grupurilor rebele şi, prin urmare, ca o amenințare la adresa producției de petrol. Guvernul, direct responsabil pentru strămutări, a făcut aceasta pentru a crea un mediu sigur, în care companiile petroliere străine să îşi poată desfăşura activitatea şi să transporte petrolul prin conducte către portul său, plin de superpetroliere de la Marea Roşie („Sudan, petrolul şi drepturile omului", Human Rights Watch, septembrie 2003).

În anii 1990, guvernul a început să stârnească rivalități interregionale, în special între cele mai mari două grupuri etnice din sud, Dinka şi Nuer, şi să miluiască unele dintre grupurile rebele din sud. Khartoumul a plănuit să îi determine pe aliații săi din sud să efectueze această acțiune în locul său. Grupurile dominate de Nuer au fost încurajate să se răscoale împotriva Armatei de Eliberare a Poporului din Sudan, SPLA, cu ofițeri Dinka în majoritatea lor, determinând un război sângeros între cele două facțiuni din zonele cu zăcăminte petrolifere. Acesta a degajat calea pentru corporațiile petroliere occidentale şi asiatice, care urmau să îşi dezvolte infrastructura petrolieră, precum conducta nord-sud şi şoseaua, care sunt construite de compania suedeză Lundin Oil AB.

Deşi companiile petroliere care îşi desfăşoară activitatea în Sudan neagă orice legătură între război şi industria petrolieră, guvernul a stârnit rivalitatea exact în zonele situate de-a lungul rutei conductei sau în cele vizate pentru exploatare petrolieră.

În 1999, când au fost aprobate ruta pentru conductă şi zăcămintele petrolifere prevăzute iniţial a intra în exploatare, au izbucnit lupte într-o altă zonă bogată în petrol. SPLA s-a răzbunat atacând infrastructura petrolieră şi ucigând soldaţii şi miliţiile care o păzeau.

Guvernul sudanez a utilizat venituri din producţia de petrol pentru a-şi constitui arsenalul şi a furniza arme anumitor grupuri din sud. Statisticile, atât ale companiilor petroliere, cât şi ale guvernului, scot la iveală faptul că, în anul 2001, Sudanul a câştigat 580 de milioane de dolari din venituri petroliere, dintre care 60 de procente au fost utilizate în scopuri militare, atât pentru importuri de arme, cât şi pentru constituirea propriei industrii de armament.

„Sudanul va fi capabil să producă toate armele de care are nevoie, graţie industriei petroliere în dezvoltare", anunţa ministrul sudanez al justiţiei, generalul Ali Mohamed Yassin, în anul ce a urmat celui de inaugurare a conductei („Pământul pârjolit: petrol şi război în Sudan", Christian Aici, martie 2001).

Companiile petroliere internaţionale care îşi desfăşoară activitatea în Sudan au pretins că nu aveau cunoştinţă de legătura dintre strămutările forţate şi extracţia de petrol. Conform unui raport elaborat de grupul Christian Aici, „compania canadiană Talismah susţine că a găsit un «peisaj gol» când s-a alăturat consorţiului GNPOC, în 1998. Ea spune că zona nu a fost depopulata din cauza petrolului, pentru că nu a fost niciodată locuită… în cel mai bun caz, Talisman este vinovată că nu şi-a făcut temele pentru acasă; în cel mai rău caz, a închis ochii în mod deliberat", susţine raportul („Pământul pârjolit: petrol şi război în Sudan", Christian Aici).

Un studiu elaborat de ONG-ul Human Rights Watch a scos la iveală, în 2003, faptul că respectivii manageri ai companiilor petroliere fuseseră în mod repetat informaţi cu privire la strămutările forţate, precum şi la atacurile asupra ţintelor civile, inclusiv şcoli şi spitale, şi legătura lor cu atribuirea terenului pentru industria petrolieră, atât de către consilierii

lor, cât şi în şedinţe publice („Sudan, petrolul şi drepturile omului", Human Rights Watch, septembrie 2003).

De la începutul anilor 1990, unele companii petroliere occidentale s-au retras din Sudan, inclusiv Talisman şi Lundin Oil. Totuşi, companii din alte zone ale lumii au intervenit rapid ca să le ia locul: Corporaţia Naţională de Petrol din China (CNPC), compania de petrol de stat Petronas din Malaysia şi compania indiană ONGC Videsh Ltd. Îşi desfăşoară toate acum activitatea în Sudan.

Administraţia Bush a fost nerăbdătoare să ridice sancţiunile aplicate Sudanului şi, în acest sens, a colaborat cu guvernul de la Khartoum şi cu ASEP pentru a mijloci un acord de pace.

În februarie 2003, totuşi, a izbucnit o rebeliune în regiunea Darfur din vestul Sudanului, la graniţa cu Ciadul, provocând una din cele mai grave crize umanitare din lume. Statul a sponsorizat miliţiile cunoscute sub numele de „Janjaweed" să desfăşoare o campanie brutală în Darfur. Raidurile elicopterelor sunt urmate de atacuri brutale ale luptătorilor Janjaweed, care ucid toţi locuitorii de sex masculin, apoi violează sau răpesc femeile şi ard satul din temelii. Conform documentelor obţinute de Human Rights Watch, „documente ale guvernului sudanez indică, în mod incontestabil, că oficiali guvernamentali dădeau directive privind recrutarea, înarmarea şi alte tipuri de asistenţă furnizată miliţiilor etnice, cunoscute sub numele de Janjaweed" („Legăturile dintre guvern şi miliţiile Janjaweed au fost confirmate", Human Rights Watch, iulie 2004). China, care are interese petroliere semnificative în Sudan, prin intermediul companiei petroliere de stat CNPC, s-a opus rezoluţiei Naţiunilor Unite privind instituirea de sancţiuni împotriva Sudanului. Sudul Darfurului deţine rezerve de petrol considerabile.

Distrugerea de vieţi şi de mijloace de trai în America Latină

Companiile petroliere importante au dobândit o proastă reputaţie în America Latină pentru distrugerile pe care le-au produs mediului înconjurător – şi, prin urmare, sănătăţii şi mijloacelor de trai ale populaţiei locale –, precum şi pentru rolul lor în conflictul permanent din Columbia.

COLUMBIA

Asemenea ajutorului trimis de Guvernul SUA, al cărui rol primordial în intensificarea războiului de gherilă din ţară este cât se poate de clar (vezi Capitolul VIII), se presupune că forţele angajate de companiile petroliere au fost implicate în asasinatele din Columbia.

Un consorţiu care îşi desfăşoară activitatea pe câmpul petrolifer Caño-Limón, din nord-estul ţării, constituit din compania Occidental Petroleum din SUA şi Royal Dutch Shell şi compania petrolieră naţională Columbiană ECOPETROL, „nu a luat nicio măsură pentru a soluţiona rapoartele privind execuţiile şi masacrul comis de forţele statului desemnate să protejeze echipamentele consorţiului" („Corporaţiile şi drepturile omului", Human Rights Watch, 1999). Companiile au răspuns spunând că încălcările drepturilor omului constituie responsabilitatea guvernelor, nu a companiilor. Companiile petroliere nu au indicat faptul că vor lua vreo măsură pentru a se asigura că forţele care îşi desfăşoară activitatea în numele lor nu vor mai comite şi alte abuzuri privind drepturile omului, deşi Royal Dutch Shell (singura dintre companii care are o politică privind drepturile omului) este în prezent în curs de retragere din Columbia.

Un alt consorţiu, de data aceasta operând pe câmpurile petrolifere Cusiana-Cupiagua, efectuează, de asemenea, plăţi către forţele de securitate columbiene. Atunci când a venit momentul reînnoirii contractelor pentru consorţiul care

cuprinde BP, ECOPETROL, Total şi Triton, modul de plată a fost schimbat, astfel încât, în loc să plătească bani direct forțelor de securitate ale statului, aceştia au fost canalizați prin intermediul ECOPETROL către Ministerul Apărării. Totuşi, respectivele companii au continuat să efectueze plăți direct către poliția Columbiană.

Conform BP (singura companie din acest consorțiu cu o politică axată pe drepturile omului), clauze privind drepturile omului au fost, totuşi, incluse în noul contract şi a fost constituit un comitet care să monitorizeze unitățile militare care asigură paza companiilor.

În pofida acestor precauții, consorțiul condus de BP a continuat să fie în centrul atenției pentru activitățile sale în domeniul siguranței. În 1997, au apărut acuzații conform cărora firma de pază privată Defence Sistems Columbia (DSC), o filială a Defence Sistems Limited constituită în Marea Britanie, angajată de consorțiu, a importat arme în Columbia şi a asigurat pregătirea poliției columbiene în tehnici contrainsurgență. DSC a refuzat să dea informații pentru anchetă, dar şi-a reînnoit contractul cu firma de pază pentru încă un an. Acuzații ulterioare au susținut că DSC a constituit rețele de servicii de informații, pentru a monitoriza persoanele care se opuneau companiei BP.

ECUADOR

Texaco şi-a desfăşurat activitatea în Amazonul ecuadorian timp de aproape 30 de ani, din 1964 până în 1992. Activitățile sale în regiunea Oriente, o pădure tropicală caracterizată de biodiversitate şi care constituia adăpost pentru 95.000 de indigeni şi multe specii pe cale de dispariție, au lăsat în urmă un mediu înconjurător degradat.

În 1993, 30.000 de ecuadorieni care locuiau în bazinul amazonian au intentat un proces civil împotriva Texaco, susținând că respectiva companie ar fi trebuit să curețe reziduurile lăsate în urmă, care au produs daune mediului

înconjurător estimate la aproximativ 1 miliard de dolari. Reclamanții au pretins că Texaco a deversat 4,3 milioane de galoane de reziduuri petroliere toxice în gropi neacoperite, în perioada în care şi-a desfăşurat activitatea în Ecuador, şi că a lăsat în urmă peste 600 de astfel de gropi. Texaco a deversat reziduurile în gropi neacoperite şi le-au lăsat acolo, în loc să le reinjecteze în pământ, aşa cum se procedează în SUA, practică utilizată curent în industria petrolieră. Compania a economisit în medie 3 – 4 dolari pe baril, la fiecare dintre cei 1,4 miliarde de barili pe care i-a extras.

La un deceniu după ce Texaco s-a retras din Ecuador, localnicii spun că râurile şi cursurile de apă de lângă Lago Agrio, centrul operațiunilor companiei Texaco, sunt încă acoperite cu o peliculă de petrol. Incidența cancerului, a afecțiunilor la nivelul gâtului şi stomacului, precum şi a afecțiunilor cutanate este ridicată în zonă.

Procesul împotriva companiei Texaco a fost intentat la Tribunalul Districtual Federal din New York, iar, în 1996, tribunalul a decis că nu are competența pentru a judeca respectivul caz în New York şi că trebuie să fie judecat în Ecuador. Această decizie a fost anulată în 1998, dar cazul a fost respins din nou, în 2001. În 2002, Curtea de Apel din SUA a respins cazul, pe motiv că ar trebui să fie judecat în Ecuador.

Un alt proces intentat de cinci grupuri indigene şi opt comunități se judecă în prezent, în Lago Agrio.

După 30 de ani de activitate ca exportator de petrol, Ecuadorul a suferit mari deteriorări ale mediului înconjurător, iar țara rămâne săracă şi îndatorată. Într-o încercare de a strânge bani pentru rambursarea împrumuturilor către Banca Mondială şi către alte instituții financiare internaționale, Ecuadorul a acordat companiei Occidental Petroleum, o companie din SUA care îşi desfăşoară şi ea activitatea în Columbia, dreptul de a face afaceri în zonă.

O altă amenințare la adresa localnicilor o constituie OCP (Oleoducto de Crudos Pesados), conducta care transportă țițeiul către coasta Pacificului. Conducta impune dublarea

producției de petrol în Ecuador. Activiştii locali pretind că lucrările de construcție vor aduce daune suplimentare mediului înconjurător, constând mai ales în despăduriri, de-a lungul traseului său, şi riscul ridicat de cutremure ar putea determina scurgeri din conducte, deteriorând fragilele ecosisteme din zonă. Forțele de securitate angajate de companiile petroliere au intervenit violent împotriva protestelor paşnice care aveau ca obiectiv neînceperea construirii conductei.

Multe dintre companiile petroliere internaționale cu vechime – „bătrânele" Şapte Surori – au depus un efort conştient de a-şi schimba imaginea. Sub conducerea preşedintelui Ron Oxborough, Shell a fost una dintre primele companii multinaționale care a prezentat un raport de companie în care a introdus, de asemenea, o secțiune privind modul în care activitățile sale au afectat societatea şi mediul înconjurător. BP raportează, de asemenea, impactul asupra mediului înconjurător produs de operațiunile şi investițiile sale comunitare, la nivel mondial, iar alte câteva companii i-au urmat exemplul.

Dar este această schimbare doar de suprafața? Companiile petroliere continuă să facă afaceri cu regimuri corupte şi represive şi să îşi desfăşoare activitatea în regiuni precum Darfur şi delta nigeriană, unde localnicii se opun prezenței lor şi protestele sunt înăbuşite în mod brutal, de forțele de securitate guvernamentale. În loc să abordeze direct amenințările privind siguranța, companiile petroliere pot subvenționa milițiile locale sau armatele naționale sau pot angaja companii de pază, precum Defence Sistems Ltd., ca să le protejeze operațiunile.

În plus, în timp ce marile companii petroliere occidentale se supun ocazional presiunilor din partea opiniei publice acasă, noii actori, precum CNPC din China, nu au astfel de limitări. Pe măsură ce prețul petrolului creşte şi competiția între furnizori devine din ce în ce mai intensă, consumatorii pot fi

tot mai tentați să închidă ochii la abuzurile din țările producătoare.

Capitolul X
Conflictele viitorului

Războaiele petrolului din secolul XX şi începutul secolului XXI pot fi considerate minore în comparație cu bătăliile viitorului. Petrolul este o resursă finită. Următoarele două, trei decenii vor înregistra o creştere spectaculoasă a cererii, determinată de prosperitatea în creştere şi de noile societăți industriale din China, India şi Asia de Sud-Est, în timp ce oferta atinge nivelul maxim şi îşi începe declinul lent, final. La un moment dat în viitor, extragerea petrolului va deveni îngrozitor de scumpă. Pe măsură ce rezervele se micşorează şi prețurile cresc, consumatorii de vârf, Statele Unite, Europa şi Japonia, vor concura cu China, India şi alte națiuni în curs de dezvoltare pentru rezerve din ce în ce mai mici. Rusia este singura națiune industrială importantă care poate şi va continua să îşi satisfacă propriile nevoi de combustibil. Țările importatoare vor deveni mai agresive în ceea ce priveşte găsirea de noi resurse de petrol şi blocarea rivalilor sau vor găsi resurse alternative de energie, o cale pe care majoritatea o urmează, în cel mai bun caz, fără convingere.

Orientul Mijlociu va rămâne principalul producător de petrol mondial şi probabil va fi teatrul majorității războaielor petrolului în viitor. În pofida mult prea promovatelor noi descoperiri din Marea Caspică şi din Oceanul Arctic, rezervele din Orientul Mijlociu (în jur de 67 de procente din totalul mondial) încă domină de departe, iar regiunea va deveni responsabilă pentru o proporție mai mare din producția mondială de petrol, pe măsură ce rezervele de oriunde altundeva se epuizează. Un „război al lumii a treia", între lumea occidentală şi cea islamică, extinzându-se din Orientul Mijlociu, nu este imposibil. Cu siguranță, resentimentele cauzate de intervenția SUA în regiune au contribuit la declinul relațiilor în zonă, iar administrația Bush nu a manifestat

niciun semn de atenuare a atitudinii sale; Iran şi Siria erau următoarele ținte din Orientul Mijlociu, în vizorul Casei Albe. Alte regiuni importante producătoare de petrol – şi potențiale puncte fierbinți pentru război – sunt Africa de Vest, Marea Caspică, America Latină şi Marea Chinei de Sud.

Cât timp mai avem?

Pe parcursul următorilor câțiva ani, sau decenii, lumea va atinge" nivelul maxim al petrolului", punct în care producția de petrol va ajunge la cel mai înalt nivel şi va începe să scadă. Conceptul de „nivel maxim al petrolului" a fost introdus pentru prima dată în 1956, de către geofizicianul M. King Hubbert. Încă din anul 1949, Hubbert prezisese că era petrolului va fi scurtă. El a observat că extracția unei resurse finite, din orice regiune, determină o curbă sub formă de clopot. Curba atinge punctul maxim atunci când aproximativ jumătate din resursă a fost epuizată.

Hubbert a utilizat exemplul petrolului din SUA (excluzând Alaska), aplicând o curbă sub formă de clopot statisticii referitoare la producția de petrol a SUA. Analiza sa prevedea faptul că producția de țiței va continua să crească timp de încă aproximativ 13 ani, înainte de a atinge apogeul, în 1969. Contemporanii săi l-au luat în derâdere, dar, 14 ani mai târziu, de fapt în 1970, producția de petrol a SUA a ajuns la nivelul maxim şi de atunci a scăzut aproape continuu. SUA au compensat cu importuri din străinătate. Producția de petrol în câteva alte regiuni din lume, precum fosta URSS şi America Latină, a urmat, de asemenea, curba Hubbert.

Există deja semne că producția globală de petrol şi noile zăcăminte de petrol scad (Heinberg, pp. 84 – 117). În prezent, consumăm şase barili de petrol la fiecare baril pe care îl descoperim. Mare parte a petrolului mondial este produsă dintr-un număr restrâns de câmpuri petrolifere de mari dimensiuni, dar ultima descoperire importantă s-a realizat acum 40 de ani, în Iran, în 1964. De atunci, deşi s-au făcut

multe noi descoperiri, au fost zăcăminte relativ mici. Singurul zăcământ gigantic în care a început producția în ultimul deceniu este zăcământul Tenghiz din Kazahstan, de 10 milioane de barili. La ratele consumului curent, acest zăcământ ar susține consumul mondial de petrol timp de patru luni.

Companiile petroliere au încercat să minimalizeze acest aspect, dar există indicii că sunt conştiente de apropierea nivelului maxim al petrolului. În 2004, Shell a fost obligată să revizuiască drastic, în scădere, estimările rezervelor sale. Recenta avalanşă de fuziuni dintre companiile petroliere importante este un alt indiciu al faptului că industria petrolieră mai degrabă se restrânge decât să ajungă să se saboteze prin concurența creată.

Nivelul maxim al petrolului va însemna sfârşitul petrolului ieftin. Atunci când va fi atins acest nivel maxim, deficitele şi prețul foarte ridicat al petrolului vor avea un efect devastator asupra economiilor mondiale. Recesiunile înregistrate în efectiv toate țările importatoare de petrol, după şocurile prețurilor OPEC, vor fi neînsemnate comparativ cu efectul nivelului maxim de producție a petrolului. Haosul din 2000, când motocicliştii au blocat rafinăriile de petrol şi stațiile de benzină, de pe întreg teritoriul Marii Britanii, pentru a protesta față de creşterea prețurilor carburantului, este un mic indiciu al modului în care consumatorii pot reacționa la o creştere semnificativă şi permanenta a prețului.

Cererea de petrol este în creştere în prezent, cu aproximativ 2 procente pe an. Până în 2025, se aşteaptă ca aceasta să crească de la 81 de milioane de barili pe zi, în prezent, la 121 milioane de barili pe zi. Mare parte din această creştere se va înregistra în țările în curs de dezvoltare (unde cererea de energie este prevăzută să crească cu 91 de procente) şi SUA. Cererea totală în lumea dezvoltată va creşte cu numai 33 de procente.

Conform datelor Națiunilor Unite, populația lumii sporeşte cu aproximativ 80 de milioane de persoane pe an şi se aşteaptă

ca acest ritm de creştere să se modifice foarte puțin în decursul următoarelor câtorva decenii. După 2015, sporul demografic va începe să scadă, dar, până în 2050, populația lumii tot va creşte cu aproximativ 50 de milioane de persoane în fiecare an. Aceasta nu numai că va solicita mai mult petrolul, ci şi toate resursele naturale: teren, hrană, apă şi alte tipuri de combustibil. Apa ar putea deveni o cauză de război, împreună cu petrolul, în următoarea jumătate de secol.

Creşterea economică în regiunile în curs de dezvoltare, precum America Latină, va duce la creşterea consumului intern de petrol, ceea ce va însemna că pentru export va fi disponibil mai puțin petrol. Economiile dinamice din China şi India au mărit numărul persoanelor din clasa de mijloc, al căror consum ostentativ corespunde celui caracteristic națiunilor occidentale. Statisticile indică vânzări de maşini în creştere, în ambele țări, în special în China, precum şi procese de producție cu consum intens de energie. Producerea unei maşini consumă în medie 25 – 30 de barili de petrol, în timp ce producerea unui computer personal consumă de 20 de ori greutatea sa proprie în combustibil.

Anul în care vom atinge nivelul maxim al producției de petrol nu este cunoscut cu exactitate. Un raport intitulat „Atenuarea atingerii apogeului în producția mondială de petrol", elaborat în martie 2005, pentru Ministerul Energiei din SUA, indică faptul că guvernele iau această problemă în serios. Acel raport prevede că nivelul maxim al petrolului va fi atins în 2037. Alte studii sunt mai puțin optimiste, unele anticipând faptul că producția de petrol va atinge apogeul chiar în anul 2008.

Temerile referitoare la nivelul maxim al producției de petrol nu sunt făcute publice, dar există un consens în ceea ce priveşte atât faptul că o scădere a producției de petrol nu mai este o chestiune de „dacă", ci de „când", cât şi impactul devastator pe care aceasta îl va avea asupra SUA şi a altor țări consumatoare de petrol. Raportul Ministerului Energiei din SUA concluzionează: „Lumea nu a întâmpinat niciodată o

problemă ca aceasta. Fără măsuri clare de reducere luate cu mai mult de un deceniu înainte de acest fapt, problema se va extinde pretutindeni şi nu va fi temporară. Tranzițiile anterioare privind sursele de energie au fost graduale şi evolutive. Atingerea nivelului maxim al consumului de petrol va fi abruptă şi revoluționară".

Planurile pe termen lung ale consumatorilor

STATELE UNITE

SUA sunt cel mai mare consumator mondial de petrol, utilizând peste 20 de milioane de barili pe zi, în 2003, dintre care 12,25 milioane importați. Sunt, de asemenea, al doilea cel mai mare producător mondial de petrol, extrăgând 7,5 milioane de barili pe zi, în principal din câmpuri petrolifere din Alaska, California, Louisiana şi Texas (inclusiv cele de sub Golful Mexic). Totuşi, dețin numai 2,2 procente din rezervele mondiale de petrol şi acestea sunt consumate rapid. Între anii 1990 şi 2000, rezervele SUA s-au diminuat cu 20 de procente.

Preşedintele SUA, George W. Bush, este nerăbdător să înceapă exploatarea rezervelor de petrol situate în subsolul Parcului Național Arctic (ANWR) din Alaska. Deşi Bush a prezentat un proiect de lege în 2001, care viza autorizarea exploatării unei mici părți din ANWR, opoziția din partea democraților şi a grupurilor ecologiste a fost atât de puternică, încât Congresul nu a votat niciodată această reglementare.

Chiar dacă Bush, cu o majoritate republicană mai mare acum în Congres, reuşeşte să adopte proiectul de lege, acesta va avea un impact mic asupra situației energetice din SUA pe termen lung. Conform Agenției de Informații privind Energia, producția la ANWR nu va începe înainte de 2013, moment până la care se preconizează ca SUA să consume peste 23 de milioane de barili de petrol pe zi. La nivelul său maxim, se aşteaptă ca ANWR să furnizeze doar 875.000 de barili pe zi.

Se estimează că întreaga regiune a ANWR deține circa 10,4 miliarde de barili, aproximativ întregul consum al SUA într-un an (deşi geologii admit că ar putea fi mult mai mult sau mult mai puțin). Exploatarea acestei rezerve ar putea compensa parțial deficitul din alte câmpuri petrolifere din SUA, a căror producție se aşteaptă să scadă dramatic pe parcursul următoarelor două decenii, dar va reduce importurile doar de la 70 de procente la 66 de procente, din total.

Importurile din țări din afara Orientului Mijlociu ar putea, de asemenea, începe să scadă treptat. Producția de petrol a Marii Britanii, din Marea Nordului, a atins nivelul maxim în 1999 şi se conturează reducerea sa la jumătate în următorul deceniu, în timp ce aceea a Norvegiei dă semne de redresare. Producția de petrol pe coasta Mexicului, un alt mare partener al SUA, începe, de asemenea, să urmeze cursul curbei descendente.

Canada furnizează SUA mai mult petrol decât orice altă țară şi, recent, rezervele sale au fost estimate în creştere luând în considerare nisipurile petrolifere din Alberta. Aceasta a crescut rezervele atestate de petrol ale Canadei de la 4,9 miliarde de barili la 180 de miliarde de barili, fiind depăşită numai de Arabia Saudită. Totuşi, chiar şi cu noile tehnologii care fac posibilă extracția din roci sedimentare, procesul utilizează de 5 – 10 ori mai multă energie, teren (rocile sunt zdrobite în uriaşe mine de exploatare la zi în cariere) şi apă decât cel obişnuit.

Sub conducerea administrației actuale a SUA, politica privind energia se concentrează pe obținerea accesului la mai mult petrol. S-au efectuat puține cercetări sau chiar deloc cu privire la modul de conservare a rezervelor de petrol prin reducerea consumului sau creşterea eficienței energiei.

Influența covârşitoare a industriei energetice asupra administrației actuale a fost dezvăluită în 2002, când documente (strict secrete) cu privire la Grupul operativ pentru energie, condus de vicepreşedintele Dick Cheney, au fost furnizate Consiliului protejării resurselor naturale (NRDC), în

baza unui ordin din partea unui judecător al Tribunalului districtual SUA. Oficialii care au lucrat sub conducerea lui Cheney au solicitat consultanță din partea industriei energetice şi au introdus recomandările acesteia – adesea cuvânt cu cuvânt – în planul pentru energie al guvernului.

Toate recomandările din partea directorului executiv al Chevron, David J. O'Reilly, de exemplu, privind măsuri pe care guvernul le-ar putea lua pentru a „elimina barierele federale în vederea obținerii unor rezerve energetice sporite", au fost incluse în raport.

Avocații NRDC au raportat, de asemenea, faptul că un e-mail trimis de Institutul American al Petrolului, organismul care reprezintă industria de petrol şi gaze a SUA, către un oficial al Ministerului Energiei, la data de 20 martie 2001, conținea un proiect de Ordin privind energia. Acesta a fost „aproape identic ca structură şi impact" spune NRDC, cu Ordinul 13211, pe care Bush l-a emis două luni mai târziu.

De asemenea, în martie 2001, un lobby-ist pentru Southern Company, unul dintre cei mai mari producători de electricitate din țară, a trimis un e-mail unui oficial al Ministerului Energiei sugerând amendamente la Legea privind aerul curat şi acțiunile de implementare aferente. Această sugestie a fost inclusă în planul energetic şi a determinat, conform NRDC, tentativa guvernului „de a modifica Legea privind aerul curat şi de a se retrage din acțiunile de implementare împotriva marilor agenți poluanți ai națiunii, inclusiv Southern Company".

Două alte ONG-uri, Judiciar Watch şi Sierra Club, au deschis un proces împotriva lui Cheney, într-o încercare de a-l forța să dezvăluie detalii cu privire la lucrările Grupului operativ pentru energie. Ele au susținut că reprezentanții industriei au fost tratați ca şi cum ar fi fost membri ai grupului de lucru, în timp ce altor părți interesate le-a fost blocat accesul la procesul de lucru privind stabilirea politicii. La data de 11 mai 2005, Curtea de Apel pentru Districtul Columbia a emis o decizie împotriva reclamanților.

Dacă nu se înregistrează o schimbare radicală în următorul deceniu, SUA ar putea intra în teatrul viitoarelor războaie ale petrolului şi al efectelor distructive ale crizei economice, odată ce încep să se instaleze efectele atingerii nivelului maxim al producției de petrol.

În loc să caute alternative la dependența de petrol, administrația Bush caută moduri de a schimba lumea pentru a păstra prezenta Pax Americana şi mulți cred că, prin dominație militară şi schimbare de regim în țările „neprietenoase", se va extinde controlul SUA asupra resurselor mondiale de petrol. Bazele militare ale SUA, stabilite acum în Orientul Mijlociu, Marea Caspică, Asia de Sud-Est şi America Latină, sunt văzute de mulți ca un mod de a proteja producția de petrol şi eventual de a fi utilizate ca bază de atac pentru invazii ulterioare.

CHINA

Avântul economiei chineze are deja un efect profund asupra dinamicii pieței mondiale a petrolului. Nu mai devreme de 1993, China era exportator de petrol. Ea este acum al doilea cel mai mare consumator de petrol din lume, după SUA, importând 7,5 milioane de barili pe zi.

În prezent, consumul chinez de petrol este de doar 7 procente din totalul mondial, dar China are cererea cu cea mai mare rată de creştere. Consumul s-a dublat între anii 1993 şi 2003. China este responsabilă pentru o treime din creşterea mondială a consumului zilnic de petrol, de 2,5 milioane de barili.

Odată cu descoperirea câmpului petrolifer din Daqing, în 1959, China a părut a fi pe punctul de a deveni un producător important de petrol, urmând modelul stabilit în SUA sau chiar în Arabia Saudită. Până în 1978, a produs 100 de milioane de tone pe an. Curând după aceea, producția a început să se echilibreze, între anii 1980 şi 2003, în pofida explorării şi a

producției intense, producția anuală a rămas în jur de 3,2 miliarde de barili.

În ianuarie 2003, importurile de petrol au contribuit la primul deficit comercial lunar al țării de după 1996. Conform Comisiei Naționale de Dezvoltare şi Reformă a Chinei, s-a estimat că două treimi din creşterea cererii de petrol din China provine din sectorul de transport şi că această cerere va continua să crească. Guvernul şi industria iau măsuri insuficiente pentru a schimba modelele de consum actuale. Trecerea la o metodă de industrializare cu un consum mai mic de energie sau utilizarea mai multor surse de energie regenerabilă ar determina un ritm de exploatare mai lent.

China a devenit din ce în ce mai agresivă în căutarea de noi resurse de petrol în străinătate. În prezent, China importă petrol din Siberia, printr-o nouă conductă din Kazahstan, din mai multe țări africane (inclusiv din Sudan, de unde alte companii petroliere s-au retras din cauza abuzurilor privind drepturile omului) şi din America Latină, unde are un nou contract de furnizare cu Venezuela.

China a revendicat, de asemenea, drepturi în zone din Marea Chinei de Sud, în jurul Insulelor Spratly, unde se consideră că potențialul pentru exploatarea petrolului va fi foarte ridicat. Există o probabilitate considerabilă de izbucnire a unui conflict în cadrul acestei zone, deoarece China, Vietnam, Filipine, Taiwan, Brunei şi Malaysia au revendicări teritoriale în zonă.

INDIA

India consumă 2,4 milioane de barili de petrol pe zi, situându-se pe locul şase în lume, conform cererii de energie. Deşi consumul de energie pe cap de locuitor în India este aproximativ de cinci ori mai mic decât media globală, se aşteaptă ca acesta să crească rapid, pe măsură ce economia se dezvoltă. PIB-ul creşte în prezent cu 5 – 6 procente pe an. Populația Indiei a atins cifra de un miliard în 1999 şi, cu o rată

de creştere de 1,7 procente pe an, conform unor estimări, se aşteaptă ca India să depăşească China, devenind cea mai populată țară din lume până în 2050.

Ca recunoaştere a cererii tot mai mari de energie, în 2001, guvernul indian a elaborat strategia pe termen lung pentru sectorul energetic, „Viziunea Indiei privind hidrocarburile, în 2025". Petrolul şi gazul reprezintă, în prezent, 45 de procente din consumul energetic al Indiei.

Deşi deține mari rezerve de cărbune, India are resurse de petrol relativ reduse. Explorări recente au dus deja la descoperirea unui nou zăcământ important de gaze în largul coastei de est şi se aşteaptă ca importanța gazelor să crească pe măsură ce rezerva de petrol scade.

Rezervele de petrol ale Indiei sunt concentrate atât în largul coastei de lângă Mumbai (fostul Bombay), cât şi pe coasta din Assam şi se ridică la cifra de 5,9 miliarde de barili, 0,5 procente din rezervele mondiale.Importurile compensează 65 de procente din consumul său de petrol, o proporție care va creşte până la 91,6 procente, până în 2020, conform previziunilor Agenției Internaționale pentru Energie din SUA.

„Viziunea Indiei privind hidrocarburile în 2025" recomandă explorarea tuturor depozitelor sedimentare ale Indiei, în căutare de mai mult petrol şi pentru a creşte eficiența operațiunilor existente.

Companiile petroliere indiene caută, de asemenea, noi surse de importuri de petrol, cu susținere din partea guvernului indian. ONGC Videsh Ltd. (OVI), o filială a Corporației Indiene de Petrol şi Gaz Natural (Oil and Natural Gas Corporation Ltd.), a semnat un contract pe termen lung cu compania rusă Roseneft, pentru o cotă-parte în participațiune de 20 de procente din zăcământul din Sahalin. OVI deține, de asemenea, 45 de procente participație într-un zăcământ de gaz în largul coastei din Vietnam, precum şi pachete de acțiuni în zăcăminte de petrol şi gaze din Australia, Egipt, Iran, Irak, Côte d'Ivoire, Libia, Myanmar, Qatar, Rusia, Sudan şi Siria.

De unde va veni petrolul?

Planificarea pentru consumul viitor de energie trebuie să se centreze asupra Orientului Mijlociu. Deşi noi câmpuri petrolifere din zone precum Marea Caspică, Siberia şi Marea Arctică Americană încep să intre în producție, Orientul Mijlociu deține încă două treimi din resursele mondiale de petrol. Petrolul său este şi uşor, şi ieftin de extras. În viitor, Orientul Mijlociu va deveni responsabil pentru o cotă-parte mai mare din producția totală de petrol, pe măsură ce rezervele din alte zone încep să se epuizeze.

Orientul Mijlociu

IRAK

Irakul deține locul trei în privința celor mai mari rezerve mondiale de petrol, după Arabia Saudită şi Canada şi, odată ce petrolul irakian va începe să curgă din nou la capacitate maximă, acesta va fi rapid şi extrem de ieftin de extras. Rezervele cunoscute în prezent sunt de 115 miliarde de barili, deşi companiile petroliere multinaționale, care îşi desfăşoară activitatea acum în Irak, au spus că se aşteaptă ca explorările viitoare să conducă la descoperiri suplimentare, aducând rezervele de petrol ale țării la o cifră estimată de 200 până la 300 de miliarde de barili.

Exxonmobil, Chevron Texaco, BP şi Royal Dutch Shell, cele patru principale companii petroliere americane şi britanice, aşteaptă cu nerăbdare să scoată profituri enorme din exploatarea rezervelor de petrol din Irak; se estimează că profiturile acestora vor fi de zeci de miliarde de dolari pe an. Profiturile de ansamblu s-ar putea ridica la valoarea de 9 mii de miliarde de dolari, cu profituri anuale estimate de 95 de miliarde de dolari pe an, timp de 50 de ani.

Totuşi, profitabilitatea companiilor petroliere va depinde de reducerea violențelor din Irak. În prezent, în pofida alegerilor

recente, rezistența armată din Irak a crescut, înregistrându-se regulat atacuri asupra guvernului irakian şi a forțelor de ocupație. Irakul nu şi-a crescut încă producția nici măcar până la 2,5 milioane de barili pe zi, adică ceea ce producea înainte de război.

Ca şi rezistența militară, corupția din industria petrolului – de departe cel mai lucrativ sector al țării – scade, de asemenea, veniturile. Recent, Ministerul Petrolului irakian a concediat peste 450 de angajați, pe care i-a suspectat de vânzare de petrol pe piața neagră. Angajați din industria petrolului au intervenit la contoarele de la pompele de combustibil şi au furnizat măsurători incorecte ale conținutului rezervoarelor, pentru a crea un surplus care putea fi ulterior vândut pe piața neagră. În Basra, al doilea oraş al țarii ca mărime, situat în mijlocul câmpurilor petrolifere din sudul Irakului, contrabanda cu petrol este la vedere. Mai mult de 20 de rezervoare ilegale au fost recent descoperite pe una dintre conductele din sudul țării. Numai 60 de procente din camioanele care transportă petrol de la sonde către porturi sau rafinării ajung la destinație; restul sunt jefuite.

Violența dintre grupurile din rezistență şi forțele guvernamentale şi armatele de ocupație continuă. După imaginile soldaților SUA care maltratau prizonieri irakieni în închisoarea din Abu Ghraib, nu mai era simplu ca forțele coaliției să fie prezentate ca „eliberatoare" ale Irakului. Este probabil ca violența să continue atât timp cât armatele străine rămân în Irak şi totuşi, fără ele, este greu de estimat cum ar putea fi capabile companiile petroliere străine să îşi desfăşoare activitatea, în mijlocul unei populații ostile.

Cele mai recente estimări indică faptul că forțele de securitate irakiene nu vor putea să-şi păzească țara timp de încă cinci ani. Şi chiar dacă ocupanții ar pleca atunci, există încă mari diferențe între diferitele grupuri ale populației irakiene. Dificultatea de a decide cine va conduce Ministerul Petrolului după alegerile generale este un indiciu al greutăților întâmpinate în atingerea acordului între diferitele facțiuni

irakiene. După alegerile generale din 30 ianuarie 2005, s-a format o coaliție între Alianța Irakiană Unită Şiită, cu 140 de locuri în Adunarea Națională, şi Partidul Kurd, cu 75 de locuri. Cele mai lungi negocieri au avut loc nu asupra numirii prim-ministrului sau a preşedintelui, ci asupra deciziei privind partidul din care va fi numit ministrul petrolului.

Per ansamblu, invadarea Irakului a creat un val de resentimente împotriva SUA nu doar în Irak, ci în întregul Orient Mijlociu, în lumea arabă şi în multe alte țări precum Franța, Rusia şi China, care resping abordarea unilaterală a Washingtonului.

IRAN

Iranul este cea de-a doua țară de pe „axa răului" a preşedintelui american George W. Bush, împreună cu Irakul şi Coreea de Nord. Au existat speculații că, odată răsturnat regimul lui Saddam Hussein, Washingtonul îşi va îndrepta atenția asupra Republicii Islamice Iran, un alt producător mondial de petrol de top, cu rezerve cunoscute, conform declarațiilor, de 130 de miliarde de barili.

Pretextul este reprezentat parțial de faptul că şi despre Iran se spune că este un susținător al terorismului împotriva SUA şi nu este niciun secret că, înainte de revoluția din 1979, Iranul a încercat să-şi construiască arme nucleare.

În timp ce Iranul şi UE se pregăteau pentru discuții, secretarul de stat al SUA, Condoleezza Rice, spunea într-un discurs ținut la Comitetul American pentru Afaceri Publice din Israel: „Lumea nu trebuie să tolereze nicio încercare iraniană de a construi o armă nucleară şi nici nu poate tolera efortul Iranului de a submina guvernele democratice prin terorism". Ea sublinia, de asemenea, faptul că instaurarea democrației este un element central al politicii administrației Bush în Orientul Mijlociu.

Totuşi, amenințarea unei invazii a SUA a încurajat Teheranul să îşi accelereze programul nuclear. Guvernul a

anunțat, mai devreme în acest an, că ar trebui să dețină arme nucleare, până la finalul anului 2005. Aceasta face ca un atac al SUA să pară din ce în ce mai improbabil. Ar trebui să se încerce detronarea guvernului din Teheran înainte ca Iranul să aibă propria, să bombă nucleară, deci ar trebui ca atacul să se producă în următoarele şase luni.

Iranul este o țintă mult mai puternică decât Irakul, cu o populație de peste 67 de milioane, de trei ori mai mare ca aceea a vecinei sale. Statele Unite singure nu ar avea suficiente avioane de vânătoare sau proiectile pentru a distruge toate centrele nucleare suspecte din Iran. Şi cum armata încă încearcă să învingă rezistența din Irak, nu deține nici pe departe suficiente trupe terestre pentru un atac.

Uniunea Europeană ia în calcul sancțiuni pentru a împiedica dezvoltarea capacității nucleare a Iranului, dar niciunul dintre aliații importanți ai SUA, nici chiar Marea Britanie, cel mai apropiat susținător al său în Irak, nu sprijină un război împotriva Iranului. În ultimii ani, climatul politic din Iran pare să se fi ameliorat considerabil, iar relațiile cu țările europene sunt relativ bune. Un atac din partea SUA nu ar face decât să unească populația în spatele conducerii religioase şi să creeze o intensificare a sentimentului antiamerican.

Dacă Iranul fabrică arme nucleare în viitorul apropiat, acest lucru ar putea fi îngrijorător pentru securitatea viitoare a Orientului Mijlociu, dată fiind ostilitatea sa față de Israel şi, într-o măsură mai mică, rivalitățile sale cu Irakul şi Arabia Saudită.

ARABIA SAUDITĂ

Guvernul din Arabia Saudită, principalul producător mondial de petrol, se află sub presiune crescândă din partea SUA, pe de o parte, şi a forțelor islamismului radical, pe de altă parte.

Membrii sectei islamice Wahhabi, care este foarte puternică în Arabia Saudită (în mod ironic, în rândul claselor

conducătoare), s-au aflat în spatele atacurilor din 11 septembrie şi 15 dintre terorişti erau de naţionalitate saudită. Osarna Bin Laden, liderul al-Qaeda, face parte din una dintre cele mai puternice familii din Arabia Saudită. Familia lui Bin Laden conduce, la nivel mondial, firme cu o cifră de afaceri de 5 miliarde de dolari pe an, inclusiv cea mai mare companie de construcţii din lumea islamică.

Aceasta a provocat deteriorarea relaţiilor dintre Arabia Saudită şi SUA (anterior aliaţi), deşi guvernul saudit a condamnat atacurile. Tratamentul cetăţenilor saudiţi care trăiesc în SUA, precum şi al celor încarceraţi fără proces la Guantánamo Bay a determinat o răceală şi mai accentuată între cele două ţări.

Acasă, al-Qaeda a organizat numeroase atacuri asupra străinilor din Arabia Saudită, precum şi asupra unor ţinte guvernamentale. Guvernul din Riyadh, care iniţial a crezut că tensiunile se vor diminua după ce trupele americane vor părăsi ţara, a fost forţat să accepte faptul că grupul terorist doreşte o schimbare de regim.

Între timp, relaţiile dintre Guvernul Arabiei Saudite şi SUA s-au înrăutăţit. Riyadhul este din ce în ce mai suspicios în legătură cu faptul că „toleranţa zero", politica privind terorismul trâmbiţată de Guvernul SUA, nu se aplică acţiunilor iniţiate de Israel şi că nu va fi posibilă obţinerea unei soluţii de pace la situaţia din Palestina. Un număr din ce în ce mai mare de saudiţi cred că SUA susţin financiar Partidul Likud din Israel şi că aşa-numitul „război împotriva terorii" este fie un război iudeo-creştin împotriva Islamului, fie o mişcare tactică pentru a prelua controlul asupra resurselor mondiale de petrol.

Deşi Saddam Hussein ameninţase Arabia Saudită cu invazia, în timpul Primului Război din golf, invazia Irakului din martie 2003 a întors mulţi saudiţi împotriva SUA şi, prin urmare, împotriva propriului guvern.

Între timp, Arabia Saudită a devenit un fel de aliat doar cu numele pentru Washington, subminându-i acţiunile de

răspândire a democrației în Orientul Mijlociu. În ultimii doi ani, Washingtonul a solicitat, atât public, cât şi neoficial, Riyadhului să reformeze sistemul politic al țării.

Totuşi, chiar dacă guvernul saudit voia să se liberalizeze şi să promoveze democrația, ar fi dificil să facă aceasta fără a încălca varianta „ortodoxă" sunnită a islamismului. Se înregistrează anumite acțiuni de a face țara mai democratică, de exemplu prin alegerea unor oficiali în consiliile de guvernare, dar acestea ar stârni opoziția din partea grupurilor extremiste wahhabiste. În acelaşi timp, aceste grupuri au căutat să modifice statutul privilegiat al numeroasei familii regale saudite, care numără aproximativ 7.000 de persoane, cu încă 13.000 de membri mai puțin importanți.

Când schimbarea va surveni, întrebarea este dacă va fi tipul de schimbare promovat de al-Qaeda sau de SUA. Guvernul reformează cu şovăială şi foarte încet. Probabilitatea unei revoluții în Arabia Saudită, în următoarele decenii, este destul de ridicată. Guvernul este foarte autoritar şi, totuşi, este, în acelaşi timp, perceput ca fiind corupt şi ineficient. Întreținerea mai multor membri ai familiei regale şi menținerea în poziții guvernamentale de vârf a servit, de asemenea, la înstrăinarea poporului.

Extremul Orient

MAREA CHINEI DE SUD

Dreptul de proprietate asupra rezervelor de petrol şi gaze care se află sub platoul Mării Chinei de Sud este revendicat cu înfierbântare de şase țări: China, Vietnam, Malaysia, Taiwan, Brunei şi Filipine. Rezervele sunt estimate la 7,5 miliarde de barili. Producția zilnică de petrol în regiune a atins 1,3 milioane de barili.

Insulele Spratly (revendicate de toate cele şase țări) şi Insulele Paracel (ocupate de China din 1974, dar revendicate de Taiwan şi Vietnam) ar putea deține semnificative zăcăminte

neexploatate de petrol. Estimările chineze au stabilit totalul rezervelor potențiale din largul Mării Chinei de Sud la peste 200 de miliarde de barili, în timp ce cel mai conservator raport elaborat de Geological Survey din SUA estimează că există aproximativ 28 de miliarde de barili. Chiar şi cele mai optimiste estimări occidentale sunt de 1 – 2 miliarde de barili de petrol în Insulele Spratly.

În decursul ultimilor 20 de ani, s-au înregistrat 13 confruntări militare între țări cu revendicări divergente. Deşi legăturile comerciale tot mai strânse dintre China şi Vietnam au dus la îmbunătățirea relațiilor dintre cele două țări, au existat conflicte ocazionale în ceea ce priveşte insulele disputate. Cele mai serioase dintre acestea au survenit în 1998, când forțele chineze au scufundat trei nave vietnameze, ucigând 78 de persoane.

Zona este din ce în ce mai militarizată. Se spune despre cel puțin cinci națiuni că au constituit baze militare pe insulele disputate, încălcând acordul regional de cooperare semnat în 2002. Mai multe state au instalat, de asemenea, aşa-zise „turnuri de ornitologie" şi „stații meteorologice", despre care se crede că ascund unități de supraveghere. În aprilie 2004, Taiwanul a raportat că a trimis forțe de pază de coastă, pentru a întoarce din drum vasul chinez de explorare petrolieră care a intrat în partea sa din Marea Chinei de Sud.

SUA au, de asemenea, un interes puternic în regiune, şi încearcă să influențeze rezultatele prin relația lor cu Filipine. După disputele dintre Filipine şi China, din 1995, asupra recifului Mischief, din 1996 asupra insulei Campones şi, din 1997, asupra Scarborough, Manila a invocat tratatul său de apărare reciprocă încheiat cu SUA.

Pe măsură ce China devine un consumator din ce în ce mai mare de petrol de import, este probabil să se ascută rivalitatea directă între China şi SUA. SUA au tratate similare de apărare reciprocă încheiate cu Singapore şi Thailanda, în timp ce Marea Britanie are un acord asemănător cu fosta sa colonie Malaysia, iar Franța – cu Vietnamul. Prin urmare, o dispută

între națiunile din regiune ar putea declanşa un conflict mai amplu.

Marea Chinei de Sud este, de asemenea, o zonă strategică importantă, din moment ce jumătate din flotele comerciale mondiale traversează o serie de canale înguste în fiecare an. De trei ori mai multe petroliere trec mai degrabă prin strâmtoarea Malacca, ce duce în Marea Chinei de Sud, decât prin Canalul de Suez. Aproape două treimi din acestea transportă țiței din Golful Persic, îndreptându-se către China şi Japonia.

SIBERIA ŞI EXTREMUL ORIENT RUS

China şi Japonia sunt în competiție în ceea ce priveşte accesul la petrolul rusesc şi ruta pe care o va urma conducta ce va lega Siberia de Est de Extremul Orient Rus. Rusia a anunțat recent că primul beneficiar al petrolului va fi China.

Inițial, se părea că Japonia a câştigat competiția atunci când Rusia a anunțat, în 2004, că va construi o conductă de 4200 de kilometri de la Taişet, lângă lacul Baikal, la Nahodka, pe coasta Mării Japoniei. Aceasta era ruta susținută de Japonia. La începutul anului 2005, Rusia a anunțat că, în schimb, conducta se va îndrepta de la Taişet către Skovorodino, lângă granița ruso-chineză, şi că primul beneficiar va fi China, în timp ce Japonia şi, posibil, Coreea de Sud vor primi alimentare la o dată ulterioară.

Tokyo se teme că este posibil ca respectiva conductă să nu ajungă niciodată în Japonia dacă, aşa cum a speculat un oficial din domeniul energetic rus, rezervele de petrol sunt mai mici decât s-a preconizat. Guvernul japonez a comunicat Rusiei că nu poate furniza finanțare pentru conducta de 12 miliarde de dolari dacă există doar mici şanse ca respectiva conductă să ajungă în Marea Japoniei.

Pe termen lung, au existat speculații cu privire la o posibilă infiltrare sau chiar anexare a unei părți din Extremul Orient Rus de către chinezi.

Din 1991, aproximativ două milioane de rezidenți din Vladivostok, Habarovsk şi oraşe din Extremul Orient au emigrat la Moscova şi în vestul Rusiei, conform recensământului din 2002, în timp ce peste trei milioane de chinezi s-au mutat în Rusia, majoritatea devenind comercianți. În unele părți din regiunile Amur, Habarovsk şi Primorski, rezidenții chinezi îi depăşesc numeric pe ruşi. A fost raportată o creştere a xenofobiei şi a temerilor că se încearcă preluarea regiunii de către chinezi.

Peste graniță, în provinciile Heilongjiang, Jilin şi Liaoning din China, există aproximativ 130 de milioane de persoane, comparativ cu numai 7 milioane de ruşi şi alți slavi din Extremul Orient. Nu a existat niciun indiciu că Moscova planifică să acorde stimulente pentru a atrage mai mulți ruşi înapoi în Extremul Orient.

Există o foarte mică posibilitate ca Beijingul să poată decide să anexeze (sau chiar să cumpere) o parte din Extremul Orient rus, pentru a asigura mai mult teren numeroasei sale populații şi a obține acces la imensele resurse de petrol, minerale şi apă din zonă.

Marea Caspică

Zona Mării Caspice şi statele producătoare de petrol din Asia Centrală şi Caucaz au devenit extrem de importante din punct de vedere strategic, începând cu momentul scindării URSS, în 1991. Companiile petroliere internaționale caută concesiuni, în timp ce Rusia şi SUA concurează pentru influență locală cu puteri regionale, precum China, Iran, Pakistan şi Turcia. Bazinul Mării Caspice este una dintre zonele cele mai vizate pentru exploatarea viitoare în planurile SUA de a reduce dependența de Orientul Mijlociu. Între timp, Rusia încearcă să se reafirme ca putere dominantă în regiune, iar China concurează pentru rezerve de petrol. Compania națională de petrol chineză CNPC a finalizat o conductă care va transporta petrol din Kazahstan către vestul Chinei.

În statele bogate în petrol şi gaze naturale din Caucaz şi Asia Centrală, lideri naționali, dintre care mulți au fost la conducere din momentul independenței, în 1991, controlează cu mai multă autoritate bogățiile naturale ale țărilor lor. Fostul lider din Azerbaidjan, Gaidar Aliev, s-a asigurat că fiul său îi urmează în funcția de preşedinte, după ce a decedat la sfârşitul anului 2003, ducând la prima succesiune dinastică din fostul URSS. Aceasta s-ar putea foarte bine repeta în alte țări, precum Kazahstan şi Uzbekistan, în care ambii lideri par că îşi cresc fiicele pentru succesiune.

Recentele revoluții din Georgia, Ucraina şi, de curând, din Kirghistan au fost privite cu îngrijorare de către liderii regionali, care au luat măsuri de securitate pentru a preveni repetarea acestora. Forțele de securitate uzbece au ucis prin împuşcare un număr estimat de 500 de protestatari neînarmați, în estul oraşului Andizhan, în mai 2005. Liderii opoziției au alcătuit o listă cu 750 de morți, în timp ce guvernul uzbec stabileşte cifra oficială la 169, dar neagă că vreunul dintre aceştia ar fi fost civil (Nick Paton Walsh & Jalil Saparov, *The Guardian*, 18 mai 2005). Islam Karimov, liderul uzbec, atribuie răscoala fundamentalismului islamic, pentru a justifica represiunile ulterioare. Tortura în închisorile uzbece şi încarcerarea politicienilor şi a jurnaliştilor din opoziție sunt deja de notorietate.

Deşi trupele lui Karimov au înăbuşit pentru moment protestele, modul brutal în care s-a realizat acest lucru va conduce probabil la o opoziție şi mai înverşunată pe viitor, iar prin luarea unei poziții atât de puternice împotriva Islamului, seamănă semințele pentru un război civil sau o revoluție islamică.

În timp ce liderii europeni au condamnat vehement omorurile, reacția Washingtonului a fost mai ambiguă. Purtătorul de cuvânt al secretarului de stat al SUA le-a spus jurnaliştilor că SUA sunt preocupate de drepturile omului în Uzbekistan, dar a pretins, de asemenea, că „membri ai unei organizații teroriste" scăpaseră dintr-o puşcărie din Andizhan.

Pentru SUA, importanța Uzbekistanului este de ordin strategic. Deşi este cel de-al şaselea producător mondial de gaz natural, acesta este aproape integral consumat pe piața internă, iar producția de petrol este relativ modestă. Totuşi, Karimov a fost extrem de util Washingtonului, permițând SUA să mențină baze militare în regiune. Din momentul inițierii Operațiunii Enduring Freedom, din 2001, SUA au construit o serie de baze mari în regiune, Bagram AB şi Kandahar AB în Afghanistan, Karşi-Hanabad „K_2" în Uzbekistan şi Ganci în Kirghistan. Trupe ale SUA şi ale coaliției au fost desfăşurate la mai multe foste baze sovietice din Uzbekistan, cea mai mare fiind Karşi-Hanabad, unde 1.000 de militari rămân în ceea ce a devenit un oraş american de corturi cu aer condiționat, în deşertul uzbec. Baza aeriană Ganci (purtând numele şefului poliției oraşului New York, Peter J. Ganci, care a murit la World Trade Center, pe 11 septembrie), de pe aeroportul Manas din Bişkek, Kirghistan, are capacitate pentru 3 200 de militari şi a dobândit şi statut semipermanent.

În Kazahstan, preşedintele Nursultan Nazarbaiev şi diverse companii petroliere din SUA sunt implicați în scandalul" Kazahgate" ce presupune mită în valoare de multe milioane de dolari pentru accesul la vastul câmp petrolifer Tenghiz. Se spune chiar că Nazarbaiev însuşi ar avea în secret cel puțin 1 miliard de dolari, într-un cont bancar personal din Elveția. El ar putea deveni o altă țintă pentru schimbarea regimului, dacă rămâne la putere sau dacă încearcă să predea preşedinția fiicei sale celei mari, Danga Nazarbaieva. Fostul playboy Ilham Aliev, care conduce acum Azerbaidjanul, este un alt lider a cărui conducere ar putea fi contestată, aşa cum este Saparmurad Niazov, dictatorul neostalinist din Turkmenistan, care a cheltuit veniturile provenite din gazele comercializate de țara sa pe palate şi proiecte faraonice.

Conducta Baku-Tbilisi-Ceyhan, inaugurată în mai 2005, este o potențială țintă pentru atacurile teroriste, în pofida faptului că este păzită îndeaproape, pe mare parte din traseul său. Ea se întinde de-a lungul regiunii Nagorno-Karabah,

măcinată de războaie, şi în alte zone în care tensiunile dintre azeri şi armeni sunt intense. Dacă ar fi să se extindă războiul din Cecenia, s-ar crea un risc de conflict regional, care ar antrena, de asemenea, SUA, din moment ce Washingtonul s-a angajat să protejeze conducta care transportă petrol de la Baku la portul mediteraneean turc din Ceyhan.

Moscova încearcă acum să controleze rutele pe care petrolul este transportat de la Marea Caspică. În parte, motivul pentru care Rusia a fost aşa de hotărâtă să păstreze Cecenia este acela că ea se află la poarta dintre Rusia şi Caucaz. Un alt indiciu al hotărârii ruşilor de a controla transporturile de petrol este blocajul Transneft, care deține monopolul transportului de petrol rusesc asupra transporturilor către portul leton Ventspils. Transneft, o companie deținută de guvernul rus, făcea presiuni asupra Letoniei să vândă companiei portul, trecând efectiv înapoi, sub control rusesc, cel mai mare port leton.

Rusia şi cele patru state care se învecinează cu Marea Caspică – Azerbaidjan, Iran, Kazahstan şi Turkmenistan – sunt, de asemenea, angajate în negocieri privind modul de împărțire a platoului continental, inclusiv petrolul şi gazele de sub nivelul mării. Iranul spune că se opune militarizării mării, precum şi construirii de conducte petroliere submarine. Nu s-a ajuns încă la un acord cu privire la modul de împărțire şi deşi, până la mijlocul anului 2005, cinci state au părut a fi aproape de un compromis, aceasta este o zonă cu potențial de conflict.

America Latină

America Latină este, în prezent, o regiune exportatoare de petrol. Totuşi, în următorii 35 de ani se estimează că populația sa se va dubla, crescând cu o rată de aproximativ 2 procente pe an. Se preconizează că şi consumul energetic va creşte, mai ales în economia Braziliei, în ritm rapid. Principalul importator al petrolului din America Latină este în prezent SUA, deşi

China – spre consternarea SUA – a obținut recent noi contracte de furnizare cu Venezuela. America Latină a fost în trecut o importantă sursă de petrol pentru SUA, datorită apropierii de piețele acestora şi stabilității ei relative. În viitor, totuşi, se aşteaptă ca exporturile de petrol din America Latină să scadă, pe măsură ce consumul intern creşte şi producția de petrol va atinge nivelul de vârf şi apoi va începe să scadă.

Venezuela ar putea deveni, de asemenea, o țintă pentru o posibilă schimbare de regim sponsorizată de SUA. Relațiile dintre Washington şi Caracas s-au înrăutățit, de când a venit la putere actualul preşedinte Hugo Chivez, în decembrie 1998. Chivez, socialist şi naționalist venezuelean, a lansat un proces cunoscut sub numele de „revoluția bolivariană", pentru a redistribui bogățiile în Venezuela şi a oferi o alternativă la dominația SUA în America Latină.

Chivez preconizează să extindă controlul guvernului asupra industriei petroliere a Venezuelei, care furnizează, în prezent, aproximativ 15 procente din importurile de petrol ale SUA, şi să utilizeze veniturile pentru a combate sărăcia.

Aplicarea legii adoptate în 2001, pentru a creşte redevențele corporațiilor străine către guvernul venezuelean pentru extracția de petrol, a început în noiembrie 2004. În luna următoare, Venezuela a semnat un contract cu China, în baza căruia cantități substanțiale din petrolul venezuelean vor fi vândute Chinei. (Această parte a contractului nu a intrat încă în vigoare, deoarece petrolul din Venezuela are un conținut ridicat de sulf şi China nu deține încă instalațiile necesare pentru a-l procesa.)

Aceşti doi paşi au alarmat SUA, din moment ce ei reprezintă indicii puternice că Venezuela îşi diversifică piețele de desfacere şi caută să reducă dependența sa față de SUA, care cumpără în prezent 60 de procente din petrolul său. Chavez însuşi a făcut cândva o remarcă privind modul în care petrolul venezuelean îl „subvenționează pe domnul Bush", o situație pe care caută să o schimbe.

Din momentul în care Condoleezza Rice a preluat de la Colin Powell funcția de secretar de stat, în ianuarie 2005, Guvernul SUA şi mass-media au devenit, în mod deschis mai ostile față de Venezuela şi există temeri la Caracas că se încearcă astfel pregătirea terenului pentru o posibilă invazie a SUA sau susținută de SUA. Adresându-se unui comitet de relații externe din senatul SUA, în ianuarie 2005, Rice spunea că Guvernul SUA este foarte preocupat „de un lider ales democratic, care guvernează într-un mod mărginit" (Elise Labott & Juan Carlos Lopez, CNN, 24 februarie 2005). Directorul CIA, Peter Goss, sublinia, de asemenea, că Venezuela este principala națiune din America Latină de care sunt preocupate SUA, acordând, în acelaşi timp, insuficientă importanță abuzurilor referitoare la violența şi drepturile omului din Columbia. Mass-media din SUA l-a demonizat din ce în ce mai mult pe Chivez, mai ales în documentarul Fox News intitulat „Pumnul de fier al lui Hugo Chivez".

SUA pretind că Chivez încearcă să se instaleze ca dictator şi să utilizeze veniturile din petrol ale Venezuelei pentru a finanța teroriști în Columbia şi a destabiliza Bolivia. Venezuela neagă aceste acuzații, iar SUA nu au furnizat nicio dovadă concretă pentru a le susține.

Venezuela a lovit şi ea, la rândul ei, escaladând războiul verbal, care se intensifică. În februarie 2005, guvernul venezuelean a acuzat SUA de complot în vederea asasinării lui Chivez. Mai târziu, în aceeaşi lună, comandantul de marină venezuelean Armando Laguna a anunțat că a fost observată o comasare secretă de trupe ale marinei militare a SUA, avioane şi vehicule amfibie pe Insula Cura-ar (unde companiile petroliere ale SUA îşi construiseră rafinăria în largul coastei). Aceasta a dat naştere unei panici generalizate în Venezuela, cu privire la o invazie a SUA, în pofida asigurărilor venite din partea guvernului din Curagao că nu va permite utilizarea insulei pentru lansarea unei invazii.

Chivez însuşi este convins de pericolul unui atac al SUA fie asupra sa, fie asupra țării.

„Dacă mi se întâmplă ceva mie, o singură persoană este responsabilă pentru aceasta şi numele său este George W. Bush”, spunea el în timpul unei călătorii în India, în martie 2005 (Stuart Munckton, *Green Left Weekly*, 16 martie 2005).

În cazul unei invazii a SUA sau susținute de SUA, Chivez a amenințat că va stopa toate exporturile de petrol către SUA. „Noi vrem să furnizăm petrol Statelor Unite. Noi nu vom sista furnizarea de petrol, cu excepția cazului în care Guvernul SUA face vreo nebunie şi încearcă să ne facă rău”, a spus el, dar a adăugat că: „În caz că se petrece vreo agresiune, nu va mai fi petrol” (Associated Press, 4 martie 2005).

Chivez a spus de mai multe ori că el crede că Bush planifică asasinarea sa şi că respectivele critici ale regimului său sunt o mişcare tactică pentru a permite SUA să preia controlul asupra petrolului din Venezuela.

„Guvernului SUA i-ar plăcea foarte mult să păstreze tot petrolul doar pentru sine. Dar rezerva noastră de petrol nu aparține domnului Bush. Petrolul aparține poporului venezuelean”, spunea el presei în timpul vizitei sale în India. „Mai aşteptăm doar ca Statele Unite să anunțe că Venezuela are arme de distrugere în masă” (Associated Press, 8 martie 2005).

Africa

Africa devine un furnizor de petrol din ce în ce mai important, pe măsură ce națiunile consumatoare ale lumii – în principal SUA, Franța şi China – concurează pentru influență cu țările din jurul Golfului Guineei. Africa are o rată foarte scăzută a consumului de petrol, comparativ cu alte părți ale lumii şi, prin urmare, este o sursă promițătoare de importuri. Până în 2015, se aşteaptă ca 25 de procente din importurile de petrol ale SUA să provină din Africa. Deşi se estimează că respectiva creştere a populației şi a PIB va determina sporirea consumului de petrol, Africa începe de la un nivel de consum relativ redus.

În ultima jumătate de secol, după cum s-a observat în capitolele precedente, Africa a fost locul unora dintre cele mai prelungite şi mai brutale războaie legate de petrol din lume, printre ele războiul din Biafra din Nigeria, războiul civil din Angola şi permanentul război civil din Sudan. Dacă vor să evite şi alte războaie, guvernele africane vor trebui să găsească un mod de a împărți beneficiile din exploatarea petrolului lor la întreaga populație şi la fiecare grup etnic din țară. Şi, totuşi, aşa ceva numai foarte puține țări producătoare de petrol au reuşit.

În multe țari, din Venezuela până în Congo Brazzaville şi Kazahstan, afluxul subit de bogății din petrol a fost prea tentant pentru guverne, iar veniturile au intrat în conturi bancare private, fără a aduce niciun beneficiu populației. Pe termen lung, diviziunea adâncă dintre bogați şi săraci ar putea conduce la revoluție sau război civil. Aceasta este o problemă deosebită pentru producătorii africani de petrol, din moment ce multe țări africane sunt construcții artificiale, create de colonizatorii europeni, reunind zeci şi uneori sute de grupuri diferite având puține în comun şi fără loialitate unul față de altul.

În Guineea Ecuatorială, unde petrolul a fost descoperit abia în 1991, s-a aflat că preşedintele Obiang şi alți înalți funcționari guvernamentali strânseseră deja un total de peste 700 de milioane de dolari, într-un cont privat la Banca Riggs din SUA (Justin Blum, *Washington Post*, 9 septembrie 2004). Mare parte din aceştia au fost aduşi la bancă în valize pline de teancuri de bancnote împachetate pentru a fi protejate împotriva umezelii. Comitetul pentru Titluri de Valoare şi de Schimb (SEC) investighează Banca Riggs pentru facilitarea de tranzacții dubioase, inclusiv plata a peste 4 milioane de dolari pentru „burse" de la companii petroliere multinaționale, către rude ale preşedintelui şi colegilor săi. Companiile cercetate atent includ Chevron Texaco, Exxon Mobil, Amerada Hess şi Marathon Oil.

O tentativă eşuată de lovitură de stat, la finele anului 2004, a condus la o limitare a pluralismului politic şi a societății civile. „Războiul Mondial" al Africii, esențialmente cu privire la dominația asupra resurselor naturale ale Republicii Democratice Congo (RDC), s-a încheiat cu o pace instabilă, dar pericolul reînceperii conflictului regional este mare. O altă țară cu un risc puternic de conflict este Ciad, unde producția de petrol abia a început, ca urmare a deschiderii unei conducte către Camerun.

AFRICA CENTRALĂ

Republica Democrată Congo (fostul Zair) a fost, timp de aproape un deceniu, în centrul unui război devastator, deoarece armate din şapte țări luptau pentru controlul asupra enormelor sale resurse naturale. Trei milioane de persoane au murit în luptă sau din cauza bolilor sau a malnutriției. Primele alegeri democrate de la independență au fost programate pentru mai 2005, dar au fost amânate din cauza violențelor din mai multe oraşe congoleze şi a lipsei unei infrastructuri naționale.

Congo este una dintre cele mai mari şi mai bogate țări din Africa în ceea ce priveşte resursele minerale. Pe lângă rezerve de petrol de 1,5 miliarde de barili (şi există o probabilitate ridicată să fie mai mult petrol în zone neexplorate), Congo deține 80 de procente din cobaltul mondial, o treime din diamante şi cele mai mari zăcăminte de cadmiu din lume, precum şi rezerve considerabile de aur, mangan şi uraniu. Congo produce, de asemenea, columbittantalit (utilizat la telefoanele mobile), cherestea, cafea, staniu, zinc şi ulei de palmier.

În pofida acestor bogății naturale, Congo are o istorie tragică de sărăcie şi exploatare brutală, mai întâi de către colonizatorii belgieni şi apoi sub conducerea dictatorului Mobutu, susținut de CIA. Termenul de „crime împotriva umanității" a fost inventat pentru prima dată de George Washington Williams,

un american de origine africană, care a vizitat țara, când aceasta era încă proprietatea personală a regelui belgian Leopold al II-lea. Zece milioane de persoane, jumătate din populația țării, au fost ucise în timpul dominației belgiene, care a durat din 1886 până în 1960. Când regimul colonial s-a sfârşit, țara era practic nedezvoltată, fără infrastructura minimă necesară pentru a-şi extrage şi a-şi exporta resursele, trupe ale Națiunilor Unite fiind trimise în teritoriu să reinstaureze ordinea.

După independență, interesele străine au continuat să domine Congo, SUA preluând de la Belgia statutul de principală putere străină. Dar SUA nu îl vedeau cu ochi buni pe primul – şi singurul – prim-ministru ales al țării, Patrice Lumumba, pentru că el încerca realizarea unei independențe economice şi politice mai mari față de SUA şi de alte puteri occidentale.

„Le-a fost foarte greu [Națiunilor Unite] să îl protejeze", spunea recent sir Brian Urquhart, fost subsecretar general al Națiunilor Unite. „Ceea ce noi nu ştiam era că CIA plănuia, de fapt, să îl asasineze şi trimisese în teritoriu două persoane, un trăgător de elită şi o persoană însărcinată să-l otrăvească. Şi mă bucur să spun că eforturile amândurora au fost zădărnicite de trupele Națiunilor Unite" (Garrick Utley, CNN, aprilie 1997).

În ciuda eforturilor Națiunilor Unite, Lumumba a fost asasinat la câteva luni după ce a venit la putere.

Şeful armatei, Mobutu Sese Seko, a preluat puterea printr-o lovitură militară, în 1965, cu susținerea CIA, după cum se pretinde. Mobutu a condus Congo (pe care l-a redenumit Zair) timp de 32 de ani, ucigându-i şi torturându-i pe mulți conaționali ai săi. Anticomunist de nădejde, Mobutu a primit peste 1,5 miliarde de dolari sub formă de ajutor economic şi militar din partea SUA, între anii 1965 şi 1991. Fostul preşedinte al SUA, George Bush (tatăl preşedintelui), era prieten cu preşedintele Zairului şi avea interese privind mineritul în Congo.

Mobutu a jefuit țara, lăudându-se că devenise unul din cei mai bogați trei oameni din lume, cu o avere personală de peste 5 miliarde de dolari, în timp ce, sub conducerea sa, o treime din populația țării a murit de malnutriție.

După încetarea Războiului Rece, interesul Washingtonului în privința lui Mobutu ca anticomunist a dispărut, iar susținătorii lui occidentali au fost dezamăgiți de lăcomia acestuia. Mobutu s-a menținut la putere până în octombrie 2006, când armata rwandeză şi trupele ugandeze au invadat Congo. Până în mai 2007, ele au preluat controlul asupra țării şi l-au instalat ca lider pe Laurent Kabila, un marxist congolez exilat.

Mulți observatori africani au presupus că invazia fusese pusă la cale la Washington; Rwanda şi Uganda erau cei mai apropiați aliați ai SUA în regiune. Rwanda a fost decimată de genocidul din 1994, când guvernul condus de etnia hutu, care constituia 85 de procente din populație, a lansat un genocid împotriva minorității tutsi; 800.000 de tutsi şi 50.000 de hutu au fost uciși în mai puțin de trei luni, înainte ca forța rebelă tutsi, condusă de Paul Kagame, să invadeze din Uganda şi să preia puterea. Un milion de hutu au imigrat în Congo.

După ce Kabila a fost investit în funcție, relațiile sale cu armatele rwandeză şi ugandeză s-au deteriorat, iar, în iulie 1998, el a expulzat trupele străine din Congo, după ce armata rwandeză i-a masacrat pe mulți dintre refugiații hutu. Rwanda şi Uganda au invadat apoi Congo, inițiind „Primul Război Mondial" din Africa. Angola, Namibia şi Zimbabwe şi-au trimis armatele să susțină forțele lui Kabila, în timp ce Burundi s-a alăturat războiului de partea Rwandei şi a Ugandei.

S-a pretins că SUA au susținut implicarea în război a aliaților săi din Africa Centrală, Rwanda şi Uganda. *Washington Post* a raportat că soldați ai SUA fuseseră văzuți în compania soldaților rwandezi din Congo, deşi acest lucru nu a fost dovedit. Condoleezza Rice, pe atunci consilier pe probleme de siguranță națională, a spus că intervenția străină este „inacceptabilă", dar SUA au continuat să furnizeze

asistență economică şi militară atât Rwandei, cât şi Ugandei. America fiind un binefăcător atât de important pentru ambele țări, s-a presupus că, dacă Washingtonul le-ar fi solicitat să îşi retragă soldații din Congo, ei ar fi făcut-o.

În schimb, SUA au făcut presiuni asupra lui Kabila să semneze Acordul de la Lusaka. Nu numai că Acordul a tratat conflictul incorect, ca pe un război civil, acesta solicita şi o retragere treptată, şi nu imediată a trupelor străine. Trupele din Rwanda şi Uganda au rămas în partea de est a Congo, ignorând termenul de 180 de zile pentru plecarea lor. Kabila a fost asasinat pe 17 ianuarie 2001, în aceeaşi zi în care Lumumba fusese ucis, cu 40 de ani înainte. El a fost succedat de fiul său.

Națiunile Unite au prezentat jaful la care s-au dedat trupele străine în Congo în timpul războiului, într-un raport dat publicității în aprilie 2001. Acesta descrie jaful în masă şi extracția ilegală de resurse minerale efectuate de Rwanda, Uganda şi Burundi, în părțile din estul țării. În 18 luni, Rwanda a câştigat 250 de milioane de dolari numai din exporturi de columbittantalit. S-a raportat că exporturile de diamante din Rwanda şi Uganda au luat avânt din 1998, deşi niciuna din țări nu are vreo mină de diamante.

După acordul de pace, Congo rămâne scindat, iar guvernul din Kinshasa nu are control asupra mai multor teritorii întinse din țară. Deşi pacea s-a menținut de la acordul din 2003, tensiunile şi amenințarea cu un nou război rămân intense, în special în est. Următorul test au fost alegerile generale, amânate până la finele anului 2005.

CIAD

Ciadul a devenit exportator de petrol în iulie 2003, când a început să funcționeze conducta ce leagă câmpurile sale petrolifere de stațiile de pompare, de pe coasta atlantică a vecinei Camerun. Ea a devenit un caz tipic pentru un nou model de management financiar; Banca Mondială a finanțat

proiectul conductei, cu condiția ca Ciadul să cheltuiască 95 de procente din veniturile din petrol pe proiecte de dezvoltare.

Succesul sau eşecul acestei strategii desfăşurate într-una dintre cele mai sărace țări ale lumii, aflată sub controlul unuia dintre cele mai corupte guverne, ar putea constitui un precedent important pentru economiile dominate de petrol din Africa şi de oriunde altundeva din lumea în curs de dezvoltare. Dacă va avea succes, va scoate la iveală un mod de a exploata petrolul în beneficiul unei întregi populații. Dacă eşuează, este foarte probabil ca Ciadul să se cufunde încă o dată în războaie civile, care au făcut ravagii de-a lungul marii părți a existenței sale postcoloniale.

Războiul a izbucnit pentru prima dată în 1965, alimentat de tensiunile dintre nordul musulman şi sudul, în principal, creştin. Ciadul cuprinde peste 200 de grupuri etnice diferite. Au existat, de asemenea, invazii în nord din Libia. Actualul preşedinte, Idris Deby, este un musulman din nord, care a pus mâna pe putere în 1990 şi a fost apoi ales în mod democratic în 2001.

Majoritatea rezervelor de petrol din Ciad sunt situate în bazinul Doba din sud, lângă granița cu Republica Centrafricană. Un consorțiu străin, condus de Exxonmobil şi cuprinzând, de asemenea, compania malaysiană Petronas şi Chevron Texaco, este responsabil cu exploatarea bazinului.

Construcția conductei de 1078 de kilometri a fost finanțată parțial de Banca Mondială, care a oferit un împrumut condiționat de restricțiile privind cheltuielile veniturilor obținute din petrol. Ciadul a fost prima țară care a acceptat un împrumut în aceste condiții, în baza căruia 80 de procente din veniturile din petrol trebuiau să fie cheltuite pentru sănătate, educație şi alte proiecte de dezvoltare, 10 procente urmau a fi alocate unui fond de investiții pentru generațiile viitoare şi 5 procente – utilizate pentru proiecte de dezvoltare în regiunea Doba.

Dacă Ciadul este de acord cu condițiile stabilite de Banca Mondială, acesta poate evita unele dintre capcanele altor țări,

în care veniturile din petrol au fost irosite, iar exploatarea a condus la tensiuni regionale şi uneori la război civil.

Totuşi, țara este încă relativ instabilă, iar veniturile din petrol ar putea să o destabilizeze şi mai mult. Nordul este încă în stare de război. Sudul Ciadului, unde se află majoritatea petrolului, este afectat de tulburări şi izbucniri regulate de violență. În octombrie 1997, forțele de securitate au înăbuşit răscoale în sud, care s-au soldat cu masacrul a 80 de civili neînarmați. Amnesty International a raportat că încă 100 de civili neînarmați au fost uciși, în martie 1998.

Rămâne de văzut dacă guvernul din N'Djamena poate ține țara sub control şi păstra un mediu stabil pentru exploatarea petrolului. Angajamentul său în acordul cu Banca Mondială este deja sub semnul întrebării; în noiembrie 2000, guvernul a utilizat 4,5 milioane de dolari dintr-un de contract bonus de petrol de 25 de milioane de dolari, cu consorțiul condus de Exxonmobil pentru a cumpăra arme din Taiwan. Guvernul lui Deby a justificat achiziția susținând că: „Dezvoltarea trebuie protejată".

GUINEEA ECUATORIALĂ

O tentativă de lovitură de stat împotriva preşedintelui Guineei Ecuatoriale, Teodoro Obiang Nguema, a eşuat în martie 2005. Detalii cu privire la lovitura de stat, despre care se pretinde că a fost condusă de un fost ofițer SAS şi susținută financiar de Mark Thatcher, fiul fostei prim-ministre britanice, au fost, se pare, dezvăluite oficialilor britanici şi ai SUA, care nu au informat guvernul lui Obiang cu privire la această posibilitate.

Guineea Ecuatorială este unul dintre cele mai noi state petroliere din Africa, în care petrolul a fost descoperit abia în 1991. În prealabil, țara fusese extraordinar de săracă şi, deşi Exxonmobil exportă acum aproape 300.000 de barili pe zi către SUA, iar despre preşedintele Obiang se spune că a strâns vreo 700 de milioane de dolari într-un cont bancar în SUA,

mare parte din populație se află încă sub limita de jos a sărăciei. Consilierii apropiați ai lui Obiang pretind că, anual, se cheltuiesc 400 de milioane de dolari pentru sănătate, locuințe şi educație, dar nu există nicio dovadă în acest sens.

Obiang a condus țara timp de 25 de ani. De la tentativa de lovitură de stat, țara este într-o continuă stare de alertă, iar guvernul a devenit din ce în ce mai paranoic şi mai secretos. Rapoartele privind finanțarea loviturii de stat de către Mark Thatcher, precum şi faptul că oficialii britanici şi americani nu l-au avertizat pe Obiang cu privire la pericolul pentru regimul său – aşa cum se impunea în baza convențiilor Națiunilor Unite, menite să îi protejeze pe şefii de stat – au intensificat temerile preşedintelui cu privire la o tentativă de lovitură de stat externă, susținută de guvernele occidentale şi companiile petroliere. Este posibil să se încerce şi alte lovituri de stat, în timp ce Obiang încearcă să intensifice controlul asupra țării.

Concluzii

În prezent, se consumă şase barili de petrol la fiecare baril descoperit. Între timp, populația lumii se află în continuă creştere, devenind din ce în ce mai prosperă şi consumând mai mult petrol ca niciodată. Această stare de lucruri grăbeşte deja criza rezervelor energetice din lume.

Ultimii 150 de ani au marcat o perioadă de dezvoltare în industria petrolieră, odată cu exploatarea a noi terenuri petrolifere şi explorările din noi țări. Momentul în care extracția de petrol va atinge nivelul de vârf, după care va începe să scadă („peakoil"), va însemna sfârşitul petrolului ieftin care se găseşte din belşug şi pe care se bizuie întreaga lume. Deşi guvernele şi industria petrolieră minimalizează ideea că producția de petrol va începe să scadă în viitorul apropiat, momentul în care acest lucru se va întâmpla se apropie în mod inexorabil.

Estimările referitoare la acest moment variază între trei şi cinci ani, ajungând până la zeci de ani. Singurul lucru pe care ni-l putem imagina în clipa de față este panica în care vor intra importatorii de petrol din lume. Războaiele din Golful Persic, Africa şi America Latină, descrise în cartea de față, prevestesc lupta nemiloasă care va urma, pentru resursele de petrol aflate în scădere.

Lupta pentru resursele de petrol din Africa de Vest, de la Marea Caspică şi Marea Chinei de Sud, a condus deja la tensiuni regionale şi ambuscade. Pacea fragilă din câteva state din Africa de Vest, inclusiv din Angola, Ciad, Republica Democrată Congo şi Nigeria, ar putea fi spulberată în orice moment de combinația explozivă dintre bogăția obținută de pe urma petrolului şi rivalitățile etnice. Războaiele din Afghanistan şi Cecenia nu ar fi avut loc niciodată dacă acestea nu s-ar fi aflat în apropierea bazinului Mării Caspice, bogat în petrol. În ambele zone există semne de conflict, iar țările vecine

sunt disputate din trei părți de Rusia, SUA şi Asia de Sud-Est. În acest timp, China devine din ce în ce mai puternică şi caută să-şi exercite influența asupra Insulelor Spratly şi, în ultimă instanță, asupra întregului țărm de la Marea Chinei de Sud. Se confruntă cu o mare concurență din partea Vietnamului, a Indoneziei, precum şi a altor țări din Asia de Sud-Est, precum şi cu posibilitatea ca Japonia şi SUA să ajungă să fie implicate într-un război regional.

Pot fi evitate viitoarele războaie ale petrolului? Nu fără o reducere dramatică a consumului de energie sau fără o trecere la surse alternative de energie. Probabilitatea ca oricare dintre aceste lucruri să se întâmple nu este foarte mare.

Sursele de energie regenerabile, cum ar fi vântul, apa, biomasa şi energia solară, sunt folosite deja în multe țări şi sunt întâmpinate cu grade diferite de entuziasm, însă niciun guvern nu a încercat să înlocuiască în totalitate sursele de energie dintr-o țară cu cele regenerabile. În plus, principalele companii petroliere au încercat să blocheze investițiile făcute pentru exploatarea surselor de energie nucleară şi regenerabilă.

În tot acest timp, cererea de petrol se află într-o continuă creştere. În următoarele două decenii, se aşteaptă ca cererea de petrol în țările în curs de dezvoltare să crească cu 91%, determinată de economiile înfloritoare ale Chinei şi Indiei, precum şi ale altor țări cu populații numeroase, cum ar fi Brazilia, Indonezia, Pakistan şi Nigeria. Numărul țărilor dezvoltate va creşte cu 33 de procente. În ciuda inițiativelor de conservare a energiei adoptate de unele țări, plăcerea noastră de a conduce SUV-uri, care înghit o mare cantitate de combustibil, sau de a face cumpărături în marile magazine de vânzare cu amănuntul nu pare să se diminueze.

Reducerea consumului de petrol suficient de mult pentru a evita viitoarele războaie ale petrolului este un lucru pe care niciun guvern nu este dispus să-l facă. Orice trecere la surse alternative de petrol necesită o investiție serioasă în infrastructură, iar reacția negativă a opiniei publice la adresa

oricărei raționalizări a petrolului are toate şansele să fie una explozivă. Dacă marii conducători ai lumii nu ajung să se convingă că trebuie să adopte astfel de măsuri, iar consumatorii nu recurg la sacrificiu de sine şi cumpătare, cea de-a doua jumătate a Epocii Petrolului va fi şi mai sângeroasă, şi mai violentă decât prima.

Mulţumiri

Autorul doreşte să le mulțumească numeroaselor persoane care au ajutat la realizarea acestei cărți, într-un fel sau în altul, oferind sprijin, încurajări, idei şi surse de inspirație:

Philippe Aerts, Clive Bates, Alison Birkett, Dominique Caby, William Cannell, Bryan Christie, Moray Coulter, Molly Frances, Sidney şi Vera Gale, Alex Games, Ann Glaser, Melissa Hardinge, Jessica Jeavons, Gemma Jiménez, Andreas Kortenkamp, David Levey, Sue Mayer, George Metaxas, Alison şi Eric Richmond, Heather Rigg, Esther Selsden, Leni şi Luc Steel, Alex Stitt, Davis Thompson, Nigel Thornton, Laurent d'Ursel, Frans Van den Ouweland şi Jackie Wullschlanger.

Mulțumiri Speciale pentru Clare Nuttall pentru ajutorul neprețuit oferit la documentare.

Datorez mulțumiri şi editorilor mei Will Steeds şi Mal Peachey pentru îndrumarea şi optimismul pe care mi le-au oferit pe parcursul scrierii acestei cărți.

Aş dori, de asemenea, să le mulțumesc părinților mei, Monica şi Paul, căci fără sprijinul şi încurajările lor de a urma medicina sau dreptul nu m-aş fi apucat niciodată de scris.

Şi, mai presus de orice, aş dori să-i mulțumesc lui Louise Gale pentru contribuțiile sale editoriale şi conceptuale, pentru dragostea ei şi pentru încurajările constante.

Bibliografie

Antonius, George, *The Arab Awakening*: *The Story of the Arab National Movement*, 1938, Simon Publications, 2001

Batatu, H., *The Old Social Classes and the Revolutionary Movements of Iraq*, Saki Books, 2004

Bealle, Morris A., *The House of Rockefeller*, All America House, 1959

Blair, John M., *The Control of Oil*, Random House, 1976

Blanche, Bruce & Jean, „Oil and Regional Stability in the South China Sea" în *Jane's Intelligence Review*, November, 1995

Chatteijee, Pratap, Iraq, Inc.: *A Profitable Occupation*, Seven Stories Press, 2004

Chemow, Ron, Titan: *The Life of John D. Rockefeller*, Sr, Random House, 1997

Clark, John G., *The Political Economy of World Energy*: *A Twentieth Century Perspective*, University of North Carolina Press, 1991

Cockbum, Patrick & Andrew, *Out of the Ashes*: *the Resurrection of Saddam Hussein*, Harperperennial, 1999

Coll, Steve, Ghost Wars: *The Secret History of the CIA*, *Afghanistan*, *and Bin Laden*, *from the Soviet Invasion to September 10, 2001*, Penguin, 2004

Cordesman, Anthony & Abraham R. Wagner, *The Lessons of Modern War*: volumul n, *The Iran-Iraq War*, Westview Press, 1990

Cordesman, Anthony, *The Gulf and the West*: *Strategic Relations and Military Realities*, Westview Press, 1988

Croissant, Michael P. & Biilent Aras (ed), *Oil and Geopolitics in the Caspian Sea Region*, Westport, CT: Praeger, 1999

Curtis, M., *The Ambiguities of Power*: *British Foreign Policy since 1945*, Zed Books, 1995

Davenport, E.H. & Sidney R. Cooke, *The Oil Trusts and Anglo-American Relations*, Macmillan, 1924

Doxey, Margaret P., *Economic Sanctions and International Enforcement*, Macmillan, 1980

Engdahl, William, A., *Century of War*: *Anglo-American Oil Politics and the New World Order*, Pluto Press, 1992

L'Espagnol de la Tramerye, Pierre, *The World Struggle For Oil*, Alfred Knopf, 1924

Feffer, John (ed.), *Powertrip*: *US Unilateralism and Global Strategy after September 11*, Seven Stories Press, 2003

Gibb, George S. & Wall, Bennett H., *Teagle of Jersey Standard*, Tulane University, 1974

Gilbert, Martin, *Winstonă. Churchill*, vol. 4, parteal, Heinemann, 1976

Global Witness, *Time or Transparency*: *Coming Clean on Oil, Mining and Gas Revenues*, 2004

Goralski, Robert & Russell Freeburg, *Oil & War*: *How the Deadly Struggle for Fuel în World War* II *Meant Victory or Defeat*, William Morrow, 1987

Hanighen, Frank, *The Secret War*, John Day Co., 1934

Heinberg, Richard, *The Party's Over*: *Oil, War and the Fate of Industrial Societies*, Clairview, 2003

Higham, Charles, *Trading with the Enemy*: *An Expose of The Nazi-American Money-Plot 1933 – 1949*, Delacorte Press, 1983

Home, Charles F. (ed.), *Source Records of the Great War*, vol. 1, National Alumni, 1923

Klare, Michael, Resource Wars: *The New Landscape of Global Conflict*, New York: Henry Holt and Company, 2001

Klare, Michael, Blood and Oil: *How America's Thirst for Petrol is Killing Us*, Hamish Hamilton, 2004

Kleveman, Lutz, *The New Great Game*: *Blood and Oil în Central Asia*, Atlantic Books, 2003

Lapping, Brian, *End of Empire*, Paladin, Londra, 1989

Lawson, Thomas W, Frenzied Finance, *The Crime of Amalgamated*, Ridgway-Thayer Co, 1905 (reeditat la New York: Greenwood Press Publishers, 1968)

Lieber, Robert J., *Oil and the Middle East War*: *Europe in the Energy Crisis*, Harvard Center for International Affairs, 1976

Louis, William R., *The British Empire in the Middle East, 1945 – 1951*: *Arab Nationalism, the United States, and Postwar Imperialism*, Clarendon Press, 1985

Lundberg, Ferdinand, *America's 60 Families*, Vanguard Press, 1937

Mansfield, Peter, *A History of the Middle East*, Viking, 1991

Marder, Arthur J. (ed.), *Fear God and Dread Nought*: *The Correspondence of Admiral of the Fleet Lord Fisher of Kilverstone*, vol. 1, Jonathan Cape, 1952

Mcauliffe, Dennis, *The Deaths of Sybil Bolton*: *An American History*, Crown, 1994

Mcauliffe, Dennis, Bloodiand: *A True Story of Oil, Greed and Murder on the Osage Rezervation*, Council Oak Books, 1999

Mcnaugher, Thomas, *Arms and Oil*: *US Military Strategy and the Persian Gulf*, The Brookings Institution, 1985

Mejeher, Helmut, *Imperial Quest for Oil*: *Iraq, 1910 – 1928*, Ithaca Press, 1976

Meyer, Lorenzo, *México and the United States in the Oil Controversy*: *1917 – 1942*, ed. A 2-a, University of Texas Press, 1977

Mintz, Morton and Jerry S. Cohen, Poiuer, Inc.: *Public and Private Rulers and How to Make Them Accountable*, Bantam Books, 1997

Mitrokhin, Vasili & Christopher Andrew, *The Mitrokhin Archive*: *The KGB* în *Europe and the West*, Penguin, 2000

Mowrer, Edgar A., *Germany Puts the Clock Back*, Penguin, 1937

Murillo, Mario A., *Colombia and the United States*: *War, Unrest and Destabilization*, Seven Stories Press, 2003

O'Connor, Harvey, *The Empire of Oil*, Monthly Review Press, 1955

Odell, Peter, *Oil and World Power*, Taplinger, 1971

Pees, Samuel T, *Oil History*, www.oilhistory.com

Pelletiere, Stephen, *America's Oil Wars*, Praeger, 2004

Pelletiere, Stephen, *Iraq and the International Oil Sistem: Why America Went to War in the Gulf*, Maisonneuve Press, 2004

Philip, George, *Oil and Politics în Latin America: Nationalist Movements and State Companies*, Cambridge University Press, 1982

Ristuccia, Christiano A., *1935 Sanctions Against Italy: Would Coal And Crude Oil Have Made a Difference?* Linacre Collège, Oxford, 1997

Sampson, Anthony, *The Seven Sisters: The Great Oil Companies and the World They Made*, Hodder and Stoughton, 1975

Scott, Peter D., *Drugs, Oil and War: The United States în Afghanistan, Colombia, and Indochina*, Rowman & Littlefield, 2003

Shirer, William, *Rise and Fall of the Third Reich*, Fawcett, 1960

Sick, Gary & Lawrence Potter (ed), *The Persian Gulf at the Millennium*, St Martin's Press, 1997

Statey, Eugene, *War and the Private Investor: A Study in the Relations of International Politics and International Private Investment*, Doubleday, Doran & Company, 1935; Chicago: University of Chicago Press, 1935

Tarbell, Ida M., *The History of the Standard Oil Company*, Mcclure, Phillips and Co., 1904

Valencia, Mark J., *China and the South China Sea Disputes* (Adelphi Paper No. 298), Oxford University Press and International Institute for Strategic Studies, 1995

Vidal, Gore, *Dreaming War: Blood for Oil and the Cheney-Bush Junta*, Clairview, 2003

Villari, Luigi, *Fire and Sword in the Caucasus*, T.F. Unwin, 1906

Yergin, Daniel, *The Prize: The Epic Quest for Oil, Money & Power*, Simon & Schuster, 1991